

กระบวนการทัศนความคิดว่าด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยมในสังคมไทย

โดย

พระมหาพินิจ บัวสงค์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

กระบวนการพัฒนาคิดว่าด้วยวิधिพุทธกับกระแสบริโณคนิยมในสังคมไทย

โดย

พระมหาพินิจ บัวสงค์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

THE PARADIGM SHIFT OF BUDDHIST WAY AND CONSUMERISM IN THAI SOCIAL

By

Pinit Buasong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF EDUCATION

Department of Education Foundations

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2009

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ กระบวนทัศน์ความคิด
ว่าด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยมในสังคมไทย ” เสนอโดย พระมหาพินิจ บัวสงค์ เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา
2. อาจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ่่นอารมย์เลิศ
3. พระครูปริมาณุรักษ์ (ดร.พระประสิทธิ์ ฐุรสิทโธ)

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.อุยง วีระนาวัน)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.นงลักษณ์ จันทาภากุล)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ่่นอารมย์เลิศ)

...../...../.....

..... กรรมการ

(พระครูปริมาณุรักษ์(ผศ.ดร.พระประสิทธิ์ ฐุรสิทโธ))

...../...../.....

48260310: สาขาวิชาพัฒนศึกษา

คำสำคัญ: กระบวนทัศน์ / วิถีพุทธ / กระแสบริโภคนิยม

พินิจ บัวสงค์: กระบวนทัศน์ความคิดว่าด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยมในสังคมไทย.
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: ผศ.ดร.นรินทร์ สังข์รักษา พระครูปริมาณุรักษ์ (ผศ.ดร.พภ.ประสิทธิ์
ฐรสิทฺโธ) และ อ. ดร. ชีรศักดิ์ อุ่่นอารมย์เลิศ 169 หน้า

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีวัตถุประสงค์ เพื่อ
วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ กระบวนทัศน์ความคิดในวิถีพุทธกับกระแสการบริโภคนิยม และเพื่อ
วิเคราะห์ปรากฏการณ์การดำเนินชีวิตตามกระแสบริโภคนิยมในภาวะสังคมทันสมัย โดยเลือก
ชุมชนปฐมอโสภ และชุมชนพุทธรักษากับหลังวัดใหญ่เป็นพื้นที่ศึกษา ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ สมณะ
อุบาสก อุบาสิกา นักเรียน และชาวชุมชน แห่งละ 20 คน รวม 80 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์
ระดับลึก (in-depth interview) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และการ
วิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) เพื่อสนับสนุนการวิจัยเชิงลึก

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนพุทธรักษาและชุมชนหลังวัดใหญ่ ในฐานะเป็นชุมชนเมือง ได้
สะท้อนกระบวนทัศน์สังคมไทยและปรากฏการณ์ในสังคมปัจจุบันได้อย่างชัดเจน ถึงระดับแห่งการ
บริโภค โดยผ่านทางพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความต้องการบริโภควัตถุ และมีลักษณะของการ
บริโภคเป็นเชิงเดี่ยว คือเป็นฝ่ายที่ต้องซื้อการบริโภคเป็นหลัก เพราะไม่มีระบบการผลิตและปรัชญา
ของการพึ่งตนเอง ในขณะที่ชุมชนปฐมอโสภมีกระบวนทัศน์และปรากฏการณ์ในรูปแบบแห่งการ
บริโภคอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ให้ความสำคัญกับการบริโภคเชิงคุณภาพ เน้นการบูรณาการ
ธรรมชาติกับชีวิต นอกจากนี้ยังพบว่า กระบวนทัศน์การบริโภควิถีพุทธนั้น มีเนื้อหาอยู่ที่การนำเอา
หลักพุทธธรรมมาปฏิบัติ เป็นระบบที่มีความสอดคล้องกับจิตงานทางสังคม แต่สังคมโดยทั่วไป
กลับมีพฤติกรรมที่สวนทางกับความต้องการของสังคมเองอย่างสิ้นเชิง

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2552

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1. 2. 3.

48260310: MAJOR: DEVELOPMENT EDUCATION

KEY WORD: PARADIGM SHIFT/ BUDDHIST WAY / CONSUMERISM

PINIT BUASONG: THE PARADIGM SHIFT OF BUDDHIST WAY AND
CONSUMERISM IN THAI SOCIAL PROVINCE. THESIS ADVISORS: NARIN SANGRAKSA
Ph.D., PHRAKRUBURIMANORIK (PRASIT TURASITTRO. Ph.D.), AND TEERASAK
UNAROMLERD Ph.D. 169 pp.

This thesis is written in accordance with qualitative research aimed at comparative analysis, thinking process according to Buddhism and consumption values as well as living conditions according to the consumption trends in the modern world. These mentioned processes are implemented by using Pathomasoke community, Puddharaksa community and Wat Yai as the places for study. Lecturers are monks, devout layman, laywoman, students and aged people of all twenty families. Gathering the information by using the strategy of in-depth interview and content analysis. In addition, documentary analysis is also carried out to support in-depth research.

The result is notified that the Puddharaksa community and Wat Yai, as the city citizens, apparently reflect the current Thai society together with the consumption values through the people's attitudes and preferences towards their consumed materials. They characterized the single consumption. It is mainly focused on the consumers because there are no production process and self-fulfillment philosophy; whereas, the Pathomasoke community has its unique consumption process with the purpose of emphasizing the qualitative consumption, renovating the nature and life.

The overall result is that the qualitative consumption process according to Buddhism is the system synchronized with the societal deliberation; on the reverse, the people's behavior in the society becomes vice versa.

Department of Education Foundation Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2009

Student's signature.....

Thesis Advisors' signature 1. 2. 3.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงแล้วด้วยดี มิใช่แต่ลำพังของผู้วิจัยเอง หากแต่ได้รับความช่วยเหลือจากหลายฝ่าย ได้รับการกระตุ้นเตือนจากหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณพ่อคุณแม่และน้องๆของผู้วิจัย เป็นผู้สนับสนุนมาตลอด ทุกเรื่อง ทำให้ผ่านพ้นปัญหาอุปสรรคมาได้ ขอบพระคุณครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้ อาทิ พระครูปริมาณรักษ์ ผศ.ดร. (ประสิทธิ์ ชูรสัทโธ) คณะบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) ดร. ลุยง วีระนาวัน หัวหน้าภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษาและประธานสาขาวิชาพัฒนศึกษา ผศ.ดร. นรินทร์ สังข์รักษา อาจารย์ที่ปรึกษาหลักของผู้วิจัย อาจารย์ ดร. ชีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ รองคณะบดีฝ่ายวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ และอาจารย์ ดร.นงลักษณ์ จันทาทากุล รวมถึงอาจารย์ท่านอื่นๆทุกท่านที่ได้ช่วยเสริมเติมเต็ม จนสำเร็จเป็นรูปเล่มวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณกัลยาณมิตร ผู้มีส่วนแห่งความสำเร็จในการลงสู่พื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล คือ พระมหานรินทร์ สุวรรณโชติ พระมหาวุฒิชัย เหล่าเลิศ และสมณะในปฐมมโศกทุกรูป อุบาสิกาพิมพ์ใจ มณีรัตน์ ผู้สนับสนุน รวมทั้งเทศบาลนครนครปฐม ประชาชนในชุมชนปฐมมโศก ชุมชนพุทธรักษา และชุมชนหลังวัดใหญ่ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลและเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยถือว่าเป็นผู้มีบุญคุณต่อผู้วิจัยตลอดไป

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการศึกษา.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
ประโยชน์ที่จะได้รับ.....	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
แนวคิดเกี่ยวกับทุนนิยม.....	7
แนวคิดเกี่ยวกับการบริโภคนิยม.....	12
แนวคิดเกี่ยวกับวิถีพุทธ.....	19
แนวคิดเกี่ยวกับพุทธเศรษฐศาสตร์.....	25
แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	30
แนวคิดเกี่ยวกับการบริโภคเชิงสัญลักษณ์.....	42
แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีวิพากษ์.....	46
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	46
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	52
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	55
แหล่งข้อมูล.....	55
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	56
การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ.....	56
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	57
การจัดทำข้อมูล.....	59
การลดทอนข้อมูล.....	59

บทที่	หน้า
	การตรวจสอบข้อมูล.....60
	การวิเคราะห์ข้อมูล.....60
4	บริบทของชุมชนที่ศึกษา..... 62
	บริบทของชุมชนปฐมอ โสก..... 62
	ประวัติความเป็นมา..... 62
	ที่ตั้งปฐมอ โสกแห่งใหม่ 62
	กำเนิดโครงการปฐมอ โสก..... 63
	ลักษณะและโครงสร้างของชุมชนปฐมอ โสก..... 64
	สภาพทั่วไปของชุมชน..... 64
	โครงสร้างทางกายภาพของชุมชนปฐมอ โสก..... 73
	สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนปฐมอ โสก..... 79
	บริบทของชุมชนพุทธรักษา..... 85
	ประวัติความเป็นมา..... 85
	ลักษณะพื้นที่และอาณาเขต..... 85
	ประชากร/ครัวเรือน..... 85
	การศึกษา..... 86
	การประกอบอาชีพ..... 86
	สถานที่สำคัญในชุมชน..... 86
	การคมนาคม/สาธารณูปโภค..... 86
	บริบทของชุมชนหลังวัดใหญ่..... 87
	ประวัติความเป็นมา..... 87
	วัดใหญ่ (วัดพระปฐมเจดีย์)..... 87
	การจัดเขตพื้นที่ภายในวัดพระปฐมเจดีย์..... 87
	ลักษณะพื้นที่และอาณาเขตของชุมชนหลังวัดใหญ่..... 88
	ประชากร/ครัวเรือน..... 89
	การศึกษา..... 90
	การประกอบอาชีพ..... 90
	สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่..... 90
	วิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่..... 91

บทที่	หน้า
	พื้นฐานทางความคิด..... 91
5	ผลการวิจัย..... 95
	วิถีชีวิตของชุมชนปฐมอ โศก..... 95
	เป้าหมายหลัก..... 95
	กิจกรรมของชุมชน..... 96
	โรงเรียนสัมมาสิกขาลัษปฐมอ โศก..... 96
	วิธีการบริหารจัดการ..... 98
	พาณิชย์อารยะ..... 99
	ค่านิยม..... 100
	แรงจูงใจ..... 100
	เทคโนโลยี..... 102
	ทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม..... 105
	โลกาภิวัตน์..... 109
	ความหมายเชิงสัญลักษณ์..... 109
	จุดอ่อนและจุดแข็งของชุมชนปฐมอ โศก..... 109
	วิถีชีวิตของชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่..... 111
	เป้าหมายหลัก..... 111
	วิธีการ..... 112
	ค่านิยม..... 112
	แรงจูงใจ..... 113
	เทคโนโลยี..... 114
	ทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม..... 114
	โลกาภิวัตน์..... 115
	ความหมายเชิงสัญลักษณ์..... 106
	จุดอ่อนและจุดแข็งของการบริโภคนิยม..... 117
	กรอบมโนทัศน์ที่ได้จากการวิจัย..... 118
6	การสังเคราะห์ชุมชนที่ศึกษา..... 121
	กำเนิดกระบวนการมโนทัศน์ชุมชนปฐมอ โศก..... 121
	แตกหักทางความคิด..... 122

บทที่	หน้า
ทฤษฎีสลับทาง.....	122
ประวัติศาสตร์ที่ยังคงอยู่.....	124
กลไกการขับเคลื่อนชุมชนปฐมอโศก.....	124
ชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่.....	130
ก้าวหน้าหรือล่าหลัง.....	132
7 สรุปผล อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ.....	134
สรุปผลการวิจัย.....	134
ประเด็นที่ 1 กระบวนการดำเนินการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง.....	135
ประเด็นที่ 2 การดำเนินชีวิตตามกระแสบริโภคนิยม.....	138
ประเด็นที่ 3 จุดแข็งและจุดอ่อนของการบริโภคตามกระแสหลัก และกระแสทางเลือก.....	140
อภิปรายผลการวิจัย.....	141
ประเด็นที่ 1 กระบวนการดำเนินการดำเนินชีวิตแบบวิถีพุทธ.....	142
ประเด็นที่ 2 กระบวนการดำเนินการดำเนินชีวิตตามกระแสบริโภคนิยม.....	142
ประเด็นที่ 3 จุดแข็งและจุดอ่อนของกระบวนการบริโภค ตามกระแสหลักและกระแสทางเลือก.....	143
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	144
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	146
บรรณานุกรม.....	147
ภาคผนวก.....	150
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญของชุมชนปฐมอโศก.....	151
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญของชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่....	153
ภาคผนวก ค แนวการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบเจาะลึก ชุมชนปฐมอโศก.....	155
ภาคผนวก ง แนวการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบเจาะลึกชุมชน พุทธรักษาและชุมชนหลังวัดใหญ่.....	158
ภาคผนวก จ ตัวอย่างการสัมภาษณ์.....	161
ภาคผนวก ฉ หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	164
ประวัติผู้วิจัย.....	169

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ป้ายชื่อโรงเรียน.....	78
2	ป้ายพรรคเพื่อฟ้าดิน.....	79
3	ถนนกลางชุมชน.....	83
4	ถนนหน้าโรงอาหาร.....	83
5	เตาหุงต้มความร้อนสูงประหยัดเชื้อเพลิง.....	84
6	ศาลาวิจัยพลังงานทดแทน.....	84
7	ชุมชนหลังวัดใหญ่.....	92
8	ร้านขายส้มตำภายในชุมชน.....	92
9	ตลาดนัดใกล้ชุมชนพุทธรักษา.....	93
10	ห้างสรรพสินค้าข้างชุมชน.....	93
11	ห้างสรรพสินค้าข้างชุมชน.....	94
12	ร้านค้าปลีกภายในชุมชน.....	94
13	นักเรียนหญิงในชุดนักเรียนของโรงเรียนสัมมาสิกขาลัย.....	97
14	นักเรียนชายในชุดนักเรียนของโรงเรียนสัมมาสิกขาลัยกำลังเตรียมพื้นที่ปลูกผัก98	
15	ศาลาเจาะวิจัยสมุนไพร.....	102
16	โรงงานผลิตโปรตีนเกษตร (กিজั่ว).....	103
17	วิทยุชุมชนปฐมมโศก.....	104
18	โรงพิมพ์กองทัพนวัตกรรมมูลนิธิ สาขานครปฐม.....	104
19	นักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขากำลังเตรียมพื้นที่ปลูกผักไว้กินเอง.....	105
20	นักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขากำลังทำการเกษตรอินทรีย์.....	106
21	ถังขยะแยกตามประเภท.....	106
22	ภาพสภาพแวดล้อมภายในสำนักर्मรีน น้ำใสสะอาด ไม่มีกลิ่นเหม็น.....	107
23	ลำคลองภายในชุมชน.....	108
24	ศาลาภิบาล.....	110
25	ตารางความแตกต่างระหว่างกระบวนการทัศน์และคุณภาพใหม่.....	118

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ได้เปลี่ยนยุคสมัยของความรู้ มีวิวัฒนาการเป็นลำดับมา จนกลายเป็นโครงสร้างที่แข็งแกร่งทางสังคม มีผู้เปรียบเปรยว่าเป็นเสมือนคลื่นแห่งความเปลี่ยนแปลง 4 ลูก เริ่มต้นจากสังคมก่อนเกษตรกรรม การดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นแนวระนาบเดียวกันทั้งหมดแสวงหาของป่าและล่าสัตว์ป่า อยู่กระจัดกระจายและโยกย้ายไปตามฤดูกาลของพืชและสัตว์ที่เป็นแหล่งอาหาร อยู่กับธรรมชาติตามสัญชาตญาณ มีชีวิตแบบเรียบง่ายตามธรรมชาติ อยู่ตามสุ่มตามพุ่มไม้ สังคมประสบการจากการดำเนินชีวิตจนเป็นพัฒนาการทางภูมิปัญญา มีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์เพื่อการดำรงชีพ (นรินทร์ สังข์รักษา 2550:1) จนกระทั่งเมื่อ 13,000 ปีที่ผ่านมา เริ่มรู้จักการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เป็นอาหาร สร้างความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ เรียกการเปลี่ยนแปลงครั้งแรกนี้ว่า “การปฏิวัติเกษตรกรรม (agriculture society)” ว่าเป็น “คลื่นลูกที่ 1” (ไสว บุญมา 2549:6)

เมื่อมนุษย์สามารถประดิษฐ์คิดค้นเครื่องจักรกลได้ ก่อให้เกิดเทคโนโลยีใหม่ๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในนามของ “การปฏิวัติอุตสาหกรรม” มีผู้เรียกการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ว่าเป็น “คลื่นลูกที่ 2” (ไสว บุญมา 2549:7) กระบวนการการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม คือการใช้ทุนในการขยายฐานการผลิต พร้อมทั้งจะขับเคลื่อนสังคมไปสู่สังคมการบริโภค ในลักษณะที่มีการแข่งขันอันซับซ้อนตามกลไกตลาด สร้างกระแสความนิยมผ่านสื่อกระแสหลัก ใช้วัตถุดิบเป็นเบ้าหล่อหลอมสังคม ส่งผลให้สังคมกลายเป็นสังคมนิยมวัตถุไปโดยปริยาย (นรินทร์ สังข์รักษา 2550:3)

ณ วันนี้ โลกได้เข้าสู่ยุคการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่อีกครั้ง เมื่อเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทในการสร้างสังคมทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัตถุที่เอื้อให้มนุษย์สามารถคิดแก้ปัญหาได้อย่างรวดเร็ว สามารถติดต่อกันและส่งข่าวสารข้อมูลได้ภายในพริบตา นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ขึ้นอีกครั้งหนึ่งของมนุษย์ มีผู้เรียกการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ว่าเป็น “คลื่นลูกที่ 3” “การปฏิวัติข้อมูลข่าวสาร (informational society)” โดยได้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (information technology) โดยเฉพาะสารสนเทศบนเว็บ ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ จึงเกิดขึ้นรวดเร็วไป วัฒนธรรมจากซีกโลกหนึ่งได้หลั่งไหลไปยังอีกซีกโลกหนึ่งอย่างรวดเร็ว เป็นผลมาจากการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ตัวเอง (ไสว บุญมา 2549:8)

ขณะที่สังคมความรู้ ได้ก้าวเข้าสู่ยุคสมัยของการปฏิวัติอุตสาหกรรม โดยใช้ข้อมูลเป็นฐาน มนุษย์ได้ก้าวเข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้หรือสังคมแห่งความรู้ การพัฒนาทางด้านความรู้ในการเรียนการสอน เป็นตัวกำหนดหมายใช้ปัญญาในการวิเคราะห์สังเคราะห์เลือกสรรหาข้อเท็จจริง จนเกิดเป็น “สังคมฐานความรู้ (knowledge-based society)” (นรินทร์ สังข์รักษา 2550:3) กระทั่งบางในบางสังคมมีความสามารถถอดรหัสพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตได้ (genetic engineering) ความสามารถนี้ ก่อให้เกิดเทคโนโลยีใหม่ๆ ความรู้นี้ได้ถูกยกย่องให้เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ชั้นสุดยอด ที่สามารถทำการเคลื่อนย้ายยีน (gene) ของสิ่งมีชีวิต จากสายพันธุ์หนึ่งไปสู่อีกสายพันธุ์หนึ่ง เพื่อเปลี่ยนแปลงหน่วยพันธุกรรม หรือ DNA ของสิ่งมีชีวิต ทำให้โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดดอีกครั้ง มีผู้เรียกการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ว่า “การปฏิวัติพันธุวิศวกรรม” ในคลื่นลูกที่ 4 (ไสว บุญมา 2549:8)

มนุษย์เดินหน้าเข้าสู่ยุคของการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ ความก้าวหน้าทางวิทยาการใหม่ๆ เกิดขึ้นเป็นลำดับมาจวบจนปัจจุบัน ทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ทำสิ่งที่เคยเป็นไปไม่ได้ในอดีตให้เป็นไปได้ กล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จในการพัฒนาในทุกๆ ด้าน ก็เพราะมนุษย์มีปัญญาเป็นเครื่องพัฒนาสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า และต่อเนื่องไปเรื่อยๆ แต่ทว่าความเจริญนั้น กลับเป็นสิ่งที่ต้องทบทวน เพราะได้ทำลายปัจจัยพื้นฐานการดำรงอยู่ของมนุษย์ คือธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและต่อภาวะโลกอย่างรุนแรงอยู่ในขณะนี้

มนุษย์มีความเจริญก้าวหน้าด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยี และสามารถเชื่อมโยงถึงจิตใจได้ ในแง่ของตรรกะ ความคิดหรือจิตใจน่าจะเจริญตามเทคโนโลยีไปด้วย หรือในทางกลับกัน เทคโนโลยีน่าจะมีส่วนยกระดับจิตใจบ้าง แต่ที่ไหนได้ กลับส่งผลให้มนุษย์ใช้เป็นเครื่องมือแห่งการเอารัดเอาเปรียบมากกว่าช่วยเหลือเกื้อกูล เพิ่มพูนความต้องการของตน จนเกินขอบเขตของสิ่งที่ชอบด้วยศีลธรรมและจริยธรรมทางสังคม ประสบกับความล้มเหลว ประเด็นเหล่านี้ เป็นปัญหาที่คาบเกี่ยวกันกับศาสนาคือหลักศีลธรรมซึ่งมีความสำคัญที่สุด ในหลายๆ ปัญหาที่ควรค่าแก่การตระหนักถึงว่า มนุษย์ถูกรอบำทางกระบวนทัศน์ โดยสื่อกระแสหลักที่เป็นกลไกของระบบเศรษฐกิจ จนกระทั่งไม่มีโอกาสได้ทำความเข้าใจกับธรรมชาติที่แท้จริงของตนเองและระบบสังคมที่ดำรงอยู่ ต่างแต่มุ่งผลสัมฤทธิ์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมยิ่งกว่า “คุณค่า” ทางศีลธรรม ที่จะเกิดแก่ชีวิตและจิตวิญญาณ มีแต่มุ่งแสวงหาความร่ำรวยในลักษณะ “อึดตา” (ตัวกู-ของกู) หาใช้ความเมตตากรุณาแล้วจะมีการเปลี่ยนแปลงใดเล่า ที่จะช่วยให้สังคมและประชาคมโลกดีขึ้น ดังนั้น การแก้ปัญหาจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์พื้นฐานทางความคิด ให้เข้าใจถึงความจำเป็นที่ต้องมีวิถีชีวิตที่สัน โดยต่อจุดหมายเท่าที่จำเป็น มีชีวิตที่เรียบง่ายประหยัด และปราศจากการ

เบียดเบียนกัน เพื่อสมองและจิตใจจะได้พัฒนาไปพร้อมๆกัน ให้เกิดสันติภายในก่อน เพื่อการรับใช้ความถูกต้องและดีงาม พร้อมกับบ่มเพาะกุศลธรรมเหล่านี้ให้ขึ้นในตัวตน เป็นการเปลี่ยนแปลงโลก และสังคมให้ดีขึ้นอย่างแท้จริง (สุนทรารมณ์ เตชพะ โลกุล 2534: 4)

แก่นแท้แห่งปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นต่อประเทศไทย แท้จริงแล้วเกิดมาจากการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยเพื่อไล่ให้ทันความเจริญหรือความทันสมัย ซึ่งมีสมุฏฐานมาจากนโยบายเปิดประเทศ ด้วยหลักการค้าเสรีนิยม และการปล่อยถ่ายข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็วและเปิดเผย โดยปราศจากการกลั่นกรองทางความคิด ทำให้เกิดการผลิตสินค้าจนเกินความจำเป็นต่อการดำรงชีพตามอัตภาพ และซ้ำร้าย ยังไม่ใช้สินค้าที่เกิดจากภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีอยู่ภายในประเทศ ต้องพึ่งพาวัตถุดิบจากต่างประเทศ เพื่อสนองความต้องการอันสูญเปล่าตามค่านิยมการบริโภค ซึ่งเป็นค่านิยมแห่งการฟุ้งเฟ้อไร้เหตุผล เพราะการบริโภคในระดับปัจเจกบุคคลมีส่วนสัมพันธ์กับเศรษฐกิจในระดับชาติ (นรินทร์ สังข์รักษา 2552:13-14)

มณูญ มุกข์ประดิษฐ์ (2549: 1) ได้กล่าวถึงทุนนิยมครอบงำประเทศไทย โดยผ่านทางโลกาภิวัตน์และนโยบาย ขาดความเฉลียวใจ วิฤติการณ์ทางเศรษฐกิจจึงเกิดขึ้น คำว่า “กระแสบริโภคนิยม” กำลังเป็นปัญหาต่อความสุขมวลรวมประชาชาติ (gross national happiness) และต่อกระบวนการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ รากฐานของชีวิตปัจเจกชนทุกๆ คน รวมไปถึงรากฐานขององค์กรต่างๆในระบบเศรษฐกิจของประเทศจะมีความมั่นคงอยู่เย็นเป็นสุขได้ ต้องยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น ศาสนาจึงเป็นอีกคำตอบหนึ่งในการสร้างคุณภาพให้กับชีวิต ของผู้ที่ต้องการหาทางเลือกอื่นในเรื่องความไม่ตกอยู่ในกระแสบริโภคนิยม ที่เป็นกระแสหลักอยู่ในปัจจุบัน ได้ลองหันมาทบทวนประเด็นเรื่องการใช้ชีวิตแบบวิถีพุทธว่า จะยังคงใช้ได้อยู่มากน้อยเพียงใดในยุคปัจจุบัน เช่นเรื่องการทำประกันชีวิต ควรถือเป็นหนึ่งในวิธีการดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาทแบบพุทธได้หรือไม่ หรือจะเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตแบบชาวพุทธได้อย่างไร บริโภคนิยมไม่อาจทำให้พุทธศาสนาดตกต่ำได้ หากพุทธศาสนารู้จักตอบรับปรับตัวด้วยความรู้เท่าทัน หรือมีพุทธบริษัทที่เข้าถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ สามารถนำธรรมไปปฏิบัติให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต อีกทั้งสามารถสร้างสรรค์สถาบันและกลไกต่างๆ เพื่อให้ธรรมเจริญงอกงาม ทั้งในระดับบุคคลและสังคม แต่ถ้าพุทธบริษัทบกพร่องเสียเองแล้ว พุทธศาสนาจะมีประโยชน์อะไรสำหรับประเทศไทย วิถีพุทธ คือหลักธรรมแห่งความสมดุล ได้แก่ทางสายกลางอันเป็นภูมิปัญญาภูมิคุ้มกันไม่ให้เกิดความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย พออยู่ พอกิน และความมีชีวิตอยู่อย่างสมถะ พอเพียงในทุกช่วงวัยของชีวิต แนวคิดนี้ หากวิเคราะห์ให้ดีแล้วมีความสอดคล้องต้องกันอย่างแนบแน่นกับหลักธรรมในพุทธศาสนา ที่ว่าด้วยการดำรงชีวิตที่ประเสริฐพอเหมาะพอควร และการเดินสายกลางตามสมมติสังขารในโลกิยธรรมด้วย

นรินทร์ สังข์รักษา (2552: 4) ได้กล่าวถึงความพอเพียงกับทุนนิยมว่า สามารถหล่อหลอม และปลูกฝังให้คนทุกคนได้รู้และซึมซับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะก่อให้เกิดการรังสรรค์ความ สมดุลในชีวิต ชุมชนก็สามารถจัดการกับองค์ความรู้ในชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ (paradigm shift) และเจตคติที่ดีต่อชีวิตและสังคม มิใช่เป็นการปฏิเสธระบบทุนนิยม แต่ให้รู้เท่าทัน กับการเปลี่ยนแปลงของโลก มีความรอบคอบในการดำเนินชีวิต การผลิตแบบพอเพียง เพื่อความ ผาสุก ความอยู่เย็นเป็นสุข มีการให้ความสำคัญในมิติทางสังคม “ดัชนีความสุข (happiness index)” ควบคู่กับ “คุณธรรมนำความรู้”

ผู้วิจัยในฐานะเป็นนักศึกษาศาสาพัฒนาศึกษา และเป็นพระภิกษุผู้เป็นสาวกของพระบรม ศาสดานักพัฒนา ตระหนักถึงการใ้การศึกษาหรือใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา จึงสนใจวิถี พุทธในชุมชนเล็กๆ ในฐานะสร้างส่วนความเปลี่ยนแปลงในสังคม ในลักษณะเป็นเสมือนฝาแฝดที่ รองรับการโหมกระพือของกระแสคลื่นแห่งกระบวนความทันสมัยเอาไว้ได้ โดยสำแดงออกมา เป็นองค์ความรู้และจริยธรรมส่วนสังคม เกิดเป็นประโยชน์และความสุขต่อมวลมนุษย์และสังคม ส่วนรวม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ระหว่างกระบวนทัศน์ความคิดในวิถีพุทธกับกระแส การบริโภคนิยม
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์การดำเนินชีวิตในสองลักษณะ คือ การดำเนินชีวิต แบบวิถีพุทธและแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการดำเนินชีวิตตามกระแสการบริโภคนิยม ในภาวะสังคมทันสมัย

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตการวิจัยเรื่อง กระบวนทัศน์ความคิดว่าด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยม ใน สังคมไทยมีประเด็นที่ต้องศึกษา คือ กระบวนทัศน์ความคิดสองแบบ ที่ดำเนินชีวิตแบบวิถีพุทธโดย ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการดำเนินชีวิตตามกระแสการบริโภคนิยมตามแนวทางแห่ง เศรษฐกิจกระแสหลัก ซึ่งมีขอบเขตการศึกษาดังนี้

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ชุมชนชาวอโศกจังหวัดนครปฐม 298 ครัวเรือน และชุมชน พุทธรักษากับหลวงปู่ใหญ่ 609 ครัวเรือน (เทศบาลนครนครปฐม: 2551)

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลหลัก ศึกษาจากชุมชนชาวอโศกจังหวัดนครปฐม ที่ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและใช้วิถีพุทธเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และวิถีชีวิตเศรษฐกิจกระแสหลักของชุมชนพุทธรักษากับหลังวัดใหญ่แห่งละ 20 ครั้วเรือน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาจุดแข็งและจุดอ่อนของแต่ละกระบวนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับวิธีการดำเนินชีวิตว่ามีความสอดคล้องกันอย่างไร และได้ส่งผลดีผลเสียต่อการดำเนินชีวิต สังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาหาข้อมูลภาคสนาม ณ ช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น ซึ่งได้กำหนดในการลงพื้นที่เป็นเวลา 1 ปี 3 เดือน คือตั้งแต่เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2550 ถึง เดือน มีนาคม พ.ศ. 2552

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. กระบวนทัศน์ (paradigm) หมายถึง กระบวนการคิดของคนในชุมชนปทุมอโศกและชุมชนพุทธรักษากับหลังวัดใหญ่ ที่มีผลต่อพฤติกรรมการดำเนินชีวิต ทั้งยังสามารถขับเคลื่อนสังคมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

2. บริโภคนิยม (consumerism) หมายถึง การเน้นการบริโภค และการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยมากกว่าบริโภคเพื่อความจำเป็นของคนในชุมชนที่ศึกษา

3. พุนิยม หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่เน้นการแสวงหากำไรจากความพอใจของผู้บริโภค

3. วิถีพุทธ หมายถึง การดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต อันได้แก่หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะประโยชน์ (อุ อา กะ สะ) ของชาวชุมชนปทุมอโศก

4. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ร.9) เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข คือ พอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน ภายใต้เงื่อนไขแห่งความรู้และคุณธรรม

5. การรับรู้ หมายถึง ได้รับอิทธิพลจากการปลูกเร้าโดยสื่อกระแสหลักและการชี้แนะจากภาครัฐ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนมีการใช้จ่ายมากขึ้น เพียงเพื่อหวังการเจริญเติบโตที่เป็นตัวเลขทางเศรษฐกิจ

6. วิธีการดำเนินชีวิต หมายถึง กิจกรรมการดำรงชีพ ในการแสวงหา การเลือกสรร การประยุกต์ใช้สิ่งของ ของคนในชุมชนปทุมอโศกและชุมชนพุทธรักษากับหลังวัดใหญ่

7. การบริโภคเชิงสัญลักษณ์ (consumer of sign) หมายถึง การบริโภคในเชิงความหมายที่นิยมกันว่าหรูหรา ซึ่งแฝงมากับสินค้าและบริการ อันเป็นตัวช่วยให้มีความต้องการบริโภค ไม่ได้มุ่งถึงประโยชน์การใช้สอยตามหน้าที่ของสินค้าหรือวัตถุนั้น

8. สังคมไทย หมายถึง ตัวแทนของกลุ่มคนในชุมชนที่ศึกษา ที่สะท้อนภาพของสังคมส่วนใหญ่ในประเทศไทยในวิถีการปฏิบัติและการดำเนินชีวิต

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ทำให้ทราบความแตกต่างระหว่างกระบวนทัศน์แบบวิถีพุทธ กับกระบวนทัศน์แบบการบริโภคนิยม
2. ทำให้ทราบปรากฏการณ์การดำเนินชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน รวมถึงข้อเสนอแนะและมุมมองต่างๆ
3. นำผลจากการศึกษามาใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม เพื่อเกิดดุลยภาพแห่งชีวิตและจิตสำนึกสาธารณะ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง กระบวนทัศน์ความคิดว่าด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยมในสังคมไทย ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนทัศน์ของวิถีพุทธกับกระบวนทัศน์ของกระแสการบริโภคนิยม จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับทุนนิยม
2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริโภคนิยม
3. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีพุทธ
4. แนวคิดเกี่ยวกับพุทธเศรษฐศาสตร์
5. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
6. แนวคิดเกี่ยวกับการบริโภคเชิงสัญลักษณ์
7. แนวคิดเกี่ยวกับการวิพากษ์
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
9. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับทุนนิยม

แนวคิดทุนนิยมนั้น ได้เกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับแนวคิดพาณิชยกรรม ที่ได้ให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เริ่มตั้งแต่ยุคของการปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 14 เรื่อยมา แนวคิดนี้ได้แพร่กระจายไปทั่วโลก ในขณะเดียวกันสังคมก็ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ขับเคลื่อนแนวคิดนี้ คือระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก (main stream economics) หัวใจของเศรษฐกิจกระแสหลักก็คือ “ทุน” ซึ่งมีความหมายสองนัยที่สำคัญ คือ ทุนในความหมายเชิงวัตถุ (material) เป็นความหมายที่ถูกพัฒนามาจากแนวคิดของเศรษฐศาสตร์ทุนนิยม (capitalism economics) และทุนในความหมายเชิงระบบความสัมพันธ์ทางสังคม (political economics) (พิสมัย รัตนโรจน์สกุล 2545: 10)

ความหมายแรกของทุนเชิงวัตถุ ตามแนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยมได้สร้างขึ้นและตรึงไว้ เป็นการนำเอาทุนไปยึดโยงอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญของระบบสังคมเศรษฐกิจ อันได้แก่ การผลิต (production) และการแลกเปลี่ยน (exchange) คำว่าทุนในกระบวนการผลิตนั้น มีความหมายที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน (dominant capital) กล่าวคือ “ทุน” ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยการผลิต

(factors of production) ซึ่งประกอบด้วย ที่ดิน (รวมถึงสิ่งของที่ได้จากดิน) แรงงาน (ร่างกายและแรงสมอง) และทุน (ได้แก่ เงินตรา เครื่องจักร เครื่องมือ และปัจจัยอื่นๆ ที่ใช้ในการผลิต) ในบางครั้งปัจจัยการผลิตทั้งหมด ก็ถูกเรียกรวมๆ กันว่าเป็นทุน ทุนปัจจัยการผลิต (capital as factor of production) หรือเรียกอีกอย่างว่า ทุนสินค้า (goods capital) เพราะการผลิตได้ก่อให้เกิดมูลค่าส่วนเพิ่ม (marginal) หลังจากการเปลี่ยนวัตถุดิบ (material/input) ให้เป็นสินค้า (goods/output) โดยกระบวนการผลิต (production process) เหตุนี้เอง ที่ทำให้ผลผลิตที่เกิดขึ้น มีมูลค่าของทุน (capital value) เกิดขึ้นด้วย ซึ่งจะประกอบไปด้วยมูลค่าใช้สอย (used value) ซึ่งถือเป็นประโยชน์ที่ผู้ผลิตได้รับจากการบริโภคนั้นโดยตรง และมูลค่าแลกเปลี่ยน (exchange value) อันเกิดจากการนำผลผลิตนั้นออกจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยน (พิสมัย รัตนโรจน์สกุล 2545 : 11)

ความหมายที่สองของทุน ในเชิงระบบความสัมพันธ์ทางสังคม (social relations) กลับมองว่า ปัจจัยการผลิตนั้นมีอยู่ในสังคมทุกสังคม ตั้งแต่สมัยบุพกาลแล้ว แม้จะยังไม่มีระบบทุนนิยมก็ตาม แต่ปัจจัยการผลิตนั้นจะอยู่ในฐานะของทุน เมื่อได้ตกอยู่ในมือของชนชั้นนายทุนที่นำเอาปัจจัยการผลิตนั้นๆ มาขูดรีดผู้ใช้แรงงาน เพื่อก่อให้เกิดมูลค่าส่วนเกินจากการผลิต เป็นการผลิตที่แสวงหากำไรให้แก่ทุนผู้เป็นเจ้าของทุน ในขณะที่ผู้ใช้แรงงานได้รับแต่ผลตอบแทนเป็นเพียงค่าแรงงาน ทุนในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจึงก่อให้เกิดการแบ่งชนชั้นขึ้น ระหว่างนายทุนผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต กับคนงานผู้เป็นเจ้าของแรงงานของตนเอง การกล่าวถึงทุนตามนัยนี้ก็คือระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชนชั้นสองชนชั้น ประกอบด้วยชนชั้นนายทุน กับชนชั้นผู้ใช้แรงงาน โดยมาร์กซ์มองย้อนกลับไปถึงทุนในยุคบุพกาลว่า ผู้ผลิตย่อมเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต นั่นคือ ชาวนาย่อมเป็นเจ้าของที่ดินและเป็นเจ้าของแรงงานการผลิตในครอบครัวของตนเอง เมื่อก้าวเข้าสู่ยุคศักดินา ที่ดินกลายเป็นของรัฐซึ่งมอบให้ชาวนาเป็นผู้สร้างผลผลิต และมอบผลผลิตส่วนเกินให้แก่รัฐด้วยส่วนหนึ่ง ครั้นเมื่อก้าวเข้าสู่ยุคทุนนิยม ที่ดินกลายเป็นปัจจัยการผลิตของนายทุน และชาวนากลายเป็นชนชั้นผู้ใช้แรงงานผู้ไร้ที่ดิน ดังนั้นในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม การสะสมทุนจะเกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มของนายทุนหรือเจ้าของที่ดิน เป็นกระบวนการในระดับปัจเจกบุคคล จึงเน้นการผลิตที่สร้างมูลค่าส่วนเกินในผลผลิต เพื่อให้เกิดกำไร และนำมูลค่าส่วนเกินคือกำไรนั้นๆ ไปลงทุนต่อหรือสะสมทุนของตนเองต่อไป ซึ่งมาร์กซ์เรียกว่า “วัฏจักรการหมุนเวียนของทุน” การดำรงอยู่ได้ของทุนจึงขึ้นอยู่กับ การหมุนเวียนอย่างต่อเนื่องของระบบการผลิตดังกล่าว อย่างไรก็ตาม นอกจากกระบวนการผลิตอย่างต่อเนื่องแล้ว การหมุนเวียนของทุน ยังต้องอาศัยความเกี่ยวพันอย่างซับซ้อนกับการตลาด เพราะนายทุนจำเป็นต้องนำปัจจัยการผลิตต่างๆ อาทิ วัตถุดิบ เครื่องจักร เครื่องมือเครื่องใช้ มาจากทุนกลุ่มอื่นๆ และจะต้องหาตลาดที่เป็นลูกค้ารองรับผลผลิตสำเร็จรูปจากกระบวนการผลิตของตน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนกลับมาเป็นทุนเงินตรา อันจะนำไปสู่การ

เริ่มต้นวัฏจักรใหม่อีกรอบหนึ่ง ดังนั้น ในวิธีการผลิตแบบทุนนิยม จึงสามารถสะท้อนความหมายของทุน ออกมาในรูปของระบบความสัมพันธ์ของคนที่เกี่ยวข้องกันภายในระบบการผลิตหนึ่งๆ ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนเจ้าของปัจจัยการผลิตกับผู้จ้างแรงงานรับจ้าง นายทุนเจ้าของที่ดินกับผู้เช่าที่ดิน นายทุนเจ้าของสินค้ากับผู้ซื้อสินค้า นายทุนเงินกู้กับผู้กู้เงิน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดเป็นความสัมพันธ์แบบไม่เสมอภาค นั่นคือ ชนชั้นนายทุนจะได้รับประโยชน์จากการขูดรีดมูลค่าส่วนเกินจากแรงงานรับจ้าง โดยนายทุนจะจ่ายผลตอบแทนให้แก่แรงงานรับจ้างเพียงเพื่อการยังชีพเท่านั้น ส่วนผลกำไรจากผลผลิตจะกลายเป็นทุนและเข้าสู่กระบวนการสะสมทุนของนายทุนต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด นี่เป็นแนวคิดของมาร์กซ์ แต่สำหรับ อัดัม สมิธ แล้วเห็นว่าการสะสมทุน (capital accumulation) เป็นกระบวนการผลิตที่เคลื่อนไหวไปข้างหน้า เพื่อเพิ่มพูนทุนให้มากขึ้น ด้วยการเปลี่ยนเงินตราให้เป็นสินค้าเครื่องมือและแรงงาน เพื่อให้เกิดมูลค่าส่วนเกินในรอบต่อไป กระบวนการสะสมทุนนี้ จะก่อให้เกิดการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการแบ่งงานกันทำ (division of labor) และการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม (พิสมัย รัตนโรจน์สกุล 2545:12)

วิทยากร เชียงกูล (2548: 12-13) ได้กล่าวถึงทุนนิยมว่า มีความสัมพันธ์กับการเมือง อย่างที่ อัดัม สมิธ มองว่า ทุนนิยม คือการแสวงหารายได้จากประชาชน และการแสวงหาความมั่นคงของรัฐ ทั้งสองสิ่งนี้สัมพันธ์กันคือ รัฐจะต้องดูแลให้ประชาชนทั้งหมดมีรายได้ที่เหมาะสม ประเทศจึงจะมั่นคง การลงทุนการค้าเสรีทำให้เศรษฐกิจเติบโต ทุกคนได้ประโยชน์ แนวคิดนี้ได้กระจายออกไปครอบงำความคิดคนทั่วโลกได้ก็เนื่องจาก

1. การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม สามารถสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้สูง นายทุนยิ่งได้กำไรมาก ก็ยิ่งมีทุนไปลงทุนเพิ่มและขยายทุนได้มากขึ้น ทั้งยังเอาเงินที่ได้กำไรไปลงทุนได้มากขึ้น ทั้งยังเอาเงินที่เป็นกำไรไปลงทุนวิจัยและพัฒนา ทำให้สามารถพัฒนาเทคโนโลยีได้มากขึ้นอีก

2. กลุ่มคนรวยที่สุดในโลก 20% แรกเป็นฝ่ายได้ประโยชน์จากทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบนี้ เพราะเป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจ ทำให้เศรษฐศาสตร์กระแสทุนนิยมครอบงำทุกภาคด้านการวิจัยและเผยแพร่องค์ความรู้ ทั้งในมหาวิทยาลัย ในรัฐบาลและองค์กรระหว่างประเทศและสื่อมวลชนได้

ขณะที่ปรัชญาการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมที่เน้นเรื่องตลาดเสรี ประสิทธิภาพและกำไรสูงสุดของเอกชน เป็นปรัชญาหรือทฤษฎีเศรษฐกิจสำนักหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่บนสมมุติฐานชุดหนึ่งเท่านั้น แต่ผู้นำส่วนใหญ่ในโลกและนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง สามารถใช้ความรู้และอำนาจครอบงำให้ประชาชนทั่วโลกเชื่อว่านี่คือความจริง ที่ผ่านการพิสูจน์มาแล้ว ที่ทุกคนในโลกไม่มี

ทางเลือกอื่นอีกแล้ว นอกจากจะต้องลงแข่งขันกันภายใต้กติกาหลักของระบบทุนนิยม เพื่อจะพัฒนา กับเขาได้ไม่วันใดก็วันหนึ่ง

ปรัชญาของทฤษฎีนี้คือ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก หรือ นีโอลิเบอรัล (เสรีนิยม ใหม่) ซึ่งเป็นทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลักของโลกปัจจุบัน ตั้งอยู่บนสมมติฐาน 2 ข้อคือ

1. มนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจ ผู้เลือกผลิตและบริโภคสิ่งต่างๆ อย่างมีเหตุผล มุ่งแสวงหา อรรถประโยชน์สูงสุด ขณะที่บริษัทมุ่งแสวงหากำไรสูงสุด ตามหลักคิมานด์ ชัฟฟลาย ภายใต้กลไก ตลาดที่มีการแข่งขันเสรีที่จะนำไปสู่ภาวะดุลยภาพ คือการผลิตสินค้าและบริการในปริมาณและ ราคาที่เหมาะสม เป็นผลดีสำหรับทุกคน

2. ระบบเศรษฐกิจธุรกิจเอกชนเสรีที่มีประสิทธิภาพและให้แรงจูงใจสูง จะนำไปสู่ความ เจริญเติบโตของการผลิตสินค้าและบริการ ซึ่งใช้เป็นดัชนีชี้วัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้อย่าง ต่อเนื่องอย่างไม่มีขีดจำกัด (วิทยากร เชียงกูล 2548: 238)

แนวคิดทุนนิยมถูกปรับเปลี่ยนกลายเป็นทุนนิยม “โลกาภิวัตน์” ซึ่งมันมักถูกนิยามอย่าง แคบๆ ว่าเป็นเพียงกิจกรรมทางการค้าเพื่อการลงทุนและการพัฒนาเครือข่ายธุรกิจข้ามชาติในโลก ไร้พรมแดนเพื่อสร้างมูลค่า ย่อมครอบคลุมหลายมิติ เป็นกระบวนการซับซ้อนเกี่ยวพันกันในเรื่อง เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม เทคโนโลยี และปัญหาสังคมสมัยใหม่ พร้อมกับปัญหาการเมืองของ โลก ทุนนิยมโลกาภิวัตน์นั้นมีบรรษัทข้ามชาติเป็นกลไก ซึ่งมีอำนาจและอิทธิพลต่อกระบวนการ ผลิตการถ่ายทอดและการแพร่กระจายวัฒนธรรมทุนนิยมโลก ความสัมพันธ์ทางสังคมจึงมีจำกัด ผิดแผกแตกต่างออกไป หากแต่ได้ขยายไร้พรมแดนข้ามเวลาและข้ามพื้นที่โลก ดังนั้น วัฒนธรรมใหม่ๆ ในสังคมอันสืบเนื่องมาจากกระบวนการโลกาภิวัตน์ จึงไม่จำเป็นต้องเชื่อมต่อกับรัฐชาติระดับท้องถิ่น อีกต่อไป แต่จะเชื่อมต่อกับกฎเกณฑ์ กติกา และการเมืองในระดับสากลของกลุ่มมหาอำนาจโลก ด้วยเหตุนี้ การศึกษาทำความเข้าใจกับคำว่า “โลกาภิวัตน์” อย่างสะท้อนความเป็นจริงจึงไม่อาจแยก จากพัฒนาการของทุนนิยมโลก เมื่อพัฒนามาถึงขั้นตอนที่ต้องส่งออกทุน สินค้า บริการ ทั้งนี้เพราะ ธรรมชาติของทุนนั้น ย่อมเติบโตใหญ่ได้ด้วยกำไร อัตรากำไรนั้นจะลดต่ำลงไม่ได้ การขยายตลาด ภายในประเทศไม่เป็นการเพียงพอเสียแล้ว อีกทั้งยังอาจเป็นขีดจำกัดต่อกระบวนการสะสมทุนอีกด้วย เมื่อผลิตเหลือส่วนเกิน จึงต้องหาทางระบายออกสู่ประเทศต่างๆ ในนามของตลาดเสรีเพื่อให้ โลกทั้งโลกเป็นแหล่งรองรับ กลายเป็นตลาดกว้างไกลหรือตลาดโลก ที่ดึงเอาทรัพยากรโลกทุก ชนิดมาใช้ให้เต็มที่ ไม่ว่าจะเป็น แรงงาน วัตถุดิบ แร่ธาตุ น้ำมัน ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ความรู้ ทักษะ การจัดการ เทคโนโลยี ฯลฯ เพื่อให้ระบบทุนนิยมโลกก้าวต่อไปได้โดยไม่สะดุด (วิวัฒน์ชัย อิตถากร 2546: 9-15)

จริงๆแล้ว สมมุติฐานเรื่อง “การแข่งขันเสรี” เริ่มเสนอและใช้เป็นข้อกล่าวอ้างของฝ่ายที่เข้มแข็งได้เปรียบ ต้องการที่จะขยายการลงทุนและการค้า เช่น อังกฤษในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม สหรัฐอเมริกา ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ผู้ที่เข้มแข็งกว่า มีอำนาจต่อรองมากกว่า จะเลือกสนับสนุนการแข่งขันเสรี เฉพาะในสาขาที่พวกเขาได้เปรียบเท่านั้น เฉพาะในสาขาอุตสาหกรรมการค้าบริการ ที่เขามีความเข้มแข็งและจะได้ประโยชน์ แต่ในเรื่องการเกษตร พวกเขายังใช้มาตรการทางเศรษฐกิจหลายอย่าง เพื่อปกป้องและคุ้มครองเกษตรกรภายในประเทศของตัวเอง ทั้งๆที่เกษตรกรในประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมผลิตสินค้าเกษตรส่วนใหญ่ ใช้ต้นทุนที่สูงกว่าเกษตรกรในประเทศกำลังพัฒนาที่มีค่าแรงและค่าครองชีพต่ำกว่า แต่ทว่าประเทศร่ำรวยก็ไม่เปิดให้ประเทศยากจนส่งสินค้าเกษตรไปขายได้อย่างเสรี (วิทยากร เชียงกุล 2543: 16-17)

ทุนนิยมโลกาภิวัตน์เป็นเสมือนรัฐประหารที่ไม่ได้ประกาศ เพราะความยิ่งใหญ่ของ “บริษัท” ค่อยข้างชัดเจนในโลกยุคนี้ สามารถเข้าไปมีอิทธิพลทุกประเทศ มีอำนาจเหนือรัฐบาลของตนเองและประเทศอื่นๆ ยึดหลักผลประโยชน์ บริษัทเป็นตัวตั้งจนอาจเรียกได้ว่า “บริษัทครองโลก” ไปแล้ว อำนาจบริษัทแผ่ขยายอย่างน่ากลัวไร้การควบคุม หลายๆประเทศคล้ายกับรัฐถูกยึดอำนาจโดยบริษัทได้แล้ว แต่เป็นการยึดเงียบ หรือเรียกว่า “รัฐประหารที่ไม่ประกาศ” คนไม่น้อยมองโลกาภิวัตน์อย่างชื่นชมและชื่นชอบในทางบวก บางพวกถึงกับยอมรับว่า “โลกาภิวัตน์” คือยารักษาโรค เพราะทฤษฎีเศรษฐศาสตร์พิจารณาว่า กระบวนการเข้าสู่โลกาภิวัตน์จะให้ประโยชน์แก่ทุกประเทศและทุกคนในระยะยาว อย่างไรก็ตาม มีข้อมูลตัวเลขชี้ชัดว่า ยังไม่อาจเป็นเช่นนั้นได้ เนื่องจากสถานะเชิงโครงสร้างระบบเศรษฐกิจโลกแตกต่างกัน ทำให้ผลประโยชน์จากโลกาภิวัตน์ไม่เท่าเทียมกัน ทั้งยังสร้างความขัดแย้งระหว่างประเทศใหญ่ (ร่ำรวย) กับประเทศเล็ก (ยากจน) อยู่เสมอๆ (วิวัฒน์ชัย อัครากร 2546: 34)

สุทธิชัย หยุ่น (เนชั่น สุดสัปดาห์, ฉบับที่ 725.14) ได้กล่าวว่าระบบทุนนิยมทำให้สังคมป่วย ทำให้ครอบครัวไม่มีเวลาอยู่ด้วยกัน ต่างคนต่างต้องวิ่งหารายได้ ต่างคนต่างมีภาระหน้าที่ของตัวเอง ไม่มีความอบอุ่นในบ้าน เด็กๆ จึงไม่มีเวลาอยู่กับพ่อแม่ เมื่อมีปัญหา就去ปรึกษาเพื่อนรุ่นเดียวกันแทน ทำให้เกิดปัญหานักหนุ่มรุ่นแรงอย่างทุกวันนี้ ความเป็น “ทุนนิยม” สุดขั้วที่รัฐบาลประกาศส่งเสริม นั่นคือที่มาของ “ความเจ็บป่วยทางสังคม” เพราะระบบทุนนิมนั้นแหละที่นำมาซึ่งความตึงเครียดของสังคม ครอบครัวชนชั้นกลางและล่างจำนวนมาก จึงวิ่งกันวุ่นเพื่อให้ทันกับคนอื่นในด้านการมีเงินมีทองมาใช้ เมื่อตราประทับของความยากจนก็คือ “ไม่มีเงิน” การให้ความหมายความยากจนว่า “ไม่มีเงิน” จึงทำให้คนแก้ปัญหาความยากจนด้วยเงิน ชาวไร่ชาวนาจึงถูกดึงเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างเต็มตัว มีการสนับสนุนให้กู้หนี้ยืมสินได้ เอาสมบัติของปู่ย่าตายายเป็นเครื่องค้ำ

ประกัน แต่แล้วก็เป็นที่แค่เครื่องมือของระบบทุนนิยมเท่านั้น ไม่ได้เป็นนักลงทุนกับเขาจริงๆ เพราะยังขาดความรู้ด้านการบริหารจัดการที่ดี หนี้สินก็เพิ่มพูน ผลที่ตามมาก็คือ จนกว่าเต็ม

ความผิดพลาดล้มเหลวจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมา เป็นผลมาจากรากฐานทางความคิดหลักที่ไม่ถูกต้อง คือ เข้าใจสับสนระหว่างการพัฒนา กับตัวเลขการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ซึ่งเมื่อมีการกระตุ้นการลงทุนและการบริโภค เศรษฐกิจจะขยายตัว คนจะมีงานทำและมีรายได้ และสามารถจัดปัญหาความยากจนได้ แต่ในความเป็นจริงที่เป็นจริงตลอดมาก็คือ รัฐได้เน้นและให้ความสำคัญกับตัวเลข การขยายตัวทางเศรษฐกิจมากเกินไปแม้กระทั่งบัดนี้ มองข้ามความสำคัญ of ด้านอื่น เป็นเหตุให้ผลประโยชน์กระจุกอยู่กับคนกลุ่มน้อยกลุ่มเดียว การวิพากษ์โทษทรัพย์ไม่สมดุลและขาดความเป็นธรรม และการครอบครองเศรษฐกิจแบบทุนนิยมลงไปในสังคมชนบทนั้นพิสูจน์ได้ว่า ไม่สามารถแก้ปัญหาคความยากจนได้ (มนูญ มุกขประคิษฐ์ 2549:107)

ระบบเศรษฐกิจก็คือกิจกรรมการสร้างกำไร ในการผลิตเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ลงทุน ผู้ประกอบการจึงแข่งขันกันอย่างเต็มที่ เพื่อผลตอบแทนที่คุ้มทุนคือกำไรตามความปรารถนา ดังนั้น คำว่า “กำไร” จึงได้ถูกยกย่องเชิดชูให้กลายเป็นความเชื่อ จนเบียดบังความเป็นจริงบางประการ ประเทศไทยเกิดภาวะเสียสมดุล เช่น รัฐส่งเสริมการลงทุนเพื่อกระตุ้นการเจริญเติบโตที่เป็นตัวเลขทางเศรษฐกิจ นโยบายการพัฒนาก็ดี นโยบายทางด้านการค้าก็ดี ทั้งภายในและต่างประเทศ ย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานของทุนนิยมบริโภค หรือที่เรียกกันใหม่เพื่อให้ฟังดูดีว่า “เศรษฐกิจระบบตลาด” แต่ต้องเป็นหนี้ต่างชาติน่าขึ้น เสียเปรียบดุลการค้า ประชาชนถูกรบงาโดยบริษัทค้าปลีกข้ามชาติ ฯลฯ คนจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ จึงไม่สามารถข้ามพ้นเส้นแบ่งความยากจนไปได้ เพราะระบบเศรษฐกิจได้ถูกอธิบายด้วยผลกำไรที่เป็นเงินตรา แทนที่จะอธิบายด้วยระบบคุณภาพชีวิตของประชาชน ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ร.9) ทรงกระทำอยู่ อย่างพระราชดำรัส (4. ธ.ค. 2534) เชิงปรัชญาว่า “ขาดทุนคือกำไร” (our loss is our gain) ที่ว่า ขาดทุนคือกำไรเพราะไม่ได้มองที่ความ “คุ้มทุน” กลับมองที่ความ “คุ้มค่า” แต่เศรษฐกิจระบบตลาดไม่สามารถจะให้เป็นไปได้ เพราะ “กำไรคือลมหายใจของทุนนิยม”

สรุป ทุนนิยมต้องไม่ก่อปัญหาความขัดแย้งคุณภาพชีวิตวิกฤติการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ

2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริโภคนิยม

สังคมบริโภคนิยมได้ถูกกระตุ้นให้เกิดในคนหมู่มาก มีขบวนการขับเคลื่อนการขยายตัวของทุนนิยมโลกแบบใหม่ เป็นไปอย่างเป็นระบบในกรอบเสรีนิยมใหม่ โดยมีบริษัทและสื่อในรูปแบบต่างๆ ซึ่งได้ร่วมกันผลิตซ้ำวัฒนธรรมการบริโภค เป็นขบวนการกิจกรรมกระตุ้นการบริโภค

ในเชิงรุก มีการเคลื่อนย้ายถ่ายเททรัพยากรไปยังอีกซีกโลกหนึ่ง โดยบริษัทักษ์ใหญ่ข้ามชาติผลิตและขายสินค้าที่เกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีสื่อกระแสหลักได้ทำหน้าที่สร้างค่านิยม “วัฒนธรรมในการบริโภค” หรือ “การบริโภคนิยม” (consumerism) ให้เกิดขึ้นในสังคม สังคมที่จะถูกกระตุ้นให้เกิดการบริโภคได้นั้น ก็ต้องเป็นสังคมที่ผ่านการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย (modernization) ตามเงื่อนไขที่ถูกอุปโลกขึ้นจากอุดมการณ์ของทุนนิยม จึงมีการบริโภคในสิ่งเดียวกัน การบริโภคตามอย่างกัน คือการยอมรับวัฒนธรรมการบริโภคของประเทศที่พัฒนาแล้ว ประเทศที่กำลังพัฒนาจะยอมรับและนิยมในวัฒนธรรมของต่างประเทศได้ง่าย ด้วยการนำเข้าสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค และเครื่องใช้สอยต่างๆ เพื่อความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต (วิวัฒน์ชัย อติลากร 2546:30)

2.1 พัฒนาการของการบริโภคนิยม

ไสว บุญมา (2549:3-11) ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาที่ล้าหลังไปสู่ความทันสมัย ภายใต้การบริโภคนิยม (consumption) ซึ่งได้มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์โลก มีพัฒนาการความเป็นมา โดยเริ่มตั้งแต่การแสวงหาของป่าและล่าสัตว์ จนกระทั่งรู้จักปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งานและเป็นอาหารนี้เป็นจุดเริ่มต้น มนุษย์เริ่มตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนถาวร ก่อให้เกิดชุมชนใหญ่ เพราะประชากรขยายตัวอย่างรวดเร็ว เริ่มมีกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกัน เริ่มงานด้านช่างก็คิดค้นวิธีทำสิ่งใหม่ๆ ซึ่งนำไปสู่การเกิดเทคโนโลยี สามารถประดิษฐ์คิดค้นผลิตเครื่องจักรกลสามารถใช้แทนแรงงานคน เครื่องจักรได้เพิ่มศักยภาพในการผลิต การติดต่อค้าขายตลอดจนการแผ่ขยายอำนาจ จนบางประเทศสามารถไปยึดครองทรัพยากรทางธรรมชาติ ของชาติอื่นได้เกือบทั่วโลก การบริโภคในภาคประชาชนมีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ซึ่งได้ถูกกระตุ้นทั้งจากภาครัฐและเอกชน โดยให้แหล่งเงินกู้ในโครงการต่างๆ เงินที่กู้มาส่วนใหญ่ถูกใช้ไปเพื่อการบริโภคเทคโนโลยีได้แก่ ยานพาหนะและการสื่อสาร ก่อภาระหนี้สินที่สูงขึ้น ซึ่งจะเป็นถ่วงเศรษฐกิจไทยในอนาคต (ไสว บุญมา 2549: 176-178)

ขณะทีนรินทร์ สังข์รักษา (2550: 2) ได้กล่าวว่า สังคมแห่งการบริโภคข้อมูลข่าวสาร ซึ่งผู้บริโภคต้องใช้ปัญญาในการวิเคราะห์สังเคราะห์ ซึ่งจะเป็น “สังคมฐานความรู้ (knowledge-based Society)” ในที่สุด ขณะที่การจัดการความรู้จึงเข้ามามีบทบาทในช่วงนี้ จึงถือเป็นช่วงยุคของความทันสมัย (modernization era) การก้าวข้ามจากยุคทันสมัย เป็นยุคหลังทันสมัย (post-modernism/post- structuralism) ที่มองว่า “ความรู้ คือ อำนาจ (power/knowledge) ที่ถูกสร้างขึ้นให้เป็นระบอบของความจริง (the regime of truth) จนสังคมสยบยอมกับความรู้ที่ถูกสร้างขึ้น ด้วยหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ที่มีฐานคิดอยู่บนกระบวนทัศน์แบบปฏิฐานนิยม (positivism) โดยมองว่า

เป็นภาวะวิสัยและเป็นสากลสามารถอธิบายด้วยตัวแบบทฤษฎี การค้นคว้าปรากฏการณ์ทางสังคม มีลักษณะวัตถุนิยม ปราศจากอคติหรือค่านิยมในการศึกษา ความรู้นั้นเป็นเรื่องของข้อเท็จจริง และความจริงก็เป็นสิ่งปลอดจากคุณค่า อคติและความลำเอียงใดๆ แต่ในขณะที่ยุคหลังโครงสร้างนิยม กลับมองว่า สิ่งเหล่านี้เป็นแค่ความจริงชุดหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากท่านนั่นเอง

2.2 การบริโภคนิยมกับคุณภาพชีวิต

ภายใต้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้บรรลุความต้องการพื้นฐาน (needs) กล่าวคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยการประเมินระดับความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต มีการสร้างดัชนีชี้วัดมาตรฐานของการดำรงชีวิตขั้นต่ำ ที่ถูกนำไปใช้ในการตรวจสอบการดำเนินชีวิตของประชาชน ให้เป็นไปตามที่รัฐเห็นว่าดี คือต้องเป็นชีวิตที่เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่รัฐกำหนด ประชาชนคนใดไม่ได้เป็นไปตามกำหนด ก็ถูกให้ความหมายว่าเป็นคนที่มี “คุณภาพชีวิตที่ไม่ดี” และต้องได้รับการพัฒนาด้วยการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต ดังนั้น ตามแนวทางของการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวคิดความเป็นพื้นฐานนี้ จึงเป็นการแบ่งคนในสังคมออกเป็น 2 กลุ่ม หรือ 2 ขั้ว คือ ประชาชนที่มี “คุณภาพชีวิตที่ดี” และ “คุณภาพชีวิตที่ไม่ดี” และกลุ่มคนที่มีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี จะต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน ก็คือ คุณภาพชีวิตของคนในชนบท ผลจากกลไกของรัฐนี้มีผลโดยตรงต่อวิถีการบริโภค โดยวิถีการบริโภคของชุมชนได้ถูกทำลายลงไปด้วยเกณฑ์ของความจำเป็นพื้นฐานนี้ “การบริโภคนิยม” จึงได้แทรกซึมเข้าไปในวิถีชีวิตของคนในสังคม ในรูปแบบของวาทกรรมว่า “คุณภาพชีวิต” ที่ทำให้ความจำเป็นพื้นฐาน (needs) ได้กลายเป็นการบริโภคสินค้า ที่อยู่ภายใต้การครอบงำของการบริโภคของอุดมการณ์ทุนนิยม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จากการบริโภคเพื่อตอบสนองความจำเป็นไปสู่การบริโภคเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ (desire) ภายใต้การสร้าง ความหมายของการมี “คุณภาพชีวิตที่ดี” ที่กระทำผ่านภาคปฏิบัติการทางสังคมของวาทกรรมว่าด้วย “คุณภาพชีวิต” ต่างๆ เช่น ผ่านการสร้างอัตลักษณ์ ตัวตน การสร้างความหมาย แนวคิดเชิงพื้นที่ เป็นต้น (ทับทิม วงศ์ประยูร 2542: 21)

วิวัฒน์ชัย อรรถากร (2548: 120) ได้มีทัศนะที่สามารถเชื่อมโยงความสุขกับเศรษฐกิจและสังคม ว่า เมื่อคนส่วนใหญ่ไม่เข้าถึงความทุกข์ยากของ “ความหิว” จึงไม่ค่อยเข้าใจ “ความทุกข์ ความอดอยาก” ของผู้ยากไร้ เมื่อตื่นขึ้นมาก็มีอะไรต่อมิอะไรกิน แล้วจะคิดอะไรได้มากกว่า “ความสุขเชิงวัตถุ” คิดแบบแคบๆ จึงอ่อนแอทางการเมือง นี่อาจเป็นด้านโศกร้ายของสังคมไทยก็ได้ ที่มีฐานเกษตรด้านอาหารเลี้ยงประเทศ คนทั่วไปไม่อดอยากอย่างโลกที่สามอื่นๆ คนที่ขาดความสำนึกทางการเมืองมีอยู่ไม่น้อย ถูก “ล้างสมอง” โดยขบวนการทางสื่อทุกประเภท ที่โหม

โฆษณา แบบปั่นกิเลส บริโภคนิยมล้นเกิน จากบริษัทยักษ์ใหญ่และบริษัทในเครือ ที่จ้องโจมตีคนวง ล้อกิเลส ไม่หยุด หยุดไม่ได้ ถ้าหยุดก็ตาย เพราะลมหายใจของทุนนิยม คือกำไร

พระพรหมคุณาภรณ์ สันทนากับนาย ลอเรนส์ แวนเดน มิวเซนเบิร์ก (2548: 4-5) มี ทศนะต่อพระพุทธศาสนา กับ โลกธุรกิจว่า ธุรกิจเป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจ และเศรษฐกิจเป็น ส่วนสำคัญของสังคม คนมักจะเข้าใจว่า เศรษฐศาสตร์ ก็คือ เศรษฐศาสตร์อย่างเดียว ไม่เห็นเรื่อง อื่นๆ ที่มีเกี่ยวเนื่องหรือว่ามีส่วนสัมพันธ์กัน ดังนั้น คนจึงไม่เห็นจริยธรรมในเศรษฐศาสตร์ ความสำเร็จทางธุรกิจ หรือความสำเร็จในทางเศรษฐศาสตร์ ไม่ใช่เพียงการให้ในสิ่งที่ตอบสนอง ตัณหาของประชาชน แต่ต้องสร้างความสุขสงบร่มเย็นให้เกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ด้วย

คำนิยามคุณภาพชีวิตที่ดี ยังไม่เป็นเอกภาพ บริโภคนิยมก็ให้ไปอย่าง เศรษฐศาสตร์ก็ให้ ไปอย่าง ศาสนาก็ให้ไปอีกอย่าง สหประชาชาติก็ว่าไปอย่าง ดังนั้น ขึ้นอยู่กับใครเป็นผู้ให้คำ นิยามและเอาอะไรมาเป็นดัชนีชี้วัด เงื่อนไขอยู่ที่ว่า หากทุกคำนิยามเป็นจริง นั่นคือ คุณภาพชีวิตที่ดี

2.3 บริโภคนิยมในสังคมไทย

ลักษณะของสังคมไทย (วิทยากร เชียงกูล 2548) เป็นสังคมที่พัฒนามาจากสังคมชุมชน เกษตรแบบดั้งเดิม พึ่งตนเองได้แบบมีผลผลิตเหลือเฟือ เพราะอยู่ในภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ ภัย จากธรรมชาติมีน้อย มีภาษาพูดและวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง มีการจัดงานฉลองตาม ประเพณี งานบุญทางศาสนา คนไทยมีนิสัยใจกว้างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น อาหารการกิน ต้องทำเพื่อ ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน จากวิถีชีวิตดังกล่าวคงมีส่วนทำให้คนไทยไม่เคยรู้จักความยากลำบาก มี วัฒนธรรมการใช้ชีวิตแบบชอบใช้ชีวิตแบบวันต่อวัน หรือคนมีเงินเดือนก็มองเดือนต่อเดือน ไม่ ค่อยอดออม ไม่คิดเรื่องอนาคตที่อยู่ไกลออกไป เมื่อเทียบกับคนญี่ปุ่น เวียดนาม ซึ่งผ่านความ ยากลำบากจากภัยธรรมชาติและสงครามกับนักล่าอาณานิคมมา เป็นตัวสร้างลักษณะนิสัยให้เขารู้จัก ประหยัดอดออม มีวินัยในการบริโภคและเรื่องอื่น ๆ จึงทำให้มองลักษณะของสังคมไทยในเรื่อง ของการบริโภคที่ต่างออกไปได้ง่ายขึ้น เช่น

2.3.1. วัฒนธรรมนิยมคนรวยที่มักแสดงฐานะด้วยวัตถุและรูปลักษณ์ภายนอก อย่างภาคภูมิใจว่า “แต่งตัวไม่ดีคนเห็นได้ง่าย แต่ท้องหิวไม่มีใครส่องไฟเห็น” คนไทยจึงมีค่านิยมการ บริโภคที่สูงกว่าฐานะจริง แบบที่เรียกว่า “รายได้ต่ำรสนิยมสูง” เช่น สิ่งฟุ่มเฟือยทั้งหลายคนที่หรือ สิ่งที่เกิดฐานะและเกินความจำเป็น

2.3.2 ทุนนิยมไทยเป็นการนำเข้าทุนต่างชาติแบบสำเร็จรูปและเข้ามาในยุคที่ บรรษัทข้ามชาติเติบโตมาก มีสินค้าบริการอำนวยความสะดวกมาก มีสื่อวิทยุโทรทัศน์และพ่อค้ามี

เครื่องมือเครื่องมือในการกระตุ้นการขายสินค้ามาก เช่น การซื้อแบบผ่อนส่ง เอาของไปก่อนจ่ายทีหลังพร้อมดอกเบี้ย ทำให้ประเทศไทยเป็นทุนนิยมที่ล่าช้าหรือเป็นทุนนิยมบริวารที่เน้นการซื้อเพื่อการบริโภคมากกว่าการผลิตด้วยตนเอง จึงเป็นเหยื่อของลัทธิบริโภคนิยมที่พวกนายทุนต้องการส่งเสริมเพราะทำกำไรได้ง่าย

2.3.3 รัชชาติซึ่งได้รับอิทธิพลจากการพัฒนาทุนนิยมอุตสาหกรรม คิดในกรอบของการส่งเสริมการลงทุน การค้าอย่างเสรี กระตุ้นการค้าขาย กระตุ้นการใช้จ่ายมาก ส่วนหนึ่งเพราะคนไทยไม่มีความคิดเชิงชาตินิยม สังคมนิยม การอนุรักษ์ทรัพยากรสภาพแวดล้อม การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อความสุข รัฐบาลไทยไม่ว่าชุดไหนก็ตามไม่มีนโยบายเก็บภาษีสินค้าฟุ่มเฟือย ในอัตราก้าวหน้า ไม่มีนโยบายอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่ได้ผล มักหมกมุ่นอยู่กับการส่งเสริมทุนนิยมบริโภคแบบสุดโต่งทั้งกระตุ้นการใช้จ่าย การปล่อยกู้ดอกเบี้ยต่ำเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจให้คนมีเงินกลับมาซื้อสินค้าและบริการ ในประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมอื่น ๆ รัฐบาลมักจะใช้ระบบเศรษฐกิจแบบผสม คือรัฐบาลแทรกแซงดูแลเก็บภาษีคนรวยในอัตราก้าวหน้า ลดการฟุ่มเฟือย ลด/ป้องกันการทำลายธรรมชาติสภาพแวดล้อม ส่งเสริมวิถีชีวิตชุมชนและวัฒนธรรมค่านิยมที่ดี ไม่ได้ปล่อยให้ทุนนิยมแบบกอบโกยมากเกินไป

2.3.4 สื่อกระแสหลักของไทยล้วนเป็นตัวแทนและส่งเสริมลัทธิบริโภคนิยมกันทั้งนั้น แทนที่จะทำให้ประชาชนฉลาดรู้เท่าทันระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม จึงทำให้ลัทธิบริโภคนิยมงอกงามในประเทศไทยมากกว่าประเทศต้นแบบด้วยซ้ำ อย่างเช่น ร้านค้าปลีกและห้างค้าปลีกข้ามชาติ เมื่อก่อนมีแต่เฉพาะในเมืองหลวง ปัจจุบันมีทุกจังหวัด ช้างรูก้าเข้าไปถึงหมู่บ้านแล้วอย่างนี้แล้ว ประเทศไทยร่ำรวยเท่าไรก็ไม่พอหรือไม่มีโอกาสรวย เพราะจะมีเงินมหาศาลไหลออกนอกประเทศตลอดเวลา โดยผ่านทางร้านค้าปลีกและห้างค้าปลีกข้ามชาติเหล่านี้ในรูปของกำไร

2.3.4 ระบบการศึกษานับการผลิตเพื่อให้นักออกไปทำงานรับใช้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอุตสาหกรรมที่เน้นการหาเงินเพื่อการบริโภค แต่ไม่ได้สอนให้คนรู้จักตัวเอง มีความภูมิใจในชาติพันธุ์ของตัวเอง รู้จักชุมชนและสังคม คติวิเคราะห์สังเคราะห์ ประยุกต์ใช้เป็น มีวินัยในตัวเอง มีเหตุผล รู้ประมาณตน พ่อแม่ก็ไม่ได้สั่งสอนปลูกฝังลักษณะนิสัยในการอดออม เห็นคุณค่าของเงินและการทำงาน แต่ชอบเลี้ยงลูกแบบใช้เงินซื้อความรักจากลูก ทำให้นักเรียน นักศึกษาไทยนิยมการบริโภคฟุ่มเฟือยและการโอ้อวดกัน

เป็นความจริงที่แทบทุกประเทศ ก็นิยมการซื้อของและบริการหรือการบริโภคด้วยกันทั้งนั้น แต่หลายประเทศเขามุ่งทำการผลิตและมีรายได้พอเพียงที่จะบริโภคด้วย เขามีวินัยในการบริโภคของที่จำเป็นไม่ฟุ่มเฟือยจนเกินไป รวมทั้งการตระหนักเรื่องการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมด้วย เช่นคนในยุโรปเหนือนิยมใช้รถจักรยานไปทำงาน ใช้พลังงานลม พลังงานแสงอาทิตย์และพลังงาน

ทางเลือกอื่น แต่ประเทศไทยนิยมบริโภคมากกว่าผลิตหรือทำงาน เช่น คนไทยส่วนใหญ่จึงเป็นหนี้เพิ่มขึ้นในอัตราสูงกว่าการเพิ่มขึ้นของรายได้ คนไทยใช้น้ำมันเพื่อการเดินทางเพื่อความบันเทิงมากจนใช้น้ำมันรวมกันทั้งประเทศในรอบ 5-6 ปีที่ผ่านมาเพิ่มขึ้นในอัตราสูงกว่าการเพิ่มขึ้นของผลผลิต (GDP) ของประเทศ ทั้ง ๆ ที่ไทยต้องสั่งเข้าน้ำมันมากและน้ำมันก็มีราคาสูงขึ้นมากการพัฒนาแบบทุนนิยมที่เน้นการบริโภคและการพึ่งพาทุนต่างชาติเป็นต้นปัญหา และหาทางเลือกการพัฒนาที่แตกต่างกัน ออกไป เช่น เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองในระดับชุมชนและระดับประเทศเพิ่มขึ้น เน้นการกระจายที่เป็นธรรมและแนวทางพัฒนาที่ยั่งยืน(อยู่ได้ยาวนาน) ด้วยการปฏิรูปการศึกษาสื่อมวลชนปฏิรูปทางการเมือง ปฏิรูปประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจที่เน้นสิทธิเสรีภาพเสมอภาคและภราดรภาพ (วิทยากร เชียงกูล 2548)

สรุปการบริโภค คือ กิจกรรมการดำเนินชีวิตของคน ไม่ควรจะยุ่งยากไปกว่าการกินอยู่แบบพอดีประหยัดเรียบง่าย ไม่ส่งผลกระทบเชื่อมโยงไปสู่สังคมในวงกว้าง ไม่เอารัดเอาเปรียบและเบียดเบียนผู้อื่น เน้นการใช้ทรัพยากรภายในประเทศอย่างคุ้มค่า

2.4 วัตถุนิยม

พุทธทาส ภิกขุ (บรรยาย) ได้กล่าวถึงวัตถุนิยมกำลังครองโลก กำลังจับจิตจับใจของมนุษย์ทุกคนในโลก บีบบังคับให้ดิ้นรนไปในทางของความลุ่มหลงต่อวัตถุ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความเห็นแก่ตัว และส่งเสริมความเห็นแก่ตัวให้ยิ่งขึ้นไป โลกจึงเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว เพราะพอใจในรสของวัตถุ ลุ่มหลงยิ่งกว่าสิ่งใด จึงมีความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้นเท่ากับความลุ่มหลงในวัตถุ” เมื่อวัตถุนิยมได้เปรียบ คนก็จะให้คุณค่าของคนที่วัตถุ ให้ความหมายความยากจนว่า ไม่มีเงิน จึงแก้ปัญหาความยากจนด้วยเงิน ชาวไร่ชาวนาจึงถูกดึงเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างเต็มตัว แต่แล้วก็ไม่ได้แค่เครื่องมือของระบบทุนนิยมเท่านั้น การนำโลกออกมาเสียจากวัตถุนิยม ฟังดูมันก็น่าสนใจอะไร แต่ความจริงเป็นเรื่องที่จะต้องสนใจที่สุดคือ สิ่งที่เราเรียกว่าวัตถุนิยมนั่นแหละ คือตัวศัตรู อันร้ายกาจของมนุษย์ยิ่งกว่าสิ่งใด โดยเฉพาะในโลกยุคปัจจุบัน วัตถุนิยมกำลังครองโลก กำลังจับจิตจับใจของมนุษย์ทุกคนในโลก บีบบังคับให้ดิ้นรนไป ในทางของความลุ่มหลงต่อวัตถุซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความเห็นแก่ตัว และส่งเสริมความเห็นแก่ตัวให้ยิ่งขึ้นไป โลกจึงเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว เพราะพอใจในรสของวัตถุ ลุ่มหลงยิ่งกว่าสิ่งใด จึงมีความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้นเท่ากับความลุ่มหลงในวัตถุ

วัตถุนิยม คือ ภาวะที่มีความต้องการความสุขจากวัตถุ โดยใช้วัตถุเป็นสื่อกลางในการนำความสุขความพอใจมาให้ (อามิสสุข) โดยไม่เห็นความสำคัญต่อการเจริญความสุขให้เกิดขึ้นภายใน คือ แก้วจิตวิญญาณ (นิรามิสสุข) thomas hobbes (1588-1679) ได้ให้ความหมายของคำว่า วัตถุนิยม

หมายถึง “ความชื่นชอบในวัตถุอันเป็นเครื่องแสดงออกด้วยพฤติกรรมแบบบริโภคนิยม” (นพพร ประชากุล มปท: มปป :)

กระบวนการทุนนิยม ที่ใช้การเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนา ได้สร้างกลไกและเครื่องมือทางการค้า ที่ละทิ้งซึ่งจิตวิญญาณของมนุษย์ เพื่อมุ่งแสวงหากำไรสูงสุด กลไกนี้จะทำหน้าที่ทุกอย่าง ตั้งแต่การครอบงำ เปลี่ยนแปลงรัฐชาติต่างๆ ให้เป็นเพียงตลาดรองรับอุปทานซึ่งปลูกเร้าการบริโภคที่เกินจำเป็น จากความจำเป็นต้องกินต้องใช้ สู่ความจำเป็นต้องมีเพื่อแสดงฐานะทางสังคม ใช้การกระตุ้นอุปสงค์เทียม ทำให้เกิดการบริโภคที่ฟุ่มเฟือย ผลาญทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรสังคม เปลี่ยนแปลงผู้คนให้มีสถานะเป็นลูกค้าผู้ซื้อสัตย์ต่อตราสัญลักษณ์ของสินค้า ตัดต่อพันธุกรรมทางวัฒนธรรม กำหนดวิถีชีวิตประจำวันกระทั่งลิ้นกินภาษา ระบบทุนนิยมสุดขีด ได้ทำการแบ่งแยกผู้คนออกเป็นสองฝ่าย เกิดลักษณะทางสังคม คือ “รวยกระจุก – จนกระจาย” คือคนรวยที่กระจุกตัวอยู่บนสังคมชั้นสูงจำนวนน้อย กับคนยากจนและด้อยโอกาสที่กระจายตัวในสังคมระดับกลางและล่างจำนวนมาก แต่ในขณะเดียวกัน กระบวนการทุนนิยม กลับมีอิทธิพลให้คนคิดแบบเดียวกัน นั่นคือ การยอมเอาให้ผู้คนเห็นว่าเงินจะคลอบคลุมให้ชีวิตมีความสุข ทำให้เกิดการพัฒนาระบบปลาใหญ่กินปลาเล็ก (economy of scale) ไปสู่สังคมแบบปลาเร็วกินปลาช้า (economy of speed) หรือยุคมือใครยาวสาวได้สาวเอา ที่ก่อให้เกิดการแก่งแย่งแข่งขัน คุณธรรมและจริยธรรมกลายเป็นอุปสรรคและล่าหลัง (ทันพงษ์ รัตนานันท์ 2551: คำนำ)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับประเทศไทยในอดีต การจัดตั้งสภาการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นับเป็นจุดเริ่มต้นและปูทางให้แก่รูปแบบการพัฒนาแบบตะวันตก แต่กลับทำให้ประเทศไทยสูญเสียลักษณะจำเพาะ สูญเสียอัตลักษณ์ของการพัฒนา สูญเสียความเป็นชาติอย่างยากที่ใครจะคำนวณได้ การวัดความก้าวหน้าของประเทศซึ่งขึ้นอยู่กับแบบวิธีคิดอย่างหยาบๆ เชิงเศรษฐศาสตร์ ที่ใช้การหา “รายได้ประชาชาติ” จากการคำนวณค่าเฉลี่ยรายได้ของคนมีที่ กระจุกตัวอยู่เพียงไม่กี่ตระกูล นำมาเฉลี่ยแล้วรวมกับรายได้ของคนยากจนทั่วประเทศ ที่มีลักษณะ “กระจาย” จำนวนมหาศาล แล้วนำจำนวนประชากรทั้งหมดมาเป็นตัวหาร เป็นแบบวิธีอันบิดเบือน ให้ประโยชน์แก่การกลบเกลื่อนช่องว่างในสังคม และอำพรางข้ออ่อนด้อยของกระบวนการทุนนิยม กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญในการจัดทำงบประมาณแผ่นดินในแต่ละปี แต่แล้วเมื่อกระบวนการทุนนิยม มีศาสนาเป็นรากฐานทางปรัชญา ได้กำหนดกระบวนการทุนนิยมความคิด วิถีชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกันของสังคม โดยมีมติของจิตวิญญาณ ความเอื้ออารีต่อผู้อื่นรวมทั้งผู้ที่อ่อนแอกว่า ทำให้สังคมไทยได้ปรากฏความหวังอันเรืองรอง (ทันพงษ์ รัตนานันท์ 2551:1-3)

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการบริโภคนิยม ควรที่จะหันเหแนวคิดเดิมไปสู่ทางเลือกใหม่ คือ การพัฒนาอย่างยั่งยืน ภายใต้ระบบสังคมที่มีได้ใช้ความสำเร็จเชิงตัวเลข แต่เป็นวิธีแห่งความเรียบง่ายโดยใจสมัครของสังคมที่ไม่มีอะไรมากไปกว่าการทำชีวิตให้เรียบง่าย บริโภคให้น้อยลง ดีความเข้าข้างพระธรรม ใคร่ครวญถึงคุณค่าที่แท้จริงของชีวิต ละเว้นจากความลุ่มหลงต่อความสำเร็จทางวัตถุ ผ่อนปรนโมหาคติ ไม่ประเมินความหมายของวัตถุเหนือกว่าคุณค่าที่แท้จริงของมัน เห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกันแสวงหาความสุขจากธรรมชาติ

3. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีพุทธ

สุนทรภรณ์ เตชะพะโลกุล (2534:168) กล่าวว่า พระพุทธองค์ทรงเน้นให้พุทธบริษัทมีชีวิตมุ่งตรงต่อกิจกรรมแห่งคุณธรรม คือ กิจกรรมการสร้างสรรค์พัฒนาคุณภาพชีวิต และพัฒนาศักยภาพเพื่อชีวิตที่ดีงาม มีความสันโดษและเรียบง่าย ตลอดจนควบคุมตนเองได้ จึงเป็นแนวคิดที่ไม่ใช่เพียงเป็นการสร้างคุณค่าพื้นฐานแห่งความเป็นมนุษย์เท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งที่มีเหตุผลลึกซึ้ง เมื่อพิจารณาถึงระดับสังคม เช่น เรื่องหลักศีลทาน ทางสายกลาง และความเรียบง่าย ที่เป็นไปเพื่อลดความตระหนี่และเกื้อกูลการผลิตปัจจัยสี่ในสังคมเป็นพื้นฐาน จะช่วยให้มีโลกทรพย์ (ทรัพยากร) ในสังคมได้อย่างไม่ขาดแคลน และผ่อนคลายปัญหาการเสียสมดุลทางนิเวศวิทยาด้วย

ณรงค์ฤทธิ์ ยอดแก้ว (2544:32) ได้กล่าวถึงแนวคิดวิถีพุทธว่า ยังมีผู้เข้าใจความหมายที่คลาดเคลื่อน โดยเข้าใจว่า ไม่ชวนขายดีนรณไม่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนา ซึ่งเป็นเหตุทำให้ชีวิตตกต่ำ สังคมและประเทศชาติก็ไม่ได้รับการพัฒนา เช่นหลักคำสอนเรื่องความสันโดษทำให้คนงอมืองอเท้าเกียจคร้าน ไม่มีความกระตือรือร้นในการทำงานในการประกอบอาชีพ เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นความเข้าใจผิดมากทีเดียว เพราะฉะนั้น จึงเป็นความจำเป็นที่จะแสดงความแจ่มชัดในฐานะเป็นรากฐานสำคัญของชีวิต

3.1 การรู้จักประมาณในการบริโภค (โภชนมัตตัญญตา)

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ (2549: 135) ได้กล่าวถึงเรื่องของความเป็นผู้รู้จักประมาณตน (มัตตัญญตา) ว่า เป็นอีกองค์ธรรมที่สำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต ของมนุษย์อย่างมีสานติสุขและยั่งยืน มัตตัญญตา โดยสรุปมีความหมายถึงความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอเหมาะพอดี เช่น รู้จักประมาณในการแสวงหา รู้จักประมาณในการใช้จ่ายให้พอเหมาะพอควรเป็นต้น ซึ่งเกี่ยวเนื่องหรือสัมพันธ์กับ “พอเพียง” เป็นเรื่องของจิตใจและการยับยั้งใจมิให้ตกเป็นทาสของวัตถุ และสิ่งยั่วยั่วความกระหายและความต้องการต่างๆ ซึ่งเศรษฐกิจระบบการตลาด (marketing economy) ปัจจุบันสามารถแพร่กระจายไปสู่ครัวเรือนของเกษตรกรได้ทุกครัวเรือนไม่มีข้อจำกัด โดยเฉพาะสินค้า

ฟุ่มเฟือย เมื่อวิเคราะห์เข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จะเห็นว่าทุกเรื่องมีจุดเริ่มต้นที่ตัวบุคคลว่า จะต้องรู้จักประมาณตนก่อน หรือการรู้จักพอดีนั้นทางพุทธศาสนาเรียกว่า “มัตตัญญูตา” หรือ หากเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร ก็เป็น โภชนมัตตัญญูตา เป็นต้น

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2532: 154) ได้แสดงลักษณะของบุคคลที่สันโดษและผู้ขาดสันโดษจากหนังสือ “พุทธศาสนากับสังคมไทย” ดังนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบลักษณะสันโดษ

ลักษณะของผู้สันโดษ	ลักษณะของผู้ขาดสันโดษ
1. ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความเพียรและปัญญาเท่าที่เหมาะสมกับ ภาวะของตน และเป็นการชอบธรรม	1. การเบียดเบียนกันเพราะอยากได้ของผู้อื่น
2. ไม่อยากได้ของผู้อื่น หรือของที่ไม่ชอบธรรม ไม่ทำการ ทุจริตเพราะปากท้องและผลประโยชน์ส่วนตัว	2. การทุจริต เพราะอยากได้ แต่ไม่ยอมทำ หรืออยากได้ทางลัด
3. เมื่อทำมาหาเลี้ยงชีพได้สิ่งของมา ก็ไม่คิด ไม่หมกมุ่นมัวเมา ไม่กลายเป็นทาสของสิ่งเหล่านั้น	3. ความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย แต่ไม่ชอบทำ การงาน
4. เมื่อไม่ได้ เมื่อพยายามจนสุดวิสัยแล้วไม่สำเร็จ ก็ไม่เดือด ร้อนรน ไม่ถูกความผิดหวังครอบงำ	4. ความทอดทิ้งละเลย ไม่เอาใจใส่หน้าที่การงาน ทุจริตต่อหน้าที่
5. ไม่ถือเอาสิ่งที่ตนหาได้ สมบัติของตน หรือผลสำเร็จของตน มาเป็นเหตุยกตนข่มผู้อื่น	5. ความเกียจคร้าน เฉื่อยชา
6. หากความสุขได้จากสิ่งที่ตนเป็นของตน หรือเป็นสิทธิของตน สามารถดำรงชีวิตที่มีความสุขได้	6. ความเคียดริ้นใจ กระวนกระวาย รู้หาความสุขไม่ได้ เพราะไม่รู้จักถ่อม ไม่รู้จักพอ มีความไม่พอใจอยู่ตลอดเวลา
7. มีความภาคภูมิใจในผลสำเร็จที่เกิดจากตน มีความอดทน สามารถรอคอยผลสำเร็จได้	7. ไม่มีสิ่งให้ภูมิใจ อดทนน้อย รอคอยไม่ไหว
8. มีความรักและรักดีในหน้าที่ของตน	8. ไม่มีความรับผิดชอบ

ที่มา: พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2532), 154.

3.2 ทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2529: 569) ได้กล่าวถึง รัชมานุสัฒมปฏิปทา คือ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม (สมเหตุสมผล) นั่นก็คือหลักแห่งทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ซึ่งว่าด้วยชีวิตควรอยู่อย่างไร พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นกลางๆ ตามธรรมชาติ คือ ตามสภาวะของสิ่งทั้งหลายมันเป็นของมันเองตามเหตุปัจจัย ไม่ติดข้องในทิฐิคือทฤษฎีหรือแนวคิดเอียงสุด นอกจากนี้ยังสามารถเชื่อมโยงหลักมัชฌิมาปฏิปทา กับหลักปฏิจาสัมปทาได้ว่าเป็นสิ่งเดียวกัน อันเป็นกระบวนการแห่งการเกิดขึ้นพร้อมโดยอาศัยกันและกันของสิ่งทั้งหลาย เป็นเรื่องจริงสำหรับชีวิตมนุษย์และธรรมชาติ เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สามารถขยายหรือกระจายออกไปและจัดวางใหม่เป็นระบบ มีรูปแบบ ขั้นตอน และลำดับต่างๆ กันมากมาย โดยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ บุคคล สถานการณ์ เงื่อนไขและระดับความพร้อมจำเพาะที่แตกต่างกันออกไป

มนุญ มุกข์ประคิษฐ์ (2549: 110) ได้ให้ทัศนะที่เกี่ยวกับหลักมัชฌิมาปฏิปทา ว่า เศรษฐกิจพอเพียงมีความเกี่ยวข้องอย่างสำคัญกับหลักมัชฌิมาปฏิปทา เป็นลำดับแรกและเป็นรากฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งเป็นปรัชญาของปรัชญาหรือเรื่องของนักคิดที่กำลังคิดค้นหาความจริง โดยใช้เหตุผลเชิงตรรกวิทยา หักล้างพิสูจน์ความจริงกันอยู่ หากแต่พุทธธรรมเป็นเรื่องของพฤติกรรมหรือเป็นการปฏิบัติของผู้ทรงปัญญา ซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหามชีวิตและความเป็นอยู่จริงของมนุษย์ เพื่อให้เกิดดุลยภาพทั้ง 3 ด้าน คือ 1) การปรุงแต่งทางวัตถุของโลกสมัยใหม่ 2) การปรุงแต่งจากหลักธรรม และ 3) การปรุงแต่งทางความคิดหรืออุดมคติ ดังนั้นความพอเพียงที่ดี หลักมัชฌิมาปฏิปทาที่ดี จึงเป็นหลักพื้นฐานเพื่อให้เกิดดุลยภาพแห่งชีวิต

3.3 หลักของทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ (พระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต: ข้อที่ 144) หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเกื้อกูลและความสุขในปัจจุบัน กล่าวคือ ธรรมสำหรับปฏิบัติเพื่อประโยชน์ในชาตินี้ ในแง่ของการทำงาน การดูแลทรัพย์สิน การเลือกคบเพื่อนและการเลี้ยงชีวิต สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่อำนวยประโยชน์ในชาตินี้ มี 4 ประการคือ

1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น
2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา
3. กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนดี
4. สมชีวิตา ความมีชีวิตเหมาะสม

อุภูฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ได้แก่ความขยันประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิต ในการปฏิบัติภาระหน้าที่การงานของตน โดยประกอบอาชีพสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญา สอดส่องหาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

ความขยันหมั่นเพียรนั้นมีใช้การทำโดยไม่หยุดหรือไม่พัก หากแต่หมายถึงการอย่างต่อเนื่องไม่ปล่อยให้การทำงานหมักหมมไม่อ้างเหตุต่าง ๆ นานาแล้วไม่ทำงาน ความขยันหมั่นเพียรจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญประการแรกของการทำงาน หรือทำกิจการใดๆ ผู้ที่ปราศจากความขยันหมั่นเพียรย่อมจะถูกคาดการณ์ได้ว่า จะต้องประสบความล้มเหลวในทุกสิ่งที่ทำและจะไม่มีทางที่จะตั้งฐานะให้มั่นคงหรือประสบความสำเร็จในตำแหน่งหน้าที่การงานได้ ตรงกันข้ามกับผู้ที่มีความหมั่นเพียรซึ่งย่อมจะมีจิตใจที่เข้มแข็ง ในการประกอบกิจจนสำเร็จผล ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มุ่งมั่นแต่จะให้งานนั้นสำเร็จเป็นสำคัญ เมื่อมีความขยันหมั่นเพียรเช่นนี้ย่อมเจริญก้าวหน้า ประสบความสำเร็จ สมดังพระพุทธภาษิตที่ว่า “ปฏิรูปการี ชูรา อุภูธาตา วินทเต ธนํ” ผู้หมั่นเอาธุระเป็นผู้ทำกิจเหมาะสมแก่กาลเทศะ มีความขยัน ย่อมหาทรัพย์ได้” (แก้ว ชาติตะขบ 2546: 122)

อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือการรักษาทรัพย์ที่แสวงหาได้ด้วย ความหมั่นไม่ให้เสียหาย รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโดยชอบธรรมตามกำลังของตน ไม่ให้เสียหายโดยใช้เหตุ

ในการรักษาทรัพย์ที่หาได้ด้วย ความหมั่นเพียรนั้น ต้องรู้จักการใช้จ่าย โดยไม่ใช้จ่ายในทางที่เป็นอบายมุข เช่น ใช้จ่ายเล่นการพนัน ซื้อสุราดื่ม ใช้จ่ายเที่ยวเตร่หาความสำราญ เป็นต้น พฤติกรรมที่ไม่ดีเหล่านี้เป็นทางรั่วไหลไปแห่งทรัพย์ ทรัพย์ย่อมไม่พอกพูนขึ้น มีแต่จะร่อยหรอไปในที่สุด ดังนั้น ผู้ที่แสวงหาทรัพย์มาได้เมื่อประสงค์จะรักษาทรัพย์ให้คงอยู่ ต้องงดเว้นพฤติกรรมดังกล่าวเสียให้เด็ดขาด และรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ เช่น ใช้ในการบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาและครอบครัวให้เป็นสุข สงเคราะห์ญาติมิตรตามสมควร อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนาตามกำลังศรัทธาความสามารถ ช่วยเหลือกิจการบ้านเมืองตามหน้าที่พลเมืองที่ดี เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ จึงจะเกิดความปลื้มใจอันเกิดแต่การจ่ายทรัพย์ที่ตนหาได้ด้วย ความขยันนั้น เมื่อรู้จักการแสวงหา และรู้จักรักษาใช้จ่ายดังนี้แล้ว ทรัพย์นั้นก็จะมีมากขึ้นตามลำดับทำให้เป็นหลักฐานมั่นคง ดังตัวได้ เพราะฉะนั้น ผู้มีปัญญาเมื่อขยันหมั่นทำงานเก็บออมทรัพย์ดังฝักเก็บรวมน้ำหวานและเกสรจน ทรัพย์นั้นเก็บกักขึ้นดังจอมหลวงควรรู้จักใช้จ่ายทรัพย์โดยกำหนดแผนการใช้จ่ายเป็นสี่ส่วน (โกลวิภาค 4) โดยปฏิบัติตามหลักการใช้จ่ายทรัพย์ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสังคาลสูตร (พระไตรปิฎก เล่มที่ 11) “หนึ่งส่วน ใช้เลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว ดูแลคนเกี่ยวข้อง และทำประโยชน์ สองส่วน ใช้เป็นทุนประกอบกิจการอาชีพ อีกหนึ่งส่วน เก็บเอาไว้เป็นหลักประกันชีวิตและกิจการในคราวจำเป็น” (แก้ว ชาติตะขบ 2546: 123)

กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนดี หมายถึงการคบคนดีเป็นมิตร การรู้จักคบหาสมาคมกับคนดีที่มีคุณธรรมนำความรู้หรือมีความรู้ดีและความประพฤติดี หรือการรู้จักเสวนาคบหาคน ไม่คบ ไม่เอาอย่างผู้ประพฤติชั่วที่จะชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย โดยเลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างกับผู้เป็นบัณฑิต ผู้ทรงคุณ มีความสามารถ เป็นที่เรารพนับถือของคนทั่วไป การเลือกคบคนเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะคบคนเช่นใดก็ย่อมเป็นคนเช่นนั้น ข้อนี้สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “ยัม เว เสวติ ตาภิโส: คบคนเช่นใด ก็ย่อมเป็นคนเช่นนั้น” ดังนั้น ผู้มีปัญหา เมื่อหาทรัพย์และเก็บรักษาทรัพย์ไว้ได้ จึงควรหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากการคบหาคนพาลที่เป็นมิตรชั่ว เหลือคบหาสนิทชิดใกล้แต่บัณฑิตที่เป็นกัลยาณมิตร ดังที่ท่านโบราณจารย์กล่าวเป็นคติเตือนใจให้รู้จักคบคนไว้ว่า “ห่างสุนัขให้ห่างสอก ห่างวอกให้ห่างวา ห่างพาลให้ห่างหมื่น โยชน์แสน โยชน์” (แก้ว ชาติตะขบ 2546:123)

สมชีวิตา ความมีชีวิตเหมาะสม คือความเล็งชีพตามความเหมาะสมแก่กำลังทรัพย์ที่หา มาได้ ไม่ให้ฟืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือย หมายถึงการเล็งชีวิตตามความเหมาะสม ให้มีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม คือรู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเล็งชีพิตแต่พอดี ไม่ให้ฟืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่ายโดยใช้จ่ายทรัพย์ตามควรแกฐานะ เหมือนกับนกน้อยที่ทำรังแต่พอตัว เช่น เห็น เศรษฐีเขามียลยนต์ ตนเองยังยากจนอยู่ ก็อยากมีเหมือนเขา ถึงกับไปกู้หนี้ยืมสินเขามาซื้อหรือต้อง ผ่อนส่งเป็นเวลายาวนาน ซึ่งตรงกับคำพังเพยที่ว่า “เห็นช้างจี้ ก็จี้ตามช้าง”

หลักสมชีวิตานี้ มีลักษณะแนวทางความประพฤติที่ตรงกับหลักสันโดษ คือ พอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ที่ตนแสวงหามาโดยสุจริต คือเมื่อพยายามอย่างเต็มที่แล้ว ได้แค่นั้น มีแค่นั้น ก็ควรยินดี ไม่ต้องแสวงหาจนเกินความสามารถของตนเอง(แก้ว ชาติตะขบ 2546: 124)

หลักธรรมที่ใช้ในการแสวงหาทรัพย์ (ปัญญา ใ้บางยาง และคณะ 2548: 208) มีหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตในหนังสือ “ธรรมมาธิบายหลักธรรม ในพระไตรปิฎก” ได้อธิบาย ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่อำนวยประโยชน์ให้ในปัจจุบัน คือให้ผลในชาตินี้ มี 4 ประการ ที่เรียกว่า “หัวใจเศรษฐี”

ทิฏฐธัมมิกัตถ คือ ธรรมที่เป็นประโยชน์ในปัจจุบัน (หัวใจเศรษฐี = อุ อา กะ สะ)

1. อุ ย่อมาจาก อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ มีความขยัน และต่อสู้ ไม่ท้อแท้ในการทำงานหาเลี้ยงชีพ ในการปฏิบัติหน้าที่

หมายถึงความขยันหมั่นเพียร บั่นได้ขั้นแรกของความเป็นเศรษฐี คือ ต้องหมั่นเพียรในการทำงาน ขยันวันนี้ชีวิตมีค่า ยากหรือพระราชามีเวลา 24 ชั่วโมงเท่ากัน ถ้าอดคิดไม่ขยัน

ปัจจุบันต้องอด อนาคตต้องตาย ไร้แก่นสารในชีวิต บางท่านก็ยืนยันอยู่แต่ทำไมไม่ร่ำรวย ก็ต้องปฏิบัติตามหัวใจเศรษฐีข้อที่ 2 ต่อไป

2. อา ย่อมาจาก อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักรักษาทรัพย์สิ่งของที่มีอยู่ หรือที่ได้มาให้อยู่คงทน และใช้งานให้คุ้มค่า ไม่ทิ้งๆ ขว้างๆ

หมายถึงการเก็บรักษา เมื่อขยันทำงานมีทรัพย์สินแล้วก็ต้องมีระบบการจัดเก็บรักษาที่ดี รู้ว่าของจะต้องเสียหายด้วยเหตุใดก็ป้องกันเหตุนั้น เมื่อขยันทำงานและมีการเก็บรักษาที่ดีแล้วยังไม่รวย อาจมีสาเหตุมาจากไม่ได้ปฏิบัติตามหัวใจเศรษฐีข้อที่ 3

3. กะ ย่อมาจาก กัลยาณมิตรตาคความมีเพื่อนดี คือ รู้จักเลือกคบเพื่อน

หมายถึงการมีกัลยาณมิตร (มิตรผู้ดีงาม) มนุษย์เป็นสัตว์สังคมซึ่งจำเป็นต้องมีชีวิตเกี่ยวข้องกับคนรอบข้าง แต่หากผู้ที่ท่านคบหาสมาคมนั้นมีใช่กัลยาณมิตร เขาอาจดึงชีวิตของท่านให้ตกต่ำด้วยการชักนำไปมั่วสุมกับอบายมุข ทรัพย์สินที่ท่านหาและเก็บรักษาไว้อย่างดี อาจหมดสิ้นไปได้เพราะเพื่อนประเภทนี้ แต่ถ้าขยันทำ เก็บงำดี มีเพื่อนยอดแล้ว แต่ยังเป็นคนจน อาจเป็นเพราะขาดหัวใจเศรษฐีข้อที่ 4

4. สะ ย่อมาจาก สมชีวิตา ความมีชีวิตเหมาะสม คือรู้จักใช้สอยทรัพย์สมบัติ กินอยู่พอเพียง ไม่ฟุ่มเฟือยเกินไป ไม่ฝืดเคืองเกินไป

หมายถึงการดำเนินชีวิตไปในแนวทางที่ถูกต้อง ดำเนินชีวิตให้พอเหมาะพอควรกับฐานะ รู้จักวางแผนชีวิต ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ทำไปแล้วเดือดร้อนตนเองเดือดร้อนผู้อื่น พิจารณาให้ถี่ถ้วนรอบคอบ

ธรรมะ 4 ข้อนี้เรียกว่า หัวใจเศรษฐี ก็จะนำไปสู่ปฏิบัติตามเป็นผู้ประเสริฐ หรือมีฐานะมั่งคั่งและมั่นคงได้

คำว่า เศรษฐี ในภาษาไทยแปลว่าผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดี แต่ตามความหมายเดิมในภาษาบาลีแปลว่า “ผู้ประเสริฐ” ถ้าปฏิบัติตามหัวใจเศรษฐีทั้งสี่ข้อนี้แล้ว ถึงแม้ว่าจะไม่ร่ำรวย แต่สามารถเป็นเศรษฐีได้ในความหมายที่ว่า “เป็นผู้ประเสริฐ”

สรุป แนวคิดวิถีพุทธ โดยเนื้อหาแล้วก็คือ “วิถีธรรมกับชีวิต” มีความหลากหลายมีนัยที่กว้างขวาง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นจุดยืนต่อประโยชน์สุขต่อชีวิต มีความจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ ประหนึ่งว่าเป็นฉนวนกักเก็บ ทั้งยังมีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์สู่สังคม สามารถสรุปลงลงในหลัก “วิถุทธมิกัตตะประโยชน์”

4. แนวคิดเกี่ยวกับพุทธเศรษฐศาสตร์

อนุสรณ์ ธรรมใจ (2546: 6) ได้กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ว่าเป็นการช่วยส่งเสริมให้คนบริโภคด้วยปัญญา มีเหตุผล ตรงกันข้ามกับการบริโภคในปัจจุบันนี้ ที่แข่งขันกันบริโภคหรือบริโภคเพื่อหน้าตา หรือบริโภคด้วยการถูกชักนำด้วยสื่อกระแสหลัก ซึ่งได้ใช้กลยุทธ์ทางการตลาด โดยพื้นฐานพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความมั่งคั่ง (wealth) หรือระบุว่าความมั่งคั่งเป็นความชั่วร้ายในสองเหตุผลก็คือ หนึ่ง ความมั่งคั่งทางวัตถุสามารถป้องกันเราจากความลำบากและยากจน และสอง ช่วยเหลือนุญในการพัฒนาความเมตตา-กรุณา ถือเป็นกุศลจิต และทำให้สังคมมีความสุขยิ่งๆ ขึ้นไป เพราะความสุขที่แท้จริง มิได้เกิดจากการบริโภควัตถุแต่อย่างใด หากแต่เกิดขึ้นจากสภาวะของจิตใจภายใน จากมุมมองของพุทธศาสนา คุณประโยชน์ของเศรษฐศาสตร์ และการพัฒนาเชิงวัตถุนั้น ก็เป็นเพียงแค่การนำเสนอปัจจัยในการดำรงชีวิต เพื่อที่จะเอื้ออำนวยให้มนุษย์นั้นสามารถใช้เวลา และพลังงานในการลงมือปฏิบัติและพัฒนาทางจิตยิ่งๆ ขึ้นไปได้ การพัฒนาและการถือกำเนิดของดัชนีที่เป็นความสุขแห่งชาติ (gross national happiness) (GNH) หรือดัชนีในลักษณะเดียวกัน ในอนาคตมีเพียงจะก่อคุณูปการต่อเฉพาะในแงุ่มทางเศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่ดัชนีดังกล่าว อาจจะเป็นคำตอบของความหมายแห่งการมีชีวิตและความรอดของมนุษยชาตินั้นเลยทีเดียว

4.1 เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับความไม่เบียดเบียน

ความหมายอีกอย่างหนึ่งของความพอดีหรือมัชฌิมา คือความไม่เบียดเบียนตน และไม่เบียดเบียนผู้อื่น อันนี้เป็นหลักสำคัญเหมือนกัน เป็นหลักตัดสินพฤติกรรมมนุษย์ของพุทธศาสนา ไม่เฉพาะในการบริโภคเท่านั้น แต่ในทุกกรณีทีเดียว เป็นมัชฌิมาก็คือ ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น คำว่า ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ในพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่เฉพาะคน เรามีหลักว่า อะหิงสา สัพพะปาณานะ แปลว่า ไม่เบียดเบียนชีวิตทั้งปวง ซึ่งสมัยนี้เขาเรียกว่า ecosystems ความหมายอีกอย่างหนึ่งของความพอดีหรือมัชฌิมา คือไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น อันนี้เป็นหลักสำคัญเหมือนกันเมื่อมองอย่างนี้ หลักการทางเศรษฐศาสตร์ก็เลยมาสัมพันธ์กับเรื่องระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ที่ว่ามีองค์ประกอบ 3 อย่างสัมพันธ์อาศัยกันอยู่ องค์ประกอบ 3 อย่างนี้คือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม ธรรมชาติในที่นี้ จำกัควงแคบเข้ามา ในความหมายของคำว่า ecosystems ซึ่งในภาษาไทยบัญญัติศัพท์ไว้ว่า ระบบนิเวศหรือเรียกง่ายๆ ว่า ธรรมชาติแวดล้อม

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้น ต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร ก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์ด้วยกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ องค์ประกอบทั้งสามในการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้นจะต้องประสานเกื้อกูลกัน หมายความว่า องค์ประกอบเหล่านี้ประสานกันด้วย และมี

ความเกือบลูกต่อกันด้วย ในการดำรงอยู่ร่วมกันและก็เดินไปด้วยกัน ฉะนั้น พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือ ไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิตของตนเอง แต่ให้เป็นไปในทางที่พัฒนาคุณภาพชีวิต เสริมคุณภาพชีวิตนั้น นี่เป็นการไม่เบียดเบียนตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม รวมไปถึงไม่ทำให้เสียคุณภาพของระบบธรรมชาติแวดล้อม (ecosystems)

องค์ประกอบ 3 อย่าง คือ มนุษย์ ธรรมชาติ สังคมนี้ ก็มีเรื่องแทรกเข้ามาคือเรื่องเทคโนโลยี ปัญหาอย่างหนึ่งคือ เราเข้าใจเทคโนโลยีว่าอย่างไร ในความหมายของพุทธศาสนาหรือเฉพาะในทางพุทธเศรษฐศาสตร์ว่า เทคโนโลยีคืออะไร ในความหมายของพระพุทธศาสนา เทคโนโลยี คือเครื่องมือขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์เรามีมือ มีเท้า มีหู มีตา มีจมูก มีลิ้น มีกาย มีใจ เรามีอินทรีย์ แต่อินทรีย์ของเรามีขีดความสามารถจำกัด เราต้องการจะตอกตะปูตัวหนึ่งเราต้องการเดินทางไปยังสถานที่แห่งหนึ่ง เราจะเดินก็ช้า เราจะเอามือตอกตะปูก็เจ็บแสบ แล้วจะทำอย่างไร เราก็เลยต้องผลิตค้อนขึ้นมา ค้อนก็มาช่วยขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ ทำให้มือของเราสามารถทำงานได้ผลดียิ่งขึ้น ตอกตะปูได้สำเร็จ เราขยายวิสัยของเท้า จะเดินทางก็มีรถยนต์ ต่อมาก็มีเครื่องบิน ตาของเราเห็นได้จำกัด ของเล็กนักก็มองไม่เห็น เราก็สร้างกล้องจุลทรรศน์ขึ้นมาทำให้สามารถมองเห็นจุลินทรีย์ตัวเล็ก ๆ ได้ ตาของเรามองไปได้ไกลไม่พอที่จะเห็นดวงดาว ซึ่งอยู่ไกลมากดูเล็กเกินไป บางดวงก็ไม่เห็น เราก็สร้างกล้องโทรทรรศน์ขึ้นมามองไปเห็นสิ่งเหล่านั้นได้

ในยุคปัจจุบันนี้ เราขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ด้วยวิธีการทางวัตถุ ทำให้เกิดความเจริญในระบบอุตสาหกรรมขึ้นมา แต่ในสมัยโบราณยุคหนึ่ง คนเฒ่าคนแก่ไปทางจิต ก็ได้พยายามขยายวิสัยแห่งอินทรีย์โดยทางจิต การขยายวิสัยแห่งอินทรีย์โดยทางจิตนั้นก็ทำให้เกิดเป็นฤทธิ์เป็นอภิญญาขึ้นมา ดังที่มีเรื่องบอกไว้ว่า คนนั้นคนนี้มีฤทธิ์มีปาฏิหาริย์เหาะเหินเดินอากาศได้ เป็นต้น ก็เป็นการขยายวิสัยแห่งอินทรีย์เหมือนกัน เป็น physical technology คือ เทคโนโลยีทางกายอย่างหนึ่ง กับ psychical technology คือ เทคโนโลยีทางจิตอย่างหนึ่ง

4.2 เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับการพัฒนา

มนุษย์ได้ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือของตน ในการเข้าไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบส่วนอื่นในการดำรงอยู่ของมนุษย์ คือธรรมชาติและสังคม และเทคโนโลยีนี้ก็เกิดเป็นสภาพแวดล้อมอย่างใหม่ขึ้นมา เป็นสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สภาพแวดล้อมส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้นนี้ บางทีก็ไปรุกรานหรือขัดแย้งกับสังคมและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเดิม และทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา ปัญหาทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นว่าโดยรวบยอด คือ สภาพแวดล้อมส่วนที่มนุษย์

สร้างขึ้นนี้ บางทีก็ไปรุกรานหรือขัดแย้งกับสังคมและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเดิม และทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา ปัญหาทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นว่าโดยรวมยอด คือ

1. การพัฒนาเทคโนโลยีนั้น อาจจะเป็นการพัฒนาในลักษณะที่ขัดแย้งกับระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ ทำให้เสียคุณภาพ ทำให้เสียคุณค่าในระบบของมนุษย์ ธรรมชาติ สังคม แล้วก็ขัดขวางความสัมพันธ์ที่ดีที่เกื้อกูลกัน ระหว่างองค์ประกอบทั้งสามอย่างนั้น

2. การใช้เทคโนโลยีนั้นในลักษณะที่เป็นการเบียดเบียนตนและเบียดเบียนผู้อื่น

ดังนั้น เมื่อสัมพันธ์กับเทคโนโลยี มนุษย์จะต้องแก้ปัญหาที่พัฒนาเทคโนโลยีในลักษณะที่จะทำให้เกิดการประสานและเกื้อกูลกัน ภายในระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบสามอย่างแห่งการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้น และใช้เทคโนโลยีเพื่อประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น ผลที่ต้องการในทางเศรษฐศาสตร์นี้ ไม่ใช่จุดหมายในตัวของมันเอง แต่เป็น means คือมรรคาส่วน end คือจุดหมายของมัน ก็คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนามนุษย์ ฉะนั้น เศรษฐศาสตร์ในทัศนะของพระพุทธศาสนาจึงถือว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจและผลของมัน เป็นฐานหรือเป็นอุปกรณ์ที่จะช่วยสนับสนุนการมีชีวิตที่ดีงาม และการพัฒนาคนพัฒนาสังคมของมนุษย์ อย่างที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดคนเข็ญใจนั้น ลงทุนเดินทาง 48 กิโลเมตร เป็นการคุ้มค่าไหม ในทางเศรษฐกิจ ที่จะไปโปรดคนเข็ญใจคนหนึ่ง ข้อนี้เศรษฐกรก็อาจจะพิจารณาว่าคุ้มหรือไม่คุ้ม ประเด็นสำคัญก็คือ พระพุทธศาสนาถือว่า เศรษฐกิจมีความสำคัญมาก ไม่เฉพาะในแง่ที่ว่า สัมมาอาชีพจะเป็นองค์หนึ่งในมรรคมีองค์ 8 เท่านั้น แต่จากเรื่องนี้เราจะเห็นว่า ถ้าฟุ้งหิว คนจะฟุ้ง ธรรมไม่รู้เรื่อง ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงให้เขากินข้าวเสียก่อน เศรษฐกิจจึงมีความสำคัญมาก แต่ในทางกลับกัน ถ้าโจรได้อาหารอย่างดี บริโภคอิ่มแล้ว ร่างกายแข็งแรง ก็เอาร่างกายนั้นไปใช้ทำการร้าย ปล้นฆ่า ทำลายได้มาก และรุนแรง เพราะฉะนั้นการได้บริโภคหรือความพึงพร้อมในทางเศรษฐกิจจึงไม่ใช่จุดหมายในตัว แต่มันควรเป็นฐานสำหรับการพัฒนามนุษย์ เป็นฐานที่จะให้มนุษย์ได้คุณภาพชีวิต ได้สิ่งที่มีคุณค่าสูงยิ่งขึ้น เช่น นายคนเข็ญใจนี้ได้กินอาหารแล้ว เขาก็ได้ฟังธรรมต่อไป (พระพรหมคุณาภรณ์ 2542: 51)

การสร้างความพึงพร้อมในทางเศรษฐกิจ จึงเป็นภารกิจสำคัญที่จะต้องทำ แต่เราจะต้องให้ความเจริญก้าวหน้าพึงพร้อมทางเศรษฐกิจนั้นสัมพันธ์กับจุดหมาย ให้เป็นไปเพื่อจุดหมาย คือให้เกิดคุณภาพชีวิต ซึ่งทำให้มนุษย์พร้อมที่จะสร้างสรรค์หรือปฏิบัติเพื่อชีวิตที่ดีงาม เราจึงเรียกว่า เศรษฐศาสตร์และเศรษฐกิจเพื่อคุณภาพชีวิตในพระพุทธศาสนามีหลักการ หรืออรรถะ 3 แปลอย่างง่าย ๆ ว่า ประโยชน์เบื้องต้น ประโยชน์ท่ามกลาง และประโยชน์สูงสุด หรือจุดหมายเบื้องต้น จุดหมายท่ามกลางและจุดหมายสูงสุด จุดหมายเบื้องต้นคือ *ทิวฐัมมิกัตถะ* แปลว่า ประโยชน์ทันตา

เห็น ซึ่งมีความมั่นคงเพียงพอทางเศรษฐกิจรวมอยู่เป็นข้อสำคัญ แต่ประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือจุดหมายทางเศรษฐกิจนี้ จะต้องประสานและเกื้อกูลต่อจุดหมายอีกสองอย่างที่สูงขึ้นไป คือ *สัมปรายกัตตะ* อันเป็นประโยชน์ในทางจิตใจ ในทางคุณธรรม ในทางคุณภาพชีวิต และ *ปรมัตถ์* คือจุดหมายสูงสุด ได้แก่ความเป็นอิสระของมวลมนุษยชาติภายในชีวิตจิตใจของแต่ละคน (พระพรหมคุณาภรณ์ 2542:55)

ในการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลอย่างนี้ เศรษฐศาสตร์จะต้องมองตนเองในฐานะเป็นองค์ประกอบร่วม ในบรรดาวิทยาการและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่อิงอาศัยและช่วยเสริมกันและกัน ในการแก้ปัญหามนุษย์ เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ สิ่งสำคัญที่เศรษฐศาสตร์จะต้องทำ ก็คือ การหาจุดสัมพันธ์ของตนกับวิชาการแขนงอื่นๆ ว่าจะร่วมมือกับเขาที่จุดไหนในวิชานั้นๆ จะส่งต่อรับช่วงงานกันอย่างไร ตัวอย่างเช่น ในด้านการศึกษา เศรษฐศาสตร์จะสัมพันธ์หรือร่วมมือกับการศึกษาเพื่อแก้ปัญหามนุษย์ที่จุดไหน เช่นว่า การศึกษาอาจจะสอนให้มนุษย์รู้จักคุณค่าแท้คุณค่าเทียม รู้จักคิด รู้จักพิจารณาว่า อะไรเป็นคุณภาพชีวิต อะไรไม่เป็นคุณภาพชีวิต แล้วก็มาช่วยกัน ร่วมมือกับเศรษฐศาสตร์ ในการที่จะพัฒนามนุษย์ขึ้นไป อนึ่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้น เป็นกิจกรรมที่ครองเวลาส่วนใหญ่ในชีวิตของมนุษย์ เวลาส่วนใหญ่ในชีวิตของมนุษย์นั้นใช้ไปในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ถ้าจะให้เศรษฐศาสตร์มีคุณค่าอย่างแท้จริงในการแก้ไขปัญหามนุษย์ ก็จะต้องให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการผลิตก็ดี การบริโภคก็ดี การแจกจ่ายก็ดี เป็นกิจกรรมในการสร้างสรรค์คุณภาพชีวิต และพัฒนาศักยภาพเพื่อชีวิตที่ดีงามได้ ซึ่งเราสามารถทำให้กิจกรรมในทางเศรษฐกิจทุกอย่าง เป็นกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตลอดเวลา และนี่เป็นทางหนึ่งที่จะทำให้เศรษฐศาสตร์มีคุณค่าที่แท้จริง ในการที่จะแก้ปัญหามนุษย์ คือ ให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่าง เป็นกิจกรรมในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตไปด้วยพร้อมกัน เมื่อว่าให้ถูกแท้ กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ปฏิบัติอย่างถูกต้อง ย่อมเป็นกิจกรรมที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาศักยภาพอยู่แล้วในตัว อันนี้ถือว่าเป็นสาระสำคัญของเรื่องเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (พระพรหมคุณาภรณ์ 2542: 52)

4.3 เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับคุณภาพชีวิต

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2542: 44- 45) ได้กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ว่า เศรษฐศาสตร์ในทัศนะของพระพุทธศาสนา ถือว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจและผลของมันเป็นฐานหรือเป็นอุปกรณ์ที่จะช่วยสนับสนุนการมีชีวิตที่ดีงาม และการพัฒนาตน พัฒนาสังคมของมนุษย์ มีแง่พิจารณาหลายเรื่องในทางเศรษฐกิจ เช่นว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดคนเข็ญใจ ลงทุนเดินทาง 48 กิโลเมตร เป็นการคุ้มค่าไหมในทางเศรษฐกิจ ที่จะไปโปรดคนเข็ญใจคนหนึ่ง ข้อนี้นักเศรษฐกิจก็อาจจะพิจารณาว่าคุ้มหรือไม่คุ้ม ดังนี้ เป็นต้น แต่ในที่นี้เราจะไม่วิเคราะห์ จะขอพูดประเด็นสำคัญ

ก็คือ เป็นอันเห็นได้แล้วว่า พระพุทธศาสนาถือว่า เศรษฐกิจมีความสำคัญมาก ไม่เฉพาะในแง่ที่ว่า สัมมาอาชีวะเป็นองค์หนึ่งในมรรคมีองค์ 8 เท่านั้น แต่จากเรื่องนี้เราจะเห็นว่า ถ้าท้องหิว คนจะพึง ธรรมไม่รู้เรื่อง ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงให้เขากินข้าวเสียก่อน เศรษฐกิจจึงมีความสำคัญมาก แต่ ในทางกลับกัน การได้บริโภคหรือความพึงพร้อมในทางเศรษฐกิจก็มีจุดหมายในตัว แต่มันเป็น ฐานสำหรับการพัฒนามนุษย์ เป็นฐานที่จะให้มนุษย์ได้คุณภาพชีวิต ได้สิ่งที่มีคุณค่าสูงยิ่งขึ้นไป เช่น นายคนเชื่องนี้ได้กินอาหารแล้ว เขาก็ได้ฟังธรรมต่อไปด้วย เพราะฉะนั้น การสร้างความพึงพร อมในทางเศรษฐกิจก็เป็นภารกิจสำคัญที่จะต้องทำ แต่เราจะต้องให้ความเจริญก้าวหน้าพึงพร้อม ทางเศรษฐกิจนั้น สัมพันธ์กับจุดหมาย ให้เป็นไปเพื่อจุดหมาย คือให้เกิดคุณภาพชีวิต ซึ่งทำให้ มนุษย์พร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพ สร้างสรรค์หรือปฏิบัติเพื่อชีวิตที่ดีงาม เราจึงเรียกว่า เศรษฐศาสตร์ และเศรษฐกิจเพื่อคุณภาพชีวิต

กิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้น เป็นกิจกรรมที่ครองเวลาส่วนใหญ่ในชีวิตของมนุษย์ เวลา ส่วนใหญ่ในชีวิตของมนุษย์นั้นใช้ไปในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ถ้าจะให้เศรษฐศาสตร์มีคุณค่าอย่าง แท้จริงในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ก็จะต้องให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการ ผลิตที่ดี การทำงานที่ดี การบริโภคที่ดี การแจกจ่ายที่ดี เป็นกิจกรรมในการสร้างสรรค์คุณภาพชีวิต และพัฒนาศักยภาพเพื่อชีวิตที่ดีงาม เราสามารถทำให้กิจกรรมในทางเศรษฐกิจทุกอย่าง เป็น กิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตลอดเวลา และนี่เป็นทางหนึ่งที่จะทำให้เศรษฐศาสตร์มี คุณค่าที่แท้จริง ในการที่จะแก้ปัญหามนุษย์ คือ ให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกกิจกรรมเป็น กิจกรรมในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตไปด้วยพร้อมกัน และเมื่อว่าให้ถูกแท้ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่ปฏิบัติอย่างถูกต้อง ย่อมเป็นกิจกรรมที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาศักยภาพอยู่ แล้วในตัว (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). อ้างแล้ว)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2537:2) ได้กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์ ว่า เป็นการเอาวิชาการทั้งสองด้าน ซึ่งในความรู้สึกของคนจำนวนมากเห็นว่าเป็นคล้ายๆ สดุดทางคนละ ด้าน มาประสมประสานกัน ทำให้เกิดความรู้สึกในใจของบางคนเหมือนกับว่า มีความขัดแย้งอยู่ บ้าง กล่าวคือ เศรษฐศาสตร์นั้นคนไม่น้อยมองไปว่าเป็นเรื่องทางด้านวัตถุเต็มที่ จนกระทั่งรู้สึกว่า นักเศรษฐศาสตร์เป็นคนที่มึลึกละเอียดในทางที่นิยมวัตถุจัด หรือมากเกินไป ส่วน ทางด้านพุทธศาสตร์ หลายคนก็มองว่าเป็นวิชาที่มุ่งทางจิตใจ เรียกว่าเต็มที่เหมือนกัน แต่ศาสตร์ทั้ง สองนั้นเป็นเรื่องของความเข้าใจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับคน เป็นเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรม

สรุป เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือ จุดประสานแนวคิดระหว่างเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก กับวิถีพุทธ ที่เน้นระบบคุณค่าให้ควบคู่ไปกับความคุ้มค่า เช่น การไม่เบียดเบียนกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ต่อสรรพสิ่งทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตเพื่อสร้างสังคมอุดมคติ

5. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และการดำรงชีวิตของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ร.9) ที่ได้มีพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานอย่างเป็นทางการ ซึ่ง ประธานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศป.นท. เกตุทัต) ได้ขอให้ทรงมี พระบรมราชวินิจฉัย คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ก็ได้ทรงพระราชวินิจฉัยตามที่ร้องขอ และทรง พระราชทานลงมาเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 ความว่า “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนว ทางการดำรงอยู่ และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับชั้น ตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับ ชุมชน จนถึงระดับรัฐ รวมทั้งให้การพัฒนาและบริหารประเทศดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวหน้าทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณและความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้อง อาศัยความรู้ ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการ วางแผนและการดำเนินงานทุกชั้นตอน และในขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคน ในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจ ในทุกระดับให้มีความสำนึกในคุณธรรมความ ซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติ มีปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และ กว้างขวาง ทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2543:205)

5.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณาอยู่ 5 อย่าง ดังนี้

1. กรอบแนวคิด ที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมี พื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการ มองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความ มั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. นิยามความพอเพียง ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ดังนี้ (1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนถึงการคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น อย่างรอบคอบ และ (3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ (1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบ ที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ (2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตไม่โลภ และไม่ตระหนี่

5. แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2549: 10-11)

5.1 เศรษฐกิจพอเพียงจากพระราชดำรัส (ฉานทิพย์ สันตะพันธ์ 2550)

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานกว่า 6 ทศวรรษ นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว(ร.9) เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกภายใต้ฉัตรพญานาคเสด็จตร ฐ พระที่นั่งไพศาลทักษิณภายในพระบรมมหาราชวัง มีพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” นั้น เป็นที่ประจักษ์แจ้งว่า พระบรมเดชานุภาพ และพระบุญญาบารมีของพระองค์ ดังฝนดับไฟในแผ่นดินหลายครั้งหลายครา ด้วยพระองค์ได้ทรงอุทิศกำลังพระวรกายและกำลังพระสติปัญญา ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่นานัปการ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ความสุขของพสกนิกรทุกหมู่เหล่าเป็นที่ตั้ง

มีผู้มักจะเข้าใจว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ประชาชนชาวไทย เมื่อคราวบ้านเมืองเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 จากพระราชดำรัสที่

พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ความตอนหนึ่งว่า

“...การที่จะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้ก็เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัว จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่างก็มาบอกว่าล้าสมัย จริงอาจจะล้าสมัย คนอื่นเขาต้องมีเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่า เศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง เลย์รู้สึกว่ามันหุรหุแต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่า ผลิตให้พอเพียงได้...”

สิ่งนี้เป็นเรื่องของเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ Trade Economy ซึ่งไม่ใช่แบบพอเพียง แต่เป็น Self – Sufficient Economy คือ เศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตัวเอง ที่สามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง พึ่งตนเองได้ ไม่ต้องเดือดร้อน จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระองค์ จะพบว่าทรงย้ำแนวทางการพัฒนาบนหลักความคิดพึ่งตนเอง เพื่อให้เกิดความพอมีพอกิน พอมีพอใช้ โดยใช้หลักความพอประมาณ ตระหนักถึงการพัฒนาเป็นขั้นเป็นตอนที่ต้องตามหลักวิชา ซึ่งรู้จักกันว่า “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” นั้น แท้จริงแล้วเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ได้มีพระราชดำรัสมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร แก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2517 ความตอนหนึ่งว่า

“...ในการพัฒนาประเทศนั้น จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น เริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือ ความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อน ด้วยวิธีการที่ประหยัดระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงพอควรแล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญขั้นสูงขึ้นไปตามลำดับต่อไป...การถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญ ให้ค่อยเป็นไปตามลำดับด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัด เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์...”

และพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2517 ความตอนหนึ่งว่า

“...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่สมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พออยู่พอกิน

มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้ที่จะทำให้เมืองไทยอยู่แบบพอยู่พอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่มีความพอยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพอยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้ ประเทศต่างๆ ในโลกนี้กำลังตก กำลังแย กำลังยุ่ง เพราะแสวงหาความยิ่งยวด ทั้งในอำนาจ ทั้งในความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทางอุตสาหกรรม ทางลัทธิ ฉะนั้น ถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้มีความคิด และมีอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้ผู้อื่นซึ่งมีความคิดเหมือนกัน ช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขออย่า พอควร พอยู่พอกิน มีความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญ วันเกิดที่ถาวร ที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดกาล...”

ต่อมายังได้มีพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่สมาชิกสหกรณ์หุบกะพง เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2518 ความตอนหนึ่งว่า

“...ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มิได้หมายถึงระบบเศรษฐกิจปิด ที่ไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ส่งออก ไม่ผลิตเพื่อคนอื่น แต่เป็นแนวคิดที่เน้นการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน บนรากฐานที่เข้มแข็ง โดยชี้ให้ใช้หลักการ ตนเป็นที่พึ่งของตนเองให้ได้ก่อน จากนั้นจึงพัฒนาตนเอง เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นได้และนำไปสู่สังคมที่มีการเกื้อกูลกันและกันได้ในที่สุด พอมีพอกินเป็นขั้นที่หนึ่ง ขั้นต่อไปให้มีเกียรติยศด้วยตนเอง ขั้นที่สามให้นึกถึงผู้อื่น...”

หลังจากปี พ.ศ.2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระราชทานติดต่อกันมาอีกหลายปี ได้แก่ พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2541 ความตอนหนึ่งว่า

“...คำว่า “พอเพียง” มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่า พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง...พอเพียงนี้ ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่า “พอ” แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ้งเฟ้อ แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ ...เมื่อปีที่แล้ว ตอนที่พูดพอเพียง แปลในใจ แล้วก็ได้พูดออกมาด้วยว่า จะแปลเป็น Self – Sufficiency ถึงได้บอกว่าพอเพียงแก่ตนเอง แต่ความจริงเศรษฐกิจพอเพียงนี้ กว้างขวางกว่า Self – Sufficiency คือ Self – Sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรที่มีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง...ดังนั้น คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็คืออยู่เป็นสุขเพียงพอนี้ก็จะ

มีมาก อาจจะมีของหรรษาก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พุดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง...ฉะนั้น ความพอเพียงนี้ก็แปลว่า ความพอประมาณและความมีเหตุมีผล ...”

พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2542 ความตอนหนึ่งว่า

“...เศรษฐกิจพอเพียง แปลว่า Sufficiency Economy คำว่า Sufficiency Economy นี้ไม่มีในตำราเศรษฐกิจ จะมีได้อย่างไร เพราะว่าเป็นทฤษฎีใหม่ เป็นตำราใหม่ ถ้ามีอยู่ในตำรา ก็หมายความว่า เราก็อบปี่มา เราลอกเขามา เราไม่ได้ลอก ไม่อยู่ในตำราเศรษฐกิจ...ถ้ามีเศรษฐกิจพอเพียง เพียงเศษ 1 ส่วน 4 ก็จะพอแล้ว จะใช้ได้ เพราะว่าถ้ามีเศรษฐกิจพอเพียง เพียงเศษ 1 ส่วน 4 สมมุติว่าเดี๋ยวนี้ไฟดับ ถ้าไม่มีเศรษฐกิจพอเพียง ไฟดับ ไฟหลวง ไฟฟ้าหลวง หรือไฟฟ้าฝ่ายผลิตเขาดับหมด พังหมด จะทำอย่างไร ที่ที่ต้องใช้ไฟฟ้าก็ต้องแย่งไป บางคนต่างประเทศ เวลาไฟดับ เขาฆ่าตัวตาย แต่ของเราไฟดับ เราเคยชิน เราไม่เป็นไร ไฟดับ ถ้ามีความจำเป็น เศรษฐกิจพอเพียงแบบไม่เต็มที่ เรามีเครื่องปั่นไฟ ก็ใช้ปั่นไฟ หรือถ้าขึ้นโบราณกว่า มีดก็จุดเทียน มีทางที่ให้แก้ปัญหาเสมอ งั้นเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ก็มีเป็นขั้นๆ แต่ว่าต้องดูว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ที่จะมาบอกว่า ให้พอเพียงเฉพาะตัวเองร้อยเปอร์เซ็นต์ เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน ต้องมีการช่วยกัน ถ้าไม่มีการช่วยกันแลกเปลี่ยน ก็ไม่ใช่พอเพียงแล้ว...”

พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2543 ความตอนหนึ่งว่า

“...ได้ฟังพูดถึงเศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่ มาหลายต่อหลายครั้งแล้ว ไม่ได้คัดค้านว่าใช้ไม่ได้ ทำไม่ได้ มีบางคนพูดบอกว่า เศรษฐกิจพอเพียง นี้ไม่ถูก ทำไม่ได้ ไม่ได้ ยินคนเค้าพูด แต่ว่าส่วนใหญ่บอกว่าดี แต่พวกส่วนใหญ่ที่บอกว่าดีนี้ เข้าใจแค่ว่าไหนก็ไม่ทราบ แต่ยังไม่ทำตาม เศรษฐกิจพอเพียงนี้ ขอย้ำว่า เป็นการทั้งเศรษฐกิจ หรือ ความประพฤติ ที่ทำอะไรเพื่อให้เกิดผล โดยมีเหตุและผล คือ เกิดผลมันมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดี ถ้าคิดให้ดี ให้ผลที่ออกมา คือสิ่งที่ติดตามเหตุ การกระทำ ก็จะเป็นการกระทำที่ดี และผลของการกระทำนั้น ก็จะเป็นการกระทำที่ดี ดีแปลว่ามีประสิทธิภาพ ดีแปลว่ามีประโยชน์ ดีแปลว่าทำให้มีความสุข...ทั้งหมดนี้พูดอย่างนี้ก็คือเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง เศรษฐกิจพอเพียงที่ได้ย้าแล้วย้ออีก แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Sufficiency Economy ใครต่อใครก็ต่อว่า ว่า ไม่มี Sufficiency Economy แต่ว่าเป็นคำใหม่ของเราก็ได้ ก็หมายความว่า

ประหยัด แต่ไม่ใช่ชี้เหนียว ทำอะไรด้วยความอะลุ่มอล่วยกัน ทำอะไรด้วยเหตุและผล จะเป็นเศรษฐกิจพอเพียง แล้วทุกคนจะมีความสุข แต่พอเพียง...”

พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2546 ความตอนหนึ่งว่า

“...แต่เศรษฐกิจพอเพียง สำคัญว่า จะต้องรู้จักขั้นตอนนี้ ถ้าไม่ทำอะไรให้เร็วเกินไป ไม่พอเพียง แต่ถ้าไม่เร็วเกินไป หรือถ้าช้าเกินไป ก็ไม่พอเพียง ต้องให้รู้จักก้าวหน้า อาจจะเร็วก็ได้ แต่ว่าให้ก้าวหน้า โดยที่ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน อันนี้เศรษฐกิจพอเพียง ก็คงได้ศึกษามาแล้วว่า เราพูดมาตั้ง 10 ปีแล้ว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง แล้วก็เศรษฐกิจพอเพียงก็ต้องปฏิบัติด้วย...”

พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2548 ความตอนหนึ่งว่า

“...โครงการพระราชดำรินี้ เปิดเผยให้ทุกคนได้ทั้งนั้น แล้วก็ถ้าปฏิบัติตามโครงการพระราชดำริ ทำอย่างเศรษฐกิจพอเพียง นี่ก็ตอนนี้ นายกฯ ก็เศรษฐกิจพอเพียง ไม่จ่ายเงิน ไม่ค่อยจ่ายเงินแล้ว ใช้แต่เศรษฐกิจพอเพียง เพราะว่ามีกรณีของคณะรัฐมนตรี ก็ขำขันขำขำ ในเศรษฐกิจพอเพียงเก่งมาก นี่ก็อีกคนที่ทำได้ ก็เลยไม่ต้องห่วง ไม่ทราบว่าคุณสมรสขององคมนตรี จะทำเศรษฐกิจพอเพียงหรือเปล่า สงสัยว่าไม่ ไม่ทำ แต่ยังงี้ก็ตาม อย่างนี้เปิดให้ความกว้างขวางของเศรษฐกิจดีขึ้น ถ้ารองนายกฯ ทั้งหลายก็อาจไม่ทำ เพราะเคยชินกับเศรษฐกิจ ที่ต้องใช้เงินมาก ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง ไม่พอเพียง ถ้าจั้นก็ นายกฯ อาจจะไป นายกฯ และคุณหญิงก็อาจจะให้เพื่อน นายกฯ รองนายกฯ ต่าง ๆ ทำเศรษฐกิจพอเพียงนิดหน่อย ก็จะให้อีกสี่สิบปี ประเทศชาติไปได้ แต่ก็มีแต่นายกฯ รองนายกฯ จัดการ รวมทั้งคู่สมรส ทำเศรษฐกิจพอเพียง ก็เชื่อว่าประเทศจะประหยัดได้เยอะเหมือนกัน คือถ้าไม่ประหยัดประเทศไปไม่ได้ คนอื่นไม่ประหยัด สำหรับคณะรัฐมนตรีประหยัด คณะรองนายกฯ จะทำให้ไปได้ดีเยอะ...”

เป็นพระมหากรุณาธิคุณที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ที่ได้ทรงพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย โดยเฉพาะพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงนั้น สามารถนำมากำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ตลอดจนจนถึงการดำเนินชีวิตของประชาชนชาวไทยได้เป็นอย่างดี ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ชุมชนหรือประชาชนก็ตาม ต้องอาศัยปัจจัยในการผลิตที่หลากหลายและความเข้าใจในการจัดการทรัพยากร

เพื่อการการผลิอย่างถ่องแท้ ตลอดจนถึงการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรอย่างสูงสุด ตามแนวคิด และพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ (ฉันทิธี สันตะพันธ์ 2550)

5.2 เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรม

ในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระองค์ได้พระราชทานไว้นั้น มีความหมาย และมีบริบทกว้างขวางเกินความมากกว่าเพียงแค่มีข้าวอยู่ในยุ้งฉาง ผักและปลาอยู่ในไร่เพียงพอสำหรับการบริโภคในครัวเรือนได้ตลอดปีเท่านั้น หากแต่เศรษฐกิจพอเพียง ยังเกินความหมายกว้างขวางลุ่มลึกและผูกพันสอดประสานกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ในเรื่องการเดินสายกลางและข้อธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวกับ ปรัชญา และแนวคิด ในการดำรงชีวิตของผู้คน ชุมชน และสังคมไทยในอุดมการณ์ คือ พุทธวิธีแห่งความมีชีวิตอันประเสริฐอีกด้วย (มบุญ มุกประคิษฐ์ 2549: 99)

คำว่า พอเพียง มีความหมายกว้างขวางมากกว่าความหมายในการพึ่งตนเอง หรือความสามารถในการยืนอยู่บนขาของตนเอง เพราะความพอเพียงหมายถึง การที่มีความพอ คือ มีความโลภน้อย เมื่อโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภ อย่างมาก คนเราก็คงเป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราบ้างก็ได้ แต่ว่าต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น (พระราชดำรัส ร.9 อ้างถึงใน มบุญ มุกประคิษฐ์ 2549: 99)

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถพึ่งตัวเองได้ (Relative Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้ ความความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความสำเร็จ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นได้ตามลำดับ (นรินทร์ สังข์รักษา 2550: 10)

ความพอเพียงกับครอบครัว พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ได้กล่าวถึง ความพอเพียงและครอบครัวเข้มแข็งตอนหนึ่ง ความว่า

“...อย่างข้าวที่ปลูก เคยสนับสนุนให้ปลูกข้าวให้พอเพียงกับตัวเองแต่ละครอบครัว เก็บเอาไว้ในยุ้งเล็กๆ แล้วถ้ามีพอกินขาย แต่คนอื่นกลับบอกว่าไม่สมควร โดยเฉพาะในภาคอีสาน เขาบอกว่าต้องปลูกข้าวหอมมะลิ เพื่อจะขายอันนี้ถูกต้องข้าวหอมมะลิขายได้ดี แต่เมื่อขายแล้ว จะต้องบริโภคเอง ไม่ต้องซื้อจากใคร ทุกคนก็ปลูกข้าวหอมมะลิ ในภาคอีสานส่วนมากเขาชอบบริโภคข้าวเหนียว ซึ่งใครจะเป็นคนปลูกข้าวเหนียว เพราะประเทศไทยโฆษณาว่า คนที่ปลูกข้าวเหนียวเป็นคนโง่ อันนี้เป็นสิ่งสำคัญ เคยได้สนับสนุนบอกว่า ให้เขาปลูกข้าวบริโภค เขาจะชอบข้าวเหนียวกับปลูก

ข้าวเหนียว เขาจะชอบปลูกอะไรก็ตามให้เขาปลูกข้าวอย่างนั้น และเก็บไว้เพื่อที่จะบริโภคตลอดปี ถ้ามียี่สิบปีจะทำนาปรัง หรือมีที่มากพอสำหรับปลูกข้าวก็ปลูกข้าวหอมมะลิ เพื่อที่จะขาย...”

ทฤษฎีใหม่ ต้นแบบ การผลิตพอเพียง ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำรินั้น เป็นการพัฒนาระบบแบบผสมผสาน ที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และเทคโนโลยีบนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังนั้น การนำทฤษฎีใหม่มาใช้ในการผลิต สามารถเป็นต้นแบบในการผลิตที่ดีที่ประชาชนชาวไทย ควรนำมาปฏิบัติอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพื่อการนำไปสู่การกินอยู่แบบพอเพียงได้ดังนี้

1. การผลิตต้องมุ่งเพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันของครอบครัว โดยให้มีพอเพียงในการบริโภคตลอดปี และเพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน รวมทั้งเพื่อจำหน่าย

2. การผลิตต้องอาศัยปัจจัยในการผลิต ซึ่งจะต้องเตรียมให้พร้อม เช่น การเกษตรต้องมีแหล่งน้ำโดยจัดการให้น้ำใช้ในการผลิตและประโยชน์ใช้สอยอย่างอื่นให้เพียงพอ

3. การผลิตจะสามารถดำเนินไปด้วยดีและประสบผลสำเร็จนั้น ต้องอาศัยปัจจัยประกอบอื่น ๆ ที่สามารถเชื่อมโยงและช่วยเสริมให้เกิดความยั่งยืน ในการผลิตจากหลายฝ่ายทั้งเกษตรกร ภาครัฐและเอกชน เพื่อเชื่อมโยงเศรษฐกิจพอเพียง เข้ากับเศรษฐกิจการค้า พร้อมทั้งให้ดำเนินกิจการควบคู่กันไปด้วยดี นอกจากนี้ การผลิตจะต้องตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “บุคคล” กับ “ระบบ” และต้องยึดมั่นในเรื่องของ “คุณค่า” ให้มากกว่า “มูลค่า” อันจะให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่าง “บุคคล” กับ “ระบบ” อย่างยั่งยืน (วรรณชัย 2550)

เกษม วัฒนชัย (2550) ได้กล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่า ต้องมีพื้นฐานมาจาก ทางสายกลาง โดยมีความมุ่งหมายให้ประชาชนและองค์กรมีความดำรงอยู่และการปฏิบัติตนให้ มีความเป็นอยู่อย่างถูกต้อง อันจะนำความสุขอย่างยั่งยืนมาสู่สังคมไทย หากจะพิจารณาให้ดีจะเห็นว่า ทางสายกลาง นั้นเป็นธรรมชาติ เป็นธรรมชาติพื้นฐานในการปฏิบัติตนที่ทำความเข้าใจได้ง่าย ไม่ว่า จะกล่าวในหัวข้อว่า ทาน ศีล ภวนา สำหรับประชาชน หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา สำหรับบรรพชิต และคฤหัสถ์ ด้าน แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ร.9) ทรงกล่าวถึง องค์ประกอบ 3 ประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และ 3 เงื่อนไข ได้แก่ เงื่อนไขหลักวิชาความรู้ เงื่อนไขคุณธรรม และ เงื่อนไขการดำเนินชีวิต นั้น ทรงเน้นหนักไปในทาง การทำงาน และ การดำรงอยู่ อย่างผาสุกและยั่งยืน เหมาะที่จะใช้ได้ทั้ง บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่เป็นประชาชนโดยทั่วไป จึงเป็นเครื่องเตือนใจ ไม่ควรเน้นหนักในด้านเดียว

เรื่องเศรษฐกิจ เป็นกระบวนการเพื่อการดำรงชีวิตของมวลมนุษยชาติ เท่าที่ผ่านมา กิจกรรมด้านเศรษฐกิจของประเทศ ได้ให้น้ำหนักในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลัก ใน

ขณะเดียวกันการดำเนินชีวิตของประชาชน ก็ขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจกระแสหลัก เมื่อเป็นเช่นนั้น ช่วงเวลาใดที่เศรษฐกิจของประเทศอยู่ในช่วงขาขึ้น การประกอบกิจการของประชาชนก็ดีไปด้วย ช่วงเวลาที่เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ ค่าครองชีพก็สูง ประชาชนย่อมได้รับผลกระทบ เช่นถูกเลิกจ้างงาน หางานทำไม่ได้เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชาชนผู้มีรายได้น้อยผู้ใช้แรงงาน ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ดังนั้น ความไม่มั่นคงแห่งการดำรงชีพจึงมีสูง เพราะอนาคตและคุณภาพชีวิตขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจกระแสหลัก อนึ่ง การที่เศรษฐกิจของประเทศดีหรือไม่ดี ไม่ได้ขึ้นอยู่กับประเทศเราเพียงอย่างเดียว หากแต่มีการเชื่อมโยงทั่วถึงกันทั้งโลก ดังนั้น แนวคิดการพึ่งตนเอง เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้มองกลับหัวกลับหางกับเศรษฐกิจกระแสหลัก กล่าวคือ ต้องเริ่มต้นจากการมองทางด้านในออกไปสู่ด้านนอก นั่นคือ มีการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง แก้ไขเกี่ยวกับเศรษฐกิจส่วนตัวก่อน คือจากการปรับกระบวนการทัศนมุมมองของตัวเองให้แยกคาย ไม่เห็นแก่ตัว ยกตัวอย่าง เช่น ความคิดเชิงปรัชญาเรื่องการประหยัด อย่าได้คิดว่า “เราคนเดียวฟุ่มเฟือยหรือประหยัดเพียงเท่านั้นไม่มีผลต่อเศรษฐกิจระดับประเทศ” ถ้าคิดในเชิงปริมาณอาจจะใช่ แต่ในเชิงปรัชญาแล้วไม่ถูกต้อง เพราะถ้าต่างคนต่างคิดเหมือนกัน อะไรจะเกิดขึ้น น้ำมันทุกหยดรถทุกคันส่วนมากนำเข้าจากต่างประเทศ การปรับกระบวนการทัศนมุมมองและการปฏิบัติการต่อเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ก็แยกเช่นเดียวกันนี้ ถ้าปรับปรุงแก้ไขเศรษฐกิจส่วนตัวของคนทุกคนในประเทศดี ส่วนหนึ่งอาจจะมาจากการประหยัด ลดการใช้สินค้าฟุ่มเฟือย ขยันหา ไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุขต่างๆ ก็เท่ากับว่าได้ช่วยกันสนับสนุนเศรษฐกิจของประเทศไปด้วย นี่เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงปรัชญาอย่างมีส่วนร่วมกันพอเพียง ซึ่งในที่สุด เศรษฐกิจก็เป็นเศรษฐกิจที่สามารถควบคุมได้ด้วยตัวเองเป็นอิสระเพราะพึ่งตนเอง ไม่ได้ยึดโยงกับเศรษฐกิจกระแสหลักโดยตรง แนวคิดนี้ จึงชื่อว่า แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (เกษม วัฒนชัย 2550)

เศรษฐกิจพอเพียง มีความสำคัญ ในความมุ่งหมายที่จะให้ลดกระบวนการเศรษฐกิจระบบทุนนิยมสุดโต่ง โดยลดระดับลงเพียงพอแก่ความจำเป็น และความเหมาะสมกับการรักษาและดำรงชีวิตที่เรียบง่ายและพึ่งพาตนเองได้ บริโภคแต่เพียงพอ ลดและบรรเทาการพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ หันมาใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีที่ไม่เป็นการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการเดินตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา และเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน และพึงปรารถนาสำหรับบุคคลและสังคมที่ยั่งยืนนั่นเอง (มโนญ มุกประดิษฐ์ 2549: 107) ซึ่งสามารถจะช่วยเป็นแรงหนุนให้ชุมชนมั่นคงขึ้นได้ในอนาคต ด้วยปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น มีรากฐานในการมองว่า การพัฒนาควรอย่างยิ่งที่จะต้องไปผดุงขั้นตอนและเป็นไปตามหลักทางภูมิศาสตร์ ภูมิสังคมและภูมิวัฒนธรรมอย่างเป็นองค์รวม (holistic) ด้วยเป็นที่ทราบกันว่า ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ได้แปรเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในชนบท ในทุกองคาพยพ

อย่างสิ้นเชิง ในส่วนที่เห็นชัดเจนคือ ระบบทุนนิยม ได้จำกัดขีดความสามารถในการสร้างรายได้ของเกษตรกรในพื้นที่ชนบท จนไม่สามารถรักษาพื้นที่และถิ่นฐานไว้ได้ จึงมีความจำเป็นและถูกบังคับผลักดันให้ละทิ้งภูมิลำเนาไปแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าในเมือง โดยการขายที่ดิน และทรัพย์สินเพื่อเป็นทุนในการย้ายถิ่นและเพื่อเป็นการชำระหนี้ ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นทุกภูมิภาคของประเทศ และตามมาด้วยความล่มสลายของเศรษฐกิจดั้งเดิม (วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร 2546:7)

ความพอเพียงในเชิงปฏิบัติ เป็นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ เมื่อวิเคราะห์เข้ากับหลัก ธรรมแล้ว ทุกเรื่องต้องมีจุดอยู่ที่ตัวมนุษย์เองก่อน ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภคหรือการแบ่งปันกระจายรายได้ก็ตาม จะเริ่มที่ตัวบุคคลว่าต้องรู้จักประมาณตนก่อน การรู้จักประมาณหรือการรู้จักพอดี (ในเศรษฐกิจพอเพียง เรียกว่า “ความพอเพียง” ความพอประมาณ”) นั้น ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “มัตตัญญูตา” ถ้าหากเป็นการบริโภค ก็เป็น “โภชนมัตตัญญูตา” ซึ่งองค์ธรรมดังกล่าวอยู่ในหมวดธรรมที่ชื่อว่า สปัปฺริสธรรม 7 มีประการดังนี้ คือ

1. ชัมมัญญูตา เป็นคนรู้จักเหตุ คือรู้กฎเกณฑ์ต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นว่า ไม่มีอะไรที่เกิดขึ้นโดยปราศจากปัจจัยเช่นการงานสำเร็จลง ได้ ด้วยความขยันและการเอาใจใส่เป็นต้น
2. อัตตัญญูตา เป็นคนรู้จักผล คือรู้ถึงผลที่จะเกิดตามมาอันเป็นตัวสืบเนื่องมาจากเหตุว่าเป็นประโยชน์หรือไม่ใช่ประโยชน์
3. อัตตัญญูตา เป็นคนรู้จักตน คือรู้จักฐานะของตน สิ่งอันสมควรแก่ตน ตามความรู้ความสามารถ ตามความถนัด ฯลฯ
4. มัตตัญญูตา เป็นคนรู้จักประมาณ คือรู้จักประเมินประมาณตนเอง อันเป็นไปในความจำเป็น ในทรัพย์ ในความเป็นไปได้ ในการบริโภค ฯลฯ
5. กาลัญญูตา เป็นคนรู้จักกาล คือกำหนดกาลอันเหมาะสม ในอันที่จะทำ จะพูด จะกิน ดื่ม ฯลฯ
6. ปริสัณญูตา เป็นคนรู้จักชุมชน คือพฤติกรรมที่ตนจะพึงแสดงออก ก็ให้เหมาะสมแก่ชุมชนนั้นๆ
7. บุคคลัญญูตา เป็นคนรู้จักบุคคล คือรู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล ที่ตนจะพึงปฏิสัมพันธ์ด้วยก็ให้เหมาะสมแก่บุคคล (มนูญ มุกประดิษฐ์ 2549: 136)

ในหลักพุทธธรรม สอนให้บุคคลแบ่งทรัพย์ที่หามาได้ไว้ให้เป็นสัดส่วน เพื่อความเหมาะสมในการใช้จ่ายและดำรงชีวิต โดยหลักในการรู้จักการใช้จ่ายและการบริโภคทรัพย์ที่หามาได้นั้นเป็นหลักที่สำคัญ เช่นเดียวกันกับในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจาก

พระราชดำริ ด้วยว่าทรงแนะนำและสั่งสอนเกษตรกร ให้รู้จักประมาณในการจับจ่ายและการบริโภค ด้วยทรงห่วงใยในเรื่องการใช้จ่ายเกินตัวองเกษตรกร จึงได้และให้เกษตรกรทำบัญชีรับ – จ่าย ส่วนครัวเรือนไว้อย่างง่ายๆ ทำเพียงเพื่อให้ทราบว่า หามาได้เท่าใดและจ่ายไปเท่าใด มีเหลือเท่าใด เพื่อจะได้มีแผนการใช้จ่ายเงินล่วงหน้า (มณูญ มุกข์ประดิษฐ์ 2549:135)

กระบวนการทัศน์เรื่องปรัชญาความพอเพียงนั้น ที่สุดแล้วก็เป็นเรื่องเฉพาะตน เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลในเชิงคุณภาพ แต่สามารถให้เกิดผลในเชิงปริมาณ ที่เป็นความสุขของชีวิต ความสงบของสังคม และความร่มเย็นของบ้านเมือง เหตุความพอเพียงไม่อาจดำรงคงอยู่ด้วยตัวของมันเองได้ มีการเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์กับมิติทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ ธรรมชาติ ฯลฯ แต่เป็นไปในลักษณะ พอดี พอประมาณ และมีเหตุผล ซึ่งสะท้อนต่อส่วนรวมในมุมกว้าง ในทางกลับกัน ปัญหาหลายๆ ปัญหา ในทุกระดับ เมื่อหยังลึกกลงแล้ว มักมีต้นเหตุมายังการไม่รู้จักพอ อันเกิดแต่ความโลภ โกรธ หลง จนก้าวล้ำเส้นที่เป็นปัญหา หรือไม่ก็ย่อหย่อนคุณธรรมอันเป็นเครื่องชี้นำความเจริญ ดังนั้น ปรัชญาความพอเพียงจึงต้องมีเงื่อนไขแห่งความรู้คู่คุณธรรม เพื่อเป็นตัวบ่งชี้ยึดตีในตัวตน ให้ดำเนินไปในมรรคาแห่งความเจริญที่พึงประสงค์

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบเศรษฐกิจพอเพียงกับเศรษฐกิจการค้าเสรี/ทุนนิยม

ประเด็น	เศรษฐกิจพอเพียง	เศรษฐกิจการค้าเสรี/ทุนนิยม
การผลิต	ความสัมพันธ์มนุษย์กับธรรมชาติ บนพื้นฐานของความพอดี การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแบบคุ้มค่า	ผลผลิตหรือสินค้าตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ทำให้ผู้บริโภคพอใจสูงสุด
การบริโภค	การบริโภคที่มีขอบเขตของความพอดี ที่สนองต่อความต้องการอย่างแท้จริง	มีความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด มุ่งใช้สินค้าตอบสนองความพอใจ
การแลกเปลี่ยน	การเอื้อเพื่อแบ่งปัน ไม่เอาเปรียบกัน ความมีน้ำใจ	การแลกเปลี่ยนด้วยเงินตราผ่านกลไกของระบบตลาด
การจัดสรรการผลิต	กระจายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน ทั้งสองฝ่าย มีการเอื้อเพื่อแบ่งปัน	ผู้บริโภคไม่สามารถผลิตเองได้
เป้าหมายหลัก	เน้นการพึ่งตนเองได้ การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม	เน้นประสิทธิภาพความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
วิธีการ	เน้นกลุ่มชุมชน/สหกรณ์ เศรษฐกิจชุมชน	เน้นปัจเจกชุมชน ทุนเอกชน องค์กรธุรกิจ
ค่านิยม	เน้นร่วมแรงร่วมใจ ร่วมมือกัน ช่วยเหลือ	เน้นกำไรบริษัท วัตถุนิยม บริโภคนิยม
แรงจูงใจ	สำนึกสาธารณะ ความสัมพันธ์ชุมชน	เน้นกำไรบริษัท บริโภคนิยม
ทรัพยากรธรรมชาติ	เน้นความสมดุลระหว่าง เศรษฐกิจ ชีวิต ชุมชน	เน้นพัฒนาอุตสาหกรรมนำหน้าสิ่งแวดล้อม
เทคโนโลยี	เทคโนโลยีชั้นกลาง ภูมิปัญญาท้องถิ่น	เทคโนโลยีชั้นสูงภูมิปัญญาต่างชาติ
โลกาภิวัตน์	เน้นความแข็งแกร่งของระบบภายใน	เปิดเสรีเพิ่มที่สู่โลกาภิวัตน์

ที่มา: นรินทร์ สังข์รักษา, เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ พื้นฐานทางการศึกษาภูมิปัญญาไทย “การจัดการความรู้: ฐานความรู้สู่สังคมธรรมาภาพ” (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2551), 6.

6. แนวคิดเกี่ยวกับการบริโภคเชิงสัญลักษณ์

การบริโภคได้กลายเป็นการผลิตแบบหนึ่ง ที่เข้าไปเพื่อสร้างความหมายเอกลักษณ์ตัวตน สื่อโฆษณาจะทำหน้าที่ในการเปลี่ยนฐานะของสินค้าจากรูปธรรม (object) ให้กลายเป็นวัตถุของปรารถนา หรือความต้องการ (desirable object) หรือเป็นสัญลักษณ์ (sign-object) เพื่อให้การซื้อสินค้าเป็นมากกว่าการบริโภควัตถุสิ่งของ เรียกว่า เป็นการบริโภคในเชิงสัญลักษณ์แทน คือเป็นการบริโภคเพื่อความหมาย เช่น บริโภคเพื่อความสุข การบริโภคเพื่อเอกลักษณ์และเพื่อวิถีชีวิตอีกแบบหนึ่ง (ทับทิม วงศ์ประยูร 2542:29)

ในระบบสังคมยังมีบริบทที่เป็นนามธรรม ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมกรรมการบริโภคของปัจเจกชน อย่างการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ (consumption of sign) ในมุมมองของทฤษฎีการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ ที่เสนอโดยฌอง โบดริยาร์ด (jean baudrillard) ว่าการบริโภคสินค้านั้นตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งสัญลักษณ์ต่างๆ เมื่อพิจารณาสินค้าหนึ่งๆ จะพบว่า วัตถุหรือสินค้าไม่ได้มีหน้าที่ตามความสามารถในการใช้สอยเท่านั้น แต่ถูกสังคมปรุงแต่งความหมายเชิงสัญลักษณ์เข้าไป เพื่อผูกสร้างความสัมพันธ์ที่คนมีต่อวัตถุให้กับสินค้า เพื่อบ่งบอกความหมายหรือระดับการบริโภค และยังเป็นความหมายที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อความแตกต่างไปจากคนอื่นในสังคม สัญลักษณ์ (sign) จึงหมายถึง สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีความหมาย (meaning) แทนของจริง/ตัวจริง (object) ในตัวบท (text) และในบริบท (context) หนึ่งๆ และเนื่องจาก สัญลักษณ์ (sign) หนึ่งๆ จะมีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ คุณค่าแห่งการใช้สอย (use value) ก็คือประโยชน์ของสินค้านั้น และคุณค่าในการแลกเปลี่ยน (exchange value) ก็คือมูลค่าการซื้อขายของสินค้านั้นๆ นั่นเอง แต่ทฤษฎีการบริโภคเชิงสัญลักษณ์นำเสนอต่อไปอีกว่า สินค้านอกจากมีคุณค่าทั้งสองอย่างแล้ว ยังมีคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ (sign value) อีกด้วย หมายความว่า นอกจากสินค้านั้นจะมีประโยชน์ใช้สอยตามหน้าที่ของมันแล้ว มันยังสามารถที่จะสื่อ “สัญลักษณ์” ได้อีกด้วย ที่ทำให้คนอยากครอบครองสินค้านั้น ที่ไม่ได้มาจากประโยชน์ใช้สอยอย่างเดียว หากแต่มาจากความต้องการที่จะครอบครอง “สัญลักษณ์” ของตัวสินค้านั้นๆ และสามารถสร้างอัตลักษณ์ (identity) ทำให้ผู้ครอบครองไม่เหมือนคนอื่นโดยผ่านการบริโภคสินค้า สินค้าต่างๆ ที่ใช้สอยกันก็ล้วนอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งสัญลักษณ์ทั้งสิ้น กล่าวคือสินค้าหนึ่งๆ จะต้องเป็นตัวแทนของสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ (นรินทร์ น้าเจริญ 2550)

พฤติกรรมกรรมการบริโภคนั้น มีความซับซ้อนเกินกว่าที่จะมองข้ามสิ่งเหล่านี้ไป ดังนั้น ในประเด็นที่เกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการบริโภคในสังคมปัจจุบัน สัญลักษณ์ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสิ่งอื่น ปฏิบัติหน้าที่แทนสิ่งอื่นที่ขาดหายไป ดังนั้น สิ่งของต่างๆ ไม่ได้มีคุณค่าในตัวเอง แต่ถูกกำหนดให้เป็นส่วนประกอบในการสร้างบรรยากาศของระบบคุณค่าระบบใดระบบหนึ่ง ที่ดำรงอยู่มากมายใน

สังคมปัจจุบัน คุณค่าที่สัญญาสร้างขึ้นนี้เองได้ทำให้สิ่งของสามารถรวมเข้าไประบบหนึ่งๆ ได้ นอกจากนี้ ฌอง โบคิริยาร์ด ยังอธิบายว่า ในสังคมแห่งการบริโภค ที่เต็มไปด้วยการบริโภคเชิงสัญญะนั้น ตัวสินค้าได้ถูกเปลี่ยนไปเป็นสัญญาก่อนที่จะถูกบริโภค การกลายเป็นสัญญาของสินค้ากระทำหลากหลาย ทั้งการจัดวาง การกำหนดราคา การตกแต่งสถานที่ขาย การใส่ยี่ห้อ การออกแบบหีบห่อ และที่สำคัญการโฆษณาที่ประกอบด้วยการใส่รหัสต่างๆ เข้าไปมากมาย ซึ่งรหัสเหล่านั้นต่างมีลำดับชั้น ที่จะมากำหนดและจัดระเบียบให้กับสินค้า โดยเป็นลำดับชั้นที่สอดคล้องกับโครงสร้างการจัดระเบียบชนชั้นของสังคม ด้วยเหตุนี้คนจึงรับรู้ตำแหน่งของตนในโครงสร้างทางสังคม จากลำดับชั้นสินค้าที่เขาต่างบริโภคกันในชีวิตประจำวัน (นรินทร์ นาเจริญ 2550)

ธรรมเป็นคฤพนักพิง

การบริโภคจะไม่เป็นการบริโภคเชิงสัญญา โดยยึดหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ในหัวข้อธรรมที่มีชื่อว่า “อปัสเสนธรรม” (ธรรมเป็นคฤพนักพิง) หัวใจของธรรมข้อนี้ก็คือ “การพิจารณา” พุทธเจ้าได้ตรัสสอนพุทธบริษัท ถึงการปฏิบัติต่อวัตถุที่เราจะต้องอาศัย และจิตใจที่เราจะต้องดูแล ด้วยการพิจารณา พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่ประชาชน เพื่อให้มีธรรมเป็นที่พึ่งพิงเพื่อจะได้ไม่ลุ่มจมชวนเซเสื่อมทราม ให้ห่างพ้นจากความเป็นทาสแห่งวัตถุ ไม่ต้องมีความทุกข์เดือดร้อน อยู่เป็นสุขสำราญ คนที่ยืนหรือนั่งไม่มีที่อิงอาศัย ตัวก็โอนเอนไปไม่มั่นคง อาจชวนเซล้มลงได้ง่าย ถ้ามีธรรมเป็นคฤพนักพิง อิงเป็นหลักทั้ง 4 ด้าน ชีวิตก็จะมั่นคง

อปัสเสนธรรม (ธรรมเป็นคฤพนักพิง) (อรรถกถา สุตตันตปิฎก: 47 / 374) มี 4 ข้อ เป็นที่พึงอิงอาศัยได้ ในข้อปฏิบัติทั้งส่วนเบื้องต้น คือ สำหรับประชาชนธรรมดา และท่ามกลางคือ ผู้มีฐานะก็ปฏิบัติได้ ตลอดจนถึงส่วนเบื้องบนคือ บรรพชิต (นักบวช) ข้อแรกเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพฤติกรรมบริโภค 3 ข้อหลังเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจ มีรายละเอียด ดังนี้

1. สังขายกัฏฐิ ปฏิเสวติ ธรรมอย่างหนึ่ง พิจารณาก่อนแล้วจึงใช้สอย ได้แก่ วัตถุสิ่งของ มีปัจจัย 4 คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ที่จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องและมีประโยชน์ พึงพิจารณาแล้วจึงใช้สอยให้เป็นประโยชน์ มิใช่เพื่อเล่น มิใช่เพื่อมัวเมา มิใช่เพื่อสดิสสวยาม มิใช่เพื่อแปลงปลั่งร่างกาย มิใช่เพื่อผลิตเพลีนสนุกสนาน แต่เพื่อชีวิตนี้เป็นไปได้เพื่อสร้างที่ดี เมื่อพิจารณาอย่างนี้ การบริโภคเชิงสัญญา เป็นต้น ก็เกิดขึ้นไม่ได้

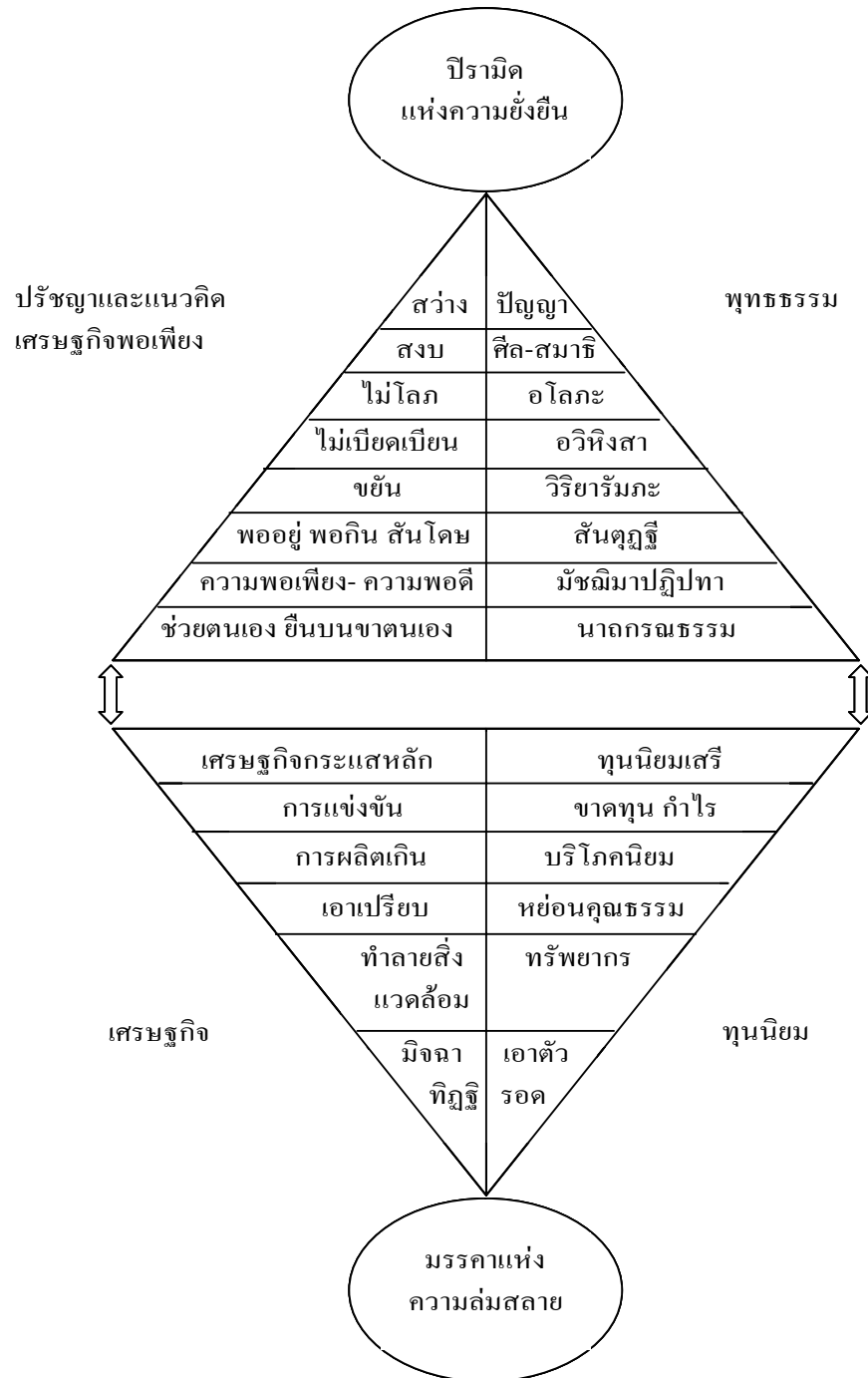
2. สังขายกัฏฐิ อธิวาเสติ ธรรมอย่างหนึ่ง พิจารณาก่อนแล้วจึงอดกลั้น ได้แก่ อนุสัญญารมณ์ต่างๆ คือความไม่พอใจไม่พอใจ มีความหนาว ความร้อน ทุกขเวทนา และต่อถ้อยคำหยาบคาย เป็นต้น พึงรู้จักพิจารณาอดกลั้น เมื่อพิจารณาอย่างนี้ ความเดือดร้อนโดยใช่เหตุก็เกิดขึ้นไม่ได้

3. สังขายกัฏฐ ปริวัชเชติ ธรรมอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วจึงเว้นเสีย ได้แก่ สิ่งที่เป็นโทษก่ออันตรายแก่ร่างกายก็ตาม จิตใจก็ตาม เช่น ขับรถเร็ว คนพาล การพนัน สุราเมรัย เป็นต้น พึงรู้จักพิจารณาหลักเว้นเสีย เมื่อพิจารณาอย่างนี้ ความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นแก่ร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สินที่สามารถป้องกันได้ ก็เกิดขึ้นไม่ได้

4. สังขายกัฏฐ ปฏิวิโนเทติ ธรรมอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วจึงบรรเทาเสีย ได้แก่ สิ่งที่เป็นโทษก่ออันตรายเกิดขึ้นแล้ว เช่น อกุศลวิตก คือ การคิดถึงเรื่องไม่ดี, กามวิตก คือ การคิดถึงเรื่องกามมารมณ, พยาบาทวิตก คือ การคิดปองร้ายผู้อื่น, วิหิงสาวิตก คือ การคิดไม่เบียดเบียน, เป็นต้น และความชั่วร้ายทั้งหลาย พึงรู้จักพิจารณาแก้ไข บำบัดหรือขจัดให้สิ้นไป

จากที่กล่าวมา ผู้วิจัยเห็นว่า การบริโภคนิยมเชิงสัญลักษณ์ เป็นต้นเหตุของการบริโภคนิยมวัตถุนิยม เป็นเรื่องละเอียดอ่อน เป็นเรื่องที่มีการเรียนการสอนกันอย่างเป็นกิจจะลักษณะ ในวิชา ที่เรียกว่า “สัญลักษณ์วิทยา” มีความเชื่อมโยงกับจิตวิทยา แต่ผู้วิจัยสรุปได้ว่า “สัญลักษณ์” เป็นเรื่องของวัตถุหรือพฤติกรรมที่ผู้อื่นสามารถรู้ได้ ส่วน “การบริโภคนิยมเชิงสัญลักษณ์” เป็นเรื่องของจิตใจ การบริโภคนิยมที่จะไม่ให้เป็นการ “การบริโภคนิยมเชิงสัญลักษณ์” ได้ เป็นวิธีการที่เป็นไปได้ยาก และทั้งวิธีเชิงปฏิบัติ ก็ไม่รู้ว่า จะปฏิบัติอย่างไร อีกทั้งมนุษย์มีสมองเต็มไปด้วยความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด อันการที่จะปฏิบัติเพื่อให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันจึงยิ่งยาก เพราะการบริโภคนิยมเชิงสัญลักษณ์มีองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น รูปแบบของวัตถุหรือที่มาของวัตถุ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้สึกที่มีต่อวัตถุนั้นด้วย ยกตัวอย่าง เช่น ถ้ามีความคิดว่า “เรานี้แหละคือผู้บริโภคเชิงสัญลักษณ์” แล้วมีพฤติกรรมที่ต้องการให้ผู้อื่นรู้ว่าตนเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ก็เรียกว่า เป็นการบริโภคนิยมเชิงสัญลักษณ์ เพราะประสงค์จะให้ผู้อื่นรู้จักตนโดยผ่านทางสัญลักษณ์นั้น จะพูดกล่าวไปยถึงการบริโภคนิยมตามธรรมชาติของคนทั่วไป ดังนั้น หลักธรรม คือ “สันโดษ” จึงเป็นหลักธรรมที่มีบทบาทสำคัญ เมื่อว่าด้วยเรื่องการบริโภคนิยมดังกล่าว ทั้งยังมีความสอดคล้องกับหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนวิธีการก็ต้องปฏิบัติตามหลักอปสัสนธรรม 4 (ธรรมเป็นคุณพนักพิง) ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น เพียงเท่านี้ ก็ถือว่าเป็นการบริโภคนิยมที่พึงประสงค์ อันเป็นประโยชน์เกื้อกูล ทั้งแก่ตนเอง และแก่เพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน ทั้งเป็นการบริโภคนิยมแบบบริสุทธอีกด้วย

แผนภูมิที่ 1 แสดงการพัฒนาเพื่อความยั่งยืน

ที่มา: มนุษย์ มุกข์ประดิษฐ์, การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา (วิทยานิพนธ์ปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), 108.

7. แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีวิพากษ์

แนวคิดเชิงวิพากษ์ เป็นแนวคิดโต้แย้งทฤษฎีและท้าทายสมมติฐาน คือการคิดตั้งปัญหา และการคิดตอบคำถามในขณะเดียวกัน เป็นสิ่งที่ยากมาก เพราะต้องใช้ทั้งความรู้และทักษะเป็นเครื่องมือในการวิพากษ์ ตลอดจนการนำเสนอไม่ให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

ฌอง โบดริยาร์ด (Jean Baudrillard) (อ้างถึงใน สมเกียรติ ตั้งนโม: 2003) เป็นนักทฤษฎีวิพากษ์ชาวฝรั่งเศส เสียชีวิตเมื่อ 6 มีนาคม 2007 อายุ 77 ปี มีชื่อเสียงเกี่ยวกับทฤษฎีการวิพากษ์ทฤษฎีต่างๆ ซึ่งเป็นกระบวนการการตั้งคำถามตั้งข้อสังเกตในแง่มุมต่างๆ ซึ่งมักจะถูกมองข้ามไป แนวคิดเชิงวิพากษ์ ทำให้เราต้องมาใส่ใจใหม่ในสิ่งที่เราคิดว่าเรารู้แล้ว เริ่มต้นจากการไม่ปักใจเชื่อหรือคล้อยตามคำกล่าวอ้าง แล้วสะท้อนความไม่ปักใจเชื่อออกมา ซึ่งต้องอยู่บนพื้นฐานของความจริง อย่างเช่น การบริโภคนิยม ฌอง ได้วิพากษ์เพื่อทำความเข้าใจใหม่การรับรู้ใหม่ ช่วยให้เราไม่ถูกหลอกหรือหลงเชื่อไปกับสิ่งที่คนทั่วไปยอมรับกัน โดย ฌอง เห็นว่า การบริโภคนิยมไม่ได้ตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานตามทฤษฎีอรรถประโยชน์ (utility) หรือบริโภคตามหน้าที่ของวัตถุแต่อย่างใด (baudrillard:1975) หากยังมีประเด็นเรื่องของโครงสร้างทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง ที่ส่งผลให้เกิดการบริโภคที่เรียกว่า “การบริโภคเชิงสัญลักษณ์”

กาญจนา แก้วเทพ (2541:3-11) เห็นว่าการวิพากษ์นั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในยุคสังคมข้อมูลข่าวสาร จะช่วยแก้ปัญหาอคติหรือความไม่เป็นธรรมในสังคม ในลักษณะของการนำเอาทฤษฎีมาวิเคราะห์ตีความเพื่อค้นหาความจริง ในลักษณะองค์รวม (holistic) คือการพิจารณาความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างปัจจัยต่างๆ ในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม อย่างเช่น ทฤษฎีที่กล่าวอ้างถึงความจริงเพียงด้านเดียว อาจวิพากษ์ด้วยความจริงอีกด้านหนึ่งที่ไม่ได้กล่าวถึง ด้วยเทคนิคสลับทางหรือเหรียญสองด้าน

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุนทรภรณ์ เตชะพะโลกุล (2534: บทคัดย่อ) เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับวิถีทางพัฒนาของไทย เป็นงานวิจัยที่มีความมุ่งหมายเพื่อจะศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ กระบวนทัศน์เศรษฐกิจกระแสหลักในแต่ละกระบวนทัศน์ (paradigm) และกระบวนทัศน์ของพุทธปรัชญางานวิจัยนี้มีโครงสร้างการศึกษา ความมุ่งหมายที่สำคัญสี่ประการคือ ประการแรก เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กรอบความคิดหรือโครงสร้างของแม่บทสามกระบวนทัศน์ (paradigm) ได้แก่กระบวนทัศน์ของเศรษฐกิจกระแสหลัก กระบวนทัศน์ของมาร์กซ์ และกระบวนทัศน์ของพุทธปรัชญา ประการที่สอง เพื่อสืบค้นและประเมิณสาระในระดับเนื้อหา ของแม่บททั้งสามกระบวนทัศน์

ประการที่สามเพื่อเปรียบเทียบและเสนอชุดของคำอธิบายการเชื่อมโยงกรอบความคิดของแม่บทสองกระบวนทัศน์แรก เข้ากับกรอบความคิดของพุทธปรัชญาเพื่อสร้างบูรณาการทางแนวคิดในการอธิบายปัญหาทางโครงสร้างสังคม และประการสุดท้าย เพื่อขยายหลักจริยธรรมในระดับปัจเจกบุคคลของชาวพุทธ คือ สืลห้ำสู่หลักจริยธรรมในระดับสังคม

ผลจากการศึกษาพบว่ามีความขัดแย้งกันบางประการในกระบวนความคิด กล่าวคือ เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ปัจจุบันคือ เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก) มีรากฐานอย่างสำคัญมาจากลัทธิประโยชน์นิยม (utilitarianism) ซึ่งมีมิติทางความคิดเพียงด้านปริมาณ ถึงแม้ว่าจะมีผู้พยายามเชื่อมคุณค่าทางนามธรรม เช่น จิตใจเข้ามาในความคิด หรือพยายามเชื่อมหลักจริยธรรมเข้ากับหลักการแสวงหาประโยชน์ส่วนตน หรือความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ แต่ก็เกิดความขัดแย้งระหว่างหลักจริยธรรมส่วนบุคคลกับหลักจริยธรรมส่วนสังคมในลักษณะการแสวงหาประโยชน์สุขส่วนตนสูงสุด ไม่อาจมีความหมายเดียวกับการทำให้สังคมเกิดประโยชน์สุขสูงสุดด้วย ส่วนกระบวนทัศน์ของมาร์กซ์พบว่า เป้าหมายและมรรควิธีขาดความสอดคล้องกัน เนื่องจากในขณะที่เป้าหมาย คือ การเอาชนะความแปลกแยกในระบบทุนนิยมด้วยระบบที่ไร้ความแปลกแยก เพื่อยกระดับสภาพสังคมที่เลวร้ายและน่าสั่นไหวแห่งมนุษย์ที่สมบูรณ์กลับคืนมา แต่ในทางตรงกันข้าม มรรควิธีคือการปฏิวัติสังคมอย่างรุนแรง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะสภาพภายนอก แต่ความแปลกแยก เป็นปัญหาที่มีที่มาจากความบกพร่องภายในตัวมนุษย์เอง กับสภาพ แวดล้อมทางสังคม มรรควิธีจึงขาดความเหมาะสมและแก้ปัญหาเพียงส่วนเดียว จึงไม่อาจเป็นวิธีนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ ในขณะที่กระบวนทัศน์ของพุทธปรัชญาพบว่า การพิจารณาสภาพปัญหาในลักษณะปัจจัยการ (causality) ทำให้สามารถเชื่อมโยงและอธิบายปัญหาทางโครงสร้างสังคมกับปัญหาภายในตัวมนุษย์ได้อย่างเป็นเหตุและผลของกันและกัน และยังสามารถธำรงความเป็นเหตุผลดังกล่าว ต่อเนื่องไปถึงแนวทางปฏิบัติที่มีความสอดคล้องกับเป้าหมายในชีวิตมนุษย์และสังคมด้วย

ส่วนการขยายหลักจริยธรรมพื้นฐานในระดับบุคคลของชาวพุทธ คือ สืลห้ำไปสู่หลักจริยธรรมในระดับสังคม เพื่อปรับเปลี่ยนทางโครงสร้างสังคม และกำหนดลักษณะของสังคมที่พึงปรารถนานั้น เนื่องจากโครงสร้างสังคมเสียดุลภาพอย่างรุนแรง จากแรงกดดันของโครงสร้างส่วนบนและโครงสร้างส่วนล่างต่อโครงสร้างส่วนลึกของสังคม การขยายหลักจริยธรรมดังกล่าว จะช่วยให้โครงสร้างสังคมเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เป็นธรรมและสันติ หากรัฐและประชาชนยอมรับ และพร้อมที่จะปรับหลักจริยธรรมของปัจเจกบุคคลขึ้นสู่หลักจริยธรรมของสังคม นอกจากนี้ ยังทำให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะของสังคมอันพึงปรารถนาว่า สังคมดังกล่าวน่าจะประกอบด้วยเงื่อนไขพื้นฐานห้าประการ (โดยลำดับตามสืลห้ำทั้งห้าข้อ) คือ 1) มีโครงสร้างสังคมที่ไม่โน้มเอียงหรือเปิดโอกาสให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบ 2) มีวัฒนธรรมแห่งสังคมและวิถีชีวิตที่สันโดษ

ประหยัด ให้แก่ผู้อื่น และเอาตามความจำเป็น 3) มีสมภาพ เสรีภาพและภราดรภาพ 4) เคารพในสิทธิแห่งการรับรู้สารสนเทศที่ถูกต้องของสาธารณชน และ 5) มีระบบการผลิตที่ผลิตสิ่งเป็นประโยชน์ต่อสังคม และพัฒนาตนเองให้ประเทืองด้วยพงแห่งสติและปัญญา ซึ่งการไปสู่สังคมดังกล่าวต้องปรับเปลี่ยนหลักจริยธรรมในระดับบุคคล ให้สอดคล้องกับหลักจริยธรรมในระดับสังคม เพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมและพฤติกรรมมนุษย์ ให้สอดคล้องกันตามเงื่อนไขข้างต้น แต่การเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์ต้องอาศัย “ศรัทธา” เป็นพื้นฐาน และพระสงฆ์ก็คือ บุคคลที่เป็นที่รวมแห่งศรัทธาและความนับถือของชนทุกชั้นวรรณะ ฉะนั้น ทางออกหรือจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงจึงอยู่ที่การปรับปรุงคณะสงฆ์ให้เป็นสังคมตัวอย่างที่ดีแก่สังคมฆราวาส และเป็นแกนนำที่มั่นคงทางจริยธรรมแก่สังคมไทย

การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับวิถีทางพัฒนาของไทย ได้พบความสัมพันธ์ระหว่างแม่บทของกระบวนการทั้งสามนั้นคือ กระบวนการของเศรษฐศาสตร์ กระแสหลัก กระบวนทัศน์ของมาร์กซ์ และกระบวนการของพุทธปรัชญา ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเชิงทฤษฎีปรัชญาเกี่ยวกับวิถีชีวิตและสังคมอย่างรอบด้าน ซึ่งเป็นความก้าวหน้าทางด้านจิตสำนึกเพื่อตนเองเพื่อสังคมและการเมืองในแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมอยู่บนรากฐาน ของระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมและหลักจริยธรรมทางศาสนา เป็นการสร้างสังคมผาสุก

ประไพพร อักษรศรี (2541: บทคัดย่อ) ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการบริโภคตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ: กรณีศึกษาสถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาเขตกรณธ์ การศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมการบริโภคตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้ 1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการบริโภคตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ 2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการบริโภค ตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ 3. เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพฤติกรรมการบริโภคของนักศึกษา ให้สอดคล้องกับหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธอย่างเหมาะสม ผลการศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักศึกษาคณะราชภัฏเพชรบุรีวิทยาเขตกรณธ์ ระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 3 จำนวน 249 คน เมื่อปี 2541 พบว่า 1. ระดับพฤติกรรมการบริโภคตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ความรู้ตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธอยู่ในระดับสูง ลักษณะมุ่งอนาคตอยู่ในระดับปานกลาง ทักษะคิดอยู่ในระดับปานกลาง และลักษณะทางพุทธอยู่ในระดับปานกลาง 2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการบริโภคตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ได้แก่ อายุ สถานภาพสมรส สถานภาพการเป็นนักศึกษา รายได้ส่วนตัว รายได้ครอบครัว อาชีพ ลักษณะมุ่งอนาคต ทักษะคิดทางพุทธ และลักษณะทางพุทธ

พิสมัย รัตนโรจน์สกุล (2545: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัย การนำเข้าแนวคิดแห่งทุนนิยมเข้าสู่สังคมไทย ตามแนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมแห่งความทันสมัยหรือสังคม

อุตสาหกรรมนั้น ทำให้ชุมชนกลายเป็นหน่วยของสังคมที่ตกอยู่ในสภาพของสังคมชายขอบแห่งทุนนิยม ด้วยทุนชุมชนถูกผนวกเข้ากับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในระดับมหภาคนอกจากนี้แนวคิดแห่งทุนนิยมยังกดทับความหมายของทุนให้แคบลง เหลือเพียงการให้ความสำคัญต่อแนวคิดเชิงเศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่แท้จริงแล้วการดำรงอยู่ของชุมชนในชนบทอย่างช้านานเกิดจากการผสมผสานทุนชุมชนในมิติต่างๆ ร่วมกันอย่างเหมาะสมโดยงานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการแสวงหาความหมายของทุนชุมชน ตั้งแต่ยุคสังคมประเพณีจนกระทั่งชุมชนก้าวเข้าสู่สังคมแห่งทุนนิยม และการสะสมทุนชุมชนมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ซึ่งนัยของทุนชุมชนที่งานวิจัยนี้ค้นพบประกอบด้วยสี่ส่วนสำคัญ ได้แก่ 1) ความเป็นเจ้าของทุนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชน 2) ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม 3) ระบบความรู้ในชุมชน และ 4) ระบบคุณค่าและบรรทัดฐานที่เชื่อมโยงให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยนัยของทุนชุมชนจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม ดังนั้น เมื่อชุมชนถูกแทรกแซงด้วยระบบทุนนิยมได้ส่งผลให้วิถีการผลิตของชุมชนเปลี่ยนไปสู่การผลิตเพื่อการค้า เกิดการจำแนกแจกแจงเชิงโครงสร้างทางสังคม และการเข้ามาของทุนนิยมก่อให้เกิดการสะสมทุน ชุมชนจึงมีการปรับตัวเพื่อให้ชุมชนยังสามารถทำหน้าที่ของตนเองได้ต่อไป โดยการปรับตัวของทุนชุมชนมีทั้ง 1) การจรรโลงทุนชุมชนเดิมที่ยังคงคุณค่าและทำให้ชุมชนสามารถคัดค้านต่ออำนาจของทุนนิยมได้ 2) การบูรณาการทุนชุมชนจากสังคมประเพณี กับทุนชุมชนในสังคมทุนนิยมเข้าด้วยกันเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนปัจจุบัน และ 3) การสร้างทุนชุมชนชุดใหม่ขึ้นเพื่อช่วยแก้ปัญหาของชุมชน การปรับตัวของทุนชุมชนที่เข้มแข็ง ย่อมก่อให้เกิดการสร้างอำนาจอิสระให้แก่ชุมชนในการจัดการต่อทรัพยากรในชุมชน กรจัดการต่อปัญหาของชุมชนได้โดยไม่ต้องตกอยู่ในภาวะการณ์พึ่งพิงภายนอก หากแต่ได้ก่อให้เกิดอำนาจต่อรองอย่างเท่าเทียมกับระบบทุนนิยม

อภิชัย พันธเสน (2547:9) ได้ทำการศึกษาเศรษฐศาสตร์แนวพุทธและประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ ซึ่งมีจุดเด่นอยู่ที่การกล่าวถึงวิวัฒนาการของระบบเศรษฐศาสตร์ และบูรณาการกับพุทธเศรษฐศาสตร์ จึงเกิดองค์ความรู้ใหม่ระหว่างจุดเชื่อมของศาสตร์ทั้งสอง คือการเอาหลักธรรมสอดแทรกเข้าไปในเศรษฐศาสตร์ ดังที่อาจารย์ประเวศ วะสี ได้เขียนคำนิยามในงานวิจัยดังกล่าวนี้ตอนหนึ่งว่า “การนำหลักพุทธธรรมเข้าไปใช้ในเศรษฐศาสตร์ เพื่อช่วยให้เศรษฐศาสตร์มีวิญญานของความเป็นมนุษย์ยิ่งขึ้น อีกประเด็นหนึ่งที่เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง คือในขณะที่ศาสตร์ต่างๆ เพื่อฟู มนุษย์กลับไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างระบบการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ ในความพยายามในการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยทฤษฎีใดๆ ในครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย และระหว่างประเทศจนกับประเทศรวย ยิ่งห่างกันมากขึ้น ช่องว่างนี้นำไปสู่ปัญหาทางสังคม สิ่งแวดล้อม การเมือง และจริยธรรมที่ซับซ้อน และก่อให้เกิดวิกฤติการณ์ทางสังคม (social

crisis) อันไม่มีคำตอบในปัจจุบัน มีข้อที่ควรสังเกตอย่างหนึ่งว่า เศรษฐศาสตร์ อย่างที่รู้จักกัน เกิดขึ้นมาในวัฒนธรรมวัฒนธรรมตะวันตก ในวัฒนธรรมมีวิถีคิด ตะวันตกกับพุทธศาสนานั้นจับยุทธศาสตร์กันคนละด้านของเหรียญเดียวกัน นั่นคือ ความสุข และ ความทุกข์ แม้ความสุขและความทุกข์จะเป็นคนละด้านของเรื่องเดียวกัน คือถ้าทุกข์น้อยก็สุขมาก ดังที่พุทธศาสนาแสวงหาการพ้นทุกข์ เมื่อพ้นทุกข์ก็สุขเหลือหลาย คำจำกัดความของคำว่าความสุขที่ดีก็คือ ความสุขคือความสิ้นไปแห่งความทุกข์ แต่ยุทธศาสตร์การแก้ทุกข์ กับ ยุทธศาสตร์การสร้างสุข นั้นไม่เหมือนกัน และนำไปสู่ผลที่แตกต่างกันมาก พระพุทธเจ้าทรงเลือกยุทธศาสตร์การแก้ทุกข์ แต่ตะวันตกเลือกยุทธศาสตร์การสร้างสุข ฉะนั้นยุทธศาสตร์การสร้างความรู้าย กับยุทธศาสตร์การแก้ความยากจนจึงต่างกันราวฟ้ากับดิน”

พุทธเศรษฐศาสตร์นั้นมีส่วนช่วยหรือสนับสนุนให้เศรษฐศาสตร์กระแสหลักไม่สร้างความแปลกแยกให้กับมนุษย์ แต่หันมารับใช้มนุษย์ในฐานะเป็นความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่นมนุษยชาติทั้งหลายทั้งในปัจจุบันและอนาคต นอกจากนี้ยังพบว่า วิชาพุทธเศรษฐศาสตร์ยังมีความจำเป็นต่อประเทศไทย ในความมุ่งหมายที่จะพัฒนาวิชาพุทธเศรษฐศาสตร์ ถึงแม้ว่าจะมีจุดเริ่มต้นในประเทศไทยที่มีพื้นฐานของความเข้าใจในพุทธธรรม หรือคำสอนของพระพุทธเจ้าในระดับหนึ่ง เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประกาศตนว่าเป็นพุทธศาสนิกชน และได้มีการดำเนินชีวิตตามครรลองของคำสอนในพุทธศาสนา แต่ก็มีได้มีจุดหมายเพียงแต่จะให้พุทธเศรษฐศาสตร์ มีสถานภาพเป็นวิชากระแสรองหรือกระแสทางเลือกของวิชาเศรษฐศาสตร์ ทั้งนี้ เนื่องจากพิจารณาเห็นว่า วิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากอารยธรรมตะวันตกนั้นมีความเข้าใจมนุษย์ในแง่มุมที่คับแคบ ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติที่เป็นจริงของมนุษย์ มีผลในการนำมาซึ่งความทุกข์ยากของมวลมนุษย์ และอาจนำไปสู่การทำลายมนุษย์ในที่สุด จึงจำเป็นจะต้องมีการปรับแก้ความคิดเบื้องต้นของวิชานี้ ให้เข้าไปสู่กระแสความคิดที่ทำความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ใกล้เคียงกับความเป็นจริง เพื่อช่วยลดความทุกข์ยากในหมู่มนุษย์ อันเกิดจากลักษณะที่ขัดแย้งกับข้อเท็จจริง

มณูญ มุกข์ประดิษฐ์ (2549: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กับ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา” เป็นการศึกษาวิจัยผสมผสานระหว่างการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) และเชิงปริมาณ (quantitative research) โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่จะศึกษาและวิเคราะห์ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตลอดจนการเกษตร “ทฤษฎีใหม่” ที่เป็นกระบวนการวิพากษ์ปฏิบัติเบื้องต้นส่วนหนึ่ง ในเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศที่ยังยากจน กับ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่า มีความสอดคล้องต้องกันและเป็นไปได้ในแนวทางเดียวกันอย่างไรและในมิติใดบ้าง จากการศึกษาและวิเคราะห์ในเรื่องดังกล่าว

ผู้ทำการศึกษาและเรียบเรียงได้พบสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คือ ทั้งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิด “ทฤษฎีใหม่” อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานไว้เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของพสกนิกรชาวไทยที่กระจัด ตั้งแต่บุคคล ชุมชน สังคม และประเทศชาตินั้น มีรากฐานมาจากพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักการเดินทางสายกลางในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพระพุทธธรรมนั่นเอง นอกไปจากนี้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่อง มาจากพระราชดำริยังสอดคล้อง และมีพื้นฐานมาจากองค์ธรรมในพระพุทธศาสนาเกือบทุกประการ เช่นหลักในเรื่องของความสันโดษ ความพอเพียงความสมถะ ความไม่โลภ ไม่เบียดเบียน ความมีเมตตา เกื้อกูลที่ชีวิตพึ่งมีพอชีวิต ต่อชุมชน ต่อธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีสัมมาอาชีพะ เป็นต้น

นอกเหนือไปจากการวิเคราะห์เทียบเคียงปรัชญา และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังได้ศึกษาเทียบเคียงผลของการพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมากับแนวทางการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ว่ามีกระบวนการที่ต่างกันอย่างไร ทั้งแนวความคิดทฤษฎีและการดำเนินการ ตลอดจนในท้ายที่สุดได้ศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักพุทธธรรมในองค์ธรรมที่สำคัญและหลักธรรมโดยทั่วไปและเสนอแนะในบทสรุปด้วยว่าจะดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นรูปธรรมได้อย่างไร ซึ่งการศึกษาวิจัย จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ปรากฏผลโดยสรุปว่า

การพัฒนาประเทศในช่วง 5 ทศวรรษที่ผ่านมาเห็นชัดถึงผลการพัฒนาที่ไม่สมดุลทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ เกิดปัญหาความยากจนและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม นอกไปจากนี้ความอ่อนแอของสังคมไทยภายใต้กระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมยังก่อให้เกิดปัญหาทางศีลธรรม จริยธรรม และค่านิยมในวิถีชีวิตที่ดำรงของคนไทยอย่างรุนแรงอีกด้วย ขณะเดียวกันกับที่โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่า 3,000 โครงการที่มุ่งเน้นความ พออยู่-พอกิน พอเพียงและคุณภาพชีวิตของประชากรที่ได้ให้น้อมนำเอาหลักพระพุทธธรรมมาเป็นแนวทางการพัฒนาของพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก่อให้เกิดคุณูปการแก่ประชาชนและประเทศเป็นอเนกอนันต์ จนกระทั่งภาครัฐได้น้อมนำเอาไปเป็นปรัชญานำในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาของไทย ผลของการศึกษาวิจัยจากวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ ยังได้ขอสรุปด้วยว่า การพัฒนาประเทศตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมีรากฐานมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้น จะทำให้สังคมและประเทศชาติดำเนินไปได้อย่างมั่นคง ยั่งยืน มีภูมิคุ้มกัน มีดุลยภาพและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญา และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ในครั้งนี้ นอกจากจะพบผลการศึกษาที่น่าสนใจอย่างเป็นระบบ แล้วยังทำให้ได้พบว่า พระพุทธธรรมซึ่งมีมานานกว่าสองพันห้าร้อยสี่สิบเจ็ดปี (พ.ศ.2547) นั้น ไม่เคยล้าสมัยเป็นสิ่งที่คงทนเที่ยงแท้แน่นอนจน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับกิจกรรมทั้งปวงทั้งในโลกของฆราวาสธรรมและโลกุตระธรรม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริคือ ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นเด่นชัดถึงความเป็นจริงข้อนี้ อย่างปฏิเสธไม่ได้

9. กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง กระบวนทัศน์ความคิดว่าด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยมในสังคมไทย เป็นการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่าง กระแสการบริโภคนิยมกับวิถีพุทธ เพื่อสะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมสองรูปแบบ ในบริบทของการบริโภคนิยมและการบริโภคแบบพอเพียง พร้อมทั้งนำเสนอจุดร่วมกันของการบริโภคทั้งสองแบบ ด้วยพุทธวิทยา คือ องค์ความรู้ในพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการบริโภค

กระบวนทัศน์สังคมมนุษย์ตั้งแต่ยุคเริ่มต้น (pre-modern) เป็นสังคมที่มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตามอัตภาพแค่พอยังชีพให้เพียงพอ ต่อเมื่อประชากรมนุษย์เพิ่มมากขึ้น กิจกรรมการบริโภคก็ค่อยๆ เปลี่ยนไป กลายเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์มากขึ้น ทั้งนี้ ก็เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการตามจำนวนของประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจ จึงได้กลายเป็นกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่งคั่ง อันเป็นเครื่องรับประกันความอดอยาก จึงมีความขวนขวาย เป็นเหตุให้เกิดอุตสาหกรรม (industry) และยังสามารถรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว จากเดิมที่ใช้แรงงานคนก็มาเป็นเครื่องจักรกลแทน เป็นการเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตแบบใหม่ของคนในสังคม สังคมได้ก้าวเข้าสู่ยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม เทคโนโลยีใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย ส่งผลให้ทรัพยากรทางธรรมชาติถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว จำเป็นต้องโยกย้ายถ่ายโอนฐานการผลิตฐานการลงทุนไปยังประเทศอื่น หรือไม่ก็เป็นการนำเข้าทรัพยากรธรรมชาติจากประเทศอื่น เรียกว่าทุนข้ามชาติ จากทุนข้ามชาติกลายเป็นการยึดครองทางเศรษฐกิจข้ามชาติ หรืออย่างน้อยก็ไปมีอิทธิพลต่อระบบเศรษฐกิจในประเทศที่ตนได้เข้าไปลงทุน อันเป็นจุดเริ่มของสังคมยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์ (globalization) ซึ่งเป็นการลงทุนแบบใหม่ ที่ใช้เงินทำงานแทน และไม่ต้องการนำผลิตภัณฑ์ไปยังประเทศตน เอาแต่กำไรที่เป็นตัวเงินกลับไปเท่านั้นเพราะเป็นการลงทุนในตลาดหลักทรัพย์

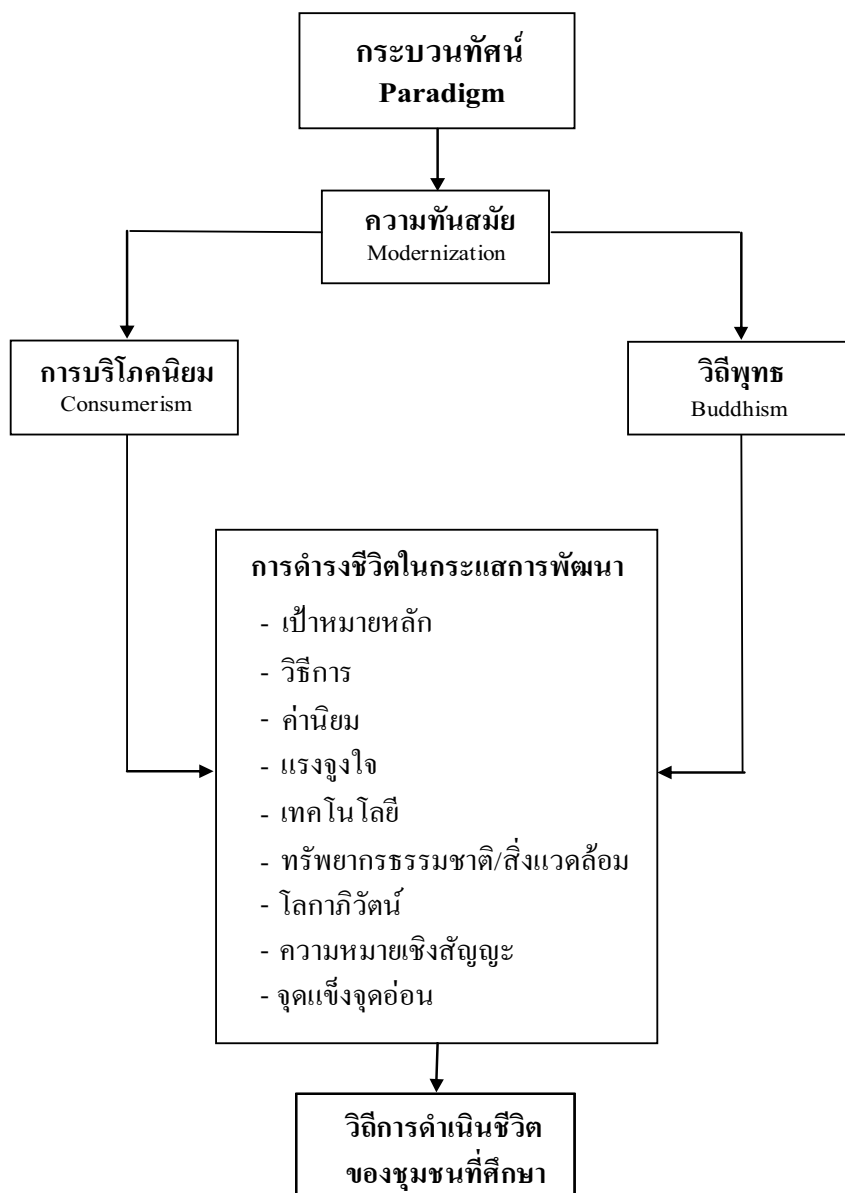
การลงทุนข้ามชาติดังกล่าว สิ่งที่ข้ามชาติ หาใช่เป็นทุนหรือสินค้าเท่านั้นไม่ หากแต่เป็นวัฒนธรรมทางความคิด จนกลายเป็นกระบวนทัศน์ (paradigm) ของสังคมแบบใหม่มีความทันสมัย (modernization) แทรกตัวอยู่ในเทคโนโลยีและระสนิยม ส่งผลให้ลัทธิบริโภคนิยมวัตถุนิยม

เจริญเติบโตอยู่บนกองกระบวนทัศน์ดังกล่าว ต่างหากวิธีมาใช้เป็นแรงจูงใจ แรงให้คนใช้ แรงให้คนบริโภค เพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ (gross domestic product) จึงเป็นเรื่องที่หยุดไม่ได้ ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนส่วนหนึ่งในสังคม ที่ต้องประสบกับปัญหาการเข้าถึงการบริโภค หรืออยากเป็นนักบริโภคนิยม ตามกระบวนทัศน์ของสังคมที่ถือกันว่า เป็นความทันสมัย (modernization) ความทันสมัยที่มีวัตถุเป็นเครื่องหมาย วัตถุได้กลายเป็นสิ่งที่มีความหมายสำหรับชีวิตและเป็นตัววัดความสำเร็จของคน คนจึงได้แสวงหาและพัฒนาทางด้านวัตถุก้นเป็นหลัก

การพัฒนาที่มุ่งหาความเจริญทางด้านวัตถุจะมีประโยชน์อะไร ถ้าหากสิ่งเหล่านั้นไม่ได้ตอบสนองต่อคุณภาพชีวิตที่ดี เพราะเท่าที่ผ่านมา การพัฒนาคือการสร้างปัญหาในรูปแบบใหม่ เพราะวัตถุมีความเจริญล้าหน้าจิตใจคน จึงเสียสมดุลระหว่างเทคโนโลยีกับจิตใจ ยิ่งพัฒนาแม่น้ำยิ่งเน่าเสีย อากาศยังมีมลพิษ โรคภัยแรงชนิดใหม่ๆ เพิ่มขึ้น อาหารปนเปื้อนสารพิษสารเคมี อายุคนโดยเฉลี่ยสั้นลง โลกร้อนขึ้นทุกวัน โลกกำลังจะจมน้ำ ปัญหาสังคมเพิ่มมากขึ้น จิตใจของคนเสื่อมทรามลง การแก้ปัญหาสังคมและชีวิตก็แก้ด้วยเงิน จึงเหมือนรักษาคอนปวยด้วยของแสลง ทั้งหมดนี้เป็นเพราะการพัฒนาที่ล้าหน้าจิตใจ

แนวคิดเชิงพื้นฐาน เป็นกระบวนทัศน์แนวพุทธ (buddhist way) วิธีแห่งการบริโภคที่สามารถเชื่อมโยงกับหลักศีลธรรม ซึ่งเป็นวิธีการที่แยกแยะคุณค่าแท้และเนื้อหาในการใช้สอย เพื่อบรรลุการบริโภคอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพที่สุด กระบวนทัศน์นี้ยังสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ร.9) ที่พระองค์ทรงตรัสทั้งแก่คณะรัฐบาลและแก่ประชาชนในโอกาสต่างๆ และยังทรงปฏิบัติด้วยพระองค์เองมาตลอด โดยมุ่งสร้างคุณภาพทางเศรษฐกิจและมีดัชนีชี้วัดที่เป็นความสุข (gross national happiness) เพื่อความเป็นอยู่ของประชาชนจะได้มั่นคง มีกิน อยู่อย่างพอเพียง พึ่งตนเองได้ อันเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

แผนภูมิที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย (conceptual framework)

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนทัศน์ความคิดว่าด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยมในประเทศไทย ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เป็นการศึกษาการดำเนินชีวิตตาม กระบวนทัศน์ 2 กระแส คือ ตามกระแสบริโภคนิยมกับวิถีพุทธ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ เชิงวิพากษ์ ระหว่างกระบวนทัศน์ความคิดว่าด้วยวิถีพุทธกับกระแสการบริโภคนิยมและเพื่อศึกษา วิเคราะห์ปรากฏการณ์การดำเนินชีวิตของคนในภาวะสังคมทันสมัย (modernization) สำหรับหน่วย วิเคราะห์ในการวิจัย (unit of analysis) ผู้วิจัยเลือกชุมชนปทุมโต และชุมชนพุทธรักษากับชุมชน หลังวัดใหญ่ เป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัย ส่วนการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการศึกษาและการ วิเคราะห์จากเอกสาร (documentary research) เพื่อสนับสนุนการวิจัยเชิงลึก สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) และการสังเกต (observation) โดยใช้วิธีการลงพื้นที่ด้วยตนเอง เพื่อทราบ ข้อมูลจริงในประเด็นที่เกี่ยวกับการบริโภคนิยม และหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้หลักธรรมใน พระพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนดความหมายและตีความ ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินการ ดังนี้

1. แหล่งข้อมูล
2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
3. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การจัดทำข้อมูล

แหล่งข้อมูล

1. แหล่งข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยได้ใช้บริการจากห้องสมุดเป็นหลัก นอกจากนี้ยังใช้ ข้อมูลจากสื่อสารสนเทศ คือ จากอินเทอร์เน็ต (www.) แต่สื่อจากอินเทอร์เน็ตนั้น ผู้วิจัยได้ใช้ วิเคราะห์ข้อมูล โดยคำนึงถึงความน่าเชื่อถือของตัวบุคคลผู้เป็นเจ้าของข้อมูลและในความจำเป็นด้าน เนื้อหาสาระของเรื่องราว

2. แหล่งข้อมูลประชากร (population) ประกอบด้วย 1) หน่วยในการวิเคราะห์วิจัย (unit of analysis) ได้แก่ชุมชนชาวอโศกจังหวัดนครปฐม ซึ่งเน้นการพึ่งตนเองและการเป็นอยู่อย่าง

พอเพียง และชุมชนหลังวัดพระปฐมเจดีย์ที่ไม่ได้เน้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แห่งละ 20 ครัวเรือน

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informant) ได้แก่ (1) ชาวบ้าน ประชาชน (2) พระสงฆ์ (3) ผู้นำท้องถิ่น (4) ปราชญ์ชาวบ้าน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

นอกเหนือจากผู้วิจัยเอง ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการศึกษาหาข้อมูลแล้ว ยังได้ใช้เครื่องมือที่เป็นเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม ซึ่งมีการสังเกตและการสัมภาษณ์ มีรายละเอียด ดังนี้

1. เอกสาร (documentary) ได้แก่พระไตรปิฎก คัมภีร์ปกรณ์พิเศษ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ สารคดีเชิงข่าว หนังสือ บทสัมภาษณ์ บทความ ตำราเรียน วารสาร หนังสือพิมพ์รายวัน รายงานผลการวิจัย เอกสารทางราชการ แผนหรือโครงการต่างๆ ของรัฐ เอกสารอัดเนตทั้งที่เป็นรูปเล่มและไม่เป็นรูปเล่ม รวมทั้งสื่ออินเทอร์เน็ต

2. การสังเกต (observation) ผู้วิจัยทำการสังเกต เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งมีการวางแผนทางและกำหนดเรื่องจะสังเกตไว้ล่วงหน้าแล้วว่า จะสังเกตในเรื่องใดบ้าง ในบางครั้งอาจใช้การสัมภาษณ์ประกอบด้วย แล้วแต่สถานการณ์ของข้อมูล

3. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth Interview) สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) เป็นการสัมภาษณ์ผู้ที่ให้ข้อมูล 4 กลุ่ม โดยไม่จำกัดประเด็นการสนทนาและคำตอบ ทั้งนี้แล้วแต่ความเหมาะสมและสถานการณ์ เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ถามและผู้ตอบภายใต้กฎเกณฑ์ มีประเด็นการพูดคุยเพื่อให้ได้ข้อมูลในส่วนของความเป็นมาและแรงจูงใจ ที่เกี่ยวกับอุดมการณ์การดำเนินชีวิตที่ยึดหลักธรรม และหลักเศรษฐกิจที่ใช้เป็นแนวทาง เช่น เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง หรือหลักธรรมที่เกี่ยวกับความไม่ประมาท และผลที่ได้จากการปฏิบัติดังกล่าว

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การตรวจสอบข้อมูลในเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ (valid and reliable) จึงต้องตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) เพื่อยืนยันปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น คือ 1) จากเอกสาร 2) จากพฤติกรรม คือ การกระทำและคำที่พูด และ 3) จากสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏ โดยผู้วิจัยจะพิจารณาถึงความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับ ดังนั้น ข้อมูลจึงต้องมีความสอดคล้องตรงกันทั้ง 3 ด้าน เพราะข้อมูลที่ได้มามีความหลากหลาย เช่น จากการศึกษาค้นคว้า สังเกต สัมภาษณ์ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้วิธีตรวจสอบความตรงภายในของข้อมูล หากพบว่ามีข้อมูลใดน่าสนใจหรือยังคลุมเครืออยู่ ก็จะทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีก หลังจากนั้น จึงจะสรุปผลการวิจัย และเขียนรายงานผลการศึกษา ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้คำนึงถึงจรรยาบรรณของนักวิจัยเป็นหลัก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการหลากหลายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน โดยได้ใช้อุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ สมุดจดบันทึกช่วยจำจากการอ่านหนังสือหรือเอกสาร เครื่องบันทึกเสียง mp3 เพื่อบันทึกการประชุมและสนทนา แบบฟอร์มจดบันทึกช่วยจำแนวความคิดเห็นส่วนตัว (ideas) อุปกรณ์ชุดเครื่องเขียน และคอมพิวเตอร์ โดยมีรายละเอียดตามการจัดลำดับ และมี 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม
3. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

ข้อมูลเอกสารงานวิจัยนี้ ข้อมูลจากเอกสารที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ(primary document) ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ปกรณัม เนื่องจากผู้วิจัยเป็นพระสงฆ์ได้ศึกษาในทางพุทธศาสนาซึ่งถือว่าเป็นข้อดี จากการรวบรวมเอกสารพบว่า มีองค์ความรู้ที่ทรงคุณค่ามากมาย แต่จะรวบรวมเฉพาะองค์ความรู้ที่สามารถอธิบายกระบวนการทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้เท่านั้น โดยมีประการ เป็นต้น ดังนี้

หลักศีลห้า

หลักฆราวาสธรรม

หลักความพอเพียงในพระไตรปิฎก

หลักความไม่เบียดเบียน

หลักความไม่ประมาท

หลักการพิจารณา (โยนิโสมนสิการ)

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลจากเอกสารที่เป็นตำราเรียน งานเขียน วิทยานิพนธ์ บทความรวมไปถึงข้อมูลจากสื่อสารสนเทศ(www.)

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม

การศึกษาภาคสนาม (field Research) เป็นการเก็บข้อมูลและทำความเข้าใจเพื่อตอบปัญหาการวิจัย การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่เป็นจริงโดยธรรมชาติของประชาชน เช่น เรื่องพฤติกรรมกรรมการบริโภค ซึ่งถือว่าเป็น “สนาม” ผู้วิจัยได้เข้า

ไปในสถานที่เป้าหมาย เพื่อเก็บข้อมูลและวิเคราะห์สภาพการณ์ที่ปรากฏ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนในมิติต่างๆ นั้น ผู้วิจัยเองก็ถือว่าเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วย คือการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) เพื่อให้แน่ใจว่าคำตอบที่ได้สามารถอธิบายพฤติกรรมภายในได้จริง หรือปรากฏการณ์ที่เห็นสามารถเป็นตัวแทนสากลได้เพียงใด จึงได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลทางเอกสาร (documentary analysis) ร่วมด้วย

การลงพื้นที่ (field survey) อันดับแรก ผู้วิจัยได้ติดต่อขอหนังสือรับรองจากบัณฑิตวิทยาลัย แล้วจึงติดต่อประสานงานเพื่อให้เข้าถึงแหล่งข้อมูลเป้าหมาย แจ้งความประสงค์สร้างความคุ้นเคย เพื่อให้เกิดความไว้วางใจและยอมรับ แล้วจึงจะทำการสังเกตตั้งข้อสงสัยจากสิ่งที่ได้พบเห็นในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และรับรู้ผลกระทบจากการบริโภคนิยม จากผู้ให้ข้อมูล 2 กลุ่มหลัก ดังนี้

1. ผู้ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักวิถีพุทธและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. ผู้ดำเนินชีวิตที่ไม่ได้ยึดหลักวิถีพุทธและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การวิจัยครั้งนี้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) โดยผู้วิจัยได้วางแผนทางเอาไว้ล่วงหน้าว่าจะสังเกตเรื่องใด โดยใช้กรอบการสังเกตของลอฟแลนด์ (Lofland) 6 ประเด็น จะใช้ปฏิสัมพันธ์ทางการพูดคุยสอบถามตามแต่สถานการณ์ของข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยจะเข้าไปมีส่วนร่วมเพียงแค่ว่าเพื่อทราบข้อเท็จจริงของข้อมูลที่ได้จากการพูดคุย จะไม่มีการชี้นำ ซึ่งมีแนวทางในการสังเกต ดังนี้

การกระทำ (acts) คือ พฤติกรรมของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ที่เป็นมาโดยตลอด และต่อเนื่องตลอดจนถึงพฤติกรรมที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้น

กิจกรรม (activities) คือ การกระทำหรือพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการ มีขั้นตอนและมีลักษณะต่อเนื่องเป็นแบบแผน เช่น กิจกรรมซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงการแสดงออกถึงการบริโภค

ความหมาย (meaning) คือ ความหมายของการกระทำหรือกิจกรรม โดยคำพูดที่แสดงออกของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ทศนคติ โลกทัศน์

การมีส่วนร่วม (participation) คือ การพิจารณาบทบาทหน้าที่ของผู้ให้ข้อมูลในบริบทต่าง ๆ

ความสัมพันธ์ (relationship) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับชุมชน

สถานที่ (settings) คือ รูปแบบทุกสิ่งทุกอย่างภายใต้ “สภาพที่จะศึกษา” ซึ่งถือเป็นหน่วยวิเคราะห์รวมถึงลักษณะต่างๆ ของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล วัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต ทักษะคติ เศรษฐกิจ ฯลฯ

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) เป็นการสังเกตทำที่ของผู้บริโภครวมถึงการตอบสนองต่อสื่อหรือการเป็นตัวของตัวเองมากน้อยเพียงใด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

3.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) คือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ โดยกำหนดประเด็นคำถามสำคัญไว้ล่วงหน้า เป็นประเด็นคำถามจากบริบท 4 ด้าน ซึ่งเกี่ยวข้องกับรายละเอียดต่างๆ เช่น คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนในมิติต่างๆ เช่น แหล่งอาชีพ หนี้สิน การมีงานทำ ความคาดหวัง เป็นต้น

3.2 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (unstructured) คือ เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนาแบบมีเป้าหมาย ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลแบบกว้าง เพราะไม่ได้จำกัดประเด็นการสนทนา ไม่จำกัดประเด็นคำตอบและเวลาสนทนา ทั้งนี้แล้วแต่ความเหมาะสมเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในการสนทนาในขณะนั้นจึงต้องใช้การสนทนาแบบเป็นกันเอง เป็นธรรมชาติกับผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งเรื่องที่จะสัมภาษณ์เป็นเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับกระแสบริโภคนิยม

การจัดทำข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลมาทั้งหมดแล้ว จึงจัดทำการลดทอน ตรวจสอบ และวิเคราะห์ ทั้ง 3 กระบวนการนี้ จะทำควบคู่ไปกับกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

การลดทอนข้อมูล

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเอกสาร (documentary data) และข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม (full field note) มาเรียบเรียงแล้ว จึงลดทอนข้อมูลเฉพาะประเด็นที่ต้องการศึกษา โดยเขียนใส่การ์ด ลงหัวข้อเรื่อง (categories) เช่น เหตุจูงใจในการใช้เศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเกี่ยวกับวิถีพุทธ รวมไปถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อดีข้อด้อยต่างๆ จากนั้น ผู้วิจัยได้จัดแยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ (files) เพื่อง่ายต่อการสืบค้น และเป็นการตรวจสอบความเพียงพอและความตรงของข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล หลังจากที่เราได้ทำการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลมาแล้ว จึงดูที่ความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้รวบรวมมา เพื่อให้ครบทุกประเด็นการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่ได้กำหนดเอาไว้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงนำมาอ่าน ทำความเข้าใจ วิเคราะห์ คือ แบ่งแยกเนื้อหาออกเป็นหน่วยย่อยๆ แล้วหาความสัมพันธ์ของหน่วยย่อยๆ ดังกล่าว ได้แก่ คูณระดับความสัมพันธ์ของเรื่องราวและความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ตลอดทุกขั้นตอนของการวิจัย และวิเคราะห์ย้อนกลับไปที่กลับมาจนได้สิ่งที่ต้องการศึกษาครบถ้วน แล้วจึงจัดระบบหมวดหมู่ของเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “กระบวนการทัศนคติด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยมในประเทศไทย” เสร็จแล้วจึงได้เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่เป็นชุดความคิด (paradigm) ตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

การตีความหรือแปลความหมายของข้อมูล โดยแบ่งเป็นเนื้อหาเป็น 2 ส่วน คือ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างข้อสรุป แบบบรรยาย (descriptive) ซึ่งได้จากการสังเกต สัมภาษณ์แล้ว จดบันทึก ส่วนที่ 2 คือ การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เป็นข้อมูลบรรยายเช่นกัน แต่จะแปลความหมายข้อมูลจากเอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูลจึงเป็นการวิเคราะห์ไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการช่วยปรับปรุงแนวทางที่จะเก็บข้อมูลเพิ่มเติมครั้งต่อไป ทำให้ทราบว่าข้อมูลใดทราบแล้วและข้อมูลใดควรเก็บรวบรวมเพิ่มเติม หลังจากศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากด้านต่างๆ แล้วนั้น ผู้วิจัยต้องนำข้อมูลไปวิเคราะห์แบ่งออกเป็น 2 แบบ ดังนี้

1. วิเคราะห์เอกสาร โดยนำข้อมูลจากเอกสาร วารสาร งานนิพนธ์ งานวิจัย พระราชบัญญัติต่างๆ ที่เกี่ยวกับแนวคิดบริบทการบริโภค เริ่มต้นจากแยกแยะเป็นประเด็น ตั้งแต่ประเด็นแรกจนถึงประเด็นสุดท้ายของที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อหาความสัมพันธ์และความสอดคล้องของแต่ละแนวคิด

2. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบลึก การสนทนอย่างมีเป้าหมาย การบันทึกเสียง จากข้อมูลทั้งหมด จากนั้นนำข้อมูลเหล่านี้มาจัดหมวดหมู่ (typical data) ขึ้นต่อมาพิจารณาตีความข้อมูลที่ได้นี้ด้วยการบรรยายวิเคราะห์ในเชิงของความสอดคล้องความแตกต่างของความเห็นจากกลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูลงานวิจัย เรื่อง “กระบวนการทัศนคติด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยมในประเทศไทย” ต่อไป

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูล แบบสร้างข้อสรุป แบ่งออกเป็น 2 วิธี

1. การวิเคราะห์แบบอุปนัย (analytic induction) โดยการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมมาได้

2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล (typological analysis) คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ ทั้งโดยวิธีที่ใช้แนวคิดทฤษฎี และไม่ใช้แนวคิดทฤษฎี

2.1 แบบใช้ทฤษฎี คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดต่างๆ ในเหตุการณ์หนึ่งๆ แยกออกเป็น การกระทำ กิจกรรม ความหมาย ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และสภาพสังคม หรือสถานการณ์เป็นแนวทางในการจำแนกสำหรับการวิเคราะห์

2.2 แบบไม่ใช้ทฤษฎี คือการจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูล อาจใช้สามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของผู้วิจัยก็ได้ การวิเคราะห์ในภาคสนามนี้ จะเริ่มต้นดำเนินการตั้งแต่วันแรกที่ลงสนาม จนถึงวันสุดท้ายที่ทำการวิจัย โดยการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบเพื่อหาความตรง และความเที่ยง โดยใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้า(triangulation methods) จากนั้น จะวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีแบบสร้างข้อสรุป แล้วผู้วิจัยได้เรียบเรียงนำเสนอข้อมูลในรูปวิธีพรรณนา (description) และพรรณนาวิเคราะห์ (analytical description) และขั้นตอนสุดท้ายคือ นำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์แล้วนำเสนอโดยการเขียนเป็นผลการวิจัย

บทที่ 4

บริบทของชุมชนที่ศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกชุมชนที่ศึกษา 2 แห่ง คือ ชุมชนปฐมอโศกและชุมชนพุทธรักษาภักดิ์หลังวัดใหญ่ เป็นพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย ดังนั้น ผู้วิจัยจะนำเสนอบริบทของชุมชนทั้งสองแห่ง เพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและสภาพการดำเนินชีวิต ในเรื่องที่เกี่ยวข้องประวัติความเป็นมา โครงสร้างและลักษณะทางกายภาพของชุมชน ลักษณะทางประชากร สภาพเศรษฐกิจและสังคม ที่สุดแล้วการศึกษาเช่นนี้จะช่วยให้สามารถตีความปรากฏการณ์ได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

บริบทของชุมชนปฐมอโศก

ประวัติความเป็นมา

การก่อตั้งพุทธสถานปฐมอโศกในช่วงแรกนั้นมีปัญหาและอุปสรรคมาก คือ ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงต่อต้านและคัดค้านไม่ให้นำมาก่อตั้งที่บริเวณแห่งนี้ แต่ชาวอโศกก็ไม่ละความพยายาม ยังคงดำเนินการก่อตั้งพุทธสถานต่อไป และเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหามาจากการโจมตีของชาวบ้านในละแวกนั้นจึงได้ทำการขอบ้านเลขที่จากผู้ใหญ่บ้าน ชำนิ สามเพชรเจริญ โดยมีนายชาติรี สุขวราห์ (ในปัจจุบัน คือ สมณะมั่นแจ้ง พุทธชาโต) เป็นเจ้าบ้านปฐมอโศก (ลัดดา ปิยะวงศ์รุ่งเรือง 2544,10)

จากสาเหตุดังกล่าวคณะกรรมการกองทัพนครมุนิธิ ซึ่งเป็นมูลนิธิของชาวอโศกที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริม การศึกษา การปฏิบัติและเผยแผ่ธรรมของพุทธศาสนาและมูลนิธิธรรมสันติ ซึ่งเป็นมูลนิธิชาวอโศกที่ทำหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ของนักบวชและคนวัด จึงได้จัดหาซื้อที่ดิน จึงตัดสินใจหาสถานที่ใหม่โดยกำหนดกฎเกณฑ์ในการจัดหาที่ดิน คือ ต้องไม่ห่างจากพุทธสถานสันติอโศกมากและสามารถระบายผู้ที่สนใจไปฟังธรรมที่พุทธสถานสันติอโศกได้ภายในเวลา 10 ถึง 20 นาที และราคาไม่แพง (สุนทร จินธรรม 2531,61)

หาที่ตั้งปฐมอโศกแห่งใหม่

ผลของการดำเนินการของคณะกรรมการกองทัพนครมุนิธิและมูลนิธิธรรมสันติ ที่ได้มีความคืบหน้าจึงทำให้กลุ่มสตรีโศกชาวอโศกไปปรึกษารองศาสตราจารย์อาภรณ์ พุกกะมาน ให้

ช่วยร่างรายละเอียดของโครง เพื่อนำเข้าสู่ที่ประชุมกองทัพนครมุนิธิและมุนิธิธรรมสันติ ผลของการประชุมปรากฏว่าที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นด้วยกับโครงการชุมชนผู้มีศีลที่สร้างขึ้น แต่เนื่องจากการเงินของมุนิธิยังไม่พร้อมจึงได้หยุดการดำเนินงานในเรื่องนี้ จนกระทั่งใน “งานปลูกเสกพระแท่น” ครั้งที่ 7 (พ.ศ. 2526) นางกิตติยา (สันติยา) วีระพันธ์ ซึ่งเป็นประธานมุนิธิธรรมสันติได้ไปพบที่ดินสวนมะม่วง กิโลเมตร 6 คลองสิบ จำนวน 240 ไร่ ซึ่งเหมาะกับโครงการชุมชนผู้มีศีลจึงได้นำที่ดินนี้มาเสนอกับชาวอโศก ปรากฏว่าได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี แต่เมื่อคณะกรรมการกองทัพนครมุนิธิและมุนิธิธรรมสันติไปดูที่ดินแปลงดังกล่าว ปรากฏว่าดินมีสภาพเป็นดินเปรี้ยว ซึ่งไม่เหมาะแก่การเกษตรและมีเครื่องบินฯ ผ่านในระยะต่ำจึงไม่ได้รับการพิจารณาเนื่องจากคณะกรรมการกองทัพนครมุนิธิและมุนิธิธรรมสันติมองว่า การเกษตรเป็นเรื่องสำคัญแต่ที่ดินแปลงนี้ทำนาไม่ได้ผลและทำการเกษตรได้เฉพาะพืชบางชนิดเท่านั้น

ต่อมานางกิตติยา (สันติยา) วีระพันธ์ ได้เสนอที่ดินกิโลเมตร 3 คลองสิบเป็นที่ติดกับวัดและที่ดินทางสะพานพระปิ่นเกล้าแต่ที่ดินทั้ง 2 แปลงนี้ไม่ตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ จึงทำให้คณะกรรมการกองทัพนครมุนิธิและมุนิธิธรรมสันติเริ่มหันมาให้ความสนใจที่ดินรอบๆ พุทธสถานปฐมอโศก ซึ่งทางคณะกรรมการกองทัพนครมุนิธิและมุนิธิธรรมสันติ ได้พิจารณาถึงที่ดินบริเวณพุทธสถานปฐมอโศกพบว่าข้อดี คือ อยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 5 กิโลเมตรใช้เวลาเดินทางเข้าเมืองโดยรถยนต์ประมาณ 15 นาที ห่างจากกรุงเทพมหานคร 56 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางไปพุทธสถานสันติอโศกประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที มีพุทธสถานอยู่แล้วไม่ต้องสร้างพุทธสถานใหม่ การคมนาคมสะดวก และพื้นที่ดังกล่าวติดกับคลองพระยาพาน (ปัจจุบันเรียกว่าคลองวังไทร) ซึ่งเหมาะสมและเพียงพอต่อการเกษตร แต่มีข้อเสีย คือ เขื่อนมูลสุก แมลงวันชุกชุมและราคาค่อนข้างแพง (ลัดดา ปิยะวงศ์รุ่งเรือง 2544:112)

กำเนิดโครงการปฐมอโศก

ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2527 ทางโครงการปฐมอโศกได้เริ่มถมดินโดยปรับระดับดินสูงจากเดิมประมาณ 1 เมตรและมีการปรับปรุงแหล่งน้ำโดยการสร้าง “ภูเขาสรีระภาพ” เพื่อทำ “น้ำตกบูรณาภาพ” ชุด “ลัทธิธรรมภาพ” เพื่อให้ น้ำจากน้ำตกบูรณาภาพไหลผ่านเข้าไปในชุมชน สำหรับใช้ในการเพาะปลูกและเป็นรางระบายน้ำออกจากชุมชนเมื่อมีฝนตก สร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “แม่น้ำราตราภาพ” เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ในชุมชน ตลอดจนการปลูกต้นไม้ ต่อมาในวันวิสาขบูชา พ.ศ. 2527 ทางโครงการปฐมอโศกได้ทำการคัดเลือกคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการปฐมอโศก จำนวน 24 คน เพื่อมาบริหารโครงการปฐมอโศกแทนคณะกรรมการผู้ก่อการครั้งแรก วันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ.2527 คณะกรรมการบริหารที่ปรึกษาได้ดำเนินการจับสลากและเลือก

แปลงที่ดินของสมาชิกโครงการปฐมอโศก เมื่อมีการจัดสรรที่ดินเรียบร้อยแล้วในวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ.2527 ได้มีการปลูกบ้านหลังแรกของชุมชนปฐมอโศก คือบ้านพลตรีจำลอง ศรีเมือง ซึ่งเป็นบ้านหลังเล็กๆ แบบกะทัดรัดที่สุดในโครงการปฐมอโศกซึ่งเป็นทั้งห้องนอน ห้องส้วม ห้องอาหาร เสร็จในตัวในห้องเดียวกัน บ้านแบบประหยัด (สุนทรี จินธรรม 2531:64)

ลักษณะและโครงสร้างของชุมชนปฐมอโศก

ชุมชนปฐมอโศกเป็นชุมชนที่มีวิถีการดำเนินชีวิต ลักษณะโครงสร้างของสมาชิกชุมชน โครงสร้างของชุมชน และกิจกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะของชุมชนเองนอกจากนี้ทางชุมชนปฐมอโศกยังมีการตั้งคำศัพท์เฉพาะที่ใช้เรียกภายในชุมชน เพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชน และเป็นเครื่องเตือนใจในการปฏิบัติธรรมให้กับสมาชิกชุมชนอีกด้วย อาทิ ฐานะของสมาชิกชุมชน เช่น สมณะ สิกขมาตุ ปะ กรัก อารามิก อารามิกา อาคันตุกะประจำ และอาคันตุกะจร เป็นต้น อาคารและสถานที่ต่างๆ ภายในชุมชน เช่น แม่น้ำอิสรภาพ น้ำตกบูรณาภาพ ลำธารสมรรถภาพ สวนวิเวก ศาลาชวนชื่น และศาลาลั่นขั้วญ เป็นต้น และชื่อสมาชิกชุมชน เช่น ดำนานบุญ ใจดิน พัดบุญและ ใจบุญ เป็นต้น

จากลักษณะของชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างจากชุมชนภายนอก ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอเรื่องราวของชุมชนปฐมอโศก เริ่มตั้งแต่ประวัติความเป็นมาของชุมชน สภาพทั่วไปของชุมชน และโครงสร้างชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

สภาพทั่วไปของชุมชน

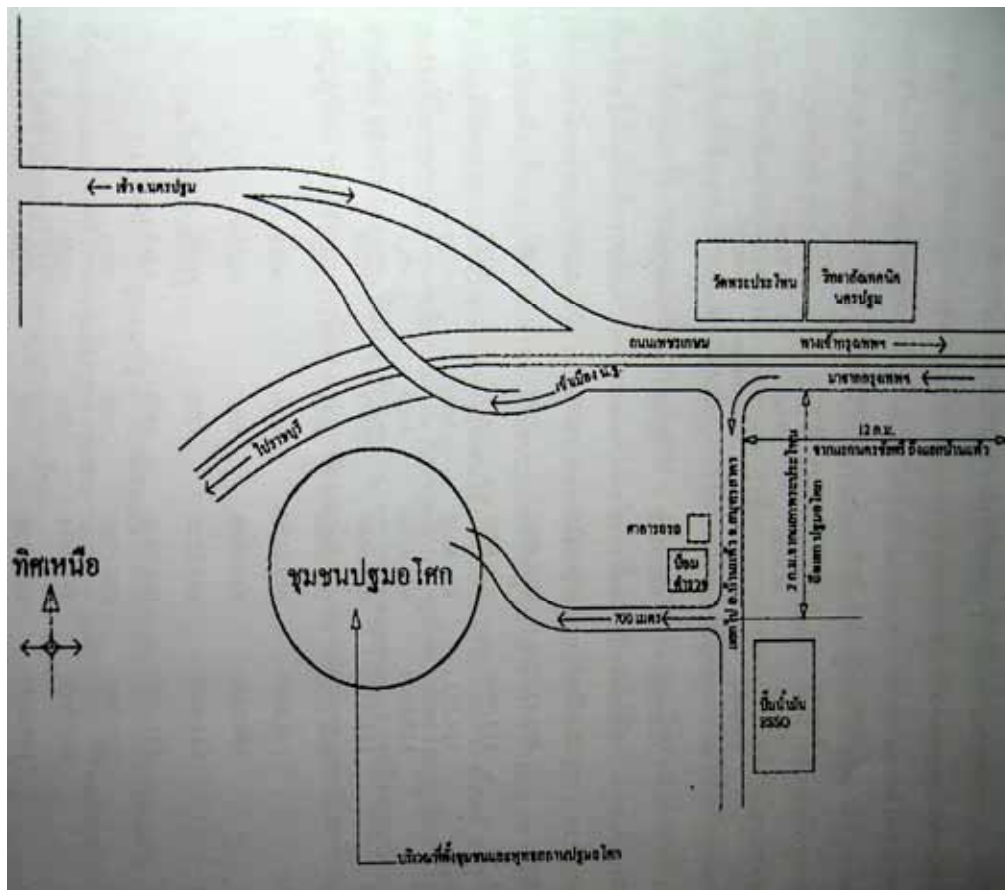
ในอดีตบริเวณที่ตั้งชุมชนปฐมอโศกมีสภาพเป็นป่าละเมาะ ดินไม่ใหญ่ที่ให้ร่มเงา มีน้อยมากแต่ปัจจุบันชุมชนปฐมอโศกมีการปรับปรุงพื้นที่ใหม่โดยการปลูกต้นไม้ ปรับปรุงแหล่งน้ำโดยการสร้างอ่างเก็บน้ำ ลำธาร ถนน และมีการปลูกสร้างอาคาร วัด โรงเรียน และที่พักอาศัยของสมาชิกชุมชน ตลอดจนมีการนำระบบไฟฟ้าและระบบสื่อสารเข้ามาใช้ภายในชุมชน

1. ที่ตั้งและอาณาเขตของชุมชน

ชุมชนปฐมอโศกเป็นชุมชนวิถีพุทธ ซึ่งประกอบด้วยพุทธสถาน หมู่บ้าน และโรงเรียน ตั้งอยู่บ้านปฐมอโศก หมู่ที่ 5 ตำบลพระประโทน อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม อยู่ห่างจากตัวเมืองนครปฐมประมาณ 5 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางจากตัวเมืองโดยรถยนต์ ประมาณ 15 นาที ห่างจากกรุงเทพมหานคร 56 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ตำบลบ่อพลับ	ทิศใต้	ตำบลถนนขาด
ทิศตะวันออก	ตำบลธรรมศาลา	ทิศตะวันตก	ตำบลห้วยจรเข้มะ

แผนที่: เส้นทางไปชุมชนปฐมอโศก

ที่มา: ธีรชนก เจนสุขสถิตไพศาล, ยุทธศาสตร์การพัฒนารวมของชุมชนปฐมอโศกกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง: (2546), 146.

2. การดำเนินชีวิตของชาวปฐมอโศก

ชาวปฐมอโศกจะมีรูปแบบการดำเนินชีวิตก่อนข้างมีแบบแผนชัดเจนดังจะเห็นได้จากกิจกรรมของสมาชิกชุมชนหรือกิจวัตรประจำวันของสมาชิกของชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนเอง โดยนำหลักคำสอนพุทธศาสนามาเป็นตัวกำหนดให้สมาชิกชุมชนยึดถือปฏิบัติกัน อาทิ หลักของศีล หลักสัมมาอาริยมรรคองค์ 8 และหลักสาราณียธรรม 6 เป็นต้น ซึ่งทำให้สมาชิกชุมชนมีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากฆราวาสภายนอก อาทิ การทำอาหารมังสวิรัต ไม่สวมรองเท้า การมีเสื้อผ้าจำนวนน้อยชุดเท่าที่จำเป็น การไม่ส่งเสริมให้มีคู่ครอง ไม่ใช่เครื่องประทีนไฟ เครื่องสำอาง ตลอดจนเครื่องประดับต่างๆ ตกแต่งร่างกาย และมีการทำมาหากินร่วมกันโดยไม่มีเงินเดือนหรือผลตอบแทนแต่อย่างใด ซึ่งผลผลิตที่ได้ถือเป็นของส่วนกลางเพื่อ

สมาชิกชุมชนมากินอยู่ใช้ร่วมกัน นอกจากนี้ชาวปฐมอโศกก็ยังมีการนำหลักระบบบุญนิยมซึ่งเป็นแนวคิดในการทำกิจกรรมที่หวังบุญ ไม่ใช่เงินมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของสมาชิกชุมชน โดยทางชุมชนได้นำไปปรับใช้ในกิจกรรมด้านต่างๆ ของชุมชน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 10 ด้าน คือ การศึกษาบุญนิยม กสิกรรมบุญนิยม การเงินบุญนิยม สาธารณสุขบุญนิยม และศิลปะบุญนิยม ซึ่งจะขอลำรายละเอียดในบทถัดไป

3. โครงสร้างพื้นฐาน

3.1 ไฟฟ้า ในชุมชนปฐมอโศกมีระบบไฟฟ้าเข้าถึงอาคารบ้านเรือนต่างๆ ทั่วทั้งชุมชนและมีไฟฟ้าทางตามถนนของชุมชน นอกจากนี้จะมีระบบไฟฟ้าแล้วชุมชนก็ยังมีการมีไฟฟ้าสำรองไว้ใช้ในยามฉุกเฉินอีกด้วย

3.2 แหล่งน้ำในชุมชนปฐมอโศกมีระบบประปาของชุมชนเองซึ่งสูบน้ำบาดาลเก็บไว้ในถังสูงแล้วปล่อยลงมาตามท่อน้ำไปยังบ้านเรือนและจุดต่างๆ ที่จัดไว้เพื่อใช้ในการเกษตรและอุปโภคส่วนน้ำบริโภคของชุมชนนั้น ได้มีการกรองที่ศาลากรองน้ำและน้ำฝน นอกจากนี้ภายในชุมชนปฐมอโศกยังมี “แม่น้ำภราดรภาพ” ซึ่งเป็นบ่อพักน้ำขนาดใหญ่โดยสูบน้ำจากคลองวังไทรหรือคลองพระยาพานเพื่อกักเก็บไว้ใช้ในชุมชนโดยการสูบน้ำขึ้น “น้ำตกบูรณภาพ” แล้วปล่อยลงตาม “ลำธารสมรรถภาพ” เพื่อใช้ในการอุปโภคและกสิกรรมของชาวชุมชน

3.3 การสื่อสาร การติดต่อสื่อสารภายในชุมชนจะมีระบบเสียงตามสายซึ่งทางชุมชนได้ติดตั้งลำโพงไว้ตามอาคารทุกหลัง โดยมีฝ่ายประชาสัมพันธ์ที่ศาลาประชาสัมพันธ์เป็นตัวกลางในการประกาศติดต่อ

3.4 การคมนาคม สำหรับการเดินทางในชุมชนโดยทั่วไปแล้ว สมาชิกชุมชนจะอาศัยการเดินทางเท้าเป็นหลัก แต่ก็มีสมาชิกชุมชนบางท่านก็นำรถจักรยานมาใช้ในการเดินทางภายในชุมชน

4. ลักษณะประชากรของชุมชนปฐมอโศก

ชุมชนปฐมอโศกเป็นชุมชนที่มีการบูรณาการพุทธสถาน (วัด) หมู่บ้าน (บ้าน) และโรงเรียนเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืนจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ซึ่งจากลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าว ได้เป็นตัวกำหนดลักษณะประชากรทำให้สมาชิกชุมชนมีหลายฐานะ ซึ่งประกอบด้วย

4.1 “สมณะ” คือ นักบวชหรือพระชาวโศกที่จะพรรษาอยู่ประจำที่พุทธสถาน โดยผ่านพิธีการบวชของชาวโศก ถือศีล 10 และวินัย 227 ข้อ จุลศีล มัชฌิมศีลและมหศีล สมณะที่นี้จะไม่มีการโกนหัว ส่วนการแต่งกายก็เช่นเดียวกับพระทั่วไปโดยมีเครื่องนุ่งห่มเป็นสีกรัก

4.2 “สิกขมาตุ” คือ นักบวชฝ่ายหญิงของชาวโศก ถือศีล 10 การแต่งกายที่สวมเสื้อแขนยาวและผ้าถุงสีกรักพร้อมกับมีผ้าผืนสีกรมท่าสำหรับห่มคลุมเช่นเดียวกับจีวร

การเข้ามาเป็นสมาชิกชุมชนในฐานะสิกขมาตุ เกิดขึ้นลักษณะเช่นเดียวกับสมณะโดยในรอบ 1 ปี จะมีการประชุมเพื่อจัดสรรว่าสิกขมาตุรูปใดประจำอยู่พุทธสถานหรือสังฆสถานแห่งใดของชาวโศก สิกขมาตุถือเป็นมารดาทางธรรมของชาวโศกซึ่งทำหน้าที่อบรมและสั่งสอนบุตรที่เป็นคนวัด ชาวชุมชนตลอดจนนักเรียนให้มีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและเป็นคนดีของชุมชน

4.3 “คนวัด” คือ ผู้ปฏิบัติธรรมชาวโศก ถือศีลปฏิบัติธรรมอยู่ที่พุทธสถาน ถือศีล 8 และศีล 5 ประกอบด้วย

4.3.1 “นาค” คือ ผู้ปฏิบัติธรรมชาวโศก เพศชาย ถือศีลปฏิบัติธรรมอยู่ที่พุทธสถานอยู่นั้นเตรียมเพื่อจะบวชเป็นสมณะโดยมีระยะเวลาการปฏิบัติไม่น้อยกว่า 4 เดือน จึงมีสิทธิขอบวชขึ้นเป็นสามเณรได้ การแต่งกายสวมเสื้อขาวมีขลิบสีกรักกางเกงสีกรักและโกนศีรษะ

4.3.2 “กรัก” คือ ผู้ปฏิบัติธรรมชาวโศก เพศหญิง ถือศีลปฏิบัติธรรมอยู่ที่พุทธสถานอยู่ในขั้นเตรียมเพื่อจะบวชเป็นสิกขมาตุโดยมีระยะเวลาการปฏิบัติไม่น้อยกว่า 18 เดือน จึงมีสิทธิขอบวชขึ้นเป็นสิกขมาตุได้ แต่งกายด้วยเสื้อสีขาวหรือสีกรักผ้าถุงสีกรักและห่มสไบพาดเฉียงและโกนศีรษะ

4.3.3 “ปะชาย” คือ ผู้ปฏิบัติธรรมชาวโศก เพศชาย ถือศีลปฏิบัติธรรมอยู่ในพุทธสถาน อยู่ในขั้นเตรียมเพื่อจะบวชขึ้นเป็นนาค โดยมีระยะเวลาการปฏิบัติไม่น้อยกว่า 4 เดือนจึงจะมีสิทธิขอบวชเป็นนาคได้ แต่งกายด้วยเสื้อแขนยาวและกางเกงสีน้ำตาลแขนยาว

4.3.4 “ปะหญิง” คือ ผู้ปฏิบัติธรรมชาวโศกเพศหญิงถือศีลปฏิบัติธรรมอยู่ในพุทธสถาน อยู่ในขั้นเตรียมเพื่อจะบวชขึ้นเป็นกรัก โดยมีระยะเวลาการปฏิบัติไม่น้อยกว่า 6 เดือนจึงจะมีสิทธิขอบวชเป็นกรักได้ แต่งกายด้วยเสื้อแขนยาวและนุ่งผ้าถุงสีน้ำตาลและสามารถไว้ผมยาวไม่เกิน 10 เซนติเมตร

4.3.5 “อารามิก” คือ ผู้ปฏิบัติธรรมชาวอโศก เพศชายถือศีลปฏิบัติธรรมอยู่ในพุทธสถานอยู่ในขั้นเตรียมเพื่อจะขอขึ้นเป็นปะชาย โดยมีระยะเวลาการฝึกปฏิบัติไม่น้อยกว่า 1 ปี จึงจะมีสิทธิขอเป็นปะชายได้ การแต่งกายสวมเสื้อม่อฮ่อมและนุ่งกางเกง

4.3.6 “อารามิกา” คือ ผู้ปฏิบัติธรรมชาวอโศก เพศหญิงถือศีลปฏิบัติธรรมอยู่ในพุทธสถาน อยู่ในขั้นเตรียมเพื่อจะขอขึ้นเป็นปะหญิง โดยมีระยะเวลาการปฏิบัติไม่น้อยกว่า 1 ปีจึงจะมีสิทธิขอเป็นปะหญิงได้ การแต่งกายสวมเสื้อม่อฮ่อมและนุ่งผ้าถุง

4.3.7 “พระสามเณรคันตุกะ” คือ พระสามเณรที่ไม่ได้ผ่านพิธีการบวชของชาวอโศก มีความสนใจในการปฏิบัติของของชาวอโศก จึงขอเข้ามาศึกษาและร่วมปฏิบัติธรรมถือศีลตามพระธรรมวินัย การแต่งกายจะนุ่งห่มจีวรสีเหลืองหม่นหรือสีน้ำตาลอ่อนๆ เพื่อให้แตกต่างจากสมณะชาวอโศกเล็กน้อย

4.3.8 “อาคันตุกะประจำ” คือ อาคันตุกะจรที่พักอาศัยอยู่ในพุทธสถานเป็นประจำอย่างน้อย 3 เดือน จึงขอเลื่อนฐานจากอาคันตุกะจรเป็นอาคันตุกะประจำ แต่งกายสวมเสื้อม่อฮ่อม หรือเสื้อผ้าที่ไม่มีสีฉูดฉาด ฝ่ายชายสวมกางเกงสำหรับฝ่ายหญิงนุ่งผ้าถุง

4.3.9 “อาคันตุกะจร” คือ ผู้ที่สนใจแนวปฏิบัติธรรมของชาวอโศกที่ขอพักค้างคืนเป็นครั้งคราวเพื่อปฏิบัติธรรมในพุทธสถาน อาคันตุกะจรสามารถพักค้างคืนไม่เกิน 7 วัน หากต้องการอยู่ต่อต้องขอกับปีทุก 7 วัน การแต่งกายสวมเสื้อม่อฮ่อม หรือเสื้อผ้าที่ไม่มีสีฉูดฉาด ฝ่ายชายสวมกางเกงสำหรับฝ่ายหญิงนุ่งผ้าถุง

อาคันตุกะจวก่อน โดยจะต้องพักค้างครั้งละไม่เกิน 7 วัน หากต้องการอยู่ต่อนานกว่านั้น ต้องขอกับจากสมณะทุก 7 วัน เมื่ออยู่ในฐานะอาคันตุกะจรอย่างน้อย 3 เดือนแล้วก็สามารถเลื่อนฐานะขึ้นเป็นอาคันตุกะประจำหรือฐานะอื่นๆ ที่สูงขึ้นตามลำดับ แต่การเลื่อนฐานะกรักและปะฝ่ายหญิงจะไม่สามารถกระทำได้โดยอิสระ เพราะถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขจำนวนลูกขมาตุในอัตราส่วน 6 : 1 : 2 : กล่าวคือ ถ้ามีลูกขมาตุ 6 รูป จึงสามารถมีกรักได้ 1 คน และการมีกรัก 1 คน สามารถมีปะหญิงได้เพียง 2 คนเท่านั้น

4.4 “ชาวชุมชน” คือ ชาวปฐมอโศกที่อาศัยอยู่ในเขตหมู่บ้าน ซึ่งต้องปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนด้วย มีการแต่งกายสวมเสื้อม่อฮ่อม หรือเสื้อผ้าที่ไม่มีสีฉูดฉาด ฝ่ายชายสวมกางเกงสำหรับฝ่ายหญิงนุ่งผ้าถุง

การเข้าเป็นสมาชิกชุมชนในฐานะชาวชุมชนนั้น จะต้องเข้ามาทดลองอยู่ในชุมชนในฐานะอาคันตุกะจวก่อน เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 3 เดือน โดยปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามกฎระเบียบ

ของชุมชนที่กำหนดไว้ ต้องผ่านการเข้าร่วมงานอบรมธรรมประจำปีของชาวโศก คือ “งานปลูกเสกพระแท่น ของพุทธ” หรือ “งานพุทธาภิเษกสวดยอดปาฏิหาริย์” อย่างน้อย 2 ครั้งขึ้นไป และต้องผ่านการรับรองจากที่ประชุมให้เข้าเป็นสมาชิกชุมชนด้วยมติเป็นเอกฉันท์เท่านั้น จึงสามารถเป็นสมาชิกชาวชุมชนได้

4.5 “นักเรียน” คือกลุ่มเด็กที่เป็นลูกหลานญาติธรรมชาวโศกที่มาศึกษาอยู่ในโรงเรียนสัมมาสิกขาปฐมโศก และโรงเรียนสัมมาอาชีวะปฐมโศก นักเรียนเหล่านี้ต้องอยู่ประจำ และการแต่งกายชุดนักเรียนสีน้ำเงินตามแบบฟอร์มที่ชุมชนกำหนด โดยฝ่ายชายให้สวมกางเกงส่วนฝ่ายหญิงให้นุ่งผ้าถุง

การเข้าเป็นสมาชิกชุมชนในฐานะนักเรียนจะมีการเปิดรับสมัครในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี ซึ่งในระดับอนุบาลและประถมศึกษาจะรับนักเรียนใหม่ได้ทุกชั้นปี แต่มีเงื่อนไขว่าต้องมีผู้ปกครองเป็นสมาชิกชุมชนเพื่ออยู่ดูแลนักเรียนด้วย ส่วนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจะรับสมัครเฉพาะนักเรียนใหม่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เท่านั้น นักเรียนที่สมัครจะต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกโดยการเข้าค่ายอบรมเพื่อเป็นการคัดเลือกดูตัวอย่างเข้มข้นก่อนจะเข้ามาศึกษาในโรงเรียน

4.6 “นิสิต” คือ สมาชิกชุมชนที่ศึกษาระดับอุดมศึกษาใน “สัมมาสิกขาลัทธิวัชชีวิชาเขตปฐมโศก” (มวช.) ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยของชาวโศก การแต่งกายของนิสิตก็จะมีแบบฟอร์มเช่นเดียวกันกับนักเรียน กล่าวคือ มีชุดสีน้ำเงินแต่มีสีเข้มกว่าแบบฟอร์มของนักเรียนและมีตราปักที่บริเวณแขนเสื้อ

การเข้าเป็นสมาชิกในฐานะนิสิตนั้น จุดกำเนิดมาจากการที่นักเรียนที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนสัมมาสิกขาปฐมโศกแล้ว ไม่ต้องการออกไปใช้ชีวิตภายนอกชุมชน ยังต้องการเรียนรู้ อาศัยอยู่ในชุมชนต่อไปและมีสมาชิกชุมชนบางส่วน อาทิ อารามิก อารามิกาและชาวชุมชน ต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา แต่ไม่มีความประสงค์ไปศึกษาต่อภายนอกชุมชน จึงทำให้ชุมชนต้องเปิดหลักสูตรเกษตรศึกษาระดับอุดมศึกษาขึ้น ดังนั้น นิสิตส่วนใหญ่ต้องเป็นสมาชิกชุมชนเกือบทั้งสิ้น ปัจจุบันมีนิสิตทั้งสิ้น 55 คน เป็นนิสิตฝ่ายชาย 12 และนิสิตฝ่ายหญิง 43 คน (งานฝ่ายทะเบียนชุมชนปฐมโศก 2547)

จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่า สมาชิกชุมชนที่เป็นฆราวาสในชุมชนปฐมโศก เมื่อเข้ามาอยู่ในชุมชน จะมีเปลี่ยนชื่อใหม่โดยให้สมณะ โปธิรักษ์หรือ “พ่อท่าน” เป็นผู้ตั้งชื่อให้เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจในการปฏิบัติธรรม เช่น กลั่นกรอง ดำนานบุญ ใจเย็น ใจบุญ พัดบุญ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสมาชิกชุมชนบางท่านมีการใช้นามสกุลใหม่ โดยใช้ร่วมกันกับหมู่ชาวโศก เช่น ชาวหินฟ้า โศกตระกูล นาวาบุญนิยม เป็นต้น

ประชากรของชุมชนมีจำนวนน้อยมาก เนื่องจากการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะมาอยู่ในชุมชนปฐมอ โสโกได้ จะต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกเข้ามาเป็นสมาชิกชุมชนอย่างเข้มงวดมาก และถึงแม้จะสามารถเข้ามาเป็นสมาชิกชุมชนได้แล้ว แต่สมาชิกชุมชนก็สามารถถูกให้ออกจากชุมชนได้เช่นกัน ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ชุมชนกำหนดไว้ ดังนั้น บุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิกชุมชนแห่งนี้ ต้องเป็นบุคคลที่มีความสนใจและความตั้งใจจริงทั้งสามารถยอมรับในกฎระเบียบของชุมชนได้ ในขณะที่เดียวกันทางชุมชนก็ไม่สนับสนุนให้สมาชิกชุมชนมีคูครองจึงทำให้จำนวนประชากรน้อย ถือว่าเป็นผลดีกับชุมชนในแง่การดำเนินงานของชุมชน กล่าวคือ ชุมชนสามารถดูแลและจัดสรรสวัสดิการด้านต่างๆให้กับสมาชิกชุมชนได้อย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งเป็นการช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อีกทางหนึ่งด้วย

5. กิจกรรมของสมาชิกชุมชน

จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่า ชุมชนปฐมอ โสโกเป็นชุมชนที่เคร่งครัดการถือศีล ดังนั้น การดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนจึงค่อนข้างมีแบบแผนชัดเจน โดยมีการกำหนดกิจวัตรประจำวัน วิถีชีวิตของสมาชิกชุมชนปฐมอ โสโกจะดำเนินไปตามกิจวัตรที่กำหนดไว้ ซึ่งในวันอังคาร พุธ ศุกร์ วันเสาร์และวันอาทิตย์สมาชิกชุมชนมีการทำวัตรเช้าตั้งแต่เวลา 03.45 นาฬิกา จนถึงเวลา 06.00 นาฬิกา ส่วนวันจันทร์ วันพุธและวันศุกร์จะมีการเรียนธรรมะกระดานดำแทน สำหรับวันจันทร์ และวันอาทิตย์ถือเป็นวันหยุดการทำกิจกรรมงานส่วนรวม แต่กระนั้นทุกคนก็ยังทำหน้าที่ตามปกติเนื่องจากการยึดหลักการทำงานคือการปฏิบัติธรรม

ในรอบ 1 สัปดาห์อาทิตย์จะกระทำวิปัสสนาหรือสิกขมาตุ เพื่อเป็นการสรุปผลการปฏิบัติธรรม โดยทำในช่วงทำวัตรต่อหน้าสมณะ สิกขมาตุที่ศาลาวิหารโดยให้ข้อวิพากษ์กับสมณะหรือสิกขมาตุเป็นการส่วนตัวก่อนขึ้นวิปัสสนาที่ศาลาวิหาร ส่วนนักเรียนสัมมาสิกขาจะมีการตรวจศีลทุก 7 วันกับครู เพื่อให้ครูประเมินและสำรวจตนเองในการปฏิบัติศีล 5 เพื่อพัฒนาให้สามารถปฏิบัติให้เคร่งครัดขึ้น และในรอบ 1 เดือนชาวชุมชนจะมีการเช็กศีลกับสมณะหรือสิกขมาตุ เพื่อเป็นการสำรวจตนเองว่าปฏิบัติตามศีล 5 หรือไม่ หากมีการผิดศีลก็จะมี การปวารณาตนเพื่อพัฒนาตนเองสามารถปฏิบัติตามศีลให้เคร่งครัดขึ้น

ส่วนในรอบหนึ่งปี ชุมชนปฐมอ โสโกยังมีกิจกรรมประเพณีที่สำคัญ ซึ่งจัดร่วมกับชุมชนชาวอ โสโกทั่วประเทศได้แก่ (สมณะเด่นตะวัน นรวิโร 2546)

1. “งานปีใหม่ตลาดอารียะ” ซึ่งจัดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ปีเก่าต้อนรับปีใหม่ ที่ชุมชนราชธานีอ โสโก จังหวัดอุบลราชธานี ในงานมีการทำบุญตักบาตร ฟังธรรมะ การอภิปรายและตลาดอารียะ จำหน่ายสินค้าที่ชุมชนชาวอ โสโกจากพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศนำมาขายในราคาต่ำกว่าทุน

2. “งานพุทธาภิเษกสุดยอดปาฏิหาริย์” จัดขึ้นในช่วงสัปดาห์วันมาฆบูชาของทุกปี (ประมาณเดือนกุมภาพันธ์) จัดที่ชุมชนศาลือโสภจังหวัดนครสวรรค์ งานพุทธาภิเษกสุดยอดปาฏิหาริย์ เป็นงานที่มีการอบรมธรรมอย่างเข้มข้น ผู้ที่เข้าร่วมงานจะต้องถือศีล 8 รับประทานอาหารมังสวิรัตเพียงวันละ 1 มื้อ และไม่สวมรองเท้าตลอดทั้ง 7 วัน

3. “งานปลูกเสกพระแท่นๆ ของพุทธ” จะเริ่มจัดขึ้นก่อนงานสงกรานต์ประมาณ 1 สัปดาห์ (เดือนเมษายนของทุกปี) ณ ชุมชนศิรชะอโศกจังหวัดศรีสะเกษ จะมีกิจกรรมต่างๆ เช่น เกี่ยวกับงานพุทธาภิเษกสุดยอดปาฏิหาริย์ คือ เน้นการอบรมธรรมะและการปฏิบัติอย่างเข้มข้น การสร้างพระคือความดีให้มีขึ้นในตัวเอง ผู้มาร่วมงานจะต้องถือศีล 8 รับประทานอาหารมังสวิรัตเพียงวันละ 1 มื้อ และไม่สวมรองเท้าตลอดทั้ง 7 วัน

4. “งานวันอโศกรำลึกและงานบูชาพระบรมสารีริกธาตุ” เป็นงานที่จัดขึ้นที่ชุมชนสันติอโศกกรุงเทพมหานคร ในวันที่ 9 และ 10 มิถุนายน ของทุกปี โดยกำหนดให้วันที่ 9 มิถุนายน ของทุกปีเป็นงานบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ในวันที่จะมีการฟังธรรมจากสมณะโพธิรักษ์และสมณะชาวอโศก มีกิจกรรมและความบันเทิงต่างๆ มากมาย และมีโรงบุญมังสวิรัต ส่วนวันที่ 10 มิถุนายน ของทุกปีถือเป็นงานอโศกรำลึกที่สำคัญ (วันครบรอบการเปลี่ยนรูปแบบผ้าครองและผ้าจีวร) โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อระลึกถึงวันที่สมณะโพธิรักษ์ประกาศแยกตัวจากการปกครองของมหาเถรสมาคม งานวันอโศกรำลึกจึงเป็นวันผนึกคุณธรรมสำคัญของชาวอโศกและมีความหมายถึง 17 ประการ คือ เป็นวันส่วนตัว วันเจียวน้อม วันเล็กๆ น้อยๆ วันอบอุ่น วันอิสระ วันสะอาด วันสูญ วันให้ วันง่าย วันสดชื่น วันรวมกัน วันจริงใจ วันรัก วันลึก วันกตัญญู และวันระลึกถึงคุณของบรรพชน

5. “งานมหาปวารณา” จะจัดขึ้นที่ชุมชนปฐมอโศกจังหวัดนครปฐม งานนี้จัดขึ้นหลังวันออกพรรษาแล้วซึ่งอยู่ระหว่างวันที่ 7 พฤศจิกายนของทุกปี (ครบรอบวันบวชของสมณะโพธิรักษ์) กิจกรรมที่สำคัญในงานมหาปวารณา คือ การประชุมใหญ่ประจำปีของสมณะที่สามารถกล่าวหรือตักเตือนซึ่งกันและกันที่เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติกรรมาตต่างๆ และในงานนี้สมณะชาวอโศกจะมีการประชุมเพื่อสรุปผลการดำเนินงานในรอบปีของชาวอโศกทั้งหมด ทั้งมีการกำหนดแนวทางการทำงานในปีต่อไป รวมทั้งมีการประกาศว่า สมณะและสิกขมาตุรูปใดจะไปประจำอยู่ ณ พุทธสถานแห่งไหน

นอกจากงานประจำปีที่ต้องร่วมกับชุมชนชาวอโศกแล้ว ชุมชนปฐมอโศกก็ยังมียุทธกรรมในรอบปีที่ชุมชนเป็นผู้จัดขึ้น เช่น การจัดโรงบุญ 5 ธันวาคมหาราช วันแม่แห่งชาติ วันปีใหม่ เพื่อแจกอาหารมังสวิรัตฟรีให้กับบุคคลภายนอก

โครงสร้างทางกายภาพของชุมชนปฐมอโศก

จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่า ชุมชนปฐมอโศกมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน คือ พุทธสถาน หมู่บ้าน และโรงเรียน ซึ่งแต่ละส่วนต่างก็ทำงานสอดคล้องประสานกลมกลืนกันเป็นลักษณะองค์รวม (holistic) ซึ่งทางชุมชนได้มีการจัดสรรพื้นที่เอาไว้ทำประโยชน์ในแต่ละด้านได้อย่างเป็นสัดส่วน ทำให้ชุมชนมีการนำพื้นที่ไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งประกอบด้วยที่อยู่อาศัยและที่ทำการเกษตร

1. พุทธสถานปฐมอโศก

พุทธสถานปฐมอโศกถือว่าเป็นวัด เป็นสถานที่ใช้ปฏิบัติธรรมและประกอบกิจกรรมของสงฆ์รวมทั้งเป็นที่จำพรรษาของสมณะสิกขมาตุ และที่พักของภิกษุรวมถึงบ้านพักของชาวอโศก พุทธสถานปฐมอโศกประกอบด้วย

1.1 “ศาลาวิหาร” เป็นอาคารสองชั้น เปิดโล่งด้านบนของศาลาวิหารเป็นโบสถ์ ศาลาวิหารถือเป็นศูนย์กลางของชุมชนปฐมอโศกและเป็นที่สำหรับทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน อาทิ การปฏิบัติธรรม (ฟังธรรม สวดมนต์ ทำวัตรเช้า และทำวัตรเย็น) รับประทานอาหาร ประชุม และฝึกอบรมผู้ที่มาปฏิบัติจากภายนอกชุมชน เช่น ลูกหนี้ ธ.ก.ส. ข้าราชการและประชาชนทั่วไปที่สนใจ

1.2 “โบสถ์” เป็นที่สำหรับสังฆกรรมทุกชนิดของสมณะ อาทิ การสวดพระปาติโมกข์ ประชุมอภิธานธรรม มหาปวารณา และเป็นที่พักของสมณะ พระอาคันตุกะญาติธรรมชายและบุคคลภายนอกที่มาฝึกอบรม (เฉพาะเพศชาย)

1.3 “ศาลาเสียง” เป็นที่สำหรับบันทึกเสียงการแสดงธรรมของสมณะ โพธิวัตร และการแสดงธรรมของสมณะชาวอโศก เปิดเทปธรรม บันทึกการประชุม การอบรม และการสัมมนาให้กับกิจกรรมต่างๆ ส่งไปยังชุมชนชาวอโศก ศาลาเสียงจะทำงานประสานกับศาลาวิหารในการส่งภาพ สารคดี วัสดุธรรมให้กับศาลาวิหาร

1.4 “ศาลาสั่งของ” เป็นอาคารชั้นเดียวสำหรับเก็บอุปกรณ์ของใช้ อาทิ จาน ชาม ช้อน แก้วน้ำ เขี่ยก้นน้ำ และส้อม เป็นต้น

1.5 “ศาลาสัมมาสิกขา” เป็นอาคารเรียนของนักเรียนสัมมาสิกขา ซึ่งเป็นอาคาร 6 ชั้น ภายในศาลาสัมมาสิกขาประกอบด้วยห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องสมุด (ชั้น 2 ด้านขวามือของอาคาร) ห้องวิทยุเพื่อชุมชนและห้องปาดิโตะเป็นห้องอัดเสียงอยู่ชั้น 6 ของอาคาร

1.6 “ศาลาประชาสัมพันธ์หรือศาลาเทพ” ทำหน้าที่ในการต้อนรับ กิดต่อ แข้งข่าว และรับข่าวสารจากผู้มาใช้บริการภายในชุมชน เป็นจุดศูนย์กลางในการติดต่อสื่อสารโทรศัพท์เข้า และโทรศัพท์ออกของคนในชุมชนและอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาติดต่อในเรื่องเอกสาร ไปรษณีย์

1.7 “ศาลาดอกไม้งามพระอริยะ” เป็นศาลาหกเหลี่ยมกะทัดรัด เป็นที่เป็นที่ เป็นโครงกระดูกคนสำหรับผู้พิจารณาธรรมได้มาศึกษาตลอดปี ไม่หลงคิดในรูปร่างลักษณะ

1.8 “กุฏิสมณะ” เป็นที่จำวัดของสมณะมีขนาดกว้าง 3 สอก ยาว 6 สอก หลังคามุงใบจาก เปิดโล่งทุกด้านในแต่ละปีจะมีการปรับเปลี่ยนกุฏิ ไม่มีการยึดเป็นเจ้าของ

1.9 “ศาลาคล้ายทุกซ์” เป็นที่พักของผู้ปฏิบัติธรรมฝ่ายชาย

1.10 “ศาลาอโศกราถิ” เป็นที่พักของผู้สูงอายุฝ่ายหญิง ได้มีการแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ชั้นล่างเป็นที่พักของผู้เฒ่า ผู้แก่ (มีอายุ 60 ปีขึ้นไป) และชั้นบนให้เป็นที่พักของผู้ใหญ่ที่ยังมีเรี่ยวแรง แข็งแรง ศาลาอโศกราถิเป็นสถานที่เงียบสงบเพื่อฟังเทศธรรมะอ่านหนังสือและเป็นที่ประชุมของผู้สูงอายุ โดยรอบบริเวณศาลานี้จะเป็นที่พักคนวัดฝ่ายหญิง เช่น อารามิกา อาคันตุกะประจำหญิง ซึ่งเป็นที่พักหลังเล็กๆ ขนาดเดียวกับกุฏิสมณะและสิกขมาตุ

1.11 “ศาลาทอฝัน” เป็นที่พักสำหรับอาคันตุกะจรฝ่ายหญิง และเป็นที่พักของผู้มาสัมมนาอบรมและร่วมงานกิจกรรมที่ชุมชนปฐมอโศก ส่วนด้านล่างเป็นที่วางที่ทอผ้า สั่งทอผ้า ฟ้นบ้าน และหัตถกรรมฟ้นบ้าน

1.12 “กุฏิสิกขมาตุ” เป็นที่จำวัดของสิกขมาตุ มีขนาดกว้าง 3 สอก ยาว 6 สอก หลังคามุงใบจาก เปิดโล่งทุกด้าน รอบกุฏิสิกขมาตุจะเป็นที่พักของกรักและปะหญิงที่พักก็มีลักษณะเช่นเดียวกับกุฏิสิกขมาตุ

1.13 “ศาลาธรรมกิจสิกขมาตุ” เป็นที่อยู่ตรงกลางที่พักของสิกขมาตุ เป็นเสนาสนะของนักบวชหญิงและเป็นที่สมาทานศีล 10 ของกรัก ปะหญิงที่ลำดับฐานะรื้อเลื่อนขึ้นเป็นสิกขมาตุ

1.14 “เมรุเผาศพ” ในอดีตการเผาศพญาติธรรมหรือผู้อาศัยในชุมชนปฐมอโศกจะเผาที่ “ลานหินฟ้า” โดยใช้ไม้ก่อเป็นกองฟืนซึ่งไม่ถูกต้องตามสุขลักษณะจึงมีการสร้างเมรุเผาศพขึ้น มีลักษณะเหมือนกับเมรุเผาศพทั่วไป

2. หมู่บ้านปฐมอโศก

หมู่บ้านปฐมอโศก คือ พื้นที่ปลูกสร้างบ้านพักสำหรับภราวาส ญาติธรรมที่อยู่อาศัยภายในหมู่บ้านปฐมอโศกแบ่งพื้นที่ออกเป็น 7 กลุ่ม คือ (ถัดดาปิยะวงศ์รุ่งเรือง 2544,30)

1) คุ่มยา	ประกอบด้วย	42 หลังคาเรือน
2) คุ่มดุสิต	ประกอบด้วย	13 หลังคาเรือน
3) คุ่มนันทวัน	ประกอบด้วย	9 หลังคาเรือน
4) คุ่มนิมมานรดี	ประกอบด้วย	15 หลังคาเรือน
5) คุ่มปรนิมิตตวาสดี	ประกอบด้วย	21 หลังคาเรือน
6) คุ่มดาวดึงส์	ประกอบด้วย	12 หลังคาเรือน
7) คุ่มมิสกวัน	ประกอบด้วย	8 หลังคาเรือน
รวมทั้งสิ้น		120 หลังคาเรือน

3. โรงเรียน

เพื่อให้ระบบการเรียนการสอนสอดคล้องกับกิจกรรมของชุมชน ทางชุมชนปฐมอโสจจึงได้มีการเปิดหลักสูตรการเรียนการสอนขึ้นเอง ซึ่งหลักสูตรของชุมชนจะให้ความสำคัญในเรื่องศีลธรรมมากที่สุดทั้งนี้เพื่อต้องการปลูกฝังให้เด็กเยาวชนมีพื้นฐานทางด้านคุณธรรมที่ดี การจัดการศึกษาของชุมชนปฐมอโสจมีตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลายมีทั้งสายสามัญและสายวิชาชีพ จนถึงระดับอุดมศึกษา (ครูใจดิน ชาวหินฟ้า 2546) ซึ่งสามารถแบ่งการศึกษาเป็น 4 หลักสูตร (โรงเรียน) คือ

3.1 “โรงเรียนพุทธธรรมวันอาทิตย์” เป็นโรงเรียนที่เปิดสอนเฉพาะเด็กเล็กที่เป็นลูกหลานของญาติธรรมชาวอโสจ คนในชุมชนและชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง หลักสูตรนี้เน้นอบรมเรื่องธรรมะและกิริยามารยาท (ครูน้ำดิน เนตรยนต์ 2546) เปิดการสอนทุกวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 08.00-14.00 น.

หลักสูตรนี้เกิดขึ้นเนื่องจากในวันอาทิตย์ จะมีญาติธรรมชาวอโสจและชาวบ้านใกล้เคียงมาปฏิบัติธรรมที่ชุมชนเป็นจำนวนมากและมีการนำเด็กเล็กมาด้วย ซึ่งทำให้ผู้มาปฏิบัติธรรมเกิดความไม่สะดวกและกังวล เพื่อให้ผู้มาปฏิบัติเกิดความสบายใจต่อการปฏิบัติธรรมทางชุมชนจึงได้ทำการเปิดหลักสูตรนี้ขึ้น

จุดประสงค์ของโรงเรียนพุทธธรรมวันอาทิตย์ คือเพื่อให้เด็กรู้จักประเพณีและวัฒนธรรมไทย เช่น การแต่งกาย การเล่นเกมแบบไทย มารยาทในการกราบไหว้ ทำความเคารพ เป็นต้น ซึ่งเป็นการปูพื้นฐานด้านความรู้ในพุทธศาสนากับเด็ก (ลัดดา ปิยะวงศ์รุ่งเรือง 2544, 76-77)

3.2 “โรงเรียนสัมมาสิกขาปฐมอโสจ” เป็นโรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15 (3) ประเภทการศึกษาสงเคราะห์และการศึกษาพิเศษแห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2535 ภายใต้การดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (สช.) ซึ่งมีการรับสมัครทั้งนักเรียนทั้งหญิงและ

ชายทั่วไป แต่นักเรียนที่มาสมัครส่วนใหญ่จะเป็นลูกหลานของญาติธรรมชาวอโศก (ครูเพียงแก้ว อโศกตระกูล 2546) หลักสูตรนี้เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลและมัธยมศึกษาตอนปลาย การเรียนการสอนจะเป็นไปตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แต่จะเน้นการเรียนการสอนในเรื่องธรรมเป็นหลัก (ครูใจดี เนตรยนต์ 2546) จุดประสงค์ในการจัดการศึกษาก็คือเพื่อให้การศึกษาฝึกฝนอบรมนักเรียนให้เป็นคนดี มีศีลธรรม มีจริยธรรม มีระเบียบ วินัย และพัฒนาให้นักเรียนสามารถประกอบอาชีพพึ่งตนเองและเพื่อสร้างจิตสำนึกให้นักเรียน ในการดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมอย่างสอดคล้องและสมดุลของระบบนิเวศ และมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยช่วยอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมประเพณีไทย (ลัดดา ปิยะวงศ์รุ่งเรือง 2544, 61-62)

โรงเรียนสัมมาสิกขาปฐมอโศกเปิดสอนครั้งแรกเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 โรงเรียนสัมมาสิกขาปฐมอโศก เป็นโรงเรียนของมูลนิธิธรรมสันติซึ่งเป็นมูลนิธิ ชาวอโศกที่ทำหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ของนักบวชและคนวัดโดยมีสมณะโพธิรักษ์ สมณะและสิกขมาตุเป็นที่ปรึกษา ซึ่งทางชุมชนจะไม่มี การเก็บค่าบำรุงหรือค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น ถือเป็นการศึกษาที่ให้เปล่าทั้งระบบ สำหรับการวัดผลและการประเมินผลของโรงเรียนจะประเมินตามปรัชญาการศึกษา คือ ศีลร้อยละ 40 ด้านเป็นงานร้อยละ 35 และด้านชาตวิชาวร้อยละ 25 เกณฑ์การผ่านแต่ละด้านต้องได้ร้อยละ 60 ขึ้นไป ส่วนการสอนการเรียนของโรงเรียนแห่งนี้จะมุ่งอบรม ฝึกฝนคุณธรรมให้นักเรียนสามารถถือศีล 5 ละอายมุขโดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ให้สามารถ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น (ครูเพียงแก้ว อโศกตระกูล 2546)

3.3 “โรงเรียนสัมมาอาชีวะสิกขาปฐมอโศก” เป็นโรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15 (3) ประเภทการศึกษาสงเคราะห์และการศึกษาพิเศษแห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2535 ภายใต้การดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (สช.) สังกัดกรมอาชีวศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพซึ่งเปิดสอนครั้งแรกเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2540 รับเฉพาะนักเรียนหญิงและชายที่จบระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนสัมมาสิกขาทุกชุมชนชาวอโศกเท่านั้น โรงเรียนสัมมาอาชีวะสิกขาปฐมอโศกเป็นหลักสูตรสายวิชาชีพ(ปวช. 1 ปวช.3) นักเรียนที่มาเรียนจะต้องอยู่ประจำ การวัดผลและการประเมินผลของโรงเรียน คือ ศีลร้อยละ 40 ด้านเป็นงานร้อยละ 35 และด้านชาตวิชาวร้อยละ 25 เกณฑ์การผ่านแต่ละด้านต้องได้ร้อยละ 60 ขึ้นไป วิชาที่เปิดสอน คือ ประเภทวิชาชีพ ช่างอุตสาหกรรมสาขาช่างยนต์สาขาช่างเชื่อมและประเภทวิชาชีพบริหารธุรกิจ สาขาการขาย (ครูเพียงแก้ว อโศกตระกูล 2546)

3.4 “สัมมาสิกขาลัทธิวัชรวิชาเขตปฐมอโศก” เป็นหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งทางชุมชนชาวอโศกเรียกหลักสูตรนี้ว่า “อุดมศึกษา” ซึ่งมีการเปิดการสอนครั้งแรกที่ชุมชนราช

ธานีโสภ จัหวัดอุบลราชธานี การเปิดหลักสูตรนี้เนื่องจากมีกลุ่มนักเรียนที่จบจาก “โรงเรียนสัมมาสิกขา” และ “โรงเรียนสัมมาอาชีวะสิกขา” (ครู เพียงแก้ว โสภตระกูล 2546)

สัมมาสิกขาลัษวังชีวิตวิชาเขตปฐมอโสภเปิดสอนเมื่อปี 2543 ส่วนการรับสมัครนิสิตสัมมาสิกขาลัษวังชีวิตจะรับผู้ที่จบการศึกษาจาก “โรงเรียนสัมมาสิกขา” และ “โรงเรียนสัมมาอาชีวะสิกขา” ของชุมชนชาวอโสภและคนวัดที่เคยอยู่ต่อเนื่องมาแล้วไม่ต่ำกว่า 1 ปี หรือหากไม่ต่อเนื่องก็อยู่บ้างไม่อยู่บ้างแต่ได้ติดตามศึกษาปฏิบัติธรรมไม่น้อยกว่า 3 ปี โดยมีใบรับรองจากครู (ครู) และสมณะ ก่อนการคัดเลือกเป็นนิสิตสัมมาสิกขาลัษวังชีวิตต้องมีการเข้ามาอยู่ในพื้นที่เพื่อคุ้นตัวอย่างน้อย 1 เดือน หากเป็นบุคคลภายนอกชุมชนจะต้องเข้ามาอยู่ในพื้นที่อย่างน้อย 1 ปีก่อน

โรงเรียนของชุมชนปฐมอโสภทุกหลักสูตรจะยึดหลักศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา ซึ่งเป็นปรัชญาการศึกษาของชุมชนปฐมอโสภมาเป็นเกณฑ์ในการประเมินผลการเรียน โดยมีการแบ่งการประเมินจากด้านศีล 40% ด้านงานอาชีพ 35% และด้านวิชาการ 25% นักเรียนและนิสิตทุกคนจะต้องผ่านเกณฑ์ดังกล่าวทั้งสามส่วนจึงจะได้เลื่อนชั้นถ้าไม่ผ่านส่วนใดส่วนหนึ่งต้องเรียนซ้ำชั้น ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

หลักศีลเด่น คือ การเรียนการสอนของชุมชนจะนำหลักของศีลมาเป็นตัวกำหนดวินัยของนักเรียนและนิสิตเนื่องจากชาวปฐมอโสภเชื่อว่าการศึกษาคือสิ่งสำคัญที่สุดที่ได้รับการศึกษาไว้ศีลธรรมและจริยธรรม ดังนั้นโรงเรียนของชุมชนปฐมอโสภจึงได้นำหลักของศีลเป็นหลักเกณฑ์และเป็นตัวประเมินการศึกษาของนักเรียนและนิสิตโดยให้นักเรียนและนิสิต ถูศีล 5 ละอบายมุข และรับประทานอาหารมังสวิรัต

หลักเป็นงาน คือ การเรียนการสอนที่เน้นฝึกให้นักเรียน นิสิต คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหา เป็นเพื่อให้เกิดความชำนาญทั้งวิชาการ ชำนาญวิชาชีพโดยให้นักเรียนและนิสิตได้ภาคปฏิบัติจริงโดยการทำงานในฐานะงานต่างๆ ภายในชุมชน เริ่มตั้งแต่งานพื้นฐาน เช่นการประกอบอาหาร การทำกสิกรรม จนกระทั่งนำไปประกอบอาชีพ เช่น การทำขนมพูน น้ำเต้าหู้ เต้าเจี้ยว กะปิ ปลาร้าเจ เป็นต้น เพื่อให้นักเรียนและนิสิตเมื่อจบการศึกษาและสามารถพึ่งตนเอง มีทักษะในการทำงาน รักงานและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต

หลักชาญวิชา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางทั้งศีลเด่นเป็นงาน จะก่อให้เกิดภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานที่จะศึกษาวิทยาการหรือศาสตร์อื่นๆ จนเกิดชาญวิชาที่มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้อย่างถ่องแท้จนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นได้และสามารถนำความรู้ไปใช้ในทางสร้างสรรค์

ภาพที่ 1 ป้ายชื่อโรงเรียน

รูปแบบการจัดการทางการศึกษาของชุมชนปทุมโสภ ผู้วิจัยพบเห็นว่าแนวทางการศึกษาที่นำมาใช้ ส่วนหนึ่งเป็นการเรียนรู้ด้วยการลงมือทำ มีครูอาจารย์คอยแนะนำอยู่ไม่ห่าง บางครั้งก็ร่วมกันทำ สามารถฝึกฝนและขัดเกลาให้นักเรียนและนิสิตมีคุณธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิต รู้จักคิดรู้จักชีวิตและธรรมชาติ จนสามารถพึ่งตนเองได้โดยใช้ความรู้ และรู้จักคุณค่าและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยผ่านสื่อในรูปแบบของกิจกรรมประจำวัน และกิจกรรมในฐานงานต่างๆ ของชุมชน จากการเติบโตของสังคมชาวโสภที่เพิ่มขยายขึ้น จึงทำให้ชุมชนชาวโสภที่มีอยู่ไม่สามารถรองรับชาวโสภได้เพียงพอ ชาวโสภจึงได้ตัดสินใจสร้างชุมชนปทุมโสภ ณ บริเวณพุทธสถานปทุมโสภขึ้นเพื่อรองรับชาวโสภและญาติธรรมที่มีความสนใจปฏิบัติธรรมมาพักอาศัย ซึ่งภายในชุมชนปทุมโสภจะประกอบด้วยพุทธสถาน หมู่บ้าน และโรงเรียนที่มีการบูรณาการเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืนอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนปทุมโสภเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้แทบจะในทุกด้าน

ภาพที่ 2 ป้ายพรรคเพื่อฟ้าดิน (ฟ้า=อากาศ ดิน= พื้นแผ่นดิน)

อุดมการณ์: เศรษฐกิจพึ่งตน ชุมชนเข้มแข็ง ประชาธิปไตย ประเทศมีไท

สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนปฐมอโคก

จังหวัดนครปฐม เป็นจังหวัดที่อยู่ในเขตปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร การคมนาคมขนส่งสะดวกรวดเร็ว ผลผลิตทางการเกษตรมีราคาสูงและคุณภาพดี เพราะความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดิน เศรษฐกิจของจังหวัดนครปฐมในปัจจุบันจึงขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น โรงงานทอผ้าและผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป โรงงานผลิตของเล่น โรงงานพลาสติก โรงงานประกอบรถยนต์ โรงงานกลั่นน้ำมันพืช โรงงานผลิตเครื่องเคลือบดินเผา โรงงานสุรา โรงงานผลิตอาหาร กึ่งสำเร็จรูปและสำเร็จรูป ฯลฯ จากสภาพทางสังคมดังกล่าว ได้เอื้อให้ชุมชนปฐมอโคกดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างราบรื่น

ภายในชุมชนปฐมอโคกยังมีอาคารสิ่งปลูกสร้างกระจายอยู่ในหมู่บ้านชุมชนมากมายเพื่อใช้ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนปฐมอโคก ดังนี้

1. “ศาลาค้า” จำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคที่มีความจำเป็นต่อชีวิตในราคาถูก ทั้งที่ผลิตในชุมชนและที่ซื้อสินค้าจากห้างร้านบริษัททั่วไป ซึ่งศาลาค้าของจะประกอบด้วย

2. “ศาลาค้า 1” เป็นร้านค้าที่เน้นจำหน่ายของกินของใช้เป็นหลัก เช่น น้ำมันพืช น้ำตาล ผลิตภัณฑ์จากชุมชน อาทิ น้ำยาล้างจาน แชมพู ยาสมุนไพร เครื่องเขียน เป็นต้น

3. “ศาลาค้า 2” เป็นร้านค้าที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรปลอดสารพิษ เช่น ข้าวกล้อง ถั่วเขียว ถั่วเหลือง งา ลูกเดือย น้ำดื่มจากสมุนไพร ผลไม้ของไทย อาทิ น้ำใบบับวก น้ำฝรั่ง น้ำเก๊กฮวย น้ำเสาวรส เป็นต้น

4. “ศาลาค้า 3” เป็นร้านค้าสำหรับจำหน่ายอาหารมังสวิรัติ นอกจากศาลาค้า 3 แล้ว ชุมชนปฐมอโศกยังเปิดร้านอาหารมังสวิรัติ (มังสวิรัติ) ขึ้นอีกหนึ่งร้านซึ่งตั้งในตัวเมืองนครปฐมอยู่บริเวณซอย 2 นอกจากนี้ยังมีร้านค้าจำหน่ายพืชผักปลอดสารพิษที่ผลิตจากชุมชนด้วย อาทิ ผักบุ้ง คะน้า กวางตุ้ง มะละกอ ฟักทอง เป็นต้น

5. “ศาลางาน” เป็นอาคารขนาดใหญ่ 4 ชั้น โดยชั้นที่ 1 เป็นที่ตั้งโรงพิมพ์กองทัพนครปฐมนิธิ เพื่อพิมพ์หนังสือธรรมะให้กับชาวอโศกโดยจำหน่ายฟรี เพื่อการเผยแผ่อุดมการณ์ที่ว่า “เราจะพิมพ์หนังสือธรรมะให้ทั่วโลก” ชั้นที่ 2 ที่ทำการกิจกรรมไรสารพิษของชุมชน ชั้นที่ 3 เป็นศูนย์คอมพิวเตอร์และชั้นที่ 4 เป็นที่ทำการของกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน

6. “ศาลายา” ทำหน้าที่ในการจำหน่ายยาสมุนไพรที่ผลิตจากชุมชน นอกจากนี้ยังมีการแบ่งสรรเป็นห้องคลินิกทันตกรรม ห้องบดยา ห้องผลิตยาสมุนไพรและผลิตแชมพู

7. “ศาลาถั่ว” เป็นอาคารสำหรับการผลิต เต้าหู้แผ่น น้ำเต้าหู้เพื่อบริโภคในชุมชนและจำหน่าย

8. “ศาลาเชือดี” เป็นอาคารสำหรับการผลิตชีวี่ ปลาแร่เจ เต้าเจี้ยว มิโสะ และกะปิเจ เพื่อบริโภคในชุมชนและจำหน่าย

9. “ศาลาชวนชื่น” เป็นอาคารสำหรับการผลิตอาหารเสริมสุขภาพ อาทิ วิตามิน (จมูกข้าวสาลี) ลูกเดือยผง นมถั่วเหลือง ธัญญาหาร นมธัญญาพืช รำข้าวกล้อง ถั่วเขียว ข้าวกล้อง งา ตัด งาปั่น ถั่วเหลืองปั่น เป็นต้น

10. “ศาลาวิจัยพลังงานทดแทน” เป็นอาคารในการรวบรวมเศษเหล็กต่างๆ เพื่อนำมาแปรรูปเป็นพลังงานกลเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าใช้ภายในชุมชน ในขณะนี้อยู่ในช่วงของการทดลอง

11. “ศาลาขยะขยัน” ทำหน้าที่ในการจัดเก็บขยะ และจัดแยกขยะที่เกิดภายในชุมชนให้เป็นสัดส่วนเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปและจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้ของชุมชน

12. “ศาลาช่าง” เป็นอาคารสำหรับเก็บของมีค่าต่างๆ ของชุมชน และบริการซ่อมแซมบำรุงรักษา อุปกรณ์เครื่องมือที่ชำรุด อาทิ ระบบไฟฟ้า ประปา การวางท่อ ถนน และเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

13. “ศาลาล้านขวัญ” เป็นอาคาร 2 ชั้น โดยให้ชั้นบนของอาคารเป็นที่พักของเด็กนักเรียนสัมมาสิกขาฝ่ายหญิงทั้งมัธยมต้นและมัธยมปลาย ส่วนชั้นล่างของอาคารจะใช้ทำกิจกรรมของนักเรียน เช่น การประชุม รับประทานอาหาร ฝึกอบรม สัมมนาของนักเรียนภายนอกชุมชน เป็นต้น

14. “ศาลาล้านขวัญน้อย” เป็นอาคารเล็กชั้นเดียวอยู่ติดกับศาลาล้านขวัญเพื่อเป็นที่เก็บสิ่งของเครื่องใช้ของนักเรียนสัมมาสิกขาฝ่ายหญิง อาทิ เสื้อผ้า ชันสำหรับใส่อาหารแก้วนํ้าและเครื่องอาบน้ำ เป็นต้น

15. “ศาลาธาราภิบาล” ผลิตอาหารแปรรูป อาหารแห้ง ขนมแปรรูปทั้งคาวและหวาน เช่น เห็นสวรรค์ น้ำพริกเห็ดหอม น้ำพริกแมงดา น้ำพริกสาหร่าย โปรตีน ถั่วทอด เป็นต้น

16. “ศาลากรองน้ำดื่ม” เป็นอาคารชั้นเดียวสำหรับกรองน้ำดื่มให้กับสมาชิกชุมชน

17. “ศูนย์วิจัยและพัฒนาการแปรรูปสมุนไพร” เป็นอาคารที่ทำการศึกษาวิจัยเพื่อผลิตยาสมุนไพรสำหรับใช้ภายในชุมชนและจำหน่ายทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

18. “โรงครัวกลาง” เป็นที่ใช้ประกอบอาหารของชุมชนปฐมอโสภเพื่อถวายสมณะ ลิกขมาตุและบริโศกรวมกันทั้งชุมชน สมาชิกชุมชนจะมาร่วมกันประกอบอาหารสมาชิกชุมชนจะมารับอาหารจากจุดนี้เพื่อนำไปรับประทานร่วมกันหรือแยกตามครอบครัวหากมีมือกลางวันในช่วงเวลา 10.30-12.00 นาฬิกา เมื่อทางโรงครัวกลางประกอบอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้วจะนำอาหารทั้งหมดไปตั้งไว้ที่ศาลาวิหารเพื่อให้ทุกคนไปรับประทานอาหารรวมกันที่ศาลาวิหารในบริเวณพุทธสถานปฐมอโสภ

19. “โรงแช่มพู่” เป็นบ้านทาวนเฮาส์ 2 ชั้น ซึ่งทำหน้าที่ในการผลิตแช่มพู่ สบู่ นํ้ายาล้างจาน สมุนไพรเพื่อใช้ในชุมชนและจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง

20. “โรงจุลินทรีย์” ผลิตน้ำหมักสกัดชีวภาพจากพืชผัก และผลไม้ต่างๆ เพื่อใช้ในการเกษตร

21. “โรงปู้ย” เป็นอาคารไม้เปิดโล่ง ซึ่งทำหน้าที่ในการผลิตปู้ย ซึ่งได้จากขยะแห้ง ขยะเปียกที่ได้จากเศษใบไม้ เศษอาหารที่เหลือจากการประกอบอาหารภายในชุมชน

22. “โรงเพาะเห็ด” เป็นอาคารชั้นเดียวทำหน้าที่ในการเพาะเชื้อเห็ด และผลิตเห็ดเพื่อบริโภคชุมชนและจำหน่าย

23. “สวนกลีกรรรม” ภายในชุมชนจะมีสวนวิเวก สวนสวนทาง สวนภราดร สวนพันปี สวนบ้านอารมณ์ดี สวนเก้าไร่ สวนหกไร่ สวนสามมา ที่ทำการเพาะปลูกพืชผัก อาทิ ผักคะน้า กวางตุ้ง ผักบุ้ง ผักกาดหอม หัวหอม กระเทียม และพืชสมุนไพร อาทิ ว่านหางจระเข้ ฟักทลายโจร หญ้าหนวดแมว เพื่อบริโภคในชุมชนและจำหน่าย

24. “สหกรณ์กองปัจจัยสี่” ทำหน้าที่ในการให้บริการอุปกรณ์ สิ่งของเครื่องใช้ที่มีความจำเป็นด้านพื้นฐานสำหรับสมาชิกชุมชนปฐมอโสภ

25. “ห้องตัดเย็บ” เป็นบ้านทาวน์เฮาส์ 2 ชั้น ทำหน้าที่ในการตัดเย็บเสื้อผ้าออกแบบซ่อมแซมแก้ไขเสื้อผ้าบริการสมาชิกชุมชน

26. “ห้องประชุมชาวบ้าน” เป็นอาคารชั้นเดียวภายในอาคารมีการติดแอร์และพัดลมด้วย เพื่อใช้เป็นที่ประชุมของสมาชิกชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านของตำบลพระประโทน และเป็นสถานที่ฝึกอบรมผู้ที่สนใจมาศึกษางานที่ชุมชนปฐมอโสภ

27. “บ้านหัดดาว” เป็นบ้านทาวน์เฮาส์ 2 ชั้นทำหน้าที่ในการผลิตสื่อธรรมะในรูปของเทป ซีดี และบริการให้ยืมเทปธรรมสำหรับชาวปฐมอโสภ

28. “บ้านอารมณ์ดี” เป็นบ้านทาวน์เฮาส์ 2 ชั้น ซึ่งเป็นสถานที่ที่พักผู้ป่วยของชุมชน

29. “บ้านไพรอโสภ” เป็นอาคารชั้นเดียวเปิดโล่งซึ่งทำหน้าที่ในการผลิตวัตถุดิบ (สมุนไพร) เริ่มตั้งแต่การคัดเลือกวัตถุดิบ การทำความสะอาด หั่น อบสมุนไพร และบดเพื่อนำมาแปรรูปยาสมุนไพรในขั้นตอนต่อไป

30. “บ้านปัจจัยสี่” เป็นบ้านไม้ 2 ชั้นซึ่งทำหน้าที่ในการประกอบอาหารให้ผู้ป่วยในชุมชน

31. “บ้านพลาภิบาล” เป็นบ้านไม้ 2 ชั้นซึ่งทำหน้าที่ในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยโดยอาศัยวิธีการประคบ บีบ นวดและจับเส้นด้วยพืชสมุนไพร

32. “บ้านอบสมุนไพร” เป็นบ้านไม้ 2 ชั้นสำหรับให้บริการรักษาผู้ป่วยโดยการอบสมุนไพร ซึ่งมีตู้อบสมุนไพรที่ทันสมัยจำนวน 2 ตู้

ภาพที่ 3 ถนนกลางชุมชน

ภาพที่ 4 ด้านหน้าโรงอาหาร

ภาพที่ 5 เตาหุงต้มความร้อนสูงประหยัดเชื้อเพลิง

ภาพที่ 6 ศาลาวิจัยพลังงานทดแทน

บริบทของชุมชนพุทธรักษา

ประวัติความเป็นมา

ชุมชนพุทธรักษา เดิมเป็นพื้นที่ของหมู่ 7 ตำบลห้วยจรเข้ม้า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ต่อมาเทศบาลเมืองนครปฐม ได้ยกรับขยายพื้นที่เป็นเทศบาลนครนครปฐมมีประชากรรวม 298 ครั้วเรือน (พ.ศ. 2553) เทศบาลนครนครปฐม ได้มีการตั้งซื้อถนนเชื่อมต่อกับถนนราชมรรคาออก เชื่อมต่อกับถนนราชวิถี (หน้าโอเดียน) มีความยาวประมาณ 1,000 เมตร ชื่อว่าถนนพุทธรักษา พื้นที่ของชุมชนเป็นที่อยู่อาศัย ไม่มีทำการเกษตรหรือทำอย่างอื่นแต่อย่างใด เนื่องจากพื้นที่อยู่อาศัยใกล้กับวัดพระปฐมเจดีย์ ทางเทศบาลนครนครปฐมได้จัดแบ่งพื้นที่ของเทศบาลนครนครปฐม เป็นชุมชนภายในเขตเทศบาล 75 ชุมชน ซึ่งได้ชื่อชุมชนตามชื่อถนนคือ “ชุมชนพุทธรักษา”

ลักษณะพื้นที่และอาณาเขต

มีลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ราบ มีถนน ตรอก ซอยมาก เป็นที่ตั้งของที่อยู่อาศัย

อาณาเขตติดต่อกันดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ชุมชนหลังวัดใหญ่
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ถนนเพชรเกษม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ชุมชนหลังโรงเรียนเทศบาล 3
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ชุมชนดั่งศรี

ประชากร / ครั้วเรือน

จำนวนครั้วเรือน	298 ครั้วเรือน
ประชากร	ชาย 415 คน
	หญิง 503 คน รวม 918 คน
จำนวนผู้สูงอายุ	96 คน ผู้พิการ 5 คน
ผู้ด้อยโอกาส	- คน ผู้ยากจน - คน
ผู้ประสบปัญหาตาม(สย.)	89 คน
ผู้ว่างงาน	10 คน

การศึกษา

ไม่ได้เรียนหนังสือ	78 คน	อนุปริญญา	122 คน
อนุบาล	54 คน	ปริญญาตรี	142 คน
ประถมศึกษา	270 คน	สูงกว่าปริญญาตรี	32 คน
มัธยมศึกษา	220 คน		

การประกอบอาชีพ

ค้าขาย	102	ครัวเรือน
บริการ	2	ครัวเรือน
รับจ้าง	50	ครัวเรือน
รับราชการ	59	ครัวเรือน
ถูกจ้างเอกชน	21	ครัวเรือน
ธุรกิจส่วนตัว	22	ครัวเรือน
ว่างงาน	10	ครัวเรือน
ไปประกอบอาชีพที่อื่น	32	ครัวเรือน

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก คือ ค้าขายและรับราชการ จำนวน 161 ครัวเรือน อัตราค่าจ้างแรงงานในชุมชน 191 บาท ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 25,927 บาท / คน / ปี

สถานที่สำคัญในชุมชน

ศาลเจ้าพ่อเสือ	1 แห่ง
ศาลาเอนกประสงค์ (SML)	1 แห่ง
ร้านค้า / ร้านอาหาร	25 แห่ง

การคมนาคม / สาธารณูปโภค

ถนนในชุมชน	
ถนนสาธารณะ	1 สาย
ถนนคอนกรีต	5 สาย
ถนนลาดยาง	2 สาย
ไฟฟ้า	298 ครัวเรือน
น้ำประปา	298 ครัวเรือน
โทรศัพท์สาธารณะ	2 แห่ง

บริบทของชุมชนหลังวัดใหญ่

ประวัติความเป็นมา

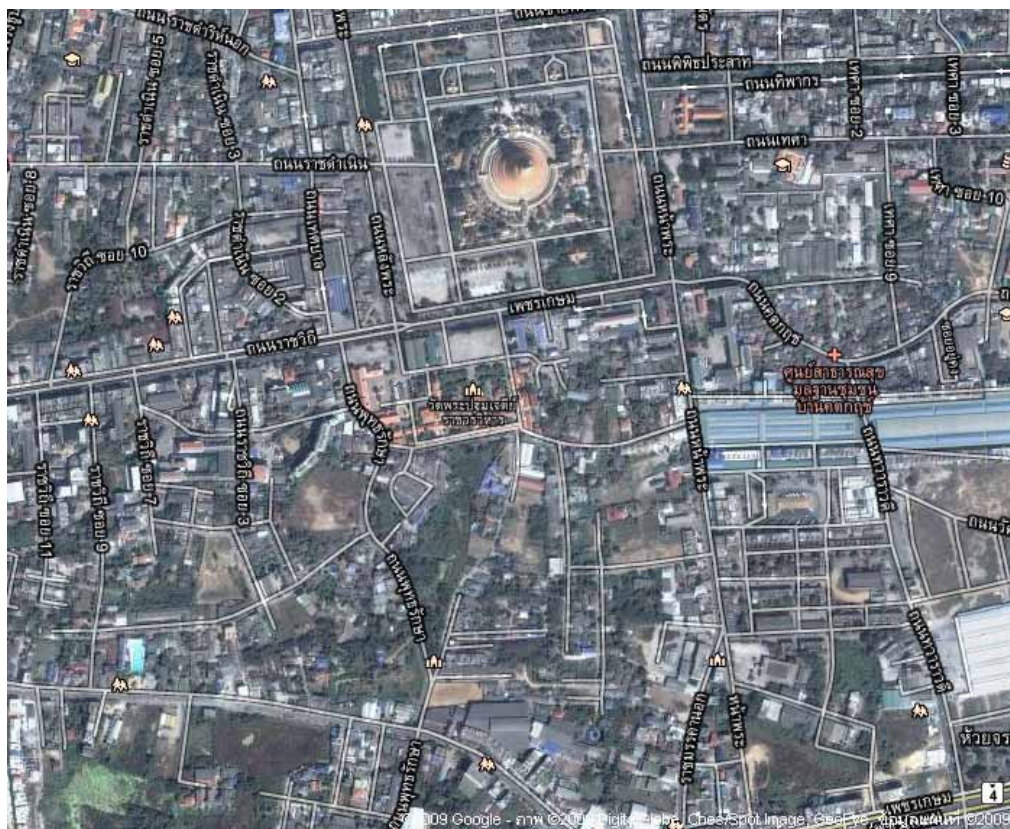
ชุมชนหลังวัดใหญ่เป็นชุมชนที่มีบริบทเหมือนกับชุมชนพุทธรักษา เพราะอยู่ติดกันอยู่ในเขตเทศบาลนครนครปฐม เมื่อปี 2521 ซึ่งได้ตั้งชื่อตามตำแหน่งที่ตั้งคือตั้งอยู่บริเวณหลังวัดใหญ่ (วัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร) ในอดีตชุมชนหลังวัดใหญ่เป็นที่รกร้าง เจ้าของที่ดินไม่ได้ใช้ประโยชน์ เมื่อมีการสร้างโรงเรียนเทศบาล 3 ทางเทศบาลนครนครปฐมได้เวนคืนที่ดินเพื่อสร้างโรงเรียนทำให้ประชาชนไม่มีที่อยู่อาศัย เทศบาลจึงต้องมาเช่าที่ดินรกร้างเพื่อสร้างเป็นห้องเช่าสงเคราะห์มีลักษณะเป็นห้องแถว เพื่อให้ประชาชนได้เช่าอยู่อาศัย ซึ่งมีเงื่อนไขต้องเป็นคนที่เคยอยู่ในพื้นที่ที่ถูกเวนคืนเพื่อสร้างโรงเรียนเทศบาล 3 และได้ตั้งเป็นชุมชนหลังวัดใหญ่ในเวลาต่อมา

วัดใหญ่ (วัดพระปฐมเจดีย์ฯ)

คำว่า “วัดใหญ่” ก็คือวัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกพิเศษ ชนิดวรมหาวิหาร ตั้งอยู่อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เป็นปูชนียสถานที่สำคัญยังเป็นดินแดนพระพุทธศาสนาแห่งแรกในประเทศไทย สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งคณะพระสมณทูต มีพระโสณะเถระและพระอุตตระเถระเป็นประธาน มาประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ มีการก่อสร้างเจดีย์ทางพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นครั้งแรก มีอายุนับพันปี ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

การจัดเขตพื้นที่ภายในวัดพระปฐมเจดีย์ฯ

เป็นความนิยม วัดมักจะจัดพื้นที่ภายในวัดเป็นสองเขต คือ เขตพุทธาวาสและสังฆาวาส วัดพระปฐมเจดีย์ก็เช่นกัน เขตพุทธาวาส หมายถึงเป็นที่อยู่ของพระพุทธเจ้า ประกอบด้วยองค์พระปฐมเจดีย์ พระอุโบสถและศาลา มีเนื้อที่ 118 ไร่ 3 งาน 30 ตารางวา เขตสังฆาวาส หมายถึงเป็นที่อยู่สำหรับพระสงฆ์ ประกอบด้วยหมู่กุฏิสงฆ์ หอปริยัติธรรม ศาลาการเปรียญ ฌาปนสถาน มีเนื้อที่จำนวน 38 ไร่ 15 ตารางวา เขตสังฆาวาสนี้เองที่คนในท้องถิ่นเรียกว่า “วัดใหญ่” เพราะมีลักษณะใหญ่ ดังนั้น ชุมชนที่อยู่หลังวัดจึงเรียกว่า “ชุมชนหลังวัดใหญ่” ถ้าเป็นทางราชการไม่ได้แยก คงเรียกรวมกันทั้งสองเขต คือ เขตพุทธาวาสและสังฆาวาสนั้นแล้ว “วัดพระปฐมเจดีย์ฯ”

แผนที่: ภาพถ่ายดาวเทียม วัดพระปฐมเจดีย์และชุมชนหลังวัด ข้อมูลจาก google

ประชากร / ครัวเรือน

จำนวนครัวเรือน	311 ครัวเรือน
ประชากร ชาย	324 คน
หญิง	379 คน รวม 703 คน
จำนวนผู้สูงอายุ	56 คน
ผู้พิการ	12 คน
ผู้ด้อยโอกาส	5 คน
ผู้ยากจน	10 คน
ผู้ประสบปัญหาตาม (สข.)	- คน
ผู้ว่างงาน	6 คน

การศึกษา

ไม่ได้เรียนหนังสือ	218 คน
ประถมศึกษา	208 คน
มัธยมศึกษา	133 คน
อนุปริญญา	85 คน
ปริญญาตรี	51 คน
สูงกว่าปริญญาตรี	8 คน

การประกอบอาชีพ

ภาคเกษตร	- ครัวเรือน
นอกภาคเกษตร	
ค้าขาย	23 ครัวเรือน
บริการ	16 ครัวเรือน
รับจ้าง	65 ครัวเรือน
รับราชการ	12 ครัวเรือน
ลูกจ้างเอกชน	18 ครัวเรือน
ว่างงาน	6 ครัวเรือน
ไปประกอบอาชีพที่อื่น	14 ครัวเรือน

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก คือ รับจ้าง จำนวน 65 ครัวเรือน อัตราค่าจ้างแรงงานในชุมชน 153 บาท ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 67,842.24 บาท / คน / ปี

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนพุทธรักษาและชุมชนหลังวัดใหญ่

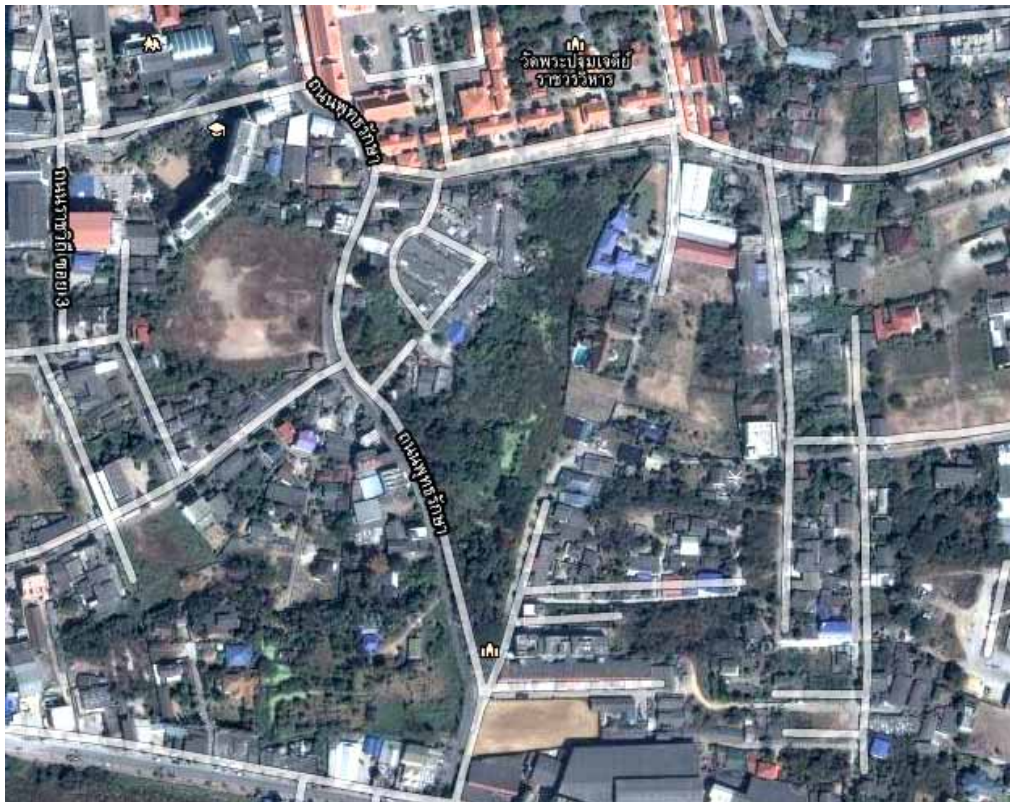
ชุมชนหลังวัดใหญ่และชุมชนพุทธรักษา เป็นชุมชนที่ติดต่อกันมีเพียงถนนพุทธรักษาขึ้นอยู่เท่านั้น ดังนั้น สภาพทางเศรษฐกิจจึงเหมือนกัน กล่าวคือเป็นเศรษฐกิจระบบตลาด ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ในเรื่องของแหล่งอาหาร เช่นการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์บกสัตว์น้ำ ไม่มีผลิตภัณฑ์เป็นของชุมชน คนในชุมชนไม่ได้รวมกลุ่มกันเพื่อการสร้างรายได้ ถึงแม้จะการทำอาชีพค้าขายก็มีข้อจำกัดหลายด้าน เช่นในเรื่องของการไม่มีเงินทุนและเสี่ยงต่อการขาดทุนเนื่องจากมีห้างค้าส่งห้างค้าปลีกและร้านค้าย่อย ซึ่งมีอยู่มาก ดังนั้น คนในชุมชนส่วนมากจึงมีอาชีพรับจ้าง รายได้แทบไม่พอกับรายจ่าย มีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบแทบทุกครัวเรือน

วิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนพุทธรักษาและชุมชนหลังวัดใหญ่

การดำเนินชีวิตของคนทั้งสองชุมชน เป็นการดำเนินชีวิตแบบวัฒนธรรมสมัยใหม่ ให้อยู่อย่างง่าย ๆ ตามที่มีเท่าที่หาได้ ไม่ให้เกินขีดความสามารถเท่าที่ครอบครัวจะรับได้ เป็นแนวทางในการจัดการกับชีวิตความเป็นอยู่ ในท่ามกลางระบบเศรษฐกิจกระแสหลักที่ไม่มีระบบการพึ่งตนเอง ถึงกระนั้นก็ตาม สังคมไทยได้รับพระราชทาน “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ภายในครัวเรือน คนในชุมชนทั้งสองแห่งก็เหมือนกับคนในชุมชนเมืองทั่วไปในสังคมไทย ที่มักเน้นความทันสมัย (modernization) ซึ่งสังเกตได้จากพฤติกรรมแห่งบริโภคนิยม (consumerism) ที่แสดงออกอย่างชัดเจน

พื้นฐานทางความคิด

พื้นฐานทางความคิดของคนในชุมชนทั้งสอง เป็นคนรักท้องถิ่น เพราะเขาเห็นว่าจังหวัดนครปฐมเป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียง มีองค์พระปฐมเจดีย์เป็นศูนย์รวมใจ มีแหล่งท่องเที่ยว หากินง่าย (งานทำ) แต่ในท่ามกลางภาวะสังคมทันสมัย ก็มีสำนักเจ้าทรงมากเช่นกัน ดูเหมือนว่าจะสวนทางกับความทันสมัยทางเทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม สำนักเจ้าทรงก็มักเป็นผู้ถือศีลปฏิบัติธรรม

แผนที่: ภาพถ่าย ชุมชนพุทธรักษาและชุมชนหลังวัดใหญ่ ข้อมูลจาก google

ภาพที่ 7 ชุมชนหลังวัดใหญ่

ภาพที่ 8 ร้านขายส้มตำภายในชุมชน

ภาพที่ 9 ตลาดนัดใกล้ชุมชนพุทธรักษา

ภาพที่ 10 ห้างสรรพสินค้าข้างชุมชน

ภาพที่ 11 ห้างสรรพสินค้าข้างชุมชน

ภาพที่ 12 ร้านค้าปลีกภายในชุมชน

บทที่ 5

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาวิเคราะห์เชิงวิพากษ์กระบวนการทัศนคติความคิดในวิถีพุทธกับกระแสการบริโภคนิยม และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ของการดำเนินชีวิตที่ขนานไปกับภาวะสังคมทันสมัย ในชุมชนสองแห่ง คือ 1) ชุมชนปฐมอ โสภ และ 2) ชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่ ซึ่งมีประเด็นในการศึกษาวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิด ดังนี้

1. เป้าหมายหลัก
2. วิธีการ
3. คำนิยม
4. แรงจูงใจ
5. เทคโนโลยี
6. ทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม
7. โลกาภิวัตน์
8. ความหมายเชิงสัญลักษณ์
9. จุดแข็งและจุดอ่อน

วิถีชีวิตของชาวชุมชนปฐมอ โสภ

เป้าหมายหลัก

ชุมชนปฐมอ โสภเป็นชุมชนที่มีบริบททางสังคมแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ เพราะไม่ได้เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มกันของคนตามธรรมชาติ หากแต่เกิดจากการรวมตัวของคนที่มีความคิดอย่างเดียวกัน มีแนวคิดอย่างเดียวกัน จึงได้ร่วมกันก่อตั้ง “โครงการปฐมอ โสภ” ขึ้น เมื่อยี่สิบกว่าปีที่แล้ว ก่อให้เกิดกระบวนการใหม่ สันถล่อนวงการพอสมควร ทั้งในเรื่องของตัวบุคคล โครงสร้างองค์การจัดการจัดการชุมชน ซึ่งล้วนแต่เป็นแนวคิดใหม่ มีผลต่อการบริหารจัดการชุมชนเองโดยตรง โดยมีเป้าหมายชัดเจนว่าจะต้องเป็นชุมชน “วิถีพุทธ” ทุกคนภายในชุมชนจะต้องถือศีลกินเจอย่างเคร่งครัด ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข

กิจกรรมของชุมชน

นอกจากการทำงานที่ถือว่าเป็นการปฏิบัติธรรมส่วนหนึ่งแล้ว ชุมชนปฐมอโศกยังมีกิจกรรมทำประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมในด้านต่างๆ เช่น งานด้านการเผยแผ่พระธรรม การให้ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ การช่วยเหลือด้านปัจจัย 4 อย่างที่ท่าน สมณะเสียงศีล ชาตวโร ประธานชุมชนได้กระทำมาตลอด

“ต้องช่วยเหลือคน โดยเฉพาะเกษตรกร ซึ่งมีความยากจนกันมาก อาตมาเห็นแล้วรู้สึกทันทุไม่ได้ อยากจะสอนยากขึ้นแนะแนวทาง อยากให้ความรู้เขา เพราะว่าเขาเดินทางมาผิด ไปหลงสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติ ผิดธรรมชาติ แล้วทำให้เสียหายไปหมด พูดอย่างไรก็ยากเหลือเกินไม่เชื่อกันเลย บางคนก็ถามว่า “กิจของสงฆ์หรือเปล่า” ถ้าถามอย่างนี้ อาตมาก็ว่าเป็นกิจของสงฆ์ เป็นเรื่องที่ต้องชี้แนะแนวทางให้แก่ชาวบ้าน ให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข สังคมก็จะเป็นสุข ประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า แล้วครอบครัวจะเป็นสุขอย่างไร ถ้ามีความยากจนอยู่ จะมีความสุขได้ก็ต้องมีความพร้อม มีความถูกต้องในการทำงาน ในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะในภาคการเกษตรนี้ อาตมาก็เป็นลูกชาวนามาก่อน รู้เรื่องนี้ดี และยังถ้าเอารั้วมาใช้ในการทำงานเกษตร โอกาสที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ความยากจน มีแทบร้อยเปอร์เซ็นต์ ถ้าคนทั่วไปที่ไม่ใช่เป็นพระไปบอกกล่าว บางทีชาวบ้านเขาก็ยากเชื่อนะ แต่อาตมาเป็นพระพอพูดอะไรไปแล้ว ชาวบ้านเขาค่อนข้างจะเชื่อฟังและยอมรับได้”

โรงเรียนสัมมาสิกขาปฐมอโศก

ชุมชนมีโรงเรียนเป็นของตัวเอง “โรงเรียนสัมมาสิกขาปฐมอโศก” (สส.ฐ) เป็นโรงเรียนสงเคราะห์ตามมาตรา 15 (3) รับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ลักษณะเป็นโรงเรียนประจำ ต้องศึกษาปฏิบัติธรรมพร้อมไปกับการเรียน ปรัชญาของโรงเรียน คือ สัตถะ เป็นงาน ชาญะ วิชา จากการที่โรงเรียนสัมมาสิกขาปฐมอโศก เป็นโรงเรียนประจำ นักเรียนๆ วิชาการในห้องเสร็จแล้วออกไปเรียนนอกห้อง เรียนด้วยการปฏิบัติจริงในสถานที่จริงเอาผลจากการปฏิบัติตามใช้จริง ดังที่ ธีรรัตน์ ศรีลาศักดิ์ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“หนูเรียนทั้งภาควิชาการและภาคปฏิบัติค่ะ ปฏิบัติจริงตามฐาน มีเพาะเห็ด ปลูกถั่ว ทุกคนมีหน้าที่หมดถึงจะเป็นนอกเวลาเรียนก็ต้องเปลี่ยนเวรกันไปตามฐานที่รับผิดชอบ” นักเรียนมีหน้าที่ที่ต้องทำทุกคนอยู่กับการเรียนและทำงานทั้งวัน รวมไปถึงการปฏิบัติธรรมด้วย ดังที่ ลินทิพย์ สรรพพร ให้

สัมภาษณ์ว่า “เราตื่นกันตั้งแต่ตี 4 สวดมนต์ทำวัตรเสร็จก็เข้าประจำทำงานกันตามฐานต่างๆ พอ แปดโมงเช้าก็ไปกินข้าวกันที่โรงครัว กินข้าวเสร็จก็ทำงานกันต่อ.....ที่นี้นั่งสมาธิหน่อย อาศัยว่าใช้การงานเป็นการปฏิบัติ.....พวกเราฝึกสติไปด้วย ทำงานไปด้วย พุดง่ายก็คือทำงานไปด้วยปฏิบัติไปด้วยค่ะ มีความสุขดีกับการทำงาน”

นักเรียนทุกคนจะต้องปฏิบัติธรรมคือถือศีล 5 ละอบายมุข และรับประทานอาหารมังสวิรัต การทำอาหารนักเรียนจะมีวาระทำร่วมกับผู้ใหญ่ ในที่ประชุมประจำเดือนจะมีการชำระศีล หมายถึงสารภาพว่า ทำผิดศีลข้อไหนบ้าง เพราะเหตุไร ข้อไหนยังบริสุทธิ์ จะมีสมณะคอยแนะนำให้กำลังใจ ซึ่งเป็นการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ดังที่ธิดารัตน์ ศรีลาศักดิ์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“....ฉันถือศีล 5 คนที่นี้ทุกคนก็ถือศีลอย่างน้อยก็ศีล 5.....คนที่อยู่ที่นี่ต้องรักษาศีลทานมังสวิรัต ถ้ารักษาไม่ได้ก็อยู่ที่นี่ไม่ได้ใครทำผิดศีลต้องถูกทำโทษตอนแรกก็ถูกทัณฑ์บนเอาไว้ก่อน ถ้าทำผิดซ้ำอีกก็ต้องออกไป จะอยู่ที่นี่ไม่ได้.....ทุกเดือนเรามีการประชุมกัน มีการชำระศีลในที่ประชุม ท่านสมณะก็ช่วยชี้แจงแนวทางการปฏิบัติ ใครมีข้อสงสัยในการปฏิบัติก็สอบถามท่านสมณะเลยตอนนั้น.....ศีลทำให้เรามีธรรมะชัดเจนจิตใจ”

ภาพที่ 13 นักเรียนหญิงในชุดนักเรียนของโรงเรียนสัมมาสิกขาลัย

ภาพที่ 14 นักเรียนชายในชุดนักเรียนของโรงเรียนสัมมาสิกขาลัย

วิธีการ การบริหารจัดการ

หลักสาระณะโกลี

เนื่องจากคนในชุมชนปฐมอโศกทำงานโดยไม่หวังรับค่าตอบแทน ดังนั้นปัจจัยการดำรงชีวิตจึงมีการจัดสรรจากส่วนกลาง โดยทุกคนยินดีที่จะสละรายได้ทั้งหมดให้แก่ชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงดำเนินไปได้ด้วยระบบ “สาระณะโกลี” กล่าวคือทุกคนในชุมชนต่างทำงานเพื่อส่วนกลางรายได้ที่เกิดจากการทำงานของทุกคนล้วนนำมาเก็บไว้ให้เป็นกองทุนส่วนกลางของชุมชน โดยมีเจ้าหน้าที่เป็นผู้จัดสรรเพื่อนำเงินในชุมชนมาใช้ประโยชน์ เช่น นำมาเป็นค่าอาหาร เป็นค่าไฟฟ้า ค่าเครื่องอุปโภค บริโภค ค่ารักษาพยาบาล ค่าก่อสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่ได้รับความเห็นชอบจากคนในชุมชนแล้ว รวมถึงการนำเงินไปใช้ในการลงทุนต่างๆของชุมชน เช่นการผลิตยาสมุนไพร และการตั้งร้านขายอาหารมังสวิรัต และการพิมพ์หนังสือธรรมะแจก เป็นต้น ซึ่งการนำเงินมาใช้จะมีเจ้าหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบด้านต่างๆ เป็นผู้เบิกจ่าย หากเป็นของที่คนในชุมชนใช้ในการดำเนินชีวิต

โดยปกติเป็นประจำ เช่น เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ก็สามารถที่จะไปเบิกเอามาใช้ได้เลย แต่หากเป็นเรื่องที่จะต้องใช้ทุนมาก เช่นการก่อสร้างอาคารจะต้องมีการประชุมเพื่อขอมติจากที่ประชุม ซึ่งในการประชุมนี้ทุกคนในชุมชนจะมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นทั้งหมด ส่วนการตัดสินใจจะเป็นหน้าที่ของหัวหน้าชุมชนและหัวหน้าแผนกต่างๆ ส่วนสมณะจะเป็นเพียงผู้แนะนำในการประชุม

ชุมชนปฐมอโศกใช้หลักสารณียธรรม ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนควบคู่ไปกับหลักสาธารณะโภคี ทำให้ชุมชนไม่มีผลประโยชน์ที่ขัดกัน มีความเห็นตรงกัน ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมของชุมชนจึงมีจิตสำนึกในการที่จะรับผิดชอบต่อทุกๆกิจการของชุมชน เช่นคำให้สัมภาษณ์ของคุณมั่งมัน อโศกตระกูล ว่า

“เราทำงานได้เท่าไร เราก็ให้เข้าสาธารณะ โภคีหมด ไม่เก็บไว้ใช้ส่วนตัว เพราะไม่รู้จะใช้อะไร อยู่ที่นี่ถึงเวลาก็มีกิน ที่อยู่อาศัยก็มี ของใช้ก็มีพร้อม.....คือมอบเอาไว้เป็นของส่วนกลาง นำมารวมกันเป็นของส่วนกลาง ทุกคนช่วยกันทำแบ่งกันใช้ เวลาใช้ก็ไปเอาจากส่วนกลาง จะไม่สะสมเอาไว้เป็นส่วนตัว.....ถ้าใครต้องการใช้เงินก็ไปเบิกเอาจากส่วนกลาง หรือสามารถตั้งเงินเดือนให้กับตนเองได้ แต่ไม่เกินเดือนละสามพันบาท.....การเป็นอยู่เหมือนกับครอบครัวใหญ่ ร่วมกันทำร่วมกันรับผิดชอบ ทุกคนจะรู้หน้าที่ของตนเอง คล้ายกับกงสีของชาวจีนในยุคก่อน แต่คงสืบทอดได้ไม่นานพอพ่อแม่แบ่งสมบัติก็สลาย.....ไม่มีคนจนไม่มีคนรวย ทุกคนมีสิทธิเหมือนกันหมด ไม่มีเจ้านายไม่มีลูกน้อง ไม่มีใครแย่งชิงผลประโยชน์ ไม่มีใครเสียประโยชน์.....ที่พักรจะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ปีละครั้ง เขาไม่ให้คิดที่อยู่..... ก็มีหมอน มีเสื้อ มีมุ้ง มีผ้าสองชุด..... ”

พาณิชย์อาริยะ

พาณิชย์อาริยะ หมายถึง การค้าการขายของผู้มีวัฒนธรรมอันประเสริฐ เป็นความเจริญทางจิตใจไม่ใช่วัตถุ ชุมชนปฐมอโศกมีระบบการผลิตและการจำหน่ายสินค้าแห่งน้ำใจที่ “ขายต่ำกว่าทุน” เพราะตั้งใจจะให้ขาดทุน ตามปรัชญาที่ว่า “ขาดทุนคือกำไร” กำไรในที่นี้ คือ การที่ได้ให้ การที่ได้เสียสละ สะพัดออกไปสู่สังคม

จริงๆแล้วชาวชุมชนมีระบบการผลิตไม่ใช่เพื่อการพาณิชย์ แต่เพื่อใช้ภายในชุมชน เมื่อเหลือใช้ ก็จำหน่ายออกบ้าง ดังการเปิดเผยของคุณช่วยบุญ จันทรรักษา ว่า

“.....นอกจากจะทำใช้กันในชุมชนแล้ว เรายังทำขายให้คนนอกชุมชนในราคาถูกกว่าท้องตลาด เช่นยาสมุนไพร แชมพู ผลิตภัณฑ์จากถั่ว รวมถึงอาหารเจ

เราก็มีร้านค้าของเราไปตั้งขายในราคาถูกกว่าที่อื่น.....เราไม่ได้ทำขายเพื่อเอากำไรนะ แต่เราขายเพราะคนเขามาดูแล้วเห็นว่าดีแล้วอยากเอาไปใช้บ้าง แบบนี้เราก็ทำขายถ้าเรามีความพร้อม”

“ถ้าเงินเราเหลือเราก็ใช้วิธีการสะพัดออก เช่นการทำหนังสือแจก การขายอาหารมังสวิรัตราคาถูก ขายยาสมุนไพรราคาถูก ของที่นี้ถูกอย่างถูกกว่าราคาท้องตลาด.....เราไม่ได้คิดว่าทำขายแล้วจะได้กำไรหรือไม่ แต่เราคิดว่าจะเป็นประโยชน์แก่สังคมหรือไม่.....ทุนคือการที่เรามาทำงานโดยไม่เอาเงินเดือนคือการบริจาค ถ้าเราอยู่ข้างนอก เราทำงานได้เงินเดือน แต่ที่นี้ทุนที่เกี่ยวกับแรงงานไม่ได้คิดบวกเข้าไปในสินค้า” (นุ่งมัน อโศกตระกูล)

ค่านิยม

รากฐานแนวความคิดเรื่อง “ถือศีล 5 ละอบายมุข” พ่อท่านสมณะโพธิรักษ์เรียกฐานแนวคิดนี้ว่า “ระบบบุญนิยม” เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวชุมชนปฐมอโศก ซึ่งทวนกระแสทุนนิยมภายใต้ระบบนี้ ก่อให้เกิดการรวมพลังกายพลังใจพลังศรัทธาในพระพุทธศาสนา สร้างสรรค์ด้วยความเสียสละอย่างเต็มที่ เชื่อมมั่นในทฤษฎีบุญว่า จะนำพาสังคมไปสู่ความสุขสงบร่มเย็น เป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่วนรวม โดยคนในชุมชนจะยึดหลักที่ว่า “ทำงานเพื่อหวังบุญ ไม่ทำงานเพื่อหวังเงิน” ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นการทำงานด้านเกษตรกรรม การค้าขาย หรือแม้กระทั่งอุตสาหกรรมก็ดี ชุมชนปฐมอโศกสามารถทำได้โดยไม่หวังผลกำไร และดำเนินกิจการต่างๆ ของชุมชนเพื่อตอบสนองต่อสังคมส่วนรวม เช่น การขายสินค้าราคาถูก การให้บริการต่างๆ แก่สังคม ล้วนทำเพื่อมุ่งหวังบุญโดยไม่หวังผลกำไร ชุมชนปฐมอโศก จึงเป็นชุมชน “บุญนิยม” ที่ยืนหยัดอยู่ในสังคม เพื่อพิสูจน์สังขรณ์ในพุทธศาสนาว่า มนุษย์เราสามารถที่จะไม่เบียดเบียนกันได้ ไม่เอาเปรียบกันได้ ฯลฯ และสามารถทำได้ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งพระวิสุทโธ (ปึก) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“เราไม่ได้คิดว่าทำแล้วจะได้หรือไม่ แต่เราคิดว่าจะเป็นประโยชน์หรือไม่ เราไม่ยอขายได้สิ่งที่ป็นรูปธรรม “บุญ” เป็นคำตอบการกระทำของเรา เป็นทางเลือกของพวกเราด้วย spirit of merit team....”

แรงจูงใจ

ภูมิหลังของชาวชุมชนปฐมอโศกมีแรงจูงใจเชิงโครงสร้าง คือ เป็นผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นแรงจูงใจหลักเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงไม่ยุ่งยากต่อการประสานความเข้าใจกันหรือ

แสวงหาผู้ที่มีโลกทัศน์อย่างเดียวกัน มีทัศนคติต่อสันติอโศกอย่างเดียวกัน มีเจตจำนงอย่างเดียวกัน จึงมาอยู่รวมกัน ได้จนกลายเป็นชาวปฐมอโศก อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล จึงสังเคราะห์ได้ 4 กลุ่ม ดังนี้

- 1) กลุ่มที่เบื่อหน่ายระบบสังคมภายนอก
- 2) เลื่อมใสในการนำเสนอของท่านสมณะโพธิรักษ์ รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิต
- 3) มีความต้องการที่จะปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นจริงๆ จากเหตุผลในใจส่วนตัว
- 4) ต้องการศึกษาล่าเรียนในโรงเรียนสามัญศึกษา

อย่างไรก็ตาม ด้วยความเป็น “ปฐมอโศก” นั่นเอง เป็นแรงจูงใจหลักและมีพลังที่สามารถทำให้คนบางคนสละตำแหน่งหน้าที่การทำงานที่หลายๆคนปรารถนา อย่างเช่นกรณีของผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อคุณมณฑล วงศ์สุภัทธารักษ์ว่า

“ผมเคยทำงานธนาคารมาก่อน มีรายได้ค่อนข้างดี ชีวิตมีความสุขเหมือนคนทั่วไป แต่ต่อมารู้สึกว่าไม่ใช่ อาหารที่เรากินเข้าไปแต่ละวันเราคิดว่าเป็นของดี แต่กลับพบว่าเราสะสมสารพิษเข้าไปในตัวเราทีละนิดๆ และยังรู้สึกว่าคุณมีบางอย่างที่ขาดหาย จนได้มาที่นี้จึงคิดว่าที่นี่มีคำตอบที่ผมหาอยู่นาน”.....ในตอนแรกผมแค่ไปๆมาๆ เหนื่อยจากทำงานก็มาที่นี้เหมือนพักผ่อนจิตใจ ต่อมาพบว่าอยู่ที่นี้ดีกว่าอยู่ข้างนอก เพราะอยู่ข้างนอกก็ทำงานเพื่อให้ชีวิตอยู่ได้ อยู่ที่นี้ก็ทำงานให้ชีวิตอยู่ได้เหมือนกัน แต่ที่นี้ไม่ต้องแก่งแย่งแข่งขัน ทำงานเพื่อเป็นการปฏิบัติธรรม พุดง่ายๆ ทำงานที่นี้นอกจากทำให้ชีวิตอยู่ได้แล้วยังได้ธรรมะอีกด้วย”

นอกจากนี้ ยังมีคุณครูใจดีน ชาวหินฟ้า ได้กล่าวถึงประเด็นเดียวกันว่า

“เรียน ทำงานมีเงินเดือนหมดแล้ว ชีวิตมันน่าจะพอแล้ว แต่เมื่อศึกษาจึงได้พบว่าในโลกวิญญานมันมีอะไรมากกว่านี้ มันพัฒนาได้ ไม่ใช่แค่ในชาตินี้แต่ในชาติต่อไปด้วย และมันใช้ชีวิตทั้งชีวิตในการพัฒนา.....ค้นหาอยู่นานว่าชีวิตผมจะเดินไปทางไหนดี จนได้มาเจอแนวทางของปฐมอโศกก็คิดว่าใช่เลย ตอนแรกก็ไม่กล้าตัดสินใจมาอยู่ทดลองไปๆมาๆอยู่นาน จนกระทั่งเห็นว่าที่นี้เค้าทำจริงก็เลยมาอยู่ถาวร”

ปฐมอโศกได้เสนอแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เข้าใกล้สภาพแห่งความพ้นทุกข์ ด้วยการเผยแพร่ ภายใต้อุดมการณ์ที่ว่า “จะพิมพ์หนังสือแจกให้เต็มโลก” ส่งผลให้คุณมุ่งมั่น อโศกตระกูล หันหลัง ให้กับชีวิตคู่และบ้านเรือน

“ตอนแรกฉันได้อ่านหนังสือธรรมะที่เข้าเอาไปแจก พออ่านก็รู้สึก ว่า แนวทางของที่นี่เป็นแนวทางที่ปฏิบัติได้จริง ทำให้พ้นทุกข์ได้จริงเลยตัดสินใจ เข้ามาอยู่....” เมื่อมาอยู่ที่ปฐมอโศกแล้ว ชาวชุมชนต่างก็ภูมิใจ อย่างที่ สมณะ จະขັນ ได้กล่าวถึงว่า “ก่อนจะตัดสินใจบวชเป็นสมณะที่นี้ก็ตัดสินใจอยู่นาน คนที่จะบวชเป็นสมณะที่นี้ก็ไม่ใช่ว่าจะบวชง่ายๆ แต่ต้องศึกษาและทดลองใช้ ชีวิตอยู่กับเขาก่อน จนได้รับความยินยอมถึงจะสามารถบวชได้”

เทคโนโลยี

แม้ชุมชนปฐมอโศกจะมีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายไม่พึ่งพาเทคโนโลยี เป็นหลักเพื่อตอบสนองปัจจัยการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน แต่ทั้งนี้ ก็ยังมีส่วนพึ่งพาเทคโนโลยี เพื่อการผลิต และเพื่อการสื่อสาร ซึ่งในส่วนของการผลิต ชุมชนปฐมอโศกใช้เทคโนโลยีแบ่ง ออกเป็น 2 ส่วนคือ 1) ผลิตเพื่อเป็นปัจจัย 4 สำหรับการบริโภคภายในชุมชน 2) ผลิตเพื่อจำหน่ายแก่ คนทั่วไป

ภาพที่ 15 ศาลาเจาะวิจัยสมุนไพร

ส่วนที่ผลิตไว้ใช้บริโภคภายในชุมชนจะเป็นการผลิตอาหาร ยารักษาโรค ปุ๋ยอินทรีย์ เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชาวปทุมอโศกและเป็นสิ่งที่ชาวปทุมอโศกจะต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรก ทั้งนี้เพราะคนในชุมชนทุกคนเว้นจากการกินเนื้อสัตว์ ทุกคนล้วนทานมังสวิรัต ทำให้ต้องการโปรตีนจากถั่วเหลืองแทนการได้โปรตีนจากเนื้อสัตว์ ดังนั้นการแปรรูปถั่วเหลืองเป็นเต้าหู้ จึงนับได้ว่าเป็นการจัดการปัจจัยพื้นฐานทำให้คนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ส่วนการผลิตยารักษาโรค เป็นการผลิตยาแผนโบราณด้วยสมุนไพรที่หามาปลูกขึ้นเองในชุมชนส่วนหนึ่งสำหรับใช้กันภายในชุมชน อีกส่วนหนึ่งสำหรับขายแก่คนทั่วไปที่มีความสนใจ

สำหรับการผลิตเพื่อจำหน่าย ชุมชนปทุมอโศกยึดหลักที่ว่า “ทำแต่พอดีกำลังของตน” หมายถึงทำเท่าที่วัตถุดิบของชุมชนจะพอหาได้ แม้ว่าปัจจุบันชุมชนปทุมอโศกจะมีโรงงานผลิตน้ำงานเพื่อส่งโรงงานโพรโมสต์ก็ตาม แต่ไม่ได้มุ่งผลิตส่งตามความต้องการของโรงงานโพรโมสต์ แต่ผลิตตามกำลังของตนเอง กล่าวคือกำลังคนและปริมาณวัตถุดิบที่ชุมชนสามารถหาได้ แม้ว่าโรงงานโพรโมสต์มีความต้องการน้ำจืดในปริมาณที่มากกว่ากำลังผลิต และมีการเจรจาขอให้ชุมชนปทุมอโศกผลิตมากกว่านี้ก็ตาม แต่ชุมชนยังคงยึดหลักไม่ทำอะไรเกินตัว ยังผลิตส่งตามกำลังคนและวัตถุดิบที่ชุมชนยังสามารถจัดหาได้อยู่เช่นเดิม นอกจากการผลิตน้ำจืดแล้ว ชุมชนปทุมอโศกยังมีการจำหน่ายเต้าหู้ ยาสมุนไพรรักษาโรค เป็นต้น ที่ชุมชนทำการผลิตขึ้นและเหลือจากที่ใช้ภายในชุมชน ซึ่งทำการจำหน่ายโดยไม่เน้นผลกำไร แต่มุ่งหวังให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมและไม่ว่าจะเป็นการผลิตเพื่อบริโภค หรือเพื่อจำหน่ายก็ตาม ชุมชนปทุมอโศกจะมีการจัดการวัตถุดิบอย่างรอบคอบ

ภาพที่ 16 โรงงานผลิตโปรตีนเกษตร (กিজั่ว)

ด้านการสื่อสาร ชุมชนปฐมอโศกใช้สื่อสถานีโทรทัศน์ วิทยุ และสิ่งพิมพ์เพื่อเผยแพร่ความรู้และหลักธรรมให้แก่ประชาชนทั่วไป โดยมีสถานีเป็นของตนเองทั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์ และโรงพิมพ์ ซึ่งทำให้สามารถเผยแพร่แนวทางและความรู้ให้แก่ชาวโศกและสังคมได้อย่างทั่วถึงและรวดเร็ว โดยการผลิตสื่อวิทยุโทรทัศน์จะทำการผลิตโดยชมรมเพื่อนช่วยเพื่อน ซึ่งตั้งอยู่ชั้น 4 ของศาลางาน โดยและสื่อสิ่งพิมพ์จะผลิตที่โรงพิมพ์กองทัพนครมุนินิ ซึ่งการผลิตสื่อส่วนใหญ่จะเป็นการผลิตสื่อเกี่ยวกับธรรมะ และความรู้เกี่ยวกับเกษตรปลอดสารพิษ

ภาพที่ 17 วิทยุชุมชนปฐมอโศก คลื่น 107.75 MHz. คลื่นธรรมะ 24 ชั่วโมง

ภาพที่ 18 โรงพิมพ์กองทัพนครมุนินิ สาขานครปฐม

ทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม

การใช้และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องที่ชาวปฐมอ โสก คำนึงถึงในทุกๆกิจกรรมของการดำเนินชีวิต ทั้งนี้เริ่มจากการเกษตรซึ่งเป็นกิจกรรมพื้นฐานและเป็นกิจกรรมที่เป็นหลักใหญ่ที่สุดของชุมชนจะเห็นได้ว่าชาวปฐมอ โสกมีการทำเกษตรอินทรีย์โดยไม่ใช้สารเคมีในทุกขั้นตอนของการทำการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นยาฆ่าแมลง ยากำจัดวัชพืช ปุ๋ยเคมีชนิดต่าง ซึ่งส่งผลให้เสียสมดุลธรรมชาติ เช่นอาจทำให้ดินแข็ง มีการสะสมสารพิษในดิน แหล่งน้ำ และอากาศ แต่จะให้ปุ๋ยหมักที่ชุมชนผลิตขึ้นเองจากขยะอินทรีย์ที่เกิดขึ้นในชุมชนมาใช้ในการเกษตรซึ่งสามารถปรับสภาพดิน ทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์สูง ได้ผลผลิตการเกษตรที่มีปริมาณสูงและคุณภาพยอดเยี่ยม ซึ่งจากขั้นตอนการผลิตปุ๋ยหมักทำให้ชุมชนสามารถกำจัดขยะอินทรีย์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้หมดได้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด อย่างที่สมณะ เสียงศีล ชาตวโร กล่าวไว้ว่า

“เราทำเองหมด ไม่มีเคมีเลย ไปดูผลผลิตที่ได้ แตกต่างกันเยอะ ผลผลิตเพิ่ม ต้นทุนลด แล้วอย่างนี้ อาหารจะขาดแคลนได้อย่างไร ถ้าหากใครไม่เชื่อ ต้องเดินทางไปพิสูจน์ หรือว่าไม่มีเวลามา อาตมามี VCD ที่ถ่ายทำเอาไว้ เป็นหลักฐานให้เห็นว่า นี่คือ ความสำเร็จของเกษตรอินทรีย์”

ภาพที่ 19 นักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาปฐมอ โสกกำลังเตรียมพื้นที่ปลูกผักกินเอง

ภาพที่ 20 นักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาปฐมอโศกทำการเกษตรอินทรีย์

นอกจากนี้ การจัดการกับขยะของชุมชนยังมีการแยกขยะและการหาวิธีการที่จะนำขยะกลับมาใช้ใหม่ โดยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนทำให้ขยะถูกกำจัดให้หมดไปโดยวิธีที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และเกิดความคุ้มค่า ระบบแยกขยะของชุมชนจะแยกขยะออกเป็น 4 ประเภทคือ โลหะ แก้ว พลาสติก และกระดาษ จากนั้นจึงนำไปที่โรงงานแปรงรูปเพื่อหาวิธีนำขยะกลับมาใช้ใหม่ และถ้ามีส่วนใดที่ไม่สามารถนำกลับมาแปรงรูปได้ก็จะนำไปขายนำเงินมาใช้จ่ายภายในชุมชน

ภาพที่ 21 ถังขยะแยกตามประเภท

การดำเนินชีวิตของชาวปทุมโศก จะเน้นให้อยู่กับธรรมชาติและการรักษาสภาพแวดล้อม ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนจึงมีการวางแผนไว้เป็นอย่างดี แม้กระทั่งกระบวนการผลิตภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการแปรรูป การผลิตยาสมุนไพร โรงงานผลิตน้ำตาล ก็มีการวางแผนการใช้น้ำในการผลิต กล่าวคือ มีการวางระบบบ่อบำบัดน้ำเสียที่เกิดจากกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน โดยใช้จุลินทรีย์เป็นตัวช่วยในการบำบัดให้เป็นน้ำดีเสียก่อนที่จะปล่อยลงสู่ลำคลอง

การจัดการด้านวางแผนโครงสร้างชุมชน เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ชุมชนปทุมโศกใช้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยภายในชุมชนมีการจัดวางระบบทางเดินน้ำโดยขุดเป็นคลองเล็กๆให้เชื่อมต่อถึงกันทั้งหมด และมีการปลูกต้นไม้ภายในชุมชนทำให้มีความร่มรื่นชีวิตของคนในชุมชนจึงเหมือนอยู่กับธรรมชาติอย่างแท้จริง

ภาพที่ 22 ภาพแวดล้อมภายในสำนักมรณ น้ำใสสะอาด ไม่มีกลิ่นเหม็น

ปทุมโศกมีวิธีการจัดการกับตัวเอง ในเรื่องเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมได้อย่างลงตัว ส่งผลให้ไม่มีปัญหาด้านขยะมูลฝอยหรือน้ำเน่าเสีย โดยถือคติที่ว่า ขยะของเราเราต้องจัดการเอง ไม่ใช่ให้คนอื่นมากเก็บ ดังนั้นขยะจึงได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ ดังที่คุณ ไพศาล ชุนฤทธิ์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“ขยะที่เราไม่ให้เสียเปล่า อันไหนยังใช้ได้ก็นำกลับมาใช้ใหม่ อันไหนเป็นของที่ย่อยสลายได้เช่นเศษอาหาร เราเอาไปหมักทำปุ๋ยใช้ในการเพาะปลูก”

นอกจากนี้ทางชุมชนยังได้ทำน้ำหมักชีวภาพ ดังที่คุณ เฉลิมพงษ์ ศีรธรรม ให้สัมภาษณ์ว่า

“ที่นี่เราทำน้ำหมักชีวภาพด้วยสูตรของเราเอง เพื่อใช้ในชุมชนให้ทำปุ๋ย
บ้าง ใช้บำบัดน้ำเสียบ้าง.....”

คุณกาญจนาชัย พรหมโคตร ได้พูดถึงการใช้น้ำหมักชีวภาพทดแทนปุ๋ยว่า

“พวกเราปลูกพืชแบบไม่ใช้สารเคมี จะได้ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เราถือว่า
เราอยู่ได้แล้วสิ่งแวดล้อมต้องอยู่ได้ด้วย เราจึงต้องรักษาสีงแวดล้อม”

ธรรมชาติคือสิ่งที่ชาวชุมชนตระหนักถึงอย่างรู้คุณค่า ดังที่ คุณการันย์ ผิวนุ่ม กล่าวว่า

“เราถือว่าเราต้องอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ดังนั้นเราจึงต้องรักษาธรรมชาติ
ที่นี่เราจะ ไม่ตัดต้นไม้ถ้าไม่จำเป็นจริงๆ”

ยังมีในส่วนที่มีการสร้างแบบจำลองธรรมชาติ เพื่อที่จะได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ อย่างที่
คุณเฉลิมพงษ์ ศีรธรรม กล่าวว่า

“เราสร้างชุมชนให้เหมือนกับอยู่ร่วมกับธรรมชาติมากที่สุด มีน้ำตก มีลำ
คลอง มีต้นไม้ เป็นการปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนไปในตัว”

ภาพที่ 23 ลำคลองภายในชุมชน

โลกาภิวัตน์

แม้ว่าชาวปฐมอ โศกจะยืนยันตัวเองว่าเป็นผู้ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยตามกระแสสังคมทุนนิยม แต่ไม่ได้หมายความว่าชุมชนจะไม่ได้พึ่งพาอาศัยเทคโนโลยีที่ทันสมัย จะเห็นได้ว่าในชุมชนยังมีการใช้ทั้งโทรศัพท์สาธารณะ คอมพิวเตอร์ รถยนต์ วิทยุ และโทรทัศน์เพื่อการศึกษา แต่ทั้งนี้สิ่งอำนวยความสะดวกทุกอย่างถูกใช้อย่างคุ้มค่าและเหมาะสม ไม่ใช่เพื่อตอบสนองกิเลส ดังเช่นโทรศัพท์มือถือ ถูกใช้เพื่อติดต่อกิจการสำคัญ และการดำเนินกิจกรรมที่จำเป็นเท่านั้น ส่วนสื่อโทรทัศน์เพื่อความบันเทิงก็จะถูกคัดกรองเสียก่อนให้รับได้เฉพาะส่วนที่เป็นประโยชน์และส่วนที่มีคติธรรมสอนเพื่อขัดเกลากิเลส ในส่วนของเครื่องจักรเพื่อใช้ในการผลิตต่างๆก็ถูกใช้อย่างคุ้มค่าเหมาะสมเช่น เครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตยาสมุนไพร ก็จะใช้เครื่องจักรที่ไม่จำเป็นต้องทันสมัยมากซึ่งใช้พลังงานไฟฟ้าสูง แต่ใช้เครื่องจักรที่ใช้คุณภาพของคนควบคุมให้มากที่สุด ดังที่ท่านสมณะเสียงสือ ชาตวโร ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการใช้เทคโนโลยีว่า

“โดยปกติการใช้ชีวิตของชาวปฐมอ โศก เป็นการดำเนินชีวิตที่ไม่ไหลไปตามกระแสบริโภคนิยมการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ จึงมีการจำกัดให้ใช้อย่างเหมาะสมคุ้มค่ากับประโยชน์ที่จะได้รับอย่างแท้จริง ชุมชนของเราเป็นชุมชนเล็กๆ คงไม่สามารถไปแก้สังคมใหญ่ๆได้ เราเพียงแต่ตั้งใจทำสื่อทางทางวิทยุ โทรทัศน์และหนังสือวารเผยแผ่เรื่องของความรู้คุณธรรมไปสู่สังคมภายนอก ไม่ใช่เราจะเอาตัวเองไปสู่สังคมภายนอก”

ความหมายเชิงสัญลักษณ์

ความเป็นชาวปฐมอ โศกซึ่งแสดงแก่สังคมทั่วไปคือ การกินอาหารมังสวิรัติ การดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย การทำเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรปลอดสารพิษ ความเป็นผู้มีศีล สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่สื่อความหมายในความเป็นชาวปฐมอ โศกโดยเฉพาะการแต่งกายของชาวปฐมอ โศกที่มีการแต่งกายตามลำดับฐานะตั้งแต่สมณะ ลิกขมาตุ ชาวบ้าน จนกระทั่งนักเรียน เป็นการแต่งกายที่เรียบง่ายจน เป็นรูปแบบของชุมชนเอง ซึ่งเพียงแคเห็นจากการแต่งกายก็รู้ว่าเป็นชาวปฐมอ โศก

จุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชนปฐมอ โศก

ความเป็นชุมชนปฐมอ โศกไม่ใช่เพียงแต่การดำเนินชีวิตตามปกติเหมือนกับคนทั่วไป แต่เป็นการดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับการปฏิบัติธรรม สมาชิกทุกคนของชุมชนทำงานเพื่อปฏิบัติธรรม ไม่ได้ทำเพื่อหวังรายได้หรือผลกำไรภายใต้แนวคิดแบบบุญนิยมและระบบสาธารณะโลกิ ทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข และสังคมมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้อย่างเต็มรูปอีก

ทั้งยังมีส่วนในการทำประโยชน์ให้แก่สังคมภายนอกโดยการให้ความรู้และเผยแพร่ธรรมะ รวมถึงการขายสินค้าราคาถูกให้แก่คนทั่วไป

นอกจากนี้กิจกรรมการดำเนินชีวิตของชาวปฐมอโสก ยังไม่เบียดเบียนหรือทำร้ายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตรงกันข้าม กลับเป็นการรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยจะเห็นว่าตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชนปฐมอโสกขึ้นมาในปี พ.ศ.2540 จนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 13 ปี ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนอกจากจะไม่มีเสื่อมโทรมแล้ว ยังกลับจะมีการพัฒนาให้ดีขึ้นด้วยทั้งดิน น้ำ อากาศ เรียกได้ว่าไม่มีมลพิษทางสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นจากภายในชุมชน

การที่ชุมชนปฐมอโสกดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง เรียกได้ว่าเป็นการทวนกระแสสังคมที่เป็นทุนนิยมอย่างรุนแรง ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าสังคมโลกในปัจจุบันเน้นการบริโภคนิยม อาศัยกิเลสของคนในการแสวงหาผลกำไร ซึ่งควมส่วนใหญ่ในสังคมให้การตอบสนองด้วยความลุ่มหลงในการบริโภคทำให้สมาชิกของชาวปฐมอโสก นับวันจะน้อยลงถึงแม้ว่าชุมชนปฐมอโสกจะเป็นรูปแบบหนึ่งของการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงและเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน แต่การดำเนินกระแสสังคมโลกเป็นเรื่องยากที่จะสามารถทำได้ ทั้งนี้เห็นได้จากการที่กิจกรรมหลายอย่างของปฐมอโสกต้องมีการปิดตัวไปเพราะการขาดบุคลากรมาสานงานต่อ เช่น โรงพยาบาล โรงเพาะเห็ด โรงช่าง เป็นต้น

ภาพที่ 24 ศาลาภิบาล

ศาลาภิบาล คือโรงพยาบาลปัจจุบันปิดตัวลงแล้วกลายเป็นสถานที่รกร้าง เนื่องจากไม่มีบุคลากร กรณีนี้ก็เป็นข้อจำกัดประการหนึ่งด้านบุคลากร เนื่องจากผู้ที่มารับผิดชอบที่ศาลาภิบาลได้นั้นต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญและต้องเป็นผู้ที่เสียสละจริงๆ เพราะงานในศาลาภิบาลเป็นงานต่อเนื่อง ทั้งยังมีข้อจำกัดทางด้านกฎหมายด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ที่นี้ไม่มีอัตราจ้าง เป็นแรงงานอาวริยะ ดังนั้น ผู้ที่มีสปิริตจริงๆจึงหายาก

การบริโภคนิยมในชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่

การพัฒนาภายใต้กระบวนการทัศน์ของเศรษฐกิจกระแสหลัก ได้ให้ความสำคัญต่อการผลิตในภาคอุตสาหกรรม มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจระบบเงินตรา สร้างความตื่นตัวด้านการบริโภคอย่างต่อเนื่อง มีผลต่อวิถีชีวิต กระบวนการคิด และการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะต่อประเด็นการพัฒนาที่ทำให้การดำเนินชีวิตของประชาชนภายในชุมชน ต้องปรับตัวให้เข้ากับกระแสสังคม ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ห้วงองค์ความรู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดวิถีชุมชน โดยมองผ่าน 9 ประเด็นที่สะท้อนปรากฏการณ์ คือ เป้าหมายหลัก วิธีการ ค่านิยม แรงจูงใจ เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โลกาภิวัตน์ ความหมายเชิงสัญลักษณ์ และจุดอ่อนจุดแข็ง ในกรอบของการบริโภคนิยม ดังต่อไปนี้

เป้าหมายหลัก

กระบวนการทัศน์แห่งการบริโภคนิยม ได้ครอบงำความรู้สึคนึกคิด มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ที่โน้มเอียงไปสู่การบริโภคนิยมตามสังคมทันสมัย ที่มีเงื่อนไขอยู่ที่ได้เป็นเจ้าของหรือได้ครอบครองวัตถุ ดังนั้น ตรรกะก็คือ “ความร่ำรวย” เป็นเป้าหมายของชีวิต จริงๆแล้วความร่ำรวยเป็นนามธรรม ไม่เคยมีอยู่จริง อย่างไรก็ตามไม่ใช่ความผิดพลาดหรือเป็นสิ่งที่เลวร้าย หากแต่ว่าความร่ำรวยที่อ้างถึง ได้ถูกชี้นำด้านมโนทัศน์เพื่อให้ทำหน้าที่รับใช้จุดมุ่งหมายของการบริโภคนิยม จึงทำให้มองข้ามประเด็นการพิจารณาด้านข้อเท็จจริงของชีวิตและธรรมชาติ คือเป็นการทำตนให้ห่างไกลจากตัวเองห่างไกลจากความจริง เหตุผลเพราะโลกแห่งวัตถุไม่เคยตอบปัญหาด้านสังคมและปัญหาด้านจริยธรรมได้เลย

จากการสนทนากับสมาชิกในชุมชนทั้งสองแห่ง ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่า “ยากเป็นผู้บริโภคเทคโนโลยี” จึงเอาความร่ำรวยเป็นเป้าหมายหลักของชีวิต เป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาจะสัมผัส ทั้งนี้ก็เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้เป็นสุข ถือว่าเป็นสิ่งดี เป็นลาภอันประเสริฐของมนุษย์แต่เมื่อถามว่า

“ทุกวันนี้มีความสุขพอใจกับคุณภาพชีวิตของตนเองหรือไม่” กลับได้คำตอบที่มีความขัดแย้งกันกับเป้าหมายหลักว่า “ทุกวันนี้มีความสุขสบายขึ้นมาก ไม่ลำบากเหมือนกับแต่ก่อน ตอนนั้นทั้งที่ยังเด็กก็ต้องช่วยแม่ทำงาน รราก็ไม่มี พ่อก็ไปขับสิบล้อนานๆจะกลับบ้านสักครั้ง ถ้าถามว่า พอใจกับคุณภาพชีวิตปัจจุบันนี้ไหม ก็บอกว่าพอใจ”

ดังนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ความร่ำรวย จึงเป็นสิ่งที่วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านไม่รู้จักความร่ำรวย ทั้งๆที่นอนทับความร่ำรวยอยู่ ในแง่ของความร่ำรวยที่เจือปนก็คือความพอใจกับคุณภาพชีวิตของตนเอง ยังมีผู้กล่าวว่า “ความร่ำรวยคือมีเงินมากๆและไม่ต้องลำบากไม่ต้องทำงาน” คำที่กล่าว ถือว่าไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงทางธรรมชาติ ในฐานะเป็นสัตว์มีชีวิตจิตใจ เพราะสัตว์มีชีวิตในโลกนี้มีตัวไหนบ้างที่ไม่ทำงาน แม้แต่หมีคตตัวเล็กๆยังมีธุรกิจเป็นของตนเอง มีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบมากมาย ทำการงานทั้งกลางวันและกลางคืน

วิธีการ

วิธีการของบริโภคนิยม เป็นองค์ประกอบสำคัญของทุนนิยม เช่นการผลิตการโฆษณา แนะนำเสนอสินค้าและบริการ ส่วนมากจะเป็นสิ่งที่สอดคล้องต่อการใช้สอยในชีวิตประจำวัน ในลักษณะของการสร้างค่านิยมใหม่ เน้นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป ลดทอนความสามารถของคน

ค่านิยม

ค่านิยม (value) มีคำจำกัดความที่กว้างขวาง ค่านิยมใดๆที่นำขึ้นชมก็มีในชุมชน เช่น ค่านิยมที่เกี่ยวกับสถาบันชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ เป็นต้น ในแง่ของการบริโภคนิยมที่คนในชุมชนแสดงออกผู้วิจัยพบว่า มีวิธีการดำเนินชีวิตนิยมความทันสมัย ยกเว้นผู้สูงอายุบางท่านที่ยังมีวิธีการดำเนินชีวิตแบบอนุรักษ์นิยมอยู่ เช่น ปฏิเสธการใช้เครื่องซักผ้า และไม่ใช้โทรศัพท์มือถือ ด้วยเหตุผลว่า “ไม่จำเป็น”

อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิตของคนในชุมชนส่วนใหญ่ ได้ถูกกำหนดโดยภาวะความทันสมัย เช่น ผู้วิจัยได้พบกับแม่ลูกอ่อนท่านหนึ่ง สังเกตเห็นว่าไม่ได้ใช้ผ้าอ้อม ใช้แพมเพิสแทน ซึ่งทำให้ชีวิตง่ายสะดวกสบายขึ้น แต่ทว่า เด็กถ่ายหรือฉี่แต่ละครั้งๆละ 7 บาท ถ้าอย่างดีๆ ก็ครั้งละ 12 บาท ค่านิยมบริโภคนิยมความทันสมัย ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมเปลี่ยนไปมาก ทั้งยังจะเป็นบ้ำหล่อหลอมให้ทันสมัยต่อไป ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต นอกจากนี้ก็ยังมีค่านิยมดีคำราคาคน ถ้าตายได้เท่านั้น บาตเจ็บได้เท่านั้น ไม่ได้ต่างอะไรกับรถยนต์

ค่านิยม ในฐานะเป็นตัวแทนทางสังคม ย่อมสร้างบรรทัดฐานใหม่ ด้วยวิธีการใหม่ในการกำหนดบรรทัดฐาน เพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติสู่เป้าหมายใหม่ มักได้รับอิทธิพลจากสื่อกระแสหลัก และสังคมผ่านทางวัตถุ เข้าข่ายพฤติกรรมลอกเลียนแบบที่พยายามจะทัดเทียมผู้อื่น จากการสังเกตพบว่า เป็นค่านิยมที่เป็นผลมาจากการบ่มเพาะจากสื่อโทรทัศน์ ดังนั้นสื่อโทรทัศน์จึงถือว่ามีส่วนต่อการสร้างค่านิยม สังเกตได้จากพฤติกรรมแสดงออกถึงการบริโภค เช่นการกิน การดื่ม การใช้สอย การแต่งกาย เมื่อมาถึงจุดนี้ หากมองในมุมกลับ ก็สามารถบอกได้ว่า อุดมการณ์แห่งบริโภคนิยมทำงานอย่างได้ผล เพราะสามารถโน้มน้าวชักจูงสร้างกระแสค่านิยมให้เกิดแก่สังคม โดยที่ผู้บริโภคไม่จำเป็นต้องคิดถึงเหตุและผล เพราะโฆษณาเขาคิดให้เสร็จ โดยฉลาดในการใช้คำเช่น “ไม่ห้วนแม้วันมานาน, เพื่อชีวิตที่ดีกว่า, เป็นคนไทยหรือเปล่า, เป็นต้น สำหรับในชุมชนที่ศึกษาชัดเจนมากในค่านิยม การใช้โทรศัพท์มือถือ สมาชิกในครัวเรือน หากใช้โทรศัพท์เป็นก็มีกันทุกคน บางคนมีถึงสองสามเครื่อง เรื่องเล่าเกี่ยวกับโทรศัพท์มีมากมาย แต่ผู้วิจัยเห็นว่าเหมือนกันทุกที่ เพราะได้กลายเป็นค่านิยมสังคมไทยไปแล้ว

แรงจูงใจ

กำเนิดการสร้างแรงจูงใจบริโภคนิยม สืบเนื่องจากปรัชญาของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกที่เสนอว่า “มนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจ ผู้เลือกผลิตและบริโภคสิ่งต่างๆอย่างมีเหตุผล” และยังเสนอต่อว่า “ธุรกิจเอกชนจะเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องไม่มีขีดจำกัด ให้ใช้แรงจูงใจนำไปสู่การเจริญเติบโตของการผลิต” ปรัชญานี้ถือว่าเป็นคัมภีร์ของการบริโภคนิยม วิธีการก็คือ สร้างแรงจูงใจด้วยการดึงธรรมชาติอย่างหนึ่งที่มีอยู่ภายในตัวมนุษย์คือ “ความอยาก” ให้สำแดงออกมา ชี้นำให้เห็นว่าสินค้ามีคุณภาพใหม่ทั้งในเรื่องของราคาและตัวผลิตภัณฑ์ที่ดีกว่าเดิม ง่ายกว่าดีกว่าถูกกว่า หรือทำให้เห็นว่าเป็นความจำเป็นสำหรับการดำรงชีพ ในลักษณะที่ปรนเปรอความสุขให้ เกิดผลต่อเนื่องเป็นความพึงพอใจจึงเป็นแรงผลักดัน ส่งผลให้ธุรกิจของเอกชนตั้งต้นเจริญเติบโตในรอบใหม่ต่อไปอีก จริงๆแล้ว ความจริงข้อนี้ก็มีอยู่ในธรรมชาติ เช่น ดอกไม้ได้เสนอน้ำหวานแก่แมลงเพียงหยด แมลงดื่มกินเกิดความพอใจ ดอกไม้ได้รับผลประโยชน์จากเกสรที่ได้ผสมโดยแมลง ว่าแต่เราดำรงอยู่ในฐานะแมลงหรือดอกไม้ ถ้าเป็นดอกไม้ก็ขอให้ดอกไม้คุณธรรม ถ้าเป็นแมลงก็ขอให้ใช้ปัญญาไตร่ตรองให้ดี อย่าเห็นกองไฟเป็นดอกไม้

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้มองในเชิงปรากฏการณ์ ถึงแรงจูงใจที่มีผลสร้างความยุ่งยากให้กับคนในชุมชนที่ศึกษาบางคน คือแรงจูงใจชนิดที่ปลูกเร้าให้เกิดอยากเสพสินค้าคุณภาพใหม่ ซึ่งเป็นแรงจูงใจเชิงช้อนเพราะมีค่านิยมทางสังคมเข้ามามีอิทธิพลร่วมด้วย จึงมีผลในกลุ่มคนที่ฟุ้งเฟ้อ

ทะเลทรายทางวัตถุ นำไปสู่การก่อหนี้ยืมสินหรือการนำเงินในอนาคตมาใช้ เช่นสินค้านำเงินผ่อนรายวัน ทั้งที่ของเดิมยังใช้ได้ดี แต่ก็ทำให้ได้ทราบถึงปรากฏการณ์ของบริโภคนิยม

เทคโนโลยี

ทุกวันนี้การใช้ชีวิตแบบยึดติดกับเทคโนโลยี ถือเป็นปรากฏการณ์ในฐานะเป็นผู้เปลี่ยนสังคมเปลี่ยนวัฒนธรรมเปลี่ยนการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะคนทุกวันนี้มีเทคโนโลยีเต็มตัวไปหมด เช่น ใช้บัตรเครดิตแทนการใช้เงินสด ใบขับขี่ บัตรประชาชน เป็นต้นเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยเป็นตัวกำหนดชีวิต แม้แต่ชีวิตก็ยังฝากไว้กับเทคโนโลยี ดูได้จากโรงพยาบาล เป็นอาทิ ในกรณีของชุมชนที่ศึกษาผู้วิจัยสนใจประเด็น “เทคโนโลยีที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตประจำวัน” พบว่าชาวชุมชนเป็นผู้บริโภคเทคโนโลยี และดำรงตนอยู่ห่างไกลจากธรรมชาติจากวิถีชีวิตดั้งเดิมมากแล้ว ในขณะที่เก็บข้อมูลในพื้นที่ ผู้วิจัยได้ถามเด็กชายลูกเจ้าของบ้านอยู่ชั้น ป.2 ซึ่งกำลังทานข้าวอยู่ว่า “ข้าวที่ทานอยู่นี้ ลูกเคยเห็นต้นมันไหม” เด็กบอกว่า “ไม่เคยเห็น เคยเห็นแต่ในรูป” นั่นเป็นการสะท้อนถึงความเป็นชุมชนเมือง หมายความว่า ระบบการดำเนินชีวิตต้องอาศัยเทคโนโลยีอย่างเดียว ซึ่งสามารถอธิบายได้ภายใต้เงื่อนไขของไฟฟ้าและเหตุผลทางวัตถุ ชาวชุมชนต่างยอมรับว่า ตนเองติดเทคโนโลยี อย่างเช่น เมื่อออกจากบ้านต้องมีโทรศัพท์ติดมือไปด้วย หาไม่แล้วจะมีความรู้สึกว่ “ได้ขาดอะไรไปบางอย่าง” ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านหนึ่ง ออกความคิดเห็นเสริมว่า “เทคโนโลยีก็ได้อยู่หรอกนะ แต่ทำให้กระดิกตัวแทบไม่ได้เลยมีแต่เรื่องเสียเงิน เช่น เข้าห้องน้ำเปิดน้ำ เสียเงิน แม้แต่นอนอยู่เฉยๆ เปิดพัดลมเปิดแอร์ เสียเงิน ไม่เปิดก็ไม่ได้อากาศมันร้อน ออกจากประตูบ้านจับรถเครื่อง เสียเงิน” เมื่อพิจารณาดูแล้วก็เห็นว่าเป็นจริงตามนั้น เมื่อผู้วิจัยถามต่อว่า “ก็รู้ทั้งรู้ว่าเสียเงิน ใครบ้างที่ไม่ชอบ” มีท่านหนึ่งเล่าว่า “ผมนี่แหละ ตอนปีใหม่เพื่อนมันเลี้ยง ขากลับขับรถตำรวจตรวจจับแอลกอฮอล์ เป้าพรวดเข้าไป ตำรวจบอกว่า เกิน 50 ปรับหนึ่งพัน แลมนิให้นอนอยู่ตรงนั้นจนถึงเช้า ผมว่าผมไม่เมานะ ขับกลับได้”

ทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม

เมื่อกระบวนการการบริโภคดำเนินไปภายใต้เงื่อนไขของกาลเวลา พบว่าการบริโภคจะอาศัยเหตุเพียงเพราะความจำเป็นและความพึงพอใจไม่ได้อีกต่อไป เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ท่ามกลาง “การรักษาชีวิตรอด” และรักษาโลกไว้ส่งต่อให้ลูกหลาน ซึ่งเป็นปัญหาอยู่ในหลายมิติในโลกปัจจุบัน เช่น ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บอันเนื่องมาจากพฤติกรรมการกินและการปนเปื้อนสารพิษในอาหาร ปัญหาการเสียชีวิตอันเกิดจากความประมาทจากการจราจร ปัญหาสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม

และธรรมชาติ ปัญหาโลกร้อน ปัญหาวัฒนธรรม ฯลฯ ปัญหาดังกล่าวถือเป็นความล้มเหลวของพัฒนา

เป็นข้อเท็จจริง มนุษย์ขับเคลื่อนความเจริญมุ่งไปข้างหน้า พร้อมกับทั้งความวิบัติแห่งธรรมชาติเอาไว้เบื้องหลัง ผลแห่งความวิบัติก็จะไปคอยมนุษย์อยู่ข้างหน้าแห่งความเจริญอีกทีหนึ่ง เป็นวัฏจักร แห่งความก้าวหน้าสู่ความตึบตันของโลก เหมือนกับท่าเดินมูวอร์คของ ไมเคิล แจ็คสัน เป็นภาพลวงตาว่าเดินไปข้างหน้า แต่ที่ไหนได้ ถอยหลัง หรือเหมือนกับงูกินหางตัวเอง พุดได้เต็มปากเต็มคำอยู่หรือว่า “อืมจิงเลย” ในความเป็นจริง ถ้าไม่รีบคาย ตายแน่

การเชื่อมโยงทรัพยากรธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมกับชุมชนที่ศึกษา ผู้วิจัยมีข้อมูลจากการสัมภาษณ์น้อยมาก ไม่เป็นน้ำเป็นเนื้อ เพราะชาวบ้านไม่เข้าใจ ในชุมชนไม่มีทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมก็เป็นแบบที่פקอสัย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงอาศัยการสังเกต พบว่า ทรัพยากรทางธรรมชาติ ชาวชุมชนมีความเกี่ยวข้องในฐานะผู้บริโภคตามปกติ ในด้านสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและชีวภาพ ถือว่า เป็นผู้มีส่วนต่อการก่อมลภาวะอย่างชัดเจน แต่ก็ด้วยมีข้อจำกัดทางด้านผังเมืองและไม่มีผู้นำทางความคิด ถึงแม้ว่าจะมีคนเก็บขยะประเภทที่ก่อปัญหาสภาวะโลกร้อน ก็ไม่ถือว่าเป็นผู้รักษาสภาพแวดล้อมได้ เนื่องจากเขาทำเพื่อตัวเองยังขาดจิตสำนึกสาธารณะ

โลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์ (globalization) มีความหมายว่าโลกไร้พรมแดน ยังเป็นยุคเทคโนโลยี 3G ทำให้หลายคนในชุมชนเป็นห่วงถึงพฤติกรรมลูกหลาน ที่ส่อไปในแนวทางเป็น “พฤติกรรมเปลี่ยนเมือง” คือ เปลี่ยนแปลงไปจากภาพอย่างที่เคยเห็นในอดีต พอดิมีผู้เห็นแย้งว่า “ก็ธรรมดา ยุคนี้ยุคโลกาภิวัตน์ จะให้ชุมชนเราไปอยู่หลังเขาหรืออย่างไร” จากคำกล่าวนี้แสดงว่า พร้อมรับกระแสพาหุชื่อโลกาภิวัตน์อย่างไรก็ตาม ชาวชุมชนก็ได้รับผลพวงจากพาหุชื่อนี้แล้ว เมื่อปลายปี 51 ต้นปี 52 เมื่อเศรษฐกิจโลกตกต่ำ ได้รับผลกระทบกันทั่วหน้าจากราคาสินค้า ไม่เว้นแม้แต่ผู้มีอาชีพอิสระคือเก็บขยะ มีอยู่หลายครอบครัวเล่าให้ฟังว่า “จากที่เคยมีรายได้วันหนึ่ง สามร้อยถึงสี่ร้อยบาท กลับเหลือวันละร้อยบาท” นี่เป็นเพียงส่วนผลกระทบด้านการครองชีพ ยังมีในส่วนของตัวสินค้าเองที่ไหลบ่ามา มีผู้สูงอายุท่านหนึ่งสังเกตว่าคงจะพอมีความรู้ในเรื่องนี้ เล่าให้ฟังว่า “ไม่ต้องไปดูที่ไหนดูสินค้าในตลาดนัดในชุมชนเรานี้เยอะมากเป็นสินค้าจากจีนและไม่ได้แพงอย่างนี้ เมื่อเทียบกับคุณภาพสินค้า คือว่า ภาครัฐได้มีการสนับสนุนนำเข้าและส่งออก การนำเข้าและการส่งออกแต่ละครั้ง มีการกินกันเป็นทอดๆ เรียกอย่างเป็นทางการว่า “ค่าดำเนินการ” อย่างเช่นไทยส่งลำไยไปจีน ในขณะที่เดียวกันไทยก็นำเข้าลำไยจากจีน ถามว่าใครได้ ก็ภาคขนส่งและพ่อค้า ภาระส่วนเกินตกแก่ประชาชน นี่คือความฉ้อฉลของโลกาภิวัตน์” เมื่อได้ฟังมีผู้เสนอแนวคิดที่หลากหลาย แต่ผู้วิจัยเห็น

ว่ามีอยู่แนวคิดหนึ่งน่าสนใจ ซึ่งเขาเสนอว่า “ในยุคของโลกไร้พรหมแดน การรับข้อมูลข่าวสารต้องรอบด้าน อย่าจำกัดอยู่ที่สื่อมวลชนอย่างเดียว” อย่างไรก็ตาม เมื่อมองจากมุมมองของผู้บริโภค ก็ต้องรู้จักใช้เทคโนโลยีอย่างเลือกสรร รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลง

ความหมายเชิงสัญลักษณ์

ทฤษฎีการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ที่เสนอโดยฌอง โบดริยาร์ด (jean baudrillard:1970) คล้ายกับคำนิยามแต่มีความหมายลึกถึงรากเหง้า เป็นการจำลองกระบวนการทัศน์ทางสังคมในด้านกลับ เช่น แหวนมั้นย้อมมีความหมายมากกว่าแหวนธรรมดา หรือเงินก็เป็นแค่กระดาษธรรมดา เมื่อเทียบกับพุทธศาสนา ก็เท่ากับเป็นการอธิบายเรื่อง “สมมติสัจจะกับปรมาตมสัจจะที่เชื่อมโยงกับความยึดมั่นถือมั่น” จริงๆแล้ว โบดริยาร์ด เป็นนักวิพากษ์ทฤษฎีทางสังคม

นอกเหนือจากการบริโภคตามความต้องการขั้นพื้นฐานทางกายภาพแล้ว และเหนือจากประโยชน์ในการใช้สอย ยังมีความต้องการบริโภคคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ด้วย (Sign value) เพื่อแสดงสถานะทางสังคม หรือคุณค่าที่เป็นมูลเหตุจูงใจทางอารมณ์ ในลักษณะของความต้องการความแตกต่างและคุณภาพใหม่ทางวัตถุ เพื่อตอบสนองความต้องการทางจิตใจ ขึ้นอยู่กับว่า ตัวเรามองตัวเราเองอย่างไรและอยากให้ผู้อื่นมองตัวเราอย่างไร ซึ่งเป็นระบบความคิดส่วนบุคคลที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคม (social context) สัมฤทธิ์ผลออกมาเป็นการบริโภคเชิงสัญลักษณ์

การทำความเข้าใจต่อความไม่เป็นสัญลักษณ์ เป็นการเข้าถึงสัจจะธรรมหรือประโยชน์แท้ของการบริโภค ลดความยากและการยึดมั่นถือมั่นให้อยู่ในระดับปกติ อย่างเช่นเรื่องการทานอาหาร พระพุทธเจ้าไม่ทรงห้ามเรื่องการทานเนื้อสัตว์ ทั้งที่เคยมีคนทูลขอให้ทรงห้าม เพราะพระองค์ทรงมุ่งเพียงแค่ประโยชน์ของการทาน คือ เพื่อระงับความหิวเท่านั้น จึงไม่เป็นประโยชน์ต่อการห้ามหรือไม่ห้าม เพราะทรงสอนอยู่แล้วว่า ไม่ให้ยึดติดคิดว่า “เรา” ทานมังสะวิรัติ หรือ “เรา” ทานเนื้อสัตว์ หากแต่พระองค์ทรงสอนให้ทาน “สักแต่ว่าเป็นอาหาร” ทานเพื่อระงับความหิว เพื่อบำบัดความต้องการทางกายภาพเท่านั้น

ดังนั้น การดำเนินชีวิตที่ไม่เป็นสัญลักษณ์ จึงเป็นเรื่องของการบริโภคปัจจัยเครื่องยังชีพภายใต้ชื่อ สมณะ สันโดษ พอเพียง มัชยสถ์ บริโภคตามความเป็นจริง ตามความจำเป็น ผู้ที่จะปฏิบัติได้ ทำได้มีน้อย อย่างว่าแต่คนในชุมชนเลย ถึงคนทั่วไปก็ยังหายาก อย่างไรก็ตาม มีอยู่บุคคลหนึ่งที่น่าจะเอาเป็นแบบอย่าง คือ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี หรือ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระองค์อยู่ในฐานะที่จะดำเนินชีวิตให้สมฐานะอย่างใดก็ได้ เพราะพระองค์ทรงเป็นพระมารดาของพระเจ้าแผ่นดินถึงสองพระองค์ แต่พระองค์ต้องเลือกที่จะใช้ชีวิตแบบสมณะ ดังเราจะเห็นว่า พระองค์ใส่เสื้อผ้าธรรมดาๆ ไม่ทรงประดับประดาด้วยเครื่องประดับ ดำเนินชีวิตสมณะอย่างยิ่ง ในขณะที่คนทั่วไปแสวงหาเครื่องประดับเรือนร่างเพื่อทำให้คนมองว่าตนมีค่า

จุดแข็งและจุดอ่อนของการบริโภคนิยม

การบริโภคเป็นสิ่งธรรมดาพื้นฐานสำหรับมนุษย์ แต่การบริโภคที่ทำให้สังคมเปลี่ยนไปเข้าสู่ยุคใหม่ (modern) ภายใต้อิทธิพลประโยชน์จาก “ความต้องการของผู้บริโภค” ทำให้ทุนนิยมตลาดเสรี และบรรษัทข้ามชาติเกิดการเคลื่อนตัวอย่างต่อเนื่อง ปราศจากแรงต้านใดๆ และระบบนี้ก็เข้าสู่ยุคหลังจากยุคใหม่ (post modern) ได้ปรับปรุงให้มีสมรรถนะสูงขึ้น โดยทำให้ทุกอย่างเป็นไปตามกลไกตลาด การผูกขาดด้านตลาดและการแข่งขันผลิตสินค้าและบริการจึงเกิดขึ้น สร้างภาวะวัตถุนิยม (materialism) ให้แก่ผู้บริโภคแบบสุดโต่ง ในขณะเดียวกันนั้นผู้บริโภคก็ได้รับการหล่อหลอมและการเรียนรู้ที่จะบริโภคจากสังคม ในส่วนของผู้บริโภคเองก็แข่งขันกันบริโภคอยู่ในที่ เพื่อไล่ตามกระแสสังคมให้ทัน

ปรากฏการณ์การบริโภคนิยม เป็น “ปรากฏการณ์ร่วมทางสังคม” มีรากฐานมาจากการเรียนรู้ถึงระบบคุณค่าในสังคม ดังนั้นความต้องการที่จะบริโภคจึงไม่ใช่มาจากความจำเป็นทางกายภาพเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการสร้างความยอมรับจากสังคมของผู้บริโภคเอง ซึ่งอธิบายได้ด้วย “ความพึงพอใจ” จริงอยู่การบริโภคเป็นเรื่องของส่วนบุคคลแต่เป็นโครงสร้างสู่การบริโภคส่วนสังคม จึงเป็นเสมือนหนึ่งเป็นความจำเป็นหรือถูกบังคับหรือเลือกไม่ได้ เพราะไม่มีทางเลือกจำต้องบริโภคตามกระแสสังคม

จุดแข็งของการบริโภคนิยม

จุดแข็งของบริโภคนิยม คือสามารถที่จะดำรงอยู่ในส่วนโครงสร้างของสังคม สามารถแพร่กระจายออกไปได้ทุกๆ ที่มีคนอยู่ และสามารถครอบงำได้ง่าย สามารถตอบสนองความต้องการตรงกับเจตจำนงของผู้บริโภคอย่างเต็มไม่มีที่สิ้นสุด และยังสามารถชี้ให้เห็นความพร่องความด้อยในตัวตน ทำให้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องแสวงหาเสริมเติมให้เต็ม หรือขยับสถานะให้ก้าวข้ามพ้นจากความล้าสมัย แท้ที่จริง ความทันสมัยหรือไม่เป็นเรื่องของเทคโนโลยีล้วนๆ เมื่อได้เสพได้บริโภคเทคโนโลยีใหม่ๆ คนก็จะเกิดความพึงพอใจ

ผู้วิจัยได้สังเกตจุดแข็งการบริโภคนิยมเชิงลึกในชุมชน พบว่า ธรรมชาติของคนไม่ชอบให้คนอื่นขัดใจ แม้แต่ตนเองก็ยังไม่อยากให้ตนเองขัดใจ จึงนำไปสู่การกระทำตามอำเภอใจ ดังนั้นคนจึงอยากจะเป็นนักบริโภคนิยม เพราะสามารถทำตามใจตนเองได้อย่างเสรี เช่น เมื่อกระหายน้ำ น้ำเปล่าในบ้านดื่มไม่ได้ ต้องนำอัดลม นึกอยากจะไปไหนก็ออกไปทันที เพราะมีรถ นึกอยากคุยโทรศัพท์ ก็กดโทรศัพท์ทันทีที่ไม่ใช่เรื่องจำเป็นที่จะต้องรู้ ขาดการหักห้ามใจตนเอง ดังนั้น จุดแข็งของการบริโภคนิยมอีกประการหนึ่งก็คือไม่ขัดใจใคร คนจึงชอบ

จุดอ่อนของการบริโภคนิยม

ในโลกของการบริโภคนิยม ได้ลดทอนความเป็นมนุษย์ให้เหลือเพียง “ผู้บริโภค” ซึ่งไม่ได้อยู่บนรากฐานของความจริง มนุษย์ได้ถูกกระทำให้เป็นสินค้า โดยใช้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ มาอธิบายความเป็นมนุษย์ นำไปสู่การละเลยมิติที่สำคัญของความเป็นมนุษย์ เช่น การเห็นอกเห็นใจ การเสียสละ ความปรารถนาดี การชื่นชมยินดีที่มนุษย์จะพึงมีให้แก่กัน จึงเป็นสาเหตุของการออกกฎหมายมาคุ้มครองผู้บริโภค

ผู้วิจัยได้สังเกตจุดอ่อนการบริโภคนิยมเชิงลึกในชุมชน พบว่า ไม่มีใครได้อะไรมาโดยไม่ได้เสียอะไรไปบางสิ่ง เป็นข้อเท็จจริงจากวิถีชีวิตในชุมชน สิ่งที่จะต้องจ่ายเพื่อความเป็นนักบริโภคก็คือเงิน และเงินกว่าจะได้มาก็ต้องออกจากบ้าน ปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวบงการพร่อง ใช้ชีวิตนอกบ้านมากกว่าในบ้าน ทั้งนี้ก็เพื่อเงิน เงินคือลมหายใจ ดังนั้น จุดอ่อนของการบริโภคนิยม คือ กำจัดความสามารถด้านการพึ่งพาตนเอง ถ้าใครอยู่ในระบบโครงสร้างทางการเงินได้ ผู้นั้นก็ถือว่าควบคุมได้ทุกสิ่ง

กรอบมโนทัศน์ที่ได้จากการวิจัย

ในกระบวนการที่เกี่ยวกับการบริโภค มีเงื่อนไขฐานรากที่ต่างกันคือ การบริโภคเชิงปริมาณกับการบริโภคเชิงคุณภาพ การบริโภคทั้ง 2 ไม่สามารถที่จะประนีประนอมกันได้เลย ทั้งโดยหลักการและวิธีการ เพราะมีเบื้องหลังและเจตจำนงหลักต่างกันชัดเจน ทว่ากระบวนการทั้ง 2 ไม่ได้สร้างความแปลกแยกให้เกิดขึ้นในสังคมไทย เพราะถือเป็นเอกสิทธิ์ทางสังคม แต่กลับมีสัมพันธภาพอันดีในแง่ที่มีส่วนสร้างสรรค์สังคมให้มีความหลากหลายและเพิ่มทางเลือกต่อการดำเนินชีวิต

การบริโภคเชิงปริมาณ

การบริโภคเชิงปริมาณ เป็นแนวคิดและวิธีปฏิบัติยึดหลักเหตุผลทางคณิตศาสตร์ที่สามารถคิดออกมาเป็นตัวเลข เอาตัวเลขมาเป็นตัวกำหนดทิศทางการบริโภค จึงหันไปสนับสนุนหรือกระตุ้นความอยากในคุณภาพใหม่หรือความหมายใหม่ทางวัตถุ และสร้างความนิยมเงินตราอันไม่มีที่สิ้นสุดของผู้บริโภค ผ่านทางคุณลักษณะ เช่น มูลค่า ชนิด รุ่น ความนิยม ฯลฯ ที่ยึดถือเอาความต้องการเป็นที่ตั้ง มีความพึงพอใจเป็นเป้าหมาย ฐานะทางการเงินเป็นอำนาจการตัดสินใจ นำไปสู่การเพิกเฉยต่อระบบคำสอนทางศาสนา อันเป็นแนวทางแห่งการบริโภคเชิงคุณภาพ

การบริโภคเชิงคุณภาพ

วิถีแห่งการบริโภคเชิงคุณภาพ มิได้เกิดขึ้นเพื่อแสวงหาประโยชน์สุขให้มากที่สุดหรือเร่งสร้างความมั่งคั่งให้มากที่สุด หากแต่เกิดขึ้นโดยวิธีเลือกที่จะปฏิบัติอยู่ในกรอบทางศาสนา ที่ยึดเอาสารประโยชน์เป็นที่ตั้ง มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและการใช้สอยเป็นเป้าหมาย ความถูกต้องเป็นอำนาจการตัดสินใจ

คุณภาพแห่งการบริโภค

จุดสมมูลการบริโภคที่ได้จากการศึกษาในชุมชนที่ศึกษา พบว่าอยู่ที่กระบวนการคิดและวิธีปฏิบัติของแต่ละบุคคล รวมไปถึงความแจ่มชัดในเป้าหมายของชีวิตด้วย ซึ่งมีเงื่อนไขอยู่ที่ระหว่างความพึงพอใจ (ความสุข) กับความถูกต้อง (ความดี) ดังนั้น หลักแห่งการดำเนินชีวิตกับการบริโภคมีคุณภาพ ต้องรักษาจุดสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจกับความดี ถ้าเน้นความพึงพอใจเป็นเป้าหมายหลัก ก็จะนำไปสู่ปัญหาจริยธรรมทางสังคม และถ้าเน้นความดีมากเกินไปก็เชื่อว่าทุกคนในสังคมจะปฏิบัติได้ ในระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวมีแนวโน้มไปในการแก้ปัญหาการบริโภคของมนุษย์ ซึ่งมีหัวใจอยู่ที่ “การไม่เห็นแก่ตัว” หากแต่เห็นแก่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และเห็นแก่จริยธรรมอันเป็นประโยชน์ร่วมกันในสังคมมนุษย์ หากไม่แล้วความวิบัติทั้งหลายจะทำให้โลกพังทลายลง เป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจปฏิเสธความรับผิดชอบได้ ยกตัวอย่าง เช่น เป็นความจริงที่ว่า แผ่นดินไหวไม่เคยฆ่าใคร แต่ทว่ามีคนเสียชีวิตก็ด้วยจากอาคารสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์ได้สร้างมามีมือทั้งนั้น

ตารางที่ 3 สรุปกรอบมโนทัศน์ที่ได้จากการวิจัย

เงื่อนไข	ชุมชนปฐมอ โศก วิธีพุทธ (เชิงคุณภาพ)	ชุมชนพุทธรักษาฯ กระแสบริโภคนิยม (เชิงปริมาณ)	คุณภาพใหม่
เป้าหมายหลัก	เพื่อเป็นพระอาริยะ หลุดพ้น	ความร่ำรวย แข่งขัน เห็นแก่ตัว	คุณค่าความเป็นมนุษย์ คุณธรรมทางสังคม
วิธีการ	ปฏิบัติธรรม / ทำการงาน	อบายมุข / ทำการงาน	คุณธรรมส่วนบุคคล สู่ คุณธรรมส่วนสังคม
ค่านิยม	บุญนิยม / เสียสละ	ทุนนิยม / ยิ่งได้ยิ่งดี	ไม่เห็นแก่ตัว สปิริต
แรงจูงใจ	ศรัทธา / ทศนคติ	ความพึงพอใจ	ความพอเพียง
เทคโนโลยี	ความเหมาะสม / คุ่มค่า	แสวงหาคุณภาพใหม่	จำเป็นต่อการยังชีพ
ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม	อนุรักษ์ / รักษา / คุ่มค่า	เสื่อมโทรม / สิ้นเปลือง / สูญเปล่า	สร้างสรรค์
โลกาภิวัตน์	ไม่กระทบต่อการดำเนิน ชีวิต	กระทบตามกระแส สังคมทันสมัย	เพิ่มขีดความสามารถ พึ่งพาตนเอง
ความหมาย เชิงสัญลักษณ์	มังสวิวัติ รักษาศีล ละอบายมุข	เน้นคุณค่าส่วนเกิน	คุณค่าประโยชน์ ใน การใช้สอย
จุดแข็ง	พอเพียง / พึ่งพาตนเองได้	ตามกระแสสังคม	รู้ทันความเปลี่ยนแปลง
จุดอ่อน	ทวนกระแสสังคม	ไม่รู้จักพอ / พึ่งพา ตนเองไม่ได้	บริบททางสังคม สภาพแวดล้อม

บทที่ 6

สังเคราะห์ชุมชนที่ศึกษา

กำเนิดกระบวนการทัศน์ชุมชนปฐมอโศก

ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ถ้าว่าตามหลักทฤษฎีเหรียญสองด้านหรือทฤษฎีสลับทาง ชุมชนปฐมอโศกก็ย่อมอยู่ทางด้านหนึ่งของเหรียญหรือในทิศทางที่ตรงข้ามกับโลกาภิวัตน์ ทั้งยังสามารถยื่นหยัดประกาศก่อกระบวนการทัศน์ของตน ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันเกือบ 30 ปี จนกลายเป็นชุมชนแบบจำลองการพึ่งตนเอง เป็นแหล่งความรู้ที่มีคุณค่า ดังนั้น เพื่อความแจ่มชัดต่อกระบวนการทัศน์ดังกล่าว จึงต้องถอดรหัสจากภูมิหลังและกระบวนการสร้างชุมชน

ชุมชนปฐมอโศก ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติหรือมีความตั้งใจที่จะจัดตั้งสร้างชุมชนขึ้นในเบื้องต้น หากแต่เกิดขึ้นจากวิกฤตทางความคิดส่วนตัวของพ่อท่านสมณะโพธิรักษ์ จนกลายเป็นที่มาของชุมชนปฐมอโศก กล่าวคือ เริ่มจาก นายรัก รักพงษ์ นักจัดรายการโทรทัศน์ที่มีชื่อเสียงมีแนวคิดโน้มเอียงไปในทางธรรมแบบสุดโต่ง เช่น การกินเจถือศีลแบบเคร่งครัด และเลิกกับคู่มั่นสุดท้ายก็ลาออกจากงาน หมอบทรมานภรรยาให้ญาติทั้งหมด ละทุกอย่างปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังทั้งที่ยังเป็นฆราวาส ปฏิบัติอยู่ 2 ปี ต่อมา เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2513 ได้บวชเป็นพระชื่อว่า “โพธิรักจิโต” ในฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เป็นผู้ที่มีชื่อเสียง เป็นผู้ที่มีความคิดเห็นนอกกรอบ อย่างเช่น เรื่องการพยากรณ์พระอริยบุคคล เป็นต้น ทั้งยังได้ขยายความคิดนั้นออกไปสู่การปฏิบัติและการเผยแพร่ ส่งผลให้มีผู้มาขอศึกษาปฏิบัติตามด้วยเป็นจำนวนมาก ทั้งฆราวาส และ นักบวช ซึ่งมีทั้งพระธรรมยุตและมหานิกาย จากการที่มีผู้มาปฏิบัติด้วยทั้งธรรมยุตและมหานิกายนี้เอง จึงได้เกิดแนวคิดสลายชั่ว โดยยึดเรากล้าสอนของพระพุทธเจ้าเป็นจุดศูนย์กลางว่า ธรรมและวินัยไม่ควรมีใครมาแบ่งแยกให้เป็นนิกาย จึงได้อุปสมบทเข้าในสงฆ์ฝ่ายมหานิกายโดยไม่สึกออกมาเสียก่อน เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2516 ซึ่งหวังว่าตนนั้นจะเป็นผู้ลบปมขัดแย้งในเชิงสัญลักษณ์ในสงฆ์ทั้งสองนิกาย

จริงๆ แล้ว แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ดี สร้างสรรค์ นอกกรอบ อยู่บนพื้นฐานของความหวังดี แต่ขัดกับหลักจารีตสงฆ์ กระทบกระเทือนกับโครงสร้างทางการปกครองของคณะสงฆ์ไทยและข้อกฎหมาย ความยุ่งยากจึงเกิดขึ้น แต่เดิมตนเสนอตัวเพื่อประสานความขัดแย้งกลางใจในสงฆ์สองฝ่าย แต่ตัวเองต้องกลับมาเป็นประเด็นแห่งความขัดแย้งเสียเอง ทั้งความขัดแย้งนั้นได้ถูกลามไปสู่คณะสงฆ์ผู้ปกครองสูงสุดคือมหาเถรสมาคมและกับรัฐบาลในสมัยนั้น

แตกหักทางความคิด

ท่านโพธิรักษ์ถือว่าตนเองเป็นพระของทั้งสองนิกาย เพราะผ่านการบวชมาทั้งสองนิกาย จึงมุ่งที่จะทำงานเพื่อศาสนาโดยส่วนรวม อย่างไรก็ตาม เป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ศาสนาว่า ใครก็ตามมีความคิดที่จะรวบรวมนิกายหลายๆนิกายเข้าด้วยกัน เขาย่อมเป็นผู้ก่อตั้งนิกายใหม่เพิ่ม ในที่สุด สิ่งที่ไม่มีการคาดคิดก็เกิดขึ้น เมื่อสมณะโพธิรักษ์ ไม่สามารถทำตามข้อเสนอของมหาเถรสมาคมได้จึงประกาศแยกตัว ไม่ขึ้นกับมหาเถรสมาคมอีกต่อไป พร้อมกับพระชาวโศก 21 รูป เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2518 การแยกตัวออกมาไม่ขึ้นต่อการปกครองของคณะสงฆ์ไทยนี้ สมณะอธิบายว่า ไม่ผิดพระธรรมวินัย เพราะถือว่าเป็นการทำ “นानาสังวาส” ซึ่งเป็นนิติประเพณีในทางพุทธศาสนา ที่ให้อิสระเสรีภาพกับชาวพุทธ อนึ่ง เมื่อพระแยกตัวออกมา ผู้ศรัทธาก็แยกตามไปด้วย

ทฤษฎีสลับทาง

เมื่อมาถึงตรงนี้ ต้องยอมรับว่า สมณะ (ชาวโศกใช้เรียกแทน “พระ”) โพธิรักษ์มีมวลชนที่ขึ้นอยู่กับตนมาก และเป็นมวลชนที่มีพลังพร้อมที่จะยกฐานะตนเองขึ้นเป็นองค์กร ดังนั้น แนวคิดจึงได้ถูกขยายผลต่อเนื่องออกสู่มวลชนของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดสลับทางหรือแนวคิดเชิงปฏิวัติ ซึ่งสมณะโพธิรักษ์ได้รับอิทธิพลและกล่าวบ่อยๆ จากพระพุทธรพจน์ที่ว่า “ทิศทางของผู้แสวงหาลาภ และ นิพพาน ย่อมสวนทางกัน” ดังนั้น วัตรปฏิบัติที่เราคุ้นเคยกันในสังคมไทย ได้ถูกกระทำให้แตกต่าง เช่น ในเรื่องของ พิธีกรรม พฤติกรรม และกิจกรรม ใช้เป็นแนวทางในการอบรมสั่งสอนชาวโศกอันจะนำไปสู่ความพ้นทุกข์

พิธีกรรม ท่านสมณะโพธิรักษ์ มักจะกล่าวโจมตีพิธีกรรมต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น พิธีปลุกเสกวัตถุมงคลต่างๆ โดยท่านกล่าวว่า ไม่มีประโยชน์ ไร้สาระ จึงได้ปฏิบัติพิธีกรรมดังกล่าวเสียใหม่ภายใต้ชื่อ “พิธีปลุกเสกนะเมตตามหาเสน่ห์ เสริมดวงชะตา” แต่ในกิจกรรมดังกล่าว กลับมีแต่การให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรมและปฏิบัติธรรม ไม่มีการทำนมนต์ส่นมนต์

พฤติกรรม ท่านสมณะโพธิรักษ์ ได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เราคุ้นชิน กำหนดขึ้นมาเป็นวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งสามารถที่จะอธิบายได้โดยหลักธรรมโดยศีลและโดยอบายมุข ยกตัวอย่างเช่น ชาวโศกจะต้องทานมังสวิรัต ละเว้นอบายมุขโดยเด็ดขาด เป็นต้น

กิจกรรม ท่านสมณะโพธิรักษ์ได้กำหนดให้มีกิจกรรมสำหรับชุมชนหมู่นเวียน ทุกเดือน กิจกรรมที่น่าสนใจก็คือ กิจกรรมโรงทาน คือแจกอาหารสำหรับคนทั่วไป หรือกิจกรรมอื่นๆ แต่จะกระทำให้มีความหมายและมีความสำคัญ แทนที่จะเป็นเพียงแค่พิธีกรรม เช่น มหาปวารณา

ทฤษฎีสลับทาง เป็นแนวทางการสร้างชุมชน ซึ่งสมณะโพธิรักษ์จะชี้ให้เห็นถึงอีกด้านหนึ่งของปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองชนชาติสิ่งแวดล้อม เพื่อที่หลอมรวมความคิดของคนในชุมชนให้ไปในทิศทางเดียวกัน เพราะการที่คนจะอยู่รวมกันได้อย่างยั่งยืนนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า จะต้องมีความเสมอกัน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ศีล 2) อาจระคือความประพฤติ และ 3) ด้านทฤษฎีคือความเห็น มีการสอนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การสอนด้วยการใช้ข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์มาเป็นสื่อการสอน หรือการตัดเอาส่วนใดส่วนหนึ่งของภาพยนตร์มาเป็นสื่อหรือสนับสนุนเรื่องราวที่ต้องการสอน เช่น การสอนเรื่อง “ทำไมจึงไม่ควรกินเนื้อสัตว์” ในขณะที่คนทั่วไปบอกว่าควรกิน เพราะเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย ในทางกลับกัน สมณะโพธิรักษ์สอนว่า ไม่ควรกิน โดยอาศัยข้อมูลทางกายภาพธรรมชาติของคน ว่าไม่ใช่สัตว์กินเนื้อ เพราะลักษณะของฟันเป็นเช่นเดียวกับสัตว์กินพืช ถ้าใส่ซี่เช่นเดียวกันจะยาวกว่าของสัตว์กินเนื้อมาก ดังนั้น ถ้ากินเนื้อก็จะเน่าอยู่ในลำไส้นาน จึงเป็นบ่อเกิดแห่งโรคทั้งหลาย ยิ่งถ้าเอาคุณธรรมศีลธรรมเข้ามาพิจารณาไปด้วย จึงไม่มีเหตุผลใดๆที่มนุษย์จะกินสัตว์มีชีวิตด้วยกัน

พลังแห่งอุดมการณ์

อย่างไรก็ตาม พ่อท่านโพธิรักษ์เอง ทราบเป็นอย่างดีว่า แนวคิดสลับทางดังที่กล่าวมาแล้ว ไม่ใช่เรื่องสามัญ เพราะได้สั่นคลอนหลักพุทธธรรม ศรัทธามหาชน กฎหมายและการปกครองคณะสงฆ์ ในที่สุดแม้กระทั่งการเมือง ทั้งยังเป็นแนวคิดที่ไม่เคยมีกรณีตัวอย่างมาก่อนในสังคมไทย เป็นสิ่งใหม่ แต่พ่อท่านโพธิรักษ์ก็ยังเดินหน้าไปแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไป ยังไม่มีคำตอบว่าที่สุดแล้วผลจะออกมาอย่างไร เพราะแรงเสียดทานมีหลายด้าน แต่เมื่ออธิบายตามหลักวิชาถึงพฤติกรรมก็กล่าวได้ว่า เป็น “พลังแห่งอุดมการณ์” เมื่อถอดรหัสออกมาแล้ว พบว่ามีหลักธรรมสองอย่างได้แก่ ศรัทธาคือความเชื่อมั่นและวิริยะคือการปฏิบัติที่ไม่ทอดทิ้ง

ดังนั้น ความเชื่อมั่นปราศจากการลบล้างสงสัยในสิ่งที่ตนเชื่อ เป็นคุณธรรมฐานรากที่สำคัญของอุดมการณ์ เป็นแรงขับเคลื่อนเป็นส่วนภายใน แล้วส่งต่อไปสู่การปฏิบัติอย่างไม่ท้อแท้ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของวิริยะที่สำแดงออกมาอย่างเป็นรูปธรรมสู่ภายนอก กล่าวคือ ธรรมทั้ง 2 ประการ คือ ความเชื่อมั่นและความไม่ย่อท้อ เป็นกำลังที่ยกแนวคิดขึ้นสู่ความเข้าใจของผู้อื่น ที่ผู้อื่นสามารถรับรู้และสัมผัสได้ แล้วเข้าสู่รอบแห่งอุดมการณ์ใหม่เช่นเดียวกันตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวโศกเอง ซึ่งได้รับการถ่ายทอดอุดมการณ์อย่างไม่ผิดเพี้ยนโดยตรงจากพ่อท่านโพธิรักษ์ ที่ถือว่าเป็นกระบวนการต้นแบบ จากต้นแบบสู่ปัจเจกบุคคล หลายนุบุคคลจึงเป็นสังคม ดังนั้น ไม่ว่าวิถีคิดหรือวิถีปฏิบัติของสังคมชาวโศก จึงเป็นแบบเดียวกัน ผ่านทางวิธีการดำเนินชีวิต เช่น หลักการพึ่งตนเอง เลี้ยงชีวิตแบบกินน้อยใช้น้อย ทำงานมาก รวมถึงเป้าหมายนั้นปลายทางชีวิตและชีวิตในโลกหน้า

จุดเด่นของอุดมการณ์ที่กล่าวมา คือการแสวงหาการพึ่งตนเองก่อนเป็นสำคัญ แต่ไม่ได้หมายความว่าต้องพึ่งตนเองแบบบริสุทธิ ยังต้องพึ่งพาเทคโนโลยีภายนอกอยู่บ้าง เช่น รถยนต์ หรือ อุปกรณ์ก่อสร้าง เป็นต้น ดังนั้น ความหมายของการพึ่งตนเองในที่นี้ก็คือ 1) ไม่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากภาครัฐ หรือหวังว่ารัฐจะต้องช่วยอะไร หากทางออกหรือบรรเทาปัญหาด้วยตนเอง 2) ไม่หวังพึ่งพ่อค้าคนกลางในกิจกรรมการซื้อขาย เพราะ 3) สร้างชุมชนให้เป็นชุมชนผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภคเท่าที่สามารถ ตั้งแต่ในเรื่องของวัตถุดิบการแปรรูปและการจำหน่าย พยายามบริหารจัดการให้ครบวงจรภายในชุมชนก่อน ก่อนที่จะจำหน่ายออกสู่สังคมภายนอก และ 4) ไม่พึ่งพาสารเคมี เช่น ปุ๋ยเคมีหรือยาฆ่าแมลง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การพึ่งพาตนเองก็ดำเนินตามแบบทางสายกลาง คำนึงถึงความเหมาะสมบนพื้นฐานของความจำเป็นเท่านั้น

ประวัติศาสตร์ที่ยังคงอยู่

ชุมชนปฐมอโศกเกิดขึ้นจากสถานการณ์พาไป ประกอบกับมีต้นทุนสำคัญต่อการสร้างชุมชนหรือสร้างสังคมของตนขึ้นมาเอง นั่นก็คือ “ความคิดและคน” สถานภาพทั้งความคิดและคนในขณะนั้น ไม่สามารถที่จะกลมกลืนไปกับสังคมภายนอกได้อีกต่อไป เพราะเกิดกระแสต้านที่แรงมาก จึงเป็นตัวบีบให้แนวคิดและคนต้องหลุดออกมาในลักษณะที่แบ่งแยกสังคมกันอยู่ แยกตัวออกมาต่างหากอย่างชัดเจน ดังนั้น ชาวอโศกจึงไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากการสร้างอาณาจักรในแบบของตนขึ้นมา

หากวิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์ ตัดเรื่องความขัดแย้งและข้อกฎหมายออกไป จะเห็นว่าชุมชนของชาวอโศกนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นจากเหตุผลทางการเงินหรือทุน การเมืองและอำนาจ หากแต่เกิดขึ้นจากแรงหมุนทางความคิด กล่าวคือ เมื่อความคิดสลับทางได้ถูกกระจายออกไปสู่สังคมภายนอก สังคมก็สะท้อนกลับมาด้วยความแรง ก่อให้เกิดการเรียบเรียงความคิดใหม่หรือทบทวนใหม่อีกรอบ ตามหลักการแล้ว การสะท้อนกลับมาย่อมส่งผลสองอย่างคือ ความคิดนั้นสลายหายไปเลย กับการก่อให้เกิดแรงหมุนเพื่อการคงอยู่ต่อไปและสร้างรูปร่างตัวเองขึ้นมา สำหรับชาวอโศกได้ในเหตุอันหลัง คือเกิดแรงหมุนในภายในต่อไป ประหนึ่งว่าเป็นการทดสอบแนวคิดนั้นไปในตัว ทั้งยังเป็นกระบวนการเรียบเรียงแนวคิดให้รัดกุมลึกซึ้งยิ่งกว่าเดิม

กลไกการขับเคลื่อนชุมชนปฐมอโศก

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ในกรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับสังคมภายนอก การขับเคลื่อนชุมชนจึงต้องเกิดขึ้นอาศัยเหตุภายในเป็นปัจจัยหลัก ดังนั้น การขับเคลื่อนชุมชนจึงเป็นเรื่องของ “การขับเคลื่อนการพึ่งตนเอง” โดยปริยาย จึงมีการนำแนวคิดมาใส่เหตุผลและให้คุณค่าในเชิงสร้างสรรค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนชุมชนเดินหน้าต่อไป

การปกครองโดยธรรม

การล่มสลายหรือความเจริญของชุมชนขึ้นอยู่กับกฎระเบียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่มีโครงสร้างอย่างชุมชนปฐมอโสภ ที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาและหลักศรัทธา ดังนั้น กฎระเบียบเชิงจริยธรรมจึงเป็นทั้งเครื่องมือในการปกครองและเป็นทั้งหลักปฏิบัติปฏิบัติชอบไปในตัว

จริงๆ แล้วกฎเชิงจริยธรรมที่ชาวโสภนำมาใช้ ก็คือ เรื่องของศีล 5 เป็นต้น และอบายมุข อาหารมังวิรัต เป็นต้น ตามธรรมดา การฝึกศีล (ที่ไม่ฝึกกฎหมาย) ก็คือ อบายมุข ก็คือ เป็นเรื่องความผิดส่วนบุคคล แต่ชาวโสภได้ใส่ความผิดส่วนสังคมลงไปในศีลนั้นด้วย ดังนั้น การฝึกศีลจึงไม่ใช่เป็นเรื่องส่วนตัวอีกต่อไป ได้ยกระดับขึ้นเป็นความผิดส่วนสังคมด้วย เพราะสังคมของชาวโสภจะอยู่ได้ก็ด้วยศีลธรรม หากไม่แล้วก็จะล่มสลาย ถ้าชาวโสภคนใดฝึกศีลผิดธรรมก็เท่ากับว่าได้ผิดต่อสังคมชาวโสภด้วย เพราะถือว่ามีส่วนต่อการทำลายศรัทธามหาชน หากพลาดไปแล้ว ก็มารับสารภาพต่อที่ประชุมประจำเดือน และปฏิญาณตนเริ่มต้นใหม่ ถ้าทำไม่ได้จริงๆ ก็จึงเดินออกไปจากชุมชน สังคมชาวโสภถือว่าน่ารังเกียจและไม่ต้องการ โทษสูงสุดโดยการให้ออกไปจากชุมชน

การที่ชาวโสภนำหลักศีลธรรมมาใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองอย่างนี้ ทำให้เกิดการตั้งคำถามต่อไปว่า เป็นอย่างนั้นจริงหรือ? หลักศีลธรรมอย่างเดียวก่อให้เกิดสันติสุขในสังคมได้หรือไม่? หลักศีลธรรมไม่ใช่รูปสำเร็จ จริงๆ แล้วยังมีกลไกอื่นอีก เรื่องศีลธรรมเป็นเรื่องส่วนบุคคล แผนการก็คือ ยกย่องเรื่องส่วนบุคคลให้เป็นเรื่องส่วนสังคม เมื่อเป็นเรื่องส่วนสังคม สังคมก็จะปกครองสังคมเอง ดังนั้น ความลับในเรื่องนี้อยู่ที่ “การสร้างสังคม” ในรูปแบบการจำลองสังคม เหมือนกับการสร้างเครื่องหมายการค้า (brand) จากการลงพื้นที่ ผู้วิจัยพบว่า สังคมที่ได้รับการจำลองแล้ว เป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญไม่แพ้หลักศีลธรรม นั่นคือ เครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ ได้แก่ “ความเป็นชาวโสภ” คือเป็นอันรู้กันเลยทีเดียวว่า ถ้าเป็นชาวโสภแล้วต้องปฏิบัติตัวอย่างไร ปฏิบัติตามๆ กันไปตามหลักทฤษฎีจิตรวมหมู่ ดังนั้น การถือศีลปฏิบัติธรรมจึงไม่ใช่เรื่องยาก คือไม่ได้ยากไปกว่าการรักษาภาพลักษณ์ความเป็นชาวโสภเอาไว้ ต้องทำตัวให้อยู่ร่วมสังคมกับเขาได้ เป็นสิ่งที่ยากกว่าการถือศีลปฏิบัติธรรมเสียอีก เพราะความเป็น “ชาวโสภ” ได้ถูกอุปโลกให้มีคุณค่าที่ทุกคนจะต้องร่วมรับผิดชอบ ศีลธรรมเป็นเพียงเงื่อนไขหนึ่งในการปฏิบัติ ดังจะยกตัวอย่างประกอบ เช่น การรักษาป่าอันเป็นต้นน้ำลำธารของชาวบ้าน ชาวบ้านเห็นคุณค่าของป่า ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามข้อตกลงที่ร่วมกันตั้งขึ้น กระบวนการสร้างชุมชนปฐมอโสภก็ทำนองเดียวกันนี้

ถ้ารู้แต่เพียงว่า ชาวโสภใช้ธรรมในการปกครอง ส่งผลให้เกิดสันติภาพรุดรภาพ ทำให้สังคมไทยรู้สึกมีความหวัง แต่ปริศนาอันดำมืดที่ไม่อาจเป็นเช่นนั้นได้ ทั้งที่สังคมไทยเป็นสังคมพุทธ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะยังขาดในส่วนของการสร้างสังคมอุดมคติเชิงโครงสร้าง คือเอกชนสังคม

ของชาวโศก นั่นจึงเป็นเหตุผลว่า การมีศาสนาหรือไม่มีแทบไม่ต่างกัน และนับวันยิ่งจะมีความแจ่มชัดขึ้น

สังคมอย่างชุมชนปฐมโศก ที่ใช้หลักกรรมปกครอง ไม่ใช่เรื่องใหม่ ไม่ใช่ไม่เคยมี ที่ได้มียิ่งใหญ่กว่าชุมชนปฐมโศก อย่างเช่น พระเจ้าโศกมหาราช และหรือ พ่อขุนรามคำแหง แต่การปกครองโดยใช้ธรรม มีจุดอ่อนอยู่ที่ ไม่เคยยืนยาวมากไปกว่าสองชั่วอายุคน ที่เป็นเช่นนี้เพราะ “ความเห็นแก่ตัว” ทำให้ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างอ่อนแอ จึงไม่สามารถเชื่อมโยงศีลธรรมส่วนบุคคลให้เป็นเรื่องส่วนสังคมได้ ครอบงำล้มละลาย อย่างไรก็ตาม ตรามหาที่คนไม่เสาะแสวงหา “ความเห็นแก่สังคม” เงื่อนไขทางศีลธรรมจริยธรรมก็ไม่สามารถสำแดงบทบาทออกมาได้ จิตสาธารณะไม่มีวันเกิดขึ้น

เศรษฐศาสตร์ทวนกระแส

กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนอยู่ในสังคมปัจจุบัน ในทัศนะของชาวโศก แอบแฝงไปด้วยเรื่องของกิเลส ตัณหา ราคะ มัวเมาหลุ่มหลงกับลาภ ยศ สรรเสริญ อันเป็นเหตุแห่งการแก่งแย่ง เอาเปรียบเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นความเห็นที่มองหลักจริยธรรมทางศาสนา หากชาวโศกจะขับเคลื่อนชุมชนไปตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ก็ไม่สามารถจะอธิบายสิ่งที่ตนได้กล่าวโจมตีมาตลอด ในขณะเดียวกัน สังคมไทยได้ถูกหล่อหลอมมาจากเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ จนกลายเป็นสังคมบริโภคนิยมขึ้นมั่ววุ่น จึงไม่ยากที่ชาวโศกจะปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ อีกทั้งสิ่งที่ต้องคำนึงถึงก็คือความอยู่รอดของชุมชน ดังนั้น “บุญ” จึงได้ถูกนำมาอธิบายระบบเศรษฐกิจในรูปแบบใหม่ และยังใช้เป็นแกนหลักในการยกระดับชุมชนไปสู่สังคมอุดมคติ นอกจากนี้ยังได้เพิ่มคำที่เป็นเครื่องหมายเชิงพฤติกรรมว่า “นิยม” ต่อท้ายคำว่า บุญ เป็น “บุญนิยม” โดยมีปรัชญาว่า “พึงตนเองได้ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เอื้อเฟื้อพี่น้อง” มาใช้ในระบบเศรษฐกิจของชุมชน บุญ เป็นทั้งทุนและผลกำไร ทุนที่เป็นเงิน เป็นเพียงเงื่อนไขทางวัตถุ เพื่อรักษาสมดุลแค่พออยู่ได้ไม่ให้ล้มเหลวพื้นที่ไว้สำหรับเชื่อมต่อทุนที่เป็น บุญ อย่างเช่น แรงงานอารียะ (แรงงานที่ไม่มีค่าจ้าง)

แนวคิด การนำเรื่องบุญมาเป็นทุน ถ้ามองจากสายตาแบบการค้าเชิงพาณิชย์ จะเห็นว่าเป็นการค้ากำไรที่เกินควร แต่ในกรณีของชาวโศกไม่อาจกล่าวตำหนิเช่นนั้นได้ เพราะด้วยเหตุผลหรือเงื่อนไขที่มีการบริหารจัดการให้ได้รับการชดเชยโดยทางอื่นอย่างเหมาะสม หรือจะมองในแง่ว่าเป็นความก้าวหน้าหรือล้าหลัง ภายใต้การบริหารจัดการตามแนวคิดดังกล่าว ก้าวหน้าแล้วยังไง? ล้าหลังแล้วยังไง? เป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ แต่การเห็นจุดอ่อนแล้วนำมาแก้ไขใหม่ ความรู้ที่ได้จึงเป็นความรู้ใหม่ อย่างน้อยก็จัดว่าเป็นความก้าวหน้าไปอีกระดับหนึ่งไม่ใช่หรือ ของระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

ถอดรหัสบุญ

บุญ เป็นชื่อของความดี เป็นสิ่งที่ควรบำเพ็ญไม่รู้จักเต็มโดยเครื่องขัดขวางวัด ส่งผลในมิติแห่งความรู้สึกทางอารมณ์เป็นความสุข มีเงื่อนไขอยู่ที่การทำความดีทางกายทางวาจาและทางจิตใจ “บุญ” เป็นทั้งกิริยาศัพท์และนามศัพท์ ถ้าเป็นนามศัพท์หมายถึงความสุขทางใจ ถ้าเป็นกิริยาศัพท์หมายถึงการกระทำ บางกรณีมีเงื่อนไขทางวัตถุร่วมด้วย ตัวอย่าง เช่น ลูกได้ให้เงินพ่อแม่ผู้แก่เฒ่าไว้ใช้จ่าย จัดว่าเป็นการทำบุญ เงินเป็นเงื่อนไขแห่งบุญ หรือเงินไม่ใช่ความรัก แต่บางครั้งเงินก็ยังเป็นเงื่อนไขของความรัก กิจกรรมทางพุทธศาสนาเกือบทั้งหมด สามารถอธิบายได้ด้วยคำว่า “บุญ” เพียงคำเดียว หรือสามารถจะเข้าใจว่าเป็นบุญได้จากสิ่งที่ตรงกันข้ามกับ “บาป” แต่ไม่ใช่ทั้งหมด เพราะการไม่ทำบาปก็ทำให้ว่าจะเป็นบุญเสมอไปไม่ เช่น การนั่งอยู่เฉยๆ ดังนั้น “บุญ” จึงเป็นสิ่งที่ต้องลงมือทำ ชาวอโศกจึงเชื่อมโยงการทำงานเข้ากับคำว่า “บุญ” นำมาเป็นสิ่งปลูกสร้างแรงจูงใจในการขับเคลื่อนองค์กร ผู้ปฏิบัติงานจึงไม่ต้องการค่าตอบแทนที่เป็น เงิน ดังผู้วิจัย จะยกตัวอย่างจากสิ่งที่ชาวปฐมอโศกได้มีการนำมาใช้จริง เช่นเรื่อง “ธุรกิจการค้าบุญนิยม” มาเป็นตัวอย่าง ซึ่งได้มีการกำหนดเป็นแนวนโยบายอย่างชัดเจน โดยมีทั้งอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการ ดังนี้

หลักธุรกิจการค้าบุญนิยม

อุดมการณ์

1. แรงงานฟรี
2. ปลอดหนี้
3. ไม่มีดอกเบี้ย
4. เหลือทรัพย์เข้ากองบุญ

หลักการ

1. ขายของที่ดี
2. ราคาถูก
3. ชื่อสัตย์
4. มีน้ำใจ

วิธีการ

1. ขายถูก
2. ไม่ฉวยโอกาส
3. ขยัน อุตสาหะ
4. ประณีต ประหยัด

นอกจากนี้ ในการขายสินค้าราคาถูก ยังมีอุดมคติแห่งบุญอีก 4 ชั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขายให้ต่ำกว่าราคาท้องตลาดมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพียงแต่พอเป็นเครื่องอาศัยตามความจำเป็นของชีวิต ซึ่งมีระดับความสันโดษไม่เท่ากัน ไม่เหมือนกัน ซึ่งยังไม่ถือว่าเป็นบุญนิยมทีเดียว

ขั้นที่ 2 ขายเท่าทุน ยังไม่มีบุญ แต่ก็ไม่มีบาป ให้พออาศัยต่อทุนทำงานต่อไป ถือว่าเป็นการ เริ่มต้นบุญนิยมขั้นแรก

ขั้นที่ 3 ขายต่ำกว่าทุน โดยไม่รวมค่าแรง ค่าส่วยต่างๆ ค่าวัตถุดิบ ซึ่งผลิตเอง หรือ เก็บจากธรรมชาติ ขายต่ำลงได้มากเท่าไร ก็เป็นบุญมากเท่านั้น

ขั้นที่ 4 แจกฟรี เป็นการสังเคราะห์เกื้อกูลกันไป (ข้อมูลจาก <http://www.asoke.info/>)

ขายต่ำกว่าทุนยังทำกำไร

จากธุรกิจการค้าบุญนิยมที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อบุญถูกนำมาเชื่อมโยงเข้ากับการค้า จึงเกิดคำพูดที่รู้สึกที่สวนทางกับตรรกะเมื่อฟังอย่างผิวเผิน “ขาดทุนคือกำไร” แต่สามารถอธิบายความได้ ในส่วนของการขายขาดทุนแล้วยังมีกำไร ก็ด้วยการเทียบเคียงราคาสินค้าในท้องตลาด เมื่อไหร่ขายต่ำกว่าราคาในท้องตลาดได้ นั่นก็เท่ากับว่า “ขาดกำไร” ในกรณีที่ขายเท่าทุน เมื่อขายต่ำกว่าทุนของสินค้าในท้องตลาด จึงจะชื่อว่า “ขาดทุน” สำหรับชาวปฐมอโศกการขายขาดทุนแล้วยังได้ “กำไร” ทั้งยังได้กำไรเป็นสองชั้นอีกด้วย ขั้นที่หนึ่ง ได้กำไรจากทุนที่เป็นแรงงาน เพราะแรงงานได้มาฟรีในของทุกขั้นตอนการผลิต ขั้นที่สอง ได้กำไร (บุญ) จากการได้ช่วยเหลือทางอ้อมแก่ลูกค้าให้เขาได้ใช้สินค้าราคาถูก

นอกจากนี้ ยังมีกิจการอีกหลายอย่างที่มีการดำเนินกิจการภายใต้ระบบบุญนิยม ดังนี้

ธุรกิจการค้าบุญนิยม

การศึกษาบุญนิยม

กสิกรรมบุญนิยม

อุตสาหกรรมบุญนิยม

การเงินบุญนิยม

สาธารณสุขบุญนิยม

การบริโภคบุญนิยม

สื่อสารบุญนิยม

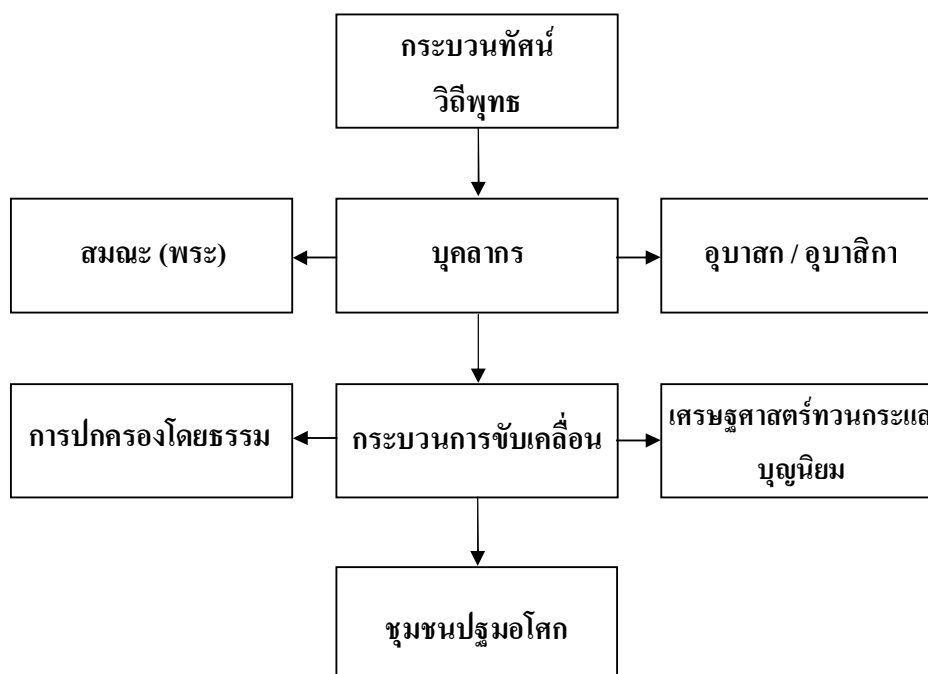
การเมืองบุญนิยม

ศิลปะบุญนิยม

อย่างไรก็ตาม ผลจากระบบบุญดังกล่าว ซึ่งมีความสำคัญและเป็นรูปธรรมชัดเจน ที่สังคมและชาวปทุมอโศกได้รับในทันทีก็คือ การได้ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ให้อยู่เหนือความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ รู้จักเสียสละเพื่อผู้อื่น ให้ผู้อื่นได้ประโยชน์จากเรา มีจิตเพื่อสาธารณะหรือมีจิตสำนึก (conscious) เพื่อการพัฒนาตนเอง เห็นคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งมีชีวิต ซึ่งทั้งหมดนี้ยังเป็นเพียงอุดมคติของสังคม สังคมต้องการสังคมทั่วไปก็ต้องการเข้าข้างขาดแคลน ทั้งนี้ก็ใช่ว่ามนุษย์จะทำได้ หากแต่อยู่ที่ไม่อย่าทำหรือไม่ต้องการ “บุญ” นั่นเอง

ณ วันนี้ ชาวชุมชนปทุมอโศก ผลจากการที่ชาวชุมชนร่วมใจกันก่อร่างสร้างชุมชนขึ้นมา บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งมีจุดเด่นอยู่ที่สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งยังแผ่รังสีแห่งความเป็นผู้ให้ออกสู่สังคมภายนอก มีส่วนของการช่วยเติมเต็มสังคม มีผลงานเป็นที่ยอมรับในสังคมวงกว้าง เหมือนจะตอกย้ำความสำเร็จในการใช้หลัก “เศรษฐกิจศาสตร์ทวนกระแส” และหลัก “การปกครองโดยธรรม” ไม่ว่าสังคมภายนอกจะเป็นอย่างไร ไม่มีกิน ปัญหาหนี้สิน ปัญหาสารพิษในสิ่งแวดล้อม และของกิน ปัญหาศีลธรรมทางสังคม ปัญหาโลกาภิวัตน์ ปัญหาบริโภคนิยม เป็นต้น ชุมชนปทุมอโศกอยู่เหนือปัญหาเหล่านั้น ยกตัวอย่าง เช่น ปัญหาเรื่องชู้สาว ซึ่งเป็นปัญหานักกอกสำหรับสังคมภายนอก ในรอบ 30 กว่าปีในชุมชนปทุมอโศก มีเพียงคู่เดียวเท่านั้น ที่สื่อมีความสัมพันธ์กันชู้สาว แต่สามารถจัดการได้ มิทันเกิดความเสื่อมเสีย เพราะทุกคนในชุมชน ช่วยกันเป็นหูเป็นตาว่ากล่าว ตักเตือนกันได้ เพราะทุกคนถือคติที่ว่า “ขอท่าน จงว่ากล่าวตักเตือนฉันด้วยเถิด”

แผนภูมิที่ 3 สรุปกระบวนการสร้างชุมชนปฐมอ โศก

ชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่

ชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่ เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากการเจริญเติบโตของการพัฒนาเมืองและเกิดขึ้นตามธรรมชาติของจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ไม่ได้เกิดขึ้นจากการจัดตั้งอย่างชุมชนปฐมอ โศก ดังนั้น กระบวนวิถีชีวิตจึงเป็นไปตามกลไกการพัฒนาของภาครัฐและภาวะความทันสมัยที่หลังไหลเข้ามา มีรายละเอียดปรากฏในบทที่ 5 และที่ 7 แต่ในที่นี้จะกล่าวโดยภาพรวมว่า ทุกวันนี้ คนเมืองหรือคนชนบท ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยยะ เพราะไม่มีอะไรจะมาแบ่งแยกได้แล้ว เช่น การได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ก็รู้พร้อมกับคนในเมือง การสื่อสารก็ทำได้ง่าย ความสามารถในการเข้าถึงสถานศึกษารวมถึงการศึกษาเล่าเรียนก็เท่าเทียมกัน ดังนั้น ความเจริญได้สลายชุมชนเมืองกับชนบทให้เป็น ชุมชนเดียวกัน เรียกว่า “ชุมชนชาวไทย”

เมื่อคนชนบทต้องเป็นคนทันสมัย

การเจริญเติบโตของชุมชนเมือง แท้ที่จริงแล้ว ส่วนหนึ่งเกิดจากการล่มสลายของชนบท เพราะข้อมูลที่ได้จากพื้นที่ศึกษา พบว่า ผู้คนส่วนมากไม่ใช่คนมีถิ่นกำเนิดในพื้นที่มาก่อน เป็นคนมาจากถิ่นอื่นซึ่งเป็นชนบท ต่างละทิ้งเรือกรสวนไ้ร่นมาทำมาหากินในเมือง ทั้งยังมีแนวคิดที่จะตั้งหลักปักฐานอยู่ในเมือง ด้วยเหตุผลว่า ชนบทไม่สามารถตอบสนองความเป็นอยู่ตามที่ต้องการหรือ

ให้เกิดผาสุกได้อีกต่อไปในความคิดของเขา ด้วยข้อจำกัดทางด้านรายได้ แต่นั่นก็ไม่ใช่เหตุผลเดียว ทั้งยังเป็นเหตุผลปลายเหตุ ประกอบกับความเดือดร้อนจากอาชีพดั้งเดิมเยี่ยงบรรพบุรุษ เช่น การถูกยึดที่ทำกิน ภาระหนี้สิน ราคาผลผลิตตกต่ำ เรื่องการศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังผลักดันผู้คนในชนบทให้ต้องดิ้นรนเข้าเมือง อันการที่จะมีวิถีชีวิตแบบพหุมีพอกินอย่างในอดีตไม่ได้อีกต่อไปแล้ว เพราะการพัฒนาได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ลดทอนความสามารถในการพึ่งตนเองของประชาชน ซ้ำยังเพิ่มเติมสิ่งจำเป็นให้กับชีวิตที่นอกเหนือจากการมีเงินมากมายให้แล้ว ก็ยังจำเป็นต้องมีรถ มีโทรศัพท์มือถือ โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น เป็นต้น กลายเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานของคนในโลกยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในชุมชนชนบท ในขณะที่สังคมชนบทแท้ๆ เทคโนโลยีทันสมัยกลายเป็นสิ่งส่วนเกิน ต้นเหตุเชิงลึกเกิดจากระบบโครงสร้างการพัฒนาและสังคมก้าวหน้าเข้าสู่ภาวะความทันสมัย ทำให้ชาวบ้านต้องปรับตัวให้เป็นคนทันสมัย (modern man) ตามกระแสพัฒนาซึ่งมีการเรียนรู้ในการปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว เพราะธรรมชาติของคนเราจึงที่จะเรียนรู้เลียนแบบอยู่แล้ว จากสื่อที่มีอยู่รอบตัว

จากสภาพการณ์ดังกล่าว ความหวังของคนชนบทหลายคนที่ต้องการจะมีชีวิตที่ดีขึ้นจากในเมือง เพราะชะตาชีวิตยังต้องวนเวียนอยู่กับความยากจนเหมือนเดิม จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ปัญหาหลักที่ใกล้ตัวที่สุดอยู่ที่การใช้รายได้นับวันและฟุ่มเฟือย ดำเนินชีวิตตามครรลองของการบริโภคนิยมทำให้ผู้อื่นเห็นว่าตนเป็นผู้มีรสนิยม แม้แต่คนหนุ่มสาวบางคนดื่มน้ำอัดลมทุกวันๆ ละสามสิบถึงสี่สิบบาท จริงๆ แล้วน้ำอัดลมก็เป็นเครื่องหมายของการบริโภคนิยมอย่างหนึ่ง ไม่จำเป็นเลยสำหรับชีวิตและเป็นเรื่องของความฟุ่มเฟือยแท้ๆ คนในชุมชนบางคนมีโทรศัพท์มากกว่าหนึ่งเครื่อง ด้วยเหตุผลเครื่องเก่าตกทุนแล้ว ช่องทางที่เปิดโอกาสล่อใจให้เกิดการบริโภคนิยมมีมากผ่านทางสื่อทุกอย่างที่มีอยู่ ปลุกปั่นเชิญชวนใช้จิตวิทยาซึ่งมีนักผลิตโฆษณาที่มีการเล่าเรียนมาเพื่อการนี้โดยเฉพาะ ให้มีคนจับจ่ายใช้สอยดึงเงินออกจากกระเป๋าให้มากขึ้น แต่ไม่มีสื่อสักอย่างหนึ่งที่ชี้แนะแนวทางสร้างแรงจูงใจสำหรับคนยากจนในชุมชนเมือง ไม่มีใครหรือหน่วยงานไหนมาดูแลในเรื่องนี้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะ มีผู้รุมกินโต๊ะประชาชนจากการเป็นนักบริโภคนิยม ประชาชนเป็นนักบริโภคนิยมมากขึ้นเท่าไรก็มีผู้ได้รับประโยชน์มากขึ้น เช่น ห้างค้าปลีกห้างค้าส่งร้านค้าปลีก ตลอดจนถึงผู้ออกเงินกู้ยืมระบบหรือขายของผ่อนทั้งหลาย ในขณะที่ประชาชนมีข้อจำกัดหลายด้านที่เป็นองค์ประกอบของความยากจน

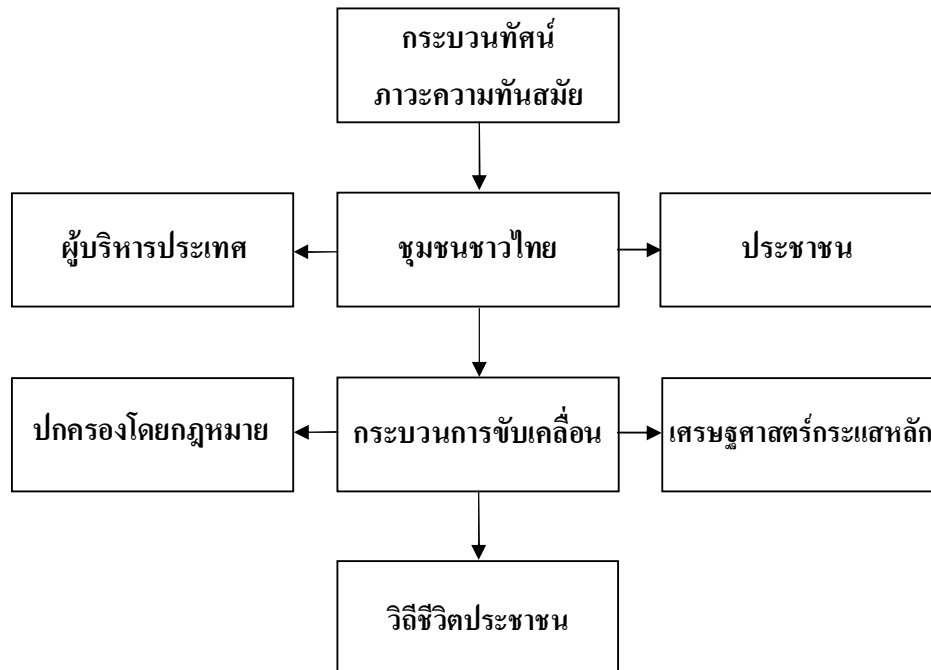
ดังนั้น ทางรอดของคนในชุมชนในเชิงเศรษฐกิจในเหตุอันใกล้ อยู่ที่การมีภูมิภาวะและความยับยั้งชั่งจิตในการดำเนินชีวิต รู้จักพอมีพุดมึผลรู้เท่าทันทุนนิยมสร้างระบบการพึ่งตนเอง เพราะในสายตาของระบบทุนนิยม คนเป็นเพียงสัตว์ทางเศรษฐกิจเท่านั้น

กัวหน้าหรือล้าหลัง

สุภาษิตไทยว่า “ข้าวใหม่ปลามัน” ทำให้นึกถึงประเทศไทยสมัยเมื่อยังเจริญอยู่ ประชาชนทำนาทำไร่ ได้กินข้าวที่เพิ่งเก็บเกี่ยวมาใหม่ๆ แต่คนในปัจจุบันไม่เคยได้กิน กินข้าวค้างปีกันทั้งนั้น พืชผักก็เช่นเดียวกัน ที่ชาวบ้านปลูกเหลือจากบริโภคก่อนแล้วคนเมืองจึงได้บริโภคทีหลัง สมัยเด็กลำบากการสรรจรรลำบากมาก ซ้ำระหว่างทางมีสัตว์คอยทำร้ายผู้เดินทางให้ถึงแก่ความตาย เราเรียกถิ่นเหล่านั้นว่า “ถิ่นทุรกันดาร” ปัจจุบัน ถิ่นทุรกันดารได้กลับมาหลอกหลอนผู้คนเหมือนเดิมจริงอยู่ ถึงแม้ว่าจะใช้รถในการเดินทาง แต่รถก็ติด และอันตรายถึงแก่ชีวิตมักเกิดขึ้นในการเดินทาง เปรียบเสมือนภัยจากสัตว์ร้าย นั้นแสดงว่า ถิ่นทุรกันดารมีในถิ่นเมืองปัจจุบัน ทำให้สับสน ระหว่างความก้าวหน้าและล้าหลัง เมื่อมองผ่านวิถีชีวิตของผู้คน ก้าวหน้าแต่ทำไมทำให้การดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอดมีมากขึ้น ก้าวหน้าแต่ทำไมทำให้การดำเนินชีวิตลำบาก ความก้าวหน้าต้องทำให้ต้องซื้อน้ำดื่ม ก้าวหน้าทำให้คนมีเวลานอนน้อยลง หรือความก้าวหน้าทำให้ต้องเป็นเช่นนั้นถ้าอย่างนั้น ทำไมคนจึงกล่าวถึงความก้าวหน้าอย่างชื่นชม ส่วนล้าหลังทำให้น้ำในแม่น้ำล้นล้นสะอาด เป็นต้น

ถ้าว่าตามหลักทฤษฎีเหรียญสองด้าน ปัญหาไม่ใช่อยู่ที่ก้าวหน้าหรือล้าหลัง หากแต่อยู่ที่ตัวเหรียญซึ่งอยู่ระหว่างกลางแห่งด้านทั้งสอง ในที่นี้ ระหว่างเหรียญก็ได้แก่ประชากรของประเทศที่เพิ่มขึ้น กิจกรรมเพื่อชีวิตจึงเพิ่มขึ้นตาม ในปีที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประชากรประมาณ 14 ล้านคน เมื่อวันที่ 12 พ.ค. 2496 ประเทศไทยมีประชากรครบ 23 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ: <http://service.nso.go.th/>) จาก 23 ล้านคน ผ่านมา 57 ปี ประชากรเพิ่มเป็น 63 ล้านคน ในขณะที่ ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะที่ดินยังเท่าเดิม ไม่ได้งอกขึ้นตาม ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่บนโลกก็แทบจะรองรับประชากรมากกว่านี้ไม่ไหวแล้ว การเพิ่มขึ้นของประชากรนั่นเอง เป็นพื้นฐานของปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ในทางกลับกัน ในประเทศที่มีประชากรน้อยๆ มีที่ดินมาก เขาไม่ได้ประสบปัญหาอย่างเรา

แผนภูมิที่ 4 สรุปกระบวนการวิถีชีวิตของชุมชน

บทที่ 7

สรุปผล อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

กระบวนการทัศน์การบริโภคในสังคมไทยในปัจจุบันสามารถจำแนกได้เป็นสองกระแส คือ กระแสหลักและกระแสทางเลือก กระบวนการทัศน์การบริโภคตามกระแสหลักนั้น มุ่งบรรลุเป้าหมายเชิงปริมาณหรือความเจริญเติบโตทางวัตถุ แสวงหาความมั่งคั่งสูงสุดจากการแสพการบริโภคเป็นหลัก และองค์ความรู้ในกระบวนการนี้ถือว่าด้วยเชิงปริมาณล้วนๆ ทั้งยังมีส่วนเสริมให้เกิดการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจนเสียสมดุลอันมีผลต่อบรรยากาศโลก และมนุษย์ก็ได้รับผลกระทบในที่สุด การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ กระบวนการทัศน์ความคิดในวิถีพุทธกับกระแสการบริโภคนิยม และเพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์การดำเนินชีวิตตามกระแสบริโภคนิยมในภาวะสังคมทันสมัย โดยเลือกชุมชนปทุมมอ โสก และชุมชนพุทธรักษากับหลังวัดใหญ่เป็นพื้นที่ศึกษา ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ สมณะ อุบาสก อุบาสิกา นักเรียน และประชาชนในชุมชน

ดังนั้น แนวบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย ที่จะนำไปสู่การสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎี ผู้วิจัยจึงนำเสนอข้อสรุปใน 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

ประเด็นที่ 1 กระบวนการทัศน์การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง

ประเด็นที่ 2 กระบวนการทัศน์การดำเนินชีวิตตามกระแสบริโภคนิยม

ประเด็นที่ 3 จุดแข็งและจุดอ่อนของกระบวนการทัศน์การบริโภคตามกระแสหลัก
และกระแสทางเลือก

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากเอกสาร (documentary) ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์ปกรณ์พิเศษ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ สารคดีเชิงข่าว หนังสือ บทสัมภาษณ์ บทความ ตำราเรียน วารสาร หนังสือพิมพ์รายวัน รายงานผลการวิจัย เอกสารทางราชการ แผนหรือโครงการต่างๆ ของรัฐ เอกสารอัดเนตทั้งที่เป็นรูปเล่มและไม่เป็นรูปเล่ม รวมทั้งสื่ออินเทอร์เน็ต (www.) โดยผู้วิจัยได้ใช้วิจญาณคุณค่าจนถึงความน่าเชื่อถือของข้อมูล และยังได้ใช้ข้อมูลประชากร (population) เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ห้วง (unit of analysis) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informant) ได้แก่ 1) ชาวบ้าน 2) สมณะ 3) ผู้นำท้องถิ่น 4) ปราชญ์ชาวบ้าน ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกหรือขบคุคล (In-depth Interview) รวมทั้งการสังเกต (observation)

ผู้วิจัยได้พบข้อมูลจากการศึกษาวิจัย ซึ่งจะได้สรุปและนำเสนอเพื่ออธิบายความแตกต่างระหว่างกระบวนทัศน์แบบวิถีพุทธกับกระบวนทัศน์แบบการบริโภคนิยม ตลอดจนปรากฏการณ์จริง เกี่ยวกับวิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม รวมทั้งกระบวนการสร้างคุณภาพแห่งชีวิตและจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งนำเสนอในแต่ละส่วนเกี่ยวกับสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนทัศน์ความคิดว่าด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยมในสังคมไทย สามารถสรุปผลการวิจัยการดำเนินชีวิตของประชากรที่ศึกษาใน 3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 กระบวนทัศน์การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง

ประเด็นที่ 2 กระบวนทัศน์การดำเนินชีวิตตามกระแสบริโภคนิยม

ประเด็นที่ 3 จุดแข็งและจุดอ่อนของกระบวนทัศน์การบริโภคนิยมตามกระแสหลัก และกระแสทางเลือก

ประเด็นที่ 1 กระบวนทัศน์ การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง

สภาพสังคมปัจจุบัน เป็นสภาพที่มนุษย์มีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายประสพกับความสุขจากผลแห่งโลกาภิวัตน์และอาจกล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิต อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์โลก มีการพัฒนาองค์ความรู้ในทุกๆ ด้านของชีวิต แต่ทว่าความสำเร็จดังกล่าวมีเบื้องหน้าเบื้องหลังที่เป็นภัยคุกคามชีวิตมนุษย์ ซึ่งนับวันจะเป็นความขัดแย้งที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นในระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในความสัมพันธ์ดังกล่าวที่สุดแล้วก็ได้เผยท่าทีออกมาในลักษณะของการทำลายล้างและเอาชนะซึ่งกันและกัน

ในระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน ในมิติของปัจจัยการดำเนินชีวิต ก็มีชุดความคิด (paradigm shift) ที่แบ่งออกเป็นฝักเป็นฝ่าย ฝายหนึ่งก็เชื่อในทฤษฎีความเข้มแข็งคือผู้ที่อยู่รอดหรือผู้ชนะ จึงได้มุ่งแสวงหาความได้เปรียบ หรือได้ครอบครองผลประโยชน์กอบโกยด้วยความโลภให้ได้มากๆ ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องการที่จะโอนอ่อนผ่อนตามและเข้มงวดต่อการรับใช้จุดมุ่งหมายของกิเลสของคน ส่งผลให้บังเกิดโลกทัศน์ใหม่ (world view) ทำให้เข้าใจต่อสมฐานแห่งการบริโภคนิยมตามกระแสโดยประจักษ์อย่างรู้เท่าทันว่าเป็นมรรคาแห่งความล่มสลาย แต่ไม่สอดคล้องกับโลกทุนนิยมสมัยใหม่ จึงมักถูกมองว่าล้าหลังหรือไม่พัฒนา ดังนั้น สรุปได้ว่าเป็นความขัดแย้งทางความคิดที่รู้จักกันในวาทกรรมว่า “หัวก้าวหน้า กับ หัวอนุรักษ์นิยม” นั่นเอง

วิถีพุทธกับชุมชนปฐมอโศก

หากใคร่ตรองดีๆ แล้ว กระแสบริโภคนิยมก็มีพื้นฐานมาจากการตอบสนองความต้องการของคณาชนไม่มีที่สิ้นสุด คือความโลภ ซึ่งได้ถูกขับเคลื่อนด้วยความทันสมัย (modernization) ดังนั้น ชุมชนปฐมอโศกมองว่า ถ้าจะเปลี่ยนก็ต้องเปลี่ยนจากสมฐาน คือต้องปรับเปลี่ยนความคิดของชุมชนเพื่อสร้างสังคมอุดมคติที่ชาวปฐมอโศกได้ร่วมกันคิดและมีความเห็นร่วมกัน เพื่อให้สอดคล้องกับการบริโภคนิยม คือที่มาของวาทกรรมว่า “การบริโภคนิยม” และยังสามารถใช้เป็นเป้าหมายหลักของการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนทุกคน ตามหลักการแห่งวิถีพุทธ

ดังนั้น วิถีพุทธ ได้ถูกนำมาใช้เป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตอย่างลึกซึ้งและจริงจัง จนกลายเป็นจารีตที่คนทุกคนที่อยู่ในชุมชนต้องปฏิบัติ วิธีการก็คือ การปฏิบัติตามหลักการของศีล มีวิถีชีวิตที่สันโดษเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ เช่น ไม่มีโทรศัพท์ส่วนตัว ไม่ใช้เครื่องประดับเครื่องสำอาง มีเสื้อผ้าน้อยชุด ไม่สวมรองเท้า ทานอาหารมังสวิรัต ปราศจากการเบียดเบียนกัน เกิดสันติภาพในภายใน นั่นก็เท่ากับว่าสภาพทางจิตวิญญาณก็ได้รับการอบรมไปพร้อมกัน ชาวอโศกได้เห็นคุณค่าและความจำเป็นจากการปฏิบัติต่ออุดมมุ่งหมายในการพอกพูนกุศลธรรมนี้ อันเป็นเหตุบังเอิญซึ่งบุญ จึงส่งผลต่อเนื่องให้เกิดเป็น “ค่านิยม” ขึ้นภายในกลุ่ม แต่เป็นค่านิยมในความหมายของ “การบริโภคนิยม”

ในระบบความสัมพันธ์ระดับปัจเจกบุคคลต่างก็เป็นสมาชิกของกลุ่ม กลุ่มจึงเกิดเป็นแรงชักชวนจูงใจและยกขึ้นสู่การเปรียบเทียบกับตน ว่าคนอื่นทำได้เราก็คงทำได้ จึงเกิดทักษะในระดับใกล้เคียงกัน หากไม่ซึ่งใจอย่างน้อยก็ปฏิบัติเพื่อจะได้อยู่ร่วมสังคมกับเขาได้ คุณภาพของสังคมซึ่งแสดงออกด้วยพฤติกรรมอันงดงามจึงเกิดขึ้น สังคมบรรลุประโยชน์ โลกได้รับการปฏิบัติตอบอย่างมีเหตุมีผล ความสมานฉันท์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้โดยไม่เหนือบ่ากว่าแรง

วิถีพุทธกับเทคโนโลยี

กระบวนทัศน์วิถีพุทธของชาวปฐมอโศก มีฐานเป็นทั้งองค์ความรู้และระบบศีลธรรมของนักบวช ดังนั้น ชาวปฐมอโศกได้ใช้รูปแบบการดำเนินชีวิตของนักบวช มาเป็นต้นแบบการดำเนินชีวิตสำหรับสมาชิกทุกคนในชุมชน ทั้งที่เป็นนักบวชและไม่ใช่นักบวช เพื่อพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นอาริยะอันเป็นเป้าหมายหลัก ดังนั้น เทคโนโลยีทุกอย่างของชาวปฐมอโศก จึงไม่เกินไปเพื่อพอกพูนกิเลสตัณหาหรือเพื่อเป็นข้าศึกต่อกุศล แต่ถูกนำมาใช้อย่างเหมาะสมไม่ขัดต่อหลักการแห่งอาริยะ จริงๆ แล้วเทคโนโลยีได้ถูกสร้างขึ้นท่ามกลางวิถีแห่งการพัฒนา เพื่อชูครีตผู้อ่อนแอต่อภาวะความทันสมัย แต่ชาวปฐมอโศกได้ใช้เพื่อการเผยแผ่องค์ความรู้วิถีพุทธหรือเพื่อประโยชน์อื่นๆ ที่สอดคล้องต่อการปฏิบัติธรรม

วิถีพุทธกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นอกเหนือจากที่ชาวปทุมมอโสโกได้ใช้หลักศีล 5 อย่างเป็นปกติวิสัยแล้ว ยังดำเนินนโยบายการพึ่งตนเองเน้นความพอเพียง ในเรื่องของการเงิน กสิกรรม อุตสาหกรรม สาธารณสุข เป็นต้น นำไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ภายใต้เงื่อนไขที่กาลเวลาปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม จนได้กลายมาเป็นภัยคุกคามโลก ในขณะเดียวกันมนุษย์ก็ประสบกับความล้มเหลวต่อการบริหารจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แม้แต่ขยะซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์กระทำขึ้นมาได้ แต่ไม่สามารถหาวิธีจัดการได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ในขณะที่ชาวปทุมมอโสโกมีวิถีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติและสภาพแวดล้อมอย่างสร้างสรรค์ นับว่าเป็นกระบวนการที่แตกต่างและมีความโดดเด่นในยุคนี้ ในยุคที่มนุษย์ตระหนักถึงภาวะสิ่งแวดล้อมโลก

วิถีพุทธกับโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์คือปรัชญาการเปลี่ยนแปลงโลกด้วยวัตถุถูกกฎกติกาสากลและข้อมูลข่าวสาร ประเด็นที่ได้รับการหยิบยกขึ้นพูดมากที่สุดก็คือ กิจกรรมการสร้างกำไรข้ามชาติ ในด้านความฉ้อฉลกลโกง และความสลับซับซ้อน ซึ่งถ้าหากความล้มสลายเกิดขึ้นที่ประเทศใดประเทศหนึ่งในโลกนี้ การนี้ก็จะลุกลามติดต่อกันไปทั่วโลก และก็นั่นเองหมายถึงประชาชนด้วย แต่การใช้ชีวิตในรูปแบบของชาวปทุมมอโสโกนั้น มีลักษณะเรียบง่าย พยายามแปลกแยกออกมาจากระบบโลกในหลายๆด้าน เหมือนคนหนีร้อนมาพึ่งเย็น เช่น การทำงานก็ไม่ได้ทำเพื่อความมั่งคั่งของตนเอง แต่ทำให้สูงส่งขึ้นไปกว่านั้นคือ สปิริต (spirit) จิตอาสา ทำเพื่อส่วนรวมที่เรียกว่า “สาธารณะโลกิ” ภายใต้อุดมการณ์ที่ว่า “การทำงานคือการปฏิบัติธรรม” อย่างหนึ่ง คือต้องทำให้ถูกต้องๆ.....ๆ

วิถีพุทธกับการบริโภคเชิงสัญญา

ปรากฏการณ์อย่างหนึ่งทางสังคมก็คือการบริโภคส่วนเกิน ซึ่งเกิดขึ้นจากประสบการณ์แห่งผัสสะ คือกระบวนการเชื่อมต่อ (connection) ระหว่างภายในคือจิตใจ กับสิ่งที่อยู่ภายนอกคือวัตถุ นำไปสู่ความรู้สึกที่พอใจหลงใหลต่อคุณภาพใหม่ ที่มีบทบาทเชิงสัญญลักษณ์มากกว่ามูลค่าในการใช้สอย และถึงแม้ว่าจะมีการผลิตเป็นจำนวนมากๆ แต่บทบาทในเชิงสัญญลักษณ์ก็ยังดำรงอยู่ และจากอุดมการณ์ของทุนนิยมที่กระตุ้นส่งเสริมการเป็นเจ้าของ การครอบครองสินค้านั้น ทำให้การแสวงหาเอกลักษณ์กระทำการครอบครองสินค้า ในขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างปัญหาในรูปแบบใหม่ขึ้นเช่นกัน ดังนั้น กล่าวโดยสรุปก็คือ บริโภคเชิงสัญญะเน้นที่ความพึงพอใจ ในขณะที่การใช้ชีวิตของชาวปทุมมอโสโก เน้นเพียงประการเดียวคือบริโภคเพื่ออยู่ทำที่จำเป็น ไม่สนใจการ

ปลุกปั่นจากพ่อค้าไม่เชื่อมาหาแห่งนักขาย เป็นการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกโดยพัฒนาสติปัญญาอันเป็นความรู้ที่ถูกต้องในการบริโภค เพียงเพื่ออุดหนุนหรือแก้ปัญหาความเป็นอยู่เท่านั้น

จุดแข็งและจุดอ่อนของวิถีพุทธ

พระพุทธศาสนามีภาพลักษณ์ที่ดีมีทฤษฎีหลากหลาย เน้นการปฏิบัติเป็นหลักสำคัญ พิสูจน์ได้ด้วย การปฏิบัติเองไม่ต้องเชื่อตามคนอื่น ที่เกี่ยวกับกระบวนการแก้ปัญหา ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง โดยที่ผู้ปฏิบัติไม่ต้องมีภาระด้านจิตใจ อีกทั้งประชาชนส่วนใหญ่ก็นับถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ซึ่งถือว่าเป็นข้อได้เปรียบ ดังนั้น การดำเนินชีวิตแบบวิถีพุทธจึงถือเป็นความสอดคล้องกับนโยบายการประหยัดทรัพยากรของรัฐบาล ในเชิงปฏิบัติก็ได้ลดขนาดของความ ต้องการลงทั้งภายนอกและภายใน ดังนั้น จึงไม่ได้รับผลกระทบจากเศรษฐกิจกระแสหลักเพราะเน้นความสามารถในการพึ่งพาตนเอง

จุดอ่อนของวิถีพุทธคือ ยังไม่สามารถแทรกตัวอยู่ในโครงสร้างของระบบสังคมได้ เช่น ระบบการศึกษา ประชาชนไม่มีองค์ความรู้ขาดแรงจูงใจ จึงมักจะมีผู้เข้าใจว่า เป็นจิตนิยมเอาจิตใจเข้าแก้ปัญหาขาดการคำนึงถึงบริบททางสังคม มักเน้นการแก้ปัญหาที่ตัวบุคคลไม่เน้นการแก้ปัญหาโลกหรือสังคม

ประเด็นที่ 2 การดำเนินชีวิตตามกระแสการบริโภคนิยม

การพัฒนาภายใต้กระบวนการทัศน์เศรษฐกิจกระแสหลัก โดยเฉพาะประเด็นการบริโภคในโลกปัจจุบัน มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถจะวิเคราะห์คำนวณผลเป็นเชิงปริมาณได้ ถึงหน่วยการผลิตและการตัดสินใจของปัจเจกบุคคล เป็นองค์ความรู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายต่างๆ ของรัฐชาติ มีผลต่อการดำเนินชีวิต กระบวนการคิด และการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของปัจเจกบุคคล

การบริโภคนิยมกับชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่

สภาพสังคมไทยในปัจจุบันอยู่ในยุคแห่งการพัฒนาสังคมให้ทันสมัย อันสืบเนื่องมาจากนโยบายภาครัฐที่ให้ความสำคัญกับการผลิตภาคอุตสาหกรรม มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจระบบเงินตรา สร้างความตื่นตัวด้านการบริโภค โดยมีความพึงพอใจของปัจเจกบุคคลเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จ

ดังนั้น สภาพสังคมไทยภายใต้การพัฒนาดังกล่าว เป็นโครงสร้างสังคมที่โน้มเอียงไปสู่หนทางการบริโภคนิยมตามสังคมทันสมัย ได้กลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ คือการบริโภคสิ่งหรูหราและฟุ่มเฟือย ยึดความร่ำรวยทางวัตถุเป็นเป้าหมายของชีวิต เป็นกระบวนการทางความคิดที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชน คนในชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่ก็เช่นเดียวกันกับ

ชุมชนเมืองอื่นๆ เพราะอยู่ภายใต้กระบวนทัศน์เดียวกัน ทั้งยังได้รับอิทธิพลจากสื่อกระแสเดียวกัน ซึ่งกระบวนทัศน์นี้จะสัมพันธ์กันในลักษณะ “ผลประโยชน์ของนายทุน เป็นบุญคุณของประชาชน” กล่าวคือ ชุมชนต้องอาศัยสินค้าอุปโภคบริโภคและบริการจากนายทุนเพื่อการดำรงชีวิต เพราะชุมชนไม่มีระบบการผลิต ต้องซื้อบริโภคเท่านั้น

ชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่กับเทคโนโลยี

เทคโนโลยีถือเป็นปรากฏการณ์ในฐานะเป็นผู้เปลี่ยนสังคมมนุษย์ โดยมีเงื่อนไขทั้งที่เป็นวัตถุและองค์ความรู้ ซึ่งได้แทรกตัวอยู่ในระบบเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ สังคม การเมือง การศึกษา กฎหมาย เป็นต้น ล้วนเป็นเหตุผลทางวัตถุที่มนุษย์ทั้งหลายต่างมุ่งหวังที่จะบรรลุ ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นการสำแดงอำนาจระเหณีที่อยู่เหนือมวลมนุษยชาติ ที่มวลมนุษยชาติปัจจุบันจะต้องศรัทธาและฝากชีวิตไว้กับเทคโนโลยี ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ก็ได้ลดทอนความสำคัญลงอย่างต่อเนื่อง จนถึงระดับที่บนเส้นทางแห่งชีวิตมนุษย์ไม่สามารถจะดำเนินไปตามวิถีทางแห่งปางบันตามธรรมชาติได้แล้ว อย่างเช่น ถ้าหากไฟฟ้าดับสัก 1 วัน จะต้องเดือดร้อนกันทั้งเมือง วิถีชีวิตจะดำเนินไปอย่างไม่ปกติ อดข้าวก่อนเป็นอันดับแรก ทั้งนี้ไม่ว่าแม้แต่คนในชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่ เพราะความสามารถในการพึ่งตนเอง ได้ถูกเทคโนโลยีทำลายลงอย่างหมดสิ้นแล้ว

ดังนั้น การใช้เทคโนโลยีควรเป็นไปอย่างสมเหตุสมผลเหมาะสมและความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตเท่านั้น

ชุมชนพุทธรักษากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เป็นข้อเท็จจริง ในแง่ที่ทุกสรรพสิ่งล้วนมีสิ่งตรงกันข้าม เบื้องหลังปรากฏการณ์แห่งความเปลี่ยนแปลงของมวลมนุษยชาติในเชิงรูปธรรม โดยเนื้อหาแล้ว มีรากฐานมาจากการทำลายธรรมชาตินั่นเอง กล่าวคือ ขณะที่การพัฒนามุ่งสู่อนาคตเบื้องหน้า ย่อมจะละอดีตอันเป็นประวัติศาสตร์แห่งความวิบัติไว้เบื้องหลัง หากแต่ความวิบัติเป็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้อิทธิพลของกาลเวลา ในขณะที่มนุษย์โลกยุคสมัยปัจจุบันต่างมุ่งก้าวเดินไปข้างหน้า พร้อมกับกับความวิบัติแห่งธรรมชาติ แต่นั่นก็คือสิ่งที่มนุษย์เลือกที่จะกระทำ สำหรับแนวทางนี้ศาสนาทั้งหลายไม่ได้สอน

ชุมชนพุทธรักษาและชุมชนหลังวัดใหญ่กับโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์ (globalization) ซึ่งมีความหมายว่าโลกไร้พรมแดน เป็นผลสืบเนื่องมาจากเทคโนโลยี เป็นกระบวนการเชื่อมโยงโลกให้ถึงกัน ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ที่รวมเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ข้อมูลข่าวสาร การค้า วัฒนธรรม เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชน หน่วยธุรกิจ และ

รัฐบาลทั่วโลก ในฐานะที่ชุมชนพุทธรักษาและชุมชนหลังวัดใหญ่เป็นชุมชนเมือง ก็ย่อมได้รับอิทธิพลจากโลกาภิวัตน์ ในฐานะผู้บริโภค

ชุมชนพุทธรักษาและชุมชนหลังวัดใหญ่กับการบริโภคเชิงสัญลักษณ์

นอกเหนือจากที่มนุษย์บริโภคตามความต้องการพื้นฐานทางกายภาพแล้ว หากจะมีเพียงแค่วัตถุซึ่งได้ให้คุณค่าตามประโยชน์การใช้สอยเท่านั้น แต่ยังต้องการบริโภคคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ด้วย (Sign value) หรือคุณค่าที่เป็นมูลเหตุจูงใจทางอารมณ์ ส่งผลให้เกิดความต้องการความแตกต่างและคุณภาพใหม่ทางวัตถุ เพื่อตอบสนองความต้องการทางจิตใจ ซึ่งเป็นระบบความคิดส่วนบุคคลที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคม (social context) สัมฤทธิ์ผลออกมาเป็นการบริโภคเชิงสัญลักษณ์

สำหรับชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่ ในมิติการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ “ส่วนมาก” นับว่ายังเพิกเฉยต่อการบริโภคคุณค่าแท้ เห็นแก่ประโยชน์เฉพาะหน้า ขาดการวางแผนชีวิตในระยะยาว ไม่รู้จักมัธยัสถ์ ไม่มีความพอดี บริโภคเกินกว่าความจำเป็นในการดำเนินชีวิตอย่างปกติสุขในฐานะมนุษย์ ทั้งนี้ก็เพราะไม่มีผู้นำชุมชนที่เป็นศูนย์รวมด้านจิตสาธารณะมีแต่ผู้นำด้านการปกครอง

ประเด็นที่ 3 จุดแข็งและจุดอ่อนของการบริโภคนิยมตามกระแสหลักและกระแสทางเลือก

การบริโภคเป็นสิ่งธรรมดาพื้นฐานสำหรับมนุษย์ แต่การบริโภคที่ทำให้สังคมเปลี่ยนไปเข้าสู่ยุคใหม่ (modern) ภายใต้ผลประโยชน์จาก “ความต้องการของผู้บริโภค” ทำให้ทุนนิยมตลาดเสรี และบรรษัทข้ามชาติเกิดการเคลื่อนตัวอย่างต่อเนื่อง ปราศจากแรงต้านใดๆและระบบนี้ก็เข้าสู่ยุคหลังจากยุคใหม่ (post modern) ได้ปรับปรุงให้มีสมรรถนะสูงขึ้น โดยทำให้ทุกอย่างเป็นไปตามกลไกตลาด การผูกขาดด้านตลาดและการแข่งขันผลิตสินค้าและบริการจึงเกิดขึ้น สร้างภาวะวัตถุนิยม (materialism) ให้แก่ผู้บริโภคแบบสุดโต่ง ในขณะเดียวกันนั้นผู้บริโภคก็ได้รับการหล่อหลอมและการเรียนรู้ที่จะบริโภคจากสังคม ในส่วนของผู้บริโภคเองก็แข่งขันกันบริโภคอยู่ในที่ เพื่อไล่ตามกระแสสังคมให้ทัน

ปรากฏการณ์การบริโภคนิยม เป็น “ปรากฏการณ์ร่วมทางสังคม” อันมีรากฐานมาจากการเรียนรู้ถึงระบบคุณค่าจากสังคม ดังนั้น ความต้องการที่จะบริโภคจึงไม่ใช่มาจากความจำเป็นทางกายภาพเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการสร้างหรือต้องการความยอมรับจากสังคมของผู้บริโภคเอง ซึ่งอธิบายได้ด้วย “ความพึงพอใจ” จริงอยู่การบริโภคเป็นเรื่องส่วนบุคคล ในขณะเดียวกันก็เป็นโครงสร้างของการบริโภคส่วนสังคมด้วย นั้นหมายความว่า การบริโภคของเราสามารถเชื่อมโยงถึงผู้อื่น คำว่า “ผู้อื่น” ได้แก่สังคมและระบบตลาด หากมองจากระบบการทั้งระบบ ผู้บริโภคจึงเป็นเสมือนหนึ่งถูกบังคับหรือเลือกไม่ได้ เพราะไม่มีทางเลือกจำต้องบริโภคตามกระแสสังคม

เมื่อกระบวนการการบริโภคดำเนินไปภายใต้เงื่อนไขของกาลเวลา พบว่าการบริโภคจะอาศัยเหตุเพียงเพราะความจำเป็นและความพึงพอใจไม่ได้อีกต่อไป เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ท่ามกลาง “การรักษาชีวิตรอด” และรักษาโลกไว้ส่งต่อให้ลูกหลาน ซึ่งเป็นปัญหาอยู่ในหลายมิติในปัจจุบันนี้ เช่น ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บอันเนื่องมาจากพฤติกรรมกรกินและการปนเปื้อนสารพิษในอาหาร ปัญหาการเสียชีวิตอันเกิดจากความประมาทจากการจราจร ปัญหาสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ปัญหาโลกร้อน ปัญหาวัฒนธรรม ฯลฯ ปัญหาดังกล่าวถือเป็นความล้มเหลวของกระบวนการบริโภคแบบนี้

จุดอ่อนของการบริโภคนิยม

ในโลกของวัตถุนิยมได้ลดทอนความเป็นมนุษย์ให้เหลือเป็นเพียง “ผู้บริโภค” ซึ่งไม่ได้อยู่บนรากฐานของความเป็นจริง โดยใช้เหตุผลทางคณิตศาสตร์มาอธิบายความเป็นมนุษย์ ซึ่งได้ละเลยมิติที่สำคัญของความเป็นมนุษย์ เช่น การเห็นอกเห็นใจ การเสียสละ ความปรารถนาดี การชื่นชมยินดีที่มนุษย์จะพึงมีให้แก่เพื่อนร่วมโลกด้วยกัน นำไปสู่การแบ่งชนชั้น เช่น การนั่งเครื่องบินลำเดียวกันยังต้องมีชั้น แบ่งชั้นคือการแบ่งคน จากกรณีนี้ก็สามารถนำออกสู่การอธิบายบริโภคอื่นๆ ได้ทั้งหมด

จุดแข็งของการบริโภคนิยม

จุดแข็งของบริโภคนิยม คือสามารถที่จะดำรงอยู่ในส่วน โครงสร้างของสังคมและการพัฒนา เป็นเป้าหมายของชาติ สามารถตอบสนองความต้องการให้ตรงกับเจตจำนงของผู้บริโภคอย่างเต็มกำลัง

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องกระบวนการทัศนคติว่าด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยมในสังคมไทย ผู้วิจัยจะได้อภิปรายผลจากข้อสรุปผลการวิจัย เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของประชากรที่ศึกษาเชิงเปรียบเทียบ ตามปรากฏการณ์จริงที่ได้ศึกษามาใน 3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 กระบวนการทัศนคติดำเนินชีวิตแบบวิถีพุทธ

ประเด็นที่ 2 กระบวนการทัศนคติดำเนินชีวิตตามกระแสบริโภคนิยม

ประเด็นที่ 3 จุดแข็งและจุดอ่อนของกระบวนการบริโภคตามกระแสหลักและกระแสทางเลือก

ประเด็นที่ 1 กระบวนทัศน์การดำเนินชีวิตแบบวิถีพุทธ

จากการวิจัยพบว่า กระบวนทัศน์แบบวิถีพุทธได้มอบความหมายต่อการดำเนินชีวิตของชาวชุมชนปทุมอโศก ทั้งยังสอดคล้องกับเจตนารมณ์ทางสังคม ดังนั้น จุดยืนหลักของกระบวนทัศน์นี้ก็คือความสมบูรณ์จากการดำรงอยู่ร่วมกันกับมนุษย์ด้วยกัน ในกรอบของศีล 5 และอบายมุข ซึ่งจัดเป็นรากฐานแห่งกุศลธรรมทั้งปวง รวมถึงเป็นจริยธรรมทางสังคมด้วย หากพิจารณาถึงสภาพความเป็นจริงของมนุษย์แล้ว หลักวิถีพุทธนี้ถือว่าเป็นบุพกิจแห่งความเป็นมนุษย์เลยทีเดียว เนื่องจากโดยข้อเท็จจริงทางเจตนา ดังนั้น ต้องเริ่มต้นจากปัจเจกบุคคลก่อน จึงจะบรรลุเป้าหมายที่เป็นจริยธรรมทางสังคมได้ นั่นก็เท่ากับว่าประโยชน์ส่วนตนได้ถูกนำออกสู่ประโยชน์ส่วนสังคม หรือประโยชน์ส่วนตนไม่ได้ถูกแยกออกจากประโยชน์ของผู้อื่น เป็นการสะท้อนเจตนารมณ์ทางสังคมโดยตรง

อย่างไรก็ตาม หลักวิถีพุทธตามกระบวนทัศน์ดังกล่าว มีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ร.๙) ซึ่งสามารถที่จะประสานหลักวิถีพุทธกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งสองเข้าด้วยกันอย่างแนบแน่น ปรากฏในรูปแบบของการดำเนินชีวิตภายใต้โครงการชุมชนปทุมอโศกอย่างชัดเจน ที่เน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน อยู่บนเงื่อนไขความรู้และคุณธรรม

ประเด็นที่ 2 กระบวนทัศน์การดำเนินชีวิตตามกระแสบริโภคนิยม

กระบวนทัศน์กระแสบริโภคนิยมมีรากเหง้ามาจากทฤษฎีพึ่งพา (dependency theory) เป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนา ก่อให้เกิดการแบ่งชั้นวรรณะประเทศต่างๆในโลกออกเป็นกลุ่มๆ คือกลุ่มที่พัฒนาแล้วและกลุ่มด้อยพัฒนา (กำลังพัฒนา) ให้รวมอยู่ภายใต้อิทธิพลของทฤษฎีพึ่งพา เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่านัยแห่งทฤษฎีนี้ เป็นแผนการยึดครองทางเศรษฐกิจเหนืออธิปไตยของชาติมหาอำนาจ หากแต่เป็นการยึดครองโดยไม่ต้องใช้กำลังทหาร ใช้กระบวนการทางการค้า เช่น การให้เงินกู้เพื่อการลงทุนหรือเพื่อการพัฒนา เช่นสร้างถนน ทางด่วน โรงไฟฟ้า โทรคมนาคม เป็นต้น โดยที่เขาจะได้ขายรถและเครื่องใช้ไฟฟ้า ซึ่งเป็นสิ่งที่เขาจะง้อเอาไว้ตั้งแต่เริ่มต้นแล้ว

อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการสะท้อนถึงความเป็นทฤษฎีพึ่งพา ดังจะกล่าวว่า ทฤษฎีพึ่งพาได้ซ่อนเร้นอยู่ในระบบโครงสร้างของสังคมไทย ดำรงอยู่ในฐานะเสมือนหนึ่งเป็นพระศาสดา ทำหน้าที่สั่งสอนศาสนาให้แก่ประชาชน เรื่อง “การบริโภคนิยม” โดยให้วัตถุเป็นตัวแทนแห่งคุณงามความดีและเป็นกัลยาณมิตร ดังนั้น การผลิตสินค้าเชิงเศรษฐกิจและพาณิชย์ ก็เพื่อสนองความหลงใหลทางวัตถุแก่ประชาชน จนสูญเสียสมดุลทางคุณค่าความเป็นมนุษย์ ไร้สมรรถภาพการพึ่งพาตนเอง เพราะการพึ่งพาผู้อื่นคือลมหายใจ

การดำเนินชีวิตของประชาชนส่วนหนึ่งคือประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมไทย เมื่อมองผ่านชุมชนที่ศึกษาพบว่า ถูกเอารัดเอาเปรียบกดขี่จากโครงสร้างสังคมนิยมวัตถุ ในลักษณะของการบีบคั้นกดดันต่อส่วนทัศนคติหรือความรู้สึทางสังคม เช่น หากท่านผู้ใดใคร่ผู้หนึ่งพยายามที่จะซักผ้าด้วยตนเองเพื่อต้องการที่จะไม่ต้องไปวิ่งออกกำลังกายเป็นการชดเชย ก็จะถูกมองจากสังคมว่าเป็นผู้ต่างออกไป ขัดกับภาวะสังคมทันสมัย นั้นเป็นผลมาจากการพัฒนาที่มุ่งให้ประชาชนเป็นผู้บริโภคมากกว่าเป็นผู้ผลิต

อย่างไรก็ตาม ดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นการมองโลกเพียงด้านเดียว ในความเป็นจริงธรรมชาติของมนุษย์นั้น มีกิเลสตัณหา โลก โภคะ หลง ในขณะที่บูรณภาพแห่งเศรษฐกิจกระแสหลัก ซึ่งมีการบริโภคนิยมเป็นแผนแม่บท เป็นตัวเสริมสร้างสมดุลไม่ให้เกิดสงครามอย่างในสมัยเมื่อเกือบร้อยปีที่ผ่านมานี้ เพราะผลประโยชน์ในประเทศอื่นมีผลประโยชน์ของตนเองแทรกอยู่ ดังนั้น การบริโภคนิยมจึงมีส่วนสร้างความสุขมวลรวมประชาชาติ ซึ่งเป็นความสุขของคนจำนวนมาก

ประเด็นที่ 3 จุดแข็งและจุดอ่อนของกระบวนการบริโภคตามกระแสหลักและกระแสทางเลือก

การบริโภคนิยมตามกระแสหลัก ถือเป็นจุดสุดยอดของเศรษฐกิจ เพราะจากการศึกษาพบว่า สามารถจะสะกดหรือชี้ให้ใครต่อใครเห็นและยอมรับในความด้วยของตนเอง ให้รู้สึกว่าคุณเองพร้อมหรือขาดแคลน ต้องแก้ไขด้วยการหามาบริโภคให้ได้ ถ้าไม่ได้ตามที่หวัง ตนก็จักไม่อาจมีความสุขที่สมบูรณ์ได้เลย ดังนั้น ความสุขความพึงพอใจจึงเป็นตัวสร้างแรงจูงใจในกระบวนการนี้ ทั้งยังเป็นเป้าหมายหลักของชีวิตคนด้วย ในทางกลับกันความสุขความพึงพอใจในคุณงามความดี ไม่เป็นแรงจูงใจที่ดีพอ ย่อมนำไปสู่การมองข้ามหลักจริยธรรมของมนุษย์ ให้ความหมายคุณงามความดีของคนจากวัตถุ คือมองความสุขและความสำเร็จในชีวิตของคนจากวัตถุ อย่างไรก็ตาม ความดีก็มีเงื่อนไขทางวัตถุได้เหมือนกัน หากแต่ไม่ได้เป็นไปเพื่อเปลี่ยนโครงสร้างของความดี ดังนั้น จึงเป็นปัญหาของการบริโภคตามกระแสหลักที่ไม่อาจประสานคุณงามความดีกับการบริโภคนิยมทั้งสองเข้าด้วยกัน แม้ในแวดวงของผู้มีสติปัญญา ก็มิอาจแยกชั่วดี

อย่างไรก็ตาม การบริโภคตามกระแสทางเลือกหรือที่เรียกว่า “พอเพียง” นั้น เป็นการบริโภคที่ควบคุมความรู้สึจากภายในใจ โดยลดความต้องการทางจิตใจให้สอดคล้องกับความเป็นจริงทางร่างกาย ในลักษณะของการสร้างดุลยภาพระหว่างความพอใจกับคุณภาพชีวิต คือคัดทอนส่วนเกินที่ฟุ่มเฟือยให้โทษและงมงาย ขัดต่อประโยชน์หรือความจำเป็นพื้นฐานของการดำรงชีพ ดังนั้น การบริโภคตามกระแสพอเพียง ย่อมส่งผลต่อการจัดสรรทรัพยากรของสังคม ทำให้เกิด

ประโยชน์และคุ้มค่ามากที่สุด อย่างไรก็ตาม การบริโภคอย่างพอเพียง เป็นข้อเท็จจริงที่ไม่มีวันจะ สอดคล้องกับหลักโลกาภิวัตน์ เพราะยังเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล จึงไม่สามารถเข้าอยู่ในระบบ โครงสร้างของสังคมได้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การบวบทศน์ความคิดว่าด้วยวิถีพุทธกับกระบวนนิคมในสังคมไทย ตรงกับความต้องการตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยอย่างชัดเจน ทำให้ได้ทราบปรากฏการณ์การ บริโภคในสภาพสังคมไทยปัจจุบัน ภายใต้เงื่อนไขของโลกาภิวัตน์ และภาวะความทันสมัย ทรัพยากรธรรมชาติและจริยธรรม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อปรับทิศทางแห่งการบริโภคให้ สอดคล้องกับสังคมไทยดังนี้

1. ปรับกระบวนทัศน์ใหม่

1. เปลี่ยนจากผู้บริโภคเชิงเดียวมาเป็นผู้ผลิตในรูปแบบของการพึ่งตนเอง เพราะ แนวทางนี้ถือเป็นจุดสุดยอดของเศรษฐศาสตร์กระแสทางเลือก เป็นการปลดแอกผู้บริโภคให้เป็น อิสระสามารถที่จะควบคุมปริมาณและชีพพลายได้เอง นำไปสู่การสร้างสัมพันธภาพใหม่ระหว่าง กฎหมาย วัฒนธรรม การเมือง ฯลฯ ในขณะที่บริโภคนิยมประชาชนไม่ได้เป็นผู้กำหนดทิศทาง

2. แนวคิดการพึ่งตนเองบนพื้นฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นความสอดคล้องกับ สถานการณ์ภาวะโลกร้อนในปัจจุบัน

3. การดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพิงวัดอยู่กับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ต้องสะท้อนถึงหลัก ศีลธรรมได้

4. แก้ปัญหาส่วนโครงสร้างหลักของสังคมให้แข็งแกร่ง เช่น พุทธศาสนา ในฐานะ เป็นพื้นฐานทางปรัชญา ปัญญา และเหตุผล เป็นต้น

2. อนาคตชุมชนปฐมอโศก

อนาคตชุมชนปฐมอโศก เสี่ยงต่อการล่มสลาย จากปัจจัยที่เป็นข้าศึกทั้งภายนอก และภายใน ที่จะกระทำต่อโครงสร้างขององค์กร ผู้วิจัยคาดการณ์ถึงการล่มสลายของชุมชนปฐม อโศก ที่ได้จากงานวิจัย อาจมีสาเหตุเกิดขึ้นได้จากปัจจัย ดังนี้

1. ผู้นำองค์กร ต้องคำนึงถึงผู้สืบทอดเจตนารมณ์อย่าให้ขาดตอน
2. การเข้าไปครอบงำกิจการของชุมชนจากธุรกิจเชิงพาณิชย์
3. อุดมการณ์เดิมเกี่ยวกับการปฏิบัติต้องเสื่อมถอยเสื่อมคลาย
4. คนภายนอกเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์กับชุมชน
5. ศรัทธาและความเชื่อมั่นยังคงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

2. สร้างจิตสำนึกสาธารณะ

1. สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ยังถือว่ามีความจำเป็นต่อโลกและชีวิต ยิ่งโลกมีความเจริญก้าวหน้าไปมากเพียงใด ก็ยิ่งจะต้องตระหนักถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยเฉพาอย่าง สิ่งที่คุณโบราณได้ให้ความสำคัญมาตลอด นั่นก็คือ ดิน น้ำ ไฟ และลม

2. การเสียสละและความไม่เห็นแก่ตัว การอยู่ร่วมกันในสังคม การเสียสละของคนๆหนึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม หรือหากมองกลับทาง ความหยิ่งเอโก้ก็อาจเกิดได้จากคนๆหนึ่งเช่นเดียวกัน อย่างเช่น “การขับรถตอนเมา” เมื่อเมาแล้วย่อมทำให้เกิดความผิดพลาดในขณะที่ความสามารถด้านการใช้สติสัมปชัญญะลดลง การสูญเสียทรัพย์สินและชีวิตทั้งของตนเองและผู้อื่น ซึ่งการเกิดขึ้นในแต่ละครั้งนับว่าเป็นความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงเหลือเกิน ทั้งนี้ ก็เกิดขึ้นจากการไม่รับผิดชอบต่อสังคม เห็นแก่ตัว เห็นแก่ปากท้อง และเห็นแก่ความสุขของคน

3. ควบคุมห้างค้าปลีกและส่งเสริมร้านค้าปลีกบรรษัทข้ามชาติ ประเทศไทยเป็นประเทศทุนนิยมระดับกลาง การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ (GDP) มาจากภาคบริโภคของประชาชน 60% มาจากการลงทุน 40% ดังนั้น ถ้าปล่อยให้ต่างชาติครอบครองการบริโภคของชาติได้ จึงเป็นสิ่งที่น่าวิตก

4. สร้างจิตสำนึกเรื่องความประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย ต้องมีการใช้อย่างประหยัดและหาสิ่งทดแทนที่ไม่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม เช่นในเรื่องของพลังงานสะอาด ไม่ใช่เห็นว่าตนมีความสามารถที่จะฟุ่มเฟือยได้ก็ฟุ่มเฟือย หากไม่แล้วหากกาลวิบัติจะเกิดขึ้น ก็เกิดขึ้นเพราะความเห็นแก่ตัวของมนุษย์

3. ปลุกฝังจริยธรรมทางสังคม

การเคารพสิทธิของผู้อื่น การเคารพกฎหมาย ไม่เอาเปรียบผู้อื่น เป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐานทางสังคม ซึ่งอาจจะทำให้ปรากฏได้อย่างเช่น

1. ยกย่องชื่นชมคนดีมีคุณธรรม คนไม่ทำบาป คนมีจิตใจอ่อนโยนโอบอ้อมอารี ชอบช่วยเหลือผู้อื่น เพราะเรื่องของคนดีไม่ค่อยเป็นข่าว

2. คุณค่าของคนไม่ได้อยู่ที่ทรัพย์สินสมบัติ หากแต่อยู่ที่ “คุณ” ของคนคนนั้น เช่น ชาวไร่ชาวนาเป็นผู้ที่มีคุณ เพราะที่ทำให้เราเพียงแค่นี้ไปซื้อมาก็ได้กินแล้ว

3. การบริโภคเพื่อความเด่น ฟุ่มเฟือย เป็นสิ่งที่น่าละอาย ซึ่งเป็นความจริงที่ว่าบุคคลผู้เช่นกับด้วยเรา ผู้ที่กำลังหิวขัดสนยังมีอยู่ หรือต้องนึกถึงว่าเรากำลังบริโภคท่ามกลางความอดอยากความขาดแคลนของใครบางคน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเครือข่ายวิถีพุทธในชุมชนปทุมมอโสภที่เชื่อมโยงกับชุมชนอโสภอื่นๆ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและกำหนดบทบาทที่จะพึงมีต่อกระแสบริโภคนิยม
2. ควรศึกษาวิจัยระดับความสัมพันธ์ชุมชนปทุมมอโสภกับทุนนิยม เพื่อต้องการทราบว่าทุนนิยมได้มีความเกี่ยวข้องหรือเป็นปัจจัยต่อความอยู่รอดของชุมชนปทุมมอโสภหรือไม่ในเชิงปริมาณ
3. ควรศึกษาวิจัยปัจจัยแห่งการดำรงอยู่และการล่มสลายของชุมชนปทุมมอโสภ ในฐานะเป็นชุมชนที่ดำเนินชีวิตตามแบบเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการปรับปรุงแก้ไขสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง
4. ควรศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบเศรษฐกิจพอเพียงในเครือข่ายของชาวอโสภกับเศรษฐกิจพอเพียงอื่นๆ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาจุดร่วมให้มีขนาดที่โตขึ้น
5. ควรศึกษาวิจัยวิถีพุทธกับคุณภาพชีวิตในมิติต่างๆ เพื่อเป็นแนวกำหนดมรรควิธีที่เหมาะสมในสังคมปัจจุบัน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

แก้ว ชิตตะขบ. รวมวิชา นักธรรมชั้นตรี ฉบับเตรียมสอบธรรมสนามหลวง. พิมพ์ครั้งที่ 1.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2549.

ณัฐกนก เจนสุขสถิตไพศาล. “ยุทธศาสตร์การพัฒนาของชุมชนปทุมอโศกกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.”

วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546.

ทับทิม วงศ์ประยูร. เศรษฐศาสตร์การพัฒนาระบบ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร:

ธรรมสารการพิมพ์, 2542.

ทันพงษ์ รัตนานันท์. โอกาสชาติ ประชาสังคม. กรุงเทพมหานคร: เทพเพ็ญวานิชย์, 2551.

นรินทร์ สังข์รักษา. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ พื้นฐานทางการศึกษา ภูมิปัญญาไทย:

“การจัดการความรู้: ฐานความรู้สู่สังคมธรรมานุภาพ.” คณะศึกษาศาสตร์,

มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.

_____. รายงานการวิจัย ผลดีของการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน

กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี. ทุนวิจัยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. นครปฐม:

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.

ปัญญา ใช้บางยาง และคณะ. ธรรมาธิบาย หลักธรรมในพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

ธรรมสภา, 2548.

ประไพพร อักษรศรี. “ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการบริโภคตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ:

กรณีศึกษาสถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาเขตกรณ.” ภาคนิพนธ์ พัฒนบริหารมหาบัณฑิต

สาขาการจัดการพัฒนาสังคม, 2541.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) พุทธศาสนากับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ

โกมลคีมทอง, 2532.

พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ. ปยุตโต) กับ ลอเรนส์ แวนเดน มิวเซนเบิร์ก. สนทนา: พระพุทธศาสนา

กับโลกธุรกิจ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ลิเบอร์ตีเพรส, 2548.

พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ. ปยุตโต). เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์. (ฉบับปรับปรุง)

พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2537.

พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ. ปยุตโต). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. (ฉบับปรับปรุง) พิมพ์ครั้งที่ 4.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542.

_____. พุทธธรรม. (ฉบับปรับปรุงขยายความ) พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2529.

พระมหาสง่า พลสงคราม. “เปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย.”

วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.

พระมหาสมโภช ศรีพันธ์. “เศรษฐศาสตร์ ตามแนวพระไตรปิฎก” วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตร์

มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

พิสมัย รัตนโรจน์สกุล. “ทุนชุมชน: เงื่อนไขการดำรงอยู่ของชุมชนในระบบทุนนิยม.” วิทยานิพนธ์

ปริญญาคุฎิบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545.

วิทยากร เชียงกุล. ปรัชญาการเมืองเศรษฐกิจ สังคม ที่ทุกคนควรรู้. กรุงเทพมหานคร: นานักพิมพ์สารธาร, 2548.

_____. ธรรมะแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประชาชนได้อย่างไร. กรุงเทพมหานคร: นานักพิมพ์บุญญปัญญา, 2543.

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร. เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง. “เศรษฐกิจชุมชนกับวิถีชุมชน.”

มหาวิทยาลัยศรีทรวโรฒ วันที่ 22 กรกฎาคม 2546.

วิวัฒน์ชัย อัดถการ. เอฟทีเอกับเศรษฐกิจพอเพียง. มติชนรายวัน. 6 กรกฎาคม 2547.

_____. สู่สังคมยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2548.

_____. ยุทธศาสตร์ใหม่ของชาติกับเศรษฐกิจการเมืองภาคประชาชนในยุคทุนนิยม

โลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา 2546: 9-15.

ศิริชัย สิงห์ทิศ. อภิปราย: “WTO คืออะไร มีผลกระทบต่อชนชั้นกรรมาชีพออย่างไร.” สัมมนาของ

ฝ่ายวิชาการ สพท. กรุงเทพฯ. 15 สิงหาคม 2547. (อัดสำเนา).

สุทธิชัย หยุ่น. สังคมไทยป่วยเพราะรัฐบาลเพี้ยน เนชั่นสุดสัปดาห์, ฉบับที่ 725. 28 ตุลาคม 2548, 14.

สุรยุทธ์ จุลานนท์. สารวันเด็กแห่งชาติ ปี 2550. “ชีวิตงาม ความพอเพียง.” โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว. กรุงเทพฯ, 2549.

สุนทรภรณ์ เตชะพะโลกุล. “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับวิถีทางพัฒนาของไทย.” วิทยานิพนธ์

เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

ไสว บุญมา. สู่จุดจบ. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ ไอ้ พระเจ้าพิบลิชซิ่ง, 2549.

ไสว บุญมา. โตคลื่นลูกที่ 4 เมื่อ ความพอเพียงคือคำตอบ. พิมพ์ครั้งที่ 2. เนชั่นมัลติมีเดีย กรุ๊ป จำกัด (มหาชน), 2549.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 5 ทศวรรษ สถาปนา.

กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งเรืองการพิมพ์, 2543.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). เศรษฐกิจพอเพียง: ร่วมเรียนรู้ สานข่าย ขยายผล.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2549.

มัญญ มุกข์ประดิษฐ์. “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

อภิชัย พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2547.

อัจฉรา วงศ์วัฒนามงคล. “บริโภคนิยมในชุมชน: วิเคราะห์ผ่านวาทกรรมว่าด้วย “คุณภาพชีวิต.”

28 กุมภาพันธ์ 2544. (อัดสำเนา)

อุดมพร อมรธรรม. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัว สูดยอดแนวคิดทางเศรษฐกิจเชิงพุทธ

จากองค์พระประมุขผู้ทรงเป็นปราชญ์เมธี “ยุทธศาสตร์การแก้ไขเศรษฐกิจในระดับรากหญ้า” กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว, 2549.

ภาษาอังกฤษ

Abca, Gilbert and Monte Palmer. Society in Conflict. Sanfrancisco: Canfield Press, 1917.

Antal, Mstyas. History of Modern Non-Marxian Economics. London Macmillan Education Ltd, 1985.

Baudrillard, Jean. For the Critique of the Political Economy of the sign. St. Louis: Telos Press, 1981.

Baudrillard, Jean. The consumer Society: Myths and Structures. London: SAGE Publication, 1998.

Deniel, M. Hansman. The Philosophy of Economics an Anthology. An Anthology. London: Cambridge University Press, 1984.

Schumacher, E.F. Small Is Beautiful: Economics As if People Mattered. New York: Harder & Row, 1973.

Vanna, Kovitaya. An introduction to Buddhist meditation for results Bangkok: Tipitaka Study Centry, 2003.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญของชุมชนปทุมโศก

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants)

ชุมชนปทุมโตก

ลำดับที่	ชื่อ นามสกุล	ที่อยู่
1	สมณะกรรมกร กุสโล	พุทธสถานปทุมโตก
2	สมณะเสียงสีกุล ชาตวโร	พุทธสถานปทุมโตก
3	สมณะเลื่อนลิ้ว อรรถชิว	พุทธสถานปทุมโตก
4	สมณะยะขยัน สรณโย	พุทธสถานปทุมโตก
5	สมณะฝืนฟ้า อัครชโย	พุทธสถานปทุมโตก
6	สมณะบินแก้ว อิทธิภาโว	พุทธสถานปทุมโตก
7	สมณะมั่งมั่ง อรุจาโร	พุทธสถานปทุมโตก
8	สมณะข้าฟ้า ฐานรโต	พุทธสถานปทุมโตก
9	สมณะหินเพชร ธรรมธิโน	พุทธสถานปทุมโตก
10	สมณะวิเชียร วิชโย	พุทธสถานปทุมโตก
11	สมณะเค็ดแท้ วิเสสโก	พุทธสถานปทุมโตก
12	สมณะดินทน ธิภัทโร	พุทธสถานปทุมโตก
13	พระวิสุทโธ (ปึก)	พุทธสถานปทุมโตก
14	นายมณฑล วงศ์สุภัทรารักษ์	พุทธสถานปทุมโตก
15	นายมณฑล วงศ์สุภัทรารักษ์	พุทธสถานปทุมโตก
16	คุณช่วยบุญ จันทรรักษ์	พุทธสถานปทุมโตก
17	คุณใจดิน ชาวหินฟ้า	พุทธสถานปทุมโตก
18	คุณมั่งมั่ง อโศกตระกูล	พุทธสถานปทุมโตก
19	พระวิสุทโธ (ปึก)	พุทธสถานปทุมโตก
20	คุณการณ์ย์ ผิวขุ่ม	พุทธสถานปทุมโตก
21	คุณกาญจนาชัย พรหมโคตร	พุทธสถานปทุมโตก
22	คุณเฉลิมพงษ์ ศีรราม	พุทธสถานปทุมโตก
23	คุณไพศาล ชุนฤทธิ์	พุทธสถานปทุมโตก
24	คุณอุทน์ สุตาคำ	พุทธสถานปทุมโตก
25	คุณจตุพร พิทยเสวต	พุทธสถานปทุมโตก
26	คุณธิดารัตน์ ศรีลาศักดิ์	พุทธสถานปทุมโตก

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญของชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants)

ชาวชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่

ลำดับที่	ชื่อ นามสกุล	ที่อยู่
1	คุณคารณี ปัญจบุตร	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
2	คุณสุวรา วิสัยนุต	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
3	คุณทรงชัย ศรีโรจนกุล	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
4	คุณมนูญ จิตรนพคุณ	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
5	คุณวิสัย เสือกลิ่น	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
6	คุณนัฐนันท์ เบญจศิริโรจน์	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
7	คุณศรีจันทร์ มากทรงมี	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
8	คุณทศพร ภูไทย	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
9	คุณปริญญ์ สัจชาติ	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
10	คุณเกียรติศักดิ์ สัจชาติ	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
11	คุณสุภวัศ โกญจนาท	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
12	คุณอาทิตย์ ชาลุนมาญ	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
13	คุณเด่นภูมิ อินมินิน	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
14	คุณจิรภัทร์ สมสิทธิ์	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
15	คุณเบญจดา วธิ์รุ่งเรือง	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
16	คุณวิวัฒน์ เหล่าสันติสุข	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
17	คุณสุริยวดี สุขยากรกุล	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
18	คุณดาวาณิ กมลพันธ์ทิพย์	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
19	คุณชุตัง สุขชัยวิช	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
20	คุณสมบุญ เกสร	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
21	คุณเฉลิมชัย สารนุเคราะห์	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
22	คุณศิริประภา จันทะสา	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
23	คุณบุญเรือง สิงห์ทอง	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
24	คุณเสงี่ยม กาศนาม	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่
25	คุณสังเวียน สามงามแสน	พุทธรักษาและหลังวัดใหญ่

ภาคผนวก ค

แนวการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบเจาะลึกชุมชนปฐมวัย

แนวการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบเจาะลึก (in-depth interview)

ชุมชนปฐมอโศก

วัตถุประสงค์การสัมภาษณ์

สอบถามเพื่อทราบข้อเท็จจริงถึงสภาพการณ์ภายในชุมชน วิธีการก็คือ ให้เขาเล่าให้ฟังถึงรายละเอียดปลีกย่อย มีการตั้งประเด็นคำถามบ่อยๆตามพฤติกรรมในคำพูด ที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่พฤติกรรมจริงได้ ต้องกลั่นกรองข้อมูลให้รัดกุม เพราะข้อมูลจากการพูดคลาดเคลื่อนจากความจริงได้ง่ายกว่าทางอื่น

ข้อมูลส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. ทักทาย ขอโอกาส
2. แนะนำตัวและแจ้งความประสงค์ของผู้วิจัย
3. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์
4. สถานะภายในชุมชน
5. หน้าที่ความรับผิดชอบ

ข้อมูลส่วนที่ 2 เป้าหมายหลัก

1. ภูมิหลังของผู้ให้สัมภาษณ์
2. ทักษะคติที่มีต่อปฐมอโศก
3. สาเหตุที่มาเกี่ยวข้องกับปฐมอโศก
4. ปฐมอโศกกับการปฏิบัติธรรม
5. ความสัมพันธ์กับญาติธรรมท่านอื่นๆ

ข้อมูลส่วนที่ 3 วิธีการ

1. กฎเหล็กของชุมชน
2. เงื่อนไขการอยู่ในชุมชน
3. การปกครอง
4. การดำเนินชีวิตประจำวัน

ข้อมูลส่วนที่ 4 ค่านิยม

1. จุดเด่นของชุมชน
2. ศูนย์รวมใจของชุมชน
3. ปรัชญาส่วนตัว

ข้อมูลส่วนที่ 5 แรงจูงใจ

1. บุคคลในดวงใจ
2. ศรัทธาความเชื่อ
3. เป้าหลังชีวิต
4. สิ่งที่ยากทำ กำลังทำอยู่ ยังไม่ได้ทำ คืออะไร

ข้อมูลส่วนที่ 6 เทคโนโลยี

1. ในทัศนะของ.....เครื่องมือสื่อสารคืออะไร
2. ความสามารถในการพึ่งตนเอง

ข้อมูลส่วนที่ 7 ทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม

1. ชุมชนในอดีตกับปัจจุบันเป็นอย่างไร
2. พรรคเพื่อฟ้าดิน

ข้อมูลส่วนที่ 8 โลกาภิวัตน์

1. สิ่งที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากสังคม
2. สิ่งที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากสถานะเศรษฐกิจ
3. สิ่งที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากการเมือง
4. สิ่งที่ได้จากโลกาภิวัตน์

ข้อมูลส่วนที่ 10 ความหมายเชิงสัญลักษณ์

1. เอกลักษณ์จากการแต่งกาย
2. มังสะวิรัต

ข้อมูลส่วนที่ 9 จุดแข็งและจุดอ่อน

1. ข้อได้เปรียบของชุมชน
2. ปัญหาที่ชุมชนต้องการแก้ไข

ภาคผนวก ง

แนวการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบเจาะลึกชุมชนพุทธรักษาและชุมชนหลังวัดใหญ่

แนวการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบเจาะลึก (in-depth interview)

ชุมชนพุทธรักษาและหลังวัดใหญ่

วัตถุประสงค์การสัมภาษณ์

สอบถามเพื่อทราบข้อเท็จจริงถึงสภาพการณ์ภายในชุมชน วิธีการก็คือ ให้เขาเล่าให้ฟังถึงรายละเอียดปลีกย่อย มีการตั้งประเด็นคำถามบ่อยๆตามพฤติกรรมในคำพูด ที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่พฤติกรรมจริงได้ ต้องกลั่นกรองข้อมูลให้รัดกุม เพราะข้อมูลจากการพูดคลาดเคลื่อนจากความจริงได้ง่ายกว่าทางอื่น

ข้อมูลส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. ทักทาย ขอโอกาส
2. แนะนำตัวและแจ้งความประสงค์ของผู้วิจัย
3. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์
4. สถานะภายในชุมชน

ข้อมูลส่วนที่ 2 เป้าหมายหลัก

1. ภูมิหลังของผู้ให้สัมภาษณ์
2. สถานะทางครอบครัว
3. สาเหตุที่มาอยู่ในชุมชน
3. สิ่งที่คาดหวัง

ข้อมูลส่วนที่ 3 วิธีการ

1. กฎระเบียบของชุมชน
2. เงื่อนไขการอยู่ในชุมชน
3. การปกครอง
4. การดำเนินชีวิตประจำวัน
5. การได้มาของรายได้
6. หลักการใช้จ่าย

ข้อมูลส่วนที่ 4 ค่านิยม

1. ความต้องการ
2. ความดีในการใช้
3. ปรัชญาส่วนตัว
4. เหตุผลในการเลือก

ข้อมูลส่วนที่ 5 แรงจูงใจ

1. บุคคลในดวงใจ
2. กิจกรรมยามว่าง
3. เหตุผลในการเลือกซื้อ

ข้อมูลส่วนที่ 6 เทคโนโลยี

ความสามารถในการพึ่งตนเอง

ข้อมูลส่วนที่ 7 ทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม

ชุมชนในอดีตกับปัจจุบันเป็นอย่างไร

ข้อมูลส่วนที่ 8 โลกาภิวัตน์

1. สิ่งที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากสังคม
2. สิ่งที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากสถานะเศรษฐกิจ
 1. สิ่งที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากการเมือง
 2. สิ่งที่ได้จากโลกาภิวัตน์

ข้อมูลส่วนที่ 10 ความหมายเชิงสัญลักษณ์

1. ให้ความสำคัญกับลักษณะของวัตถุ
2. อิทธิพลทางสังคมที่มีผลต่อการบริโภค

ข้อมูลส่วนที่ 9 จุดแข็งและจุดอ่อน

1. ข้อได้เปรียบของชุมชน
2. ปัญหาที่ชุมชนต้องการแก้ไข

ภาคผนวก จ
ตัวอย่างการสัมภาษณ์

ตัวอย่าง
บทสัมภาษณ์ชาวชุมชนปทุมอโศก

คุณมั่งมัน อโศกตระกูล อายุ 44 ชาวชุมชนปทุมอโศก จังหวัดนครปฐม

“เจริญพร อาตมา พระมหาพินิจ อยู่วัดพระปฐมเจดีย์ ขอโอกาส รบกวนเวลาสนทนา
ธรรมด้วยจะสะดวกไหม”

คุณมั่งมัน “กราบนมัสการคะ ได้ค่ะ”

ผู้สัมภาษณ์ “คุณโยม ชื่อว่า.....”

คุณมั่งมัน “มั่งมัน อโศกตระกูล”

ผู้สัมภาษณ์ “อาตมาขอแนะนำตัวเพิ่มเติม อาตมา กำลังศึกษาระดับปริญญาโท สาขาพัฒนศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ทำวิจัยเกี่ยวกับวิถีพุทธในชุมชนปทุม
อโศก จึงอยากจะขอความรู้จากคุณโยม เพื่อเป็นข้อมูลในการทำวิจัย อาตมาได้ขอ
อนุญาตในการสัมภาษณ์ชาวชุมชนกับประธานชุมชนแล้ว”

ผู้สัมภาษณ์ “ภูมิลำเนาเดิม คุณโยมเป็นคนจังหวัด....”

คุณมั่งมัน “จังหวัดชลบุรี”

ผู้สัมภาษณ์ “รู้จักที่นี่ได้อย่างไร”

คุณมั่งมัน “อ่านจากหนังสือที่เขาเอาไปแจก”

ผู้สัมภาษณ์ “มาอยู่ที่นี่กี่ปีแล้ว”

คุณมั่งมัน “ตั้งแต่ปี 36”

ผู้สัมภาษณ์ “ไม่ลงรอยกับครอบครัวหรือเปล่าจึงมาอยู่ที่นี่”

คุณมั่งมัน “พ่อแม่ไม่มีแล้ว ไม่มีสามี ตัวคนเดียว”

ผู้สัมภาษณ์ “อยู่ที่นี่ รู้สึกว่าลำบาก หรือว่าสบายอะไรทำนองนั้น”

คุณมั่งมัน “ไม่มีความรู้สึกอย่างไร เพียงแต่ทำตามหน้าที่ คือมีหน้าที่ที่จะต้องทำ”

ผู้สัมภาษณ์ “คุณโยมมีหน้าที่ทำอะไรบ้าง”

คุณมั่งมัน “ทำงานตามฐานต่างๆ เช่น โรงครัว สวนผัก เก็บขยะอะไรทำนองนั้น”

ผู้สัมภาษณ์ “เมื่อเราทำงานแล้วมีส่วนไหนที่เป็นรายได้ของเรา”

คุณมั่งมัน “เราทำงานได้เท่าไร เราก็ให้เข้าสาธารณะโภคีหมด ไม่เก็บไว้ใช้ส่วนตัว เพราะ
ไม่รู้จะใช้อะไร อยู่ที่นี่ถึงเวลาก็มีกิน ที่อยู่อาศัยก็มีพร้อม”

ผู้สัมภาษณ์ “คือ บางครั้งงานที่เราทำ มีผลผลิตออกมาเป็นตัวแทน แต่เราก็ไม่มีส่วนในเงินนั้น”

- คุณมุ่มมัน “ไม่ใช่ไม่มีส่วน แต่เราไม่ต้องการ ถ้าขายได้เงินก็มอบเข้าสาธารณะโกศิ”
- ผู้สัมภาษณ์ “มอบเข้าสาธารณะโกศิ คืออะไร”
- คุณมุ่มมัน “คือมอบเอาไว้เป็นของส่วนกลาง นำมารวมกันเป็นของส่วนกลาง ทุกคนช่วยกัน
ทำแบ่งกันใช้ เวลาใช้ก็ไปเอาจากส่วนกลาง จะไม่สะสมเอาไว้เป็นส่วนตัว”
- ผู้สัมภาษณ์ “ถ้าจำเป็นต้องใช้จ่ายส่วนตัว แบบต้องการไปเยี่ยมบ้าน จะทำอย่างไร”
- คุณมุ่มมัน “ถ้าใครต้องการใช้เงินก็ไปเบิกเอาจากส่วนกลาง หรือสามารถตั้งเงินเดือนให้กับ
ตนเองได้ แต่ไม่เกินเดือนละสามพันบาท”
- ผู้สัมภาษณ์ “ออ แล้วมีปัญหาเรื่องการอยู่ร่วมกันบ้างไหม เช่น คนโน้นทำมากคนนี้ทำน้อย คือ
ในลักษณะเอาเปรียบกัน”
- คุณมุ่มมัน “การเป็นอยู่เหมือนกับครอบครัวใหญ่ ร่วมกันทำร่วมกันรับผิดชอบ ทุกคนจะรู้
หน้าที่ของตนเอง คล้ายกับกงสีของชาวจีนในยุคก่อน แต่กงสีอยู่ได้ไม่นานพอพ่อแม่
แบ่งสมบัติก็สลาย”
- ผู้สัมภาษณ์ “ธรรมชาติของคนที่อยู่ร่วมกัน มักจะมีขำใหญ่อะไรทำนองนั้น ที่นี้ใครเป็นขำ
ใหญ่”
- คุณมุ่มมัน “ไม่มีคนจนไม่มีคนรวย ทุกคนมีสิทธิเหมือนกันหมด ไม่มีเจ้านายไม่มีลูกน้อง ไม่
มีใครแย่งชิงผลประโยชน์ ไม่มีใครเสียประโยชน์”
- ผู้สัมภาษณ์ “ออ แล้วเรื่องที่พัก ใครเป็นคนจัดให้ว่า ใครสมควรอยู่ตรงไหน”
- คุณมุ่มมัน “ที่พักจะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ปีละครั้ง เขาไม่ให้คิดที่อยู่”
- ผู้สัมภาษณ์ “ออ อย่างนี้พอถึงปีก็ขนย้ายของกันยุ่งเลยละสิ”
- คุณมุ่มมัน “ก็มีหมอน มีเสื่อ มีมุ้ง มีผ้าสองชุด”
- ผู้สัมภาษณ์ “.....ขอบใจมากนะ สำหรับการพูดคุย วันหลังจะมารบกวนใหม่”
- คุณมุ่มมัน “คะ ยินดีคะ กราบนมัสการ”

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/528

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

17 กุมภาพันธ์ 2552

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

นมัสการ สมณะเสียงศีล ชาตวโร

ด้วย พระมหาพิณิจ บัวสงค์ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “กระบวนการทัศนคติว่าด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยมในสังคมไทย” มีความประสงค์จะขอ สัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึง ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ปณิธานของบัณฑิตวิทยาลัย “มุ่งส่งเสริม สนับสนุน เพื่อพัฒนาคุณภาพบัณฑิตศึกษา”

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/528

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

17 กุมภาพันธ์ 2552

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายมณฑล วงศ์สุภัทรารักษ์

ด้วย พระมหาพิณิจ บัวสงค์ นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “กระบวนการทัศนคติว่าด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยมในสังคมไทย” มีความประสงค์จะขอ สัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึง ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ปณิธานของบัณฑิตวิทยาลัย “มุ่งส่งเสริม สนับสนุน เพื่อพัฒนาคุณภาพบัณฑิตศึกษา”

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/528

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

17 กุมภาพันธ์ 2552

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นางสาวช่วยบุญ จันทร์รักษา

ด้วย พระมหาพิณิจ บัวสงค์ นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “กระบวนการทัศนคติความคิดด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยมในสังคมไทย” มีความประสงค์จะขอ สัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึง ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ปณิธานของบัณฑิตวิทยาลัย “มุ่งส่งเสริม สนับสนุน เพื่อพัฒนาคุณภาพบัณฑิตศึกษา”

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/3336

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

15 กันยายน 2552

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการกองการสวัสดิการสังคม เทศบาลนคร นครปฐม

ด้วย พระมหาพิณิจ บัวสงค์ นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “กระบวนการทัศนคติว่าด้วยวิถีพุทธกับกระแสบริโภคนิยมในสังคมไทย” มีความประสงค์จะขอ สัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึง ขอบความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ปณิธานของบัณฑิตวิทยาลัย “มุ่งส่งเสริม สนับสนุน เพื่อพัฒนาคุณภาพบัณฑิตศึกษา”

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ พระมหาพินิจ บัวสงค์
 เกิดวันที่ 12 กันยายน 2508
 ภูมิลำเนา 203 หมู่ 15 ตำบลนาสัก อำเภอสวี จังหวัดชุมพร 86130
 ที่อยู่ปัจจุบัน 27 ถนนขวพระ ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000

ประวัติการศึกษา

- 2533 สำเร็จการศึกษาระดับ นักรธรรมชั้นเอก
- 2535 สำเร็จการศึกษาระดับ มัชฌิมอาภิธรรมมิกะเอก
- 2544 สำเร็จการศึกษาระดับเปรียญธรรม 6 ประโยค
- 2549 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโศส นครปฐม

หน้าที่รับผิดชอบปัจจุบัน (2553)

1. นักจัดการวิทยุชุมชน “วิทยุจริยธรรมองค์พระปฐมเจดีย์”
2. ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน